

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№2 (249)**

Київ 2022

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 2 (249). – К., 2022. – 193 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №6 від 29.12.2022 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЦКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2022. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ГПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2022

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№2 (249)**

Киев 2022

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 2 (249). К., 2022. – 193 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №6 от 29.12.2022 г.

Сборник статей посвящено научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроэкономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально–трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 28 декабря 2019 № 1643 данный сборник включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук, категория «Б».

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ПАСИЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ЗАХАРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат экономических наук, директор
ВАРНАЛИЙ Э.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМ Н.А., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
КИЧКО И.И., доктор экономических наук, профессор
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ГАРБАР Ж.В., доктор экономических наук, доцент, профессор
ЧЕРКАШИНА Е.Ф., кандидат экономических наук, доцент
ИВАНОВ Е.И., кандидат экономических наук (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ДИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д–р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой организации и управления (факультет управления) Технически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело»

Международные информационные и наукометрические базы данных: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2022. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2022

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№2 (249)**

Kyiv 2022

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 2 (249). K., 2022. – 193 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM

Protocol No. 6 dated December 29, 2022

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro–economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social–labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2022. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2022

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6609850>

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Екстрактивна тінізаційна інституційність влади як прояв антимодернізаційних трендів розвитку

Предметом дослідження є теоретичні аспекти одного із важливих елементів теорії тінізації влади – владних відносин, що формують різку асиметричність, обмеження щодо транспарентності та допуску широкого кола суб'єктів до об'єктів державного управління, тобто наявності екстрактивних тінізаційних інститутів влади, особливості їх функціонування в сучасних умовах.

Метою дослідження є визначення сутності та факторів впливу, функціонування екстрактивних тінізаційних інститутів влади за сучасних умов.

Методи дослідження. У роботі використана сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурно–функціональний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження щодо вихідних умов функціонування екстрактивних тінізаційних інститутів влади.

Результати роботи. У статті обґрунтовані висновки про наявність екстрактивних тінізаційних інститутів влади, що обумовлюють високий ступінь тінізації владних відносин в Україні; факторів, що забезпечують інтенсивне їх функціонування за сучасних умов.

Галузь застосування результатів. Система наук із сімейства галузі державного управління, широке коло методологічних аспектів соціально–економічних, правових наук з проблем дисфункційного розвитку об'єкта дослідження, зокрема кримінології.

Висновки. Основні результати роботи, її теоретичні напрацювання слід звести до наступних висновків: 1) дисфункційність інституційної структури держави є причиною тінізації влади; 2) екстрактивна інституційність влади найактивнішим чином тінізує, обмежує діяльність переважної більшості суб'єктів влади; 3) головні і найнебезпечніші прояви екстрактивно–тінізаційного інституційного сектору виявляються у сфері владного управління; 4) замкненість, обмеженість у

просторі інтеграції «кланово–автономного» сектору з іншими суспільними секторами є проявом екстрактивно–тінізаційної інституційності його сегменту.

Ключові слова: тіньова влада, екстрактивно–тінізаційна інституційність влади, асиметричні системи інституційності, «автономна» тіньова влада.

ПРЕДБОРСКИЙ В.А.

Экстративная тенизационная институционность власти как проявление антимодернизационных трендов развития

Предметом исследования являются теоретические аспекты одного из важных элементов теории тенизации власти – властных отношений, формирующих резкую асимметричность, ограничения прозрачности и допуска широкого круга субъектов к объектам государственного управления, то есть наличия экстрактивных тенизационных институтов власти, особенности их функционирования в современных условиях.

Целью исследования является определение сущности и факторов воздействия, функционирования экстрактивных тенизационных институтов власти в современных условиях.

Методы исследования. В работе использована совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурно–функциональный, исторический, логический, что позволило обеспечить концептуальное единство исследования относительно исходных условий формирования современных теневых отечественных и западных элит.

Результаты работы. В статье обосновываются выводы о наличии экстрактивных тенизационных институтов власти, обуславливающих высокую степень тенизации властных процессов в Украине; факторов, которые обеспечивают интенсивное их функционирование в современных условиях.

Отрасль применения результатов. Система наук из семейства отрасли государственного управления, широкий круг методологических аспектов социально–экономических, правовых наук относительно проблем дисфункционального развития объекта исследования, в частности криминологии.

Выводы. Основные результаты исследования, их теоретические наработки следует свести к следующим выводам: 1) дисфункциональность институциональной структуры государства является причиной тенизации власти; 2) экстрактивная институционность власти наиболее активным образом тенизирует, ограничивает деятельность преимущественного большинства субъектов власти; 3) главные и наиболее опасные проявления экстрактивно–тенизационного институционального сектора проявляются в сфере властного управления; 4) закрытость, ограниченность в пространстве интеграции «кланово–автономного» сектора с другими общественными секторами является проявлением экстрактивно–тенизационной институционности его сегмента.

Ключевые слова: теневая власть, экстрактивно–тенизационная институционность власти, ассиметричные системы институциональности, «автономная» теневая власть.

PREDBORSKIJ V.A.

Extrative tinization institutionality of power as a manifestation of anti-modernization development trends

The subject of the study is the theoretical aspects of one of the important elements of the theory of shadowing of power – power relations, forming a sharp asymmetry, restrictions on transparency and admission of a wide range of subjects to public administration, ie the presence of extractive shadowing institutions of power. conditions.

The purpose of the study is to determine the nature and factors of influence, the functioning of extractive shadow institutions of power in modern conditions.

Methods of research. The work uses a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural–functional, historical, logical, which allowed to ensure the conceptual unity of the study on the initial conditions for the formation of modern shadow domestic and western elites.

Results of the work. *The article substantiates the conclusions about the existence of extractive shadowing institutions of power, which cause a high degree of shadowing of power relations in Ukraine; factors that ensure their intensive operation in modern conditions.*

Application of results. *The system of sciences from the family of public administration, a wide range of methodological aspects of socio-economic, legal sciences on the problems of dysfunctional development of the object of study, in particular criminology.*

Conclusions. *The main results of the work, its theoretical developments should be reduced to the following conclusions: 1) the dysfunction of the institutional structure of the state is the cause of the shadowing of power; 2) the extractive institutionalization of power most actively overshadows, limits the activities of the vast majority of government entities; 3) the main and most dangerous manifestations of the extractive-shadowing institutional sector are manifested in the sphere of government; 4) closed, limited in the space of integration of the «clan-autonomous» sector with other social sectors is a manifestation of the extractive-shadowing institutionality of its segment.*

Keywords: *shadow power, extractive-shadowing institutionality of power, asymmetric systems of institutionality, «autonomous» shadow power.*

Постановка проблеми. Системні процеси деградації влади, її інституційної структури, деформації соціально-економічних процесів обумовлюють високу ступінь гальмування процесів реформування суспільних відносин, необхідність вивчення сутності сучасних домінуючих тінювих владних впливів, розвитку екстрактивно-тінізаційних інституційних явищ.

Необхідність застосування ефективних засобів протидії тінювій владі знайшла відображення у ряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави, таких як: проекти сучасного законодавства щодо протидії корупції, Закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про засади запобігання і протидії корупції» (2011), «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (2014), Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003, № 84/2003), проект Державної програми детінізації економіки, Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005, № 1615/2005), постанови Кабінету Міністрів України з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання, цілий ряд відомчих актів тощо.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з тіню-

вої влади відносяться праці В.Д. Базилевича, А.В. Базилюка, О.І. Барановського, В.М. Бородюка, Г.С. Буряка, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, Я.Я. Дьяченка, В.В. Засанського, О.М. Кизима, С.О. Коваленка, І.І. Мазур, В.О. Мандибури, О.В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії корупції, тінювій владі зробили вітчизняні вчені-юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явища тінювого, кланового, елітного двоєвладдя, його генези, метаморфози окремих форм та стадій, закономірності ефективного обмеження екстрактивних тінізаційних інституційних процесів потребують подальшого спеціального дослідження.

Метою статті є подальший розвиток теоретичного вивчення сутності тінювого, елітного, кланового в системі тінювої «автономної» держави, двоєвладдя, закономірностей його функціонування, зокрема явища екстрактивно-тінізаційної інституційності та його негативних наслідків, особливостей за сучасних умов.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових факторів трансформації суспільства на вищій рівень розвитку, забезпечення геостратегічної переваги держави у сучасній жорсткій конкуренції на світовій арені на основі підвищення ефективності влади є наявність соціально-адекватного управління, перехід до моделі високоефективного державно-адміністративного управління, створення соціально відповідальної, мобільної, відкритої до інтересів домінуючих сегментів правлячого класу – політичної та еко-

номічної еліти¹, яка б враховувала головні стратегічні інтереси суспільного розвитку на основі інклюзивних інститутів влади [1, с. 99–134].

Тінізація влади, як прояв синергетичної концепції соціальної девіації, дискурсивно пов'язана з розвитком процесів дисфункції суспільної організації, накопиченням в неї кризових явищ, їх циклічності. Таким чином, дисфункція інституційної структури держави, чи внаслідок історичної внутрішньої її мутагенності, чи внаслідок дисфункційних зовнішніх впливів є причиною тінізації влади. У той же час тінізація влади сама є найактивнішим чинником подальшої руйнації інституційної структури держави, деформації влади.

Тінізація суспільних процесів, зокрема влади, є причинним явищем другого порядку виникнення (після суто економічних), у той же час в механізмі функціонування влади воно має вкрай ак-

¹ Звертаючись до визначення, що надав провідний класик сучасного елітистського дослідження Дж. Хіглі, еліти слід розуміти як суб'єктів (осіб або невеликих груп людей, об'єднаних у провідні організації, що завдяки перевагам свого стратегічного положення в системі суспільного поділу праці, перш за все у вищих державно-владних інституціях, можуть визнаватися та/або бути такими насправді як провідні суб'єкти розвитку країни, що здатні здійснювати постійний і значний вплив на його результати у певних макросуспільних стратегічних сферах (політики, економіки, культури, соціального капіталу тощо) [2, с. 35].

Елітний прошарок соціально-економічної структури суспільства визначається за двома головними критеріями: формальним – за офіційним становищем у соціальній структурі суспільства, важливості суспільної функції, що належить їй; ціннісним – за реальним суспільним авторитетом, що його мають певні особи, незалежно від їх формального (офіційного) статусу, потенціалом впливу на вирішення стратегічних суспільних завдань [3, с. 3–4]. В ідеалі ці обидва критерії повинні збігатися. Власне, ефективність влади великою мірою і виявляється саме в наближенні суспільства до цього ідеалу. Правляча політична, економічна еліта завжди має перевагу перед рядовими громадянами у наявності владного права, у тому числі легітимного та тінювого, повинно забезпечувати національні інтереси суспільства, а тому несе переважну відповідальність за їх стан.

Відповідно до вищезазначеного класичного визначення поняття «еліта», це не будь-яка група носіїв унікального ресурсу (влади, власності, культури, знань, освіти тощо), що може виконувати функції еліти, здатна до реалізації головних умов її діяльності. Так, найважливішою соціологічною ознакою еліти є її відкритість, функціонування суто у транспарентному режимі, тобто забезпечення публічного характеру оцінки і сертифікації кандидатів, кваліфікації їх діяльності, доходів, переваг, морально-етичних характеристик (чесність, відсутність корупційних інтересів, зв'язків, поміркованість щодо піраміди споживання, сповідування п'яти заповідей успішного менеджменту Коносуке-Мацусита. Коносуке Мацусита зробив п'ять відомих заповідей успішного менеджменту, або п'ять «пунктів ідеології» будь-якої успішної команди: 1) слугування суспільству; 2) чесність і достойність; 3) спільна робота на загальне благо; 4) постійне удосконалення; 5) ввічливість та любов до людей. Це визначає наявність систематичного зв'язку еліт з усіма іншими соціальними інститутами, що функціонують автономно від влади та її механізмів: незалежні від держави ЗМІ, суспільної експертизи та інших утворень, які створюють середовище «публічності» як невідмінну умову обговорення, рефлексії над діями представників еліти і влади.

тивний суспільно-субдукційний характер щодо зростання кризового тиску на структуру суспільства, переведення її у стресовий стан. У зв'язку з цим у формуванні її теорії великого методологічного значення набуває дослідження закономірного розвитку цих процесів, їхніх механізмів [4].

Криза державної влади як наслідок посилення дисфункційності інституційної структури, держави, перш за все, – це особливий, закономірний, перехідний патологічний стан у розвитку владної системи, що характеризується гострим, суттєвим порушенням нормального її функціонування, втратою конгруентності її структури та функцій; здатності до створення необхідних умов для діяльності суспільних агентів, посилення їх суспільної активності, спрямованої на досягнення суспільно значущих цілей; здатності її власних регулятивних систем підтримувати тотожність внутрішнього середовища (гомеостазу), внаслідок чого різко знижується керованість суспільними процесами; господарська діяльність економічних агентів протиставляється діям держави в економіці, яка втрачає їхню довіру і сприймається як така, дії якої спрямовані проти їх докорінних інтересів з відповідним загостренням політичної, соціальної конфліктності у суспільстві. Звичайно, цей вид кризи діалектично пов'язаний з іншими видами кризи у суспільстві, перебуває з ними у системі прямих та зворотних зв'язків.

Сутнісними ознаками кризи державної влади є такі:

- загострення суспільних конфліктів, які набувають гострого політичного характеру, оскільки сама можливість їх вирішення, а також вимоги щодо цього адресуються структурам влади для зміни їхнього політичного курсу, стратегії, методів та засобів подолання кризи управління економікою;
- нездатність державної влади управляти та розв'язувати конфлікти, що дедалі поширюються, регулювати соціально-економічні процеси на основі консервації структур і методів управління;
- розбалансованість структурно-функціональної системи державного управління економікою та політичних інституцій влади (дисфункційність державного управління), розрив їх взаємодії, ефективних зв'язків із зовнішнім та внутрішнім середовищем; крах легітимності державної влади; перманентний гострий конфліктний стан суспільства, його політичної системи [5].

Відновлення організації державної влади у суспільстві – це такий стан у розвитку кризи, ко-

ли зникають (відносно) її прояви, організація державної влади повністю відтворює свою здатність до забезпечення високого рівня негентропійних процесів управління. Реалізація цього способу розв'язання кризи, як бачимо, не означає повернення до вихідного становища, навпаки, вона передбачає переведення системи організацій на інший рівень (гомеорез) зі збереженням генетичного коріння системи, яке відтворюється у всіх її метаморфозах (гомеостаз).

В умовах процесів трансформації як особлива конфліктна домінанта виступає всезагальний соціально-економічний конфлікт, який є підґрунтям розвитку найважливіших сфер суспільного життя. Сутність цієї домінанти трансформаційного періоду виявляється у суперечностях динаміки руху владних процесів – демонтаж старих методів, принципів, структур та функцій управління, з одного боку, та нарощування системи нових, нетрадиційних інституціональних структур – з іншого. Трансформаційний період означає також наявність глобального протистояння у системі управління носіїв різних, часто протилежних інтересів та цінностей, що суттєво впливає на сутність конфліктів.

Особливістю соціально-економічних конфліктів епохи трансформації є те, що якщо в умовах суспільної стабільності вони мають переважно горизонтальний характер, тобто накопичення протилежних спрямувань розвитку не має чітко окресленої структурної адреси в системі управління, то за умов перехідного періоду – вертикальний – боротьбу проти режиму державного управління влади, за встановлення нового.

Один із вузлових аспектів, на який слід звернути увагу при дослідженні кризових явищ влади в цих умовах, формуванні теорії тіньової влади, зокрема, є аспект взаємодії, протистояння, порушення інформаційного зв'язку між ланками державного (міждержавного, надкраїнового) владного управління економікою і периферійних управлінських систем, незалежно від форм їх власності; протистояння, девіація других по відношенню до перших.

У рівнянні щодо визначення міри девіацій у системі влади, в якому як еквівалентна форма виступає поведінка державної влади, а як відносна – поведінка периферійних систем управління влади, формується нормативність останньої, її відповідність розвитку та функціонування першої сторони рівняння. Застосування норма-

тивного підходу до владних досліджень, зокрема щодо дослідження рівня та характеру девіацій управління, дає можливість перевести ці дослідження на якісно новий рівень [6].

Звернемо увагу на те, що залежне становище «малого» суспільства (відносна форма), нав'язування йому норм поведінки ззовні з боку «великого» суспільства (еквівалентна форма) створює особливо сприятливі умови для формування дуалізму норм і формування субкультури «малого» – тіньового суспільства, яке протистоїть «великому». Нав'язані ззовні норми поведінки (зокрема владної) асоціюються у свідомості індивідів із зовнішнім ворогом, що викликає протидію, конфлікт інтересів і дій, тоді як «свої» (дуальні) норми стимулюють добровільне підпорядкування їхнім приписам, солідарність, прозорість, відсутність насилля для підкорення їхнім вимогам. А. Гальчинський взагалі вважає, що функціонування в Україні дуалізму норм суспільно-економічної поведінки, субкультури «малого» суспільства зі стійкою протидією, ворожістю інтересів, які перевищують критичну масу тінізації, перетворило цю субкультуру на соціальний інститут із власними (офіційними і неофіційними) механізмами реалізації. Насамперед тіньова влада набуває інституційного статусу завдяки наявним суперечностям норм права, серйозним прогалинам, що мають місце в чинному законодавстві і унеможливають її офіційне обмеження [7, с. 143].

Форма дисфункційності інституційної структури, кризи державного управління влади, що викликана гострим протиборством з приводу управління суспільними процесами, виявляється у розвитку малої субкультури, яка протистоїть макросуспільним механізмам соціальної влади як ворожим і є так званою тіньовою владою.

Тіньова влада, як провідна форма відносин невизначеності, – це системне явище влади асоціальної природи з різного роду інтенсивності соціальної небезпеки, яка є формою кризи державного управління та виявляється у синергетичному резонансному розвитку дисфункційності. Варто зазначити, що ланки тіньової влади є не просто окремими зонами кризового управління, а утворюють саме ієрархічно побудовану багаточарову асоціальну систему з органічно пов'язаними внутрішніми механізмами. Тіньова влада як дисфункціональна форма управління являє собою синергетичну єдність

кризового управління як системи та його процесу. У той же час, тіньова влада, як явище процесу управління, являє собою комплекс послідовного посилення дисфункційної руйнації державного управління через часткові дисфункційні стани інформаційно-аналітичної діяльності, підготовки прийняття владних рішень, організації планування, виконання рішень тощо.

Таким чином, субстанціональною основою кризи державного управління є його дисфункціональність, а вихідною категорією теорії тіньової влади – категорія «автономна тінізація влади». Роблячи її вихідною категорією, діалектично заперечуючи її в категорії «тіньова влада як форма кризи державного управління», тим самим розпочато процес сходження до центральної категорії теорії, яка є вже специфічною для даної теорії, знаходиться у центрі причинно-наслідкових тенденцій тінізації.

Тіньова влада є базисом складно організованої багаторівневої системи, до якої, зокрема, слід віднести й усю тіньову інфраструктуру, що забезпечує її функціонування, – законодавчу, судову, політичну, ідеологічну, культурну, етичну, систему цінностей та поведінкових норм тощо, яка, в свою чергу, здійснює активний, синергетичний резонансний вплив на стан тінізаційних процесів.

Слід звернути увагу на існування різкої асиметричної інституційної структури відносин щодо обслуговування безпосередньо влади та позавладного кола відносин. Вони є у вітчизняній суспільній структурі принципово різними. Це викликано явищем екстрактивної інституційності: екстрактивні політичні інститути концентрують владу в руках еліти і не обмежують її в тім, як і на що ця влада може її використовувати. В свою чергу ця еліта конструює екстрактивні інститути, що дозволяють їй експлуатувати пересічне населення [1, с. 114].

Таким чином, принципово різні асиметричні системи інституційності, коли екстрактивна інституційність влади найактивнішим чином тінізує, обмежує діяльність абсолютної більшості суб'єкта влади та населення, діють дві системи екстрактивних інститутів – правил, норм поведінки, відповідальності за законом і навіть за системою звичаєвого права. Така екстрактивність інститутів особливо посилюється в умовах стагнації реформ, їх квазімодернізаційного розвитку.²

² Не випадково, що такий порядок речей психологічно сприймається як такий, що пересічне населення начебто знаходиться під дією закону, а влада – над законом, виводиться з-під його дії.

Невизначеність, розмитість процесу рефлексії, самоідентифікації нації виявляється, зокрема, у мозаїчності суспільних проявів, відсутність для них спільного генетичного знаменника. Так, за останні два роки Першої світової війни та в процесі створення нового світового порядку, який тривав два роки поспіль після капітуляції однієї із сторін глобального військового конфлікту, на території сучасної України існували, виникли та зникли мінімум два десятки політичних режимів, держав і їх об'єднань.

Побіжний огляд сучасної наукової літератури, присвяченої різним аспектам політико-правового розвитку земель, які утворюють сучасну Україну, показує, що впродовж останніх 11 століть тут діяли принаймні більш ніж два десятки правових традицій та законодавчих комплексів. Ці та інші правові традиції та законодавчі комплекси тією чи іншою мірою вплинули під час процесів незавершеної модернізації на національне суспільство, долю державних утворень, в яких вони діяли на теренах України, і на формування правлячих у них еліт, і на формування правосвідомості населення, мали різні наслідки і для перших, і для других, і для третіх. У залежності від часу та місця виникнення та/або походження вони по-різному відповідали на фундаментальне, системоутворююче питання: хто є носієм права і, отже, може встановлювати правила, загальнообов'язкові для виконання соціальної поведінки, та запроваджувати санкції за їх невиконання [8, с. 4–14].

У сучасній Україні та інших країнах СНД створений такий «автономний» тіньовий, екстрактивно-тінізаційний інституційний, кланово-олігархічний, прихований, другий (по відношенню до офіційного) сектор, котрий, значною мірою, має для суспільства суто паразитарний закритий характер двоєвладдя. Існування «автономної» тіньової держави за межами впливу, регулювання та контролю офіційної державної влади, замість цього зрощення її з провідними паразитарними сегментами суспільства, виведення з-під його контролю, створення «автономної» тіньової держави – двійника офіційної, перетворює її на наймогутнішу частину сучасної тіньової паралельної реальності, основний активатор, репродуцент, каталізатор поширення паразитарної тінізації суспільного життя. Ця друга тіньова, криптопаразитарна «автономна» держава не тільки знаходиться поза офіційного контролю та регулюван-

ня, але й активно протистоїть, протидіє офіційній державі, «стоїть» над нею, у значній мірі обмежує її можливості щодо реформування та розвитку, контролю з боку суспільства.

Поява елітного «автономного» паразитарного сектору як головного тінзатора економіки ділить тінювий економічний простір на кілька основних частин – тінювий елітний сектор автономної держави, тінювий сектор офіційної держави, тінювий ординарний (сектор середнього та малого бізнесу); тінювий архаїзований (неформальний) сектор тощо.

Найважливішими характеристиками екстрактивно-тінзаційного інституційного сектору, прихованого від суспільного контролю, нелегітимної влади в Україні є:

1) наявність «автономної» тінювої влади означає посилення консервативної, антимодернізаційної тенденції для всієї суспільної структури як альтернативи впровадження ефективної системи стратегічних суб'єктів дії [9, с. 7–43], розвиток процесів архаїзації, перехід суспільної системи до використання архаїчних атракторів.

Головні й найнебезпечніші прояви екстрактивно-тінзаційного інституційного сектору, домінування антимодернізаційних засад розвитку під впливом поширення «автономної» тінювої влади виявляються у сфері владного управління як державного (міждержавного, надкраїнового), так і недержавного, у значному загальному зниженні його рівня професіоналізму, розповсюдження кримінальної та напівкримінальної ідеології, антипатріотичних установок, здирництва, хабарництва, посилення в ньому авторитарних, кланових, адміністративних, силових методів керівництва, втраті, зняття чи суттєвого зниження адекватного реаліям соціально-економічних процесів рівня адміністративного контролю над багатьма видами економічних явищ.

Архаїзацією – тінювою деградацією адміністративної діяльності – пояснюється й інший болісний для офіційної соціально-економічної структури суспільства процес втрати інституційної спроможності влади, розмивання абсолютної монополії держави на легітимне насилля – створення альтернативних державі центрів влади, насамперед у вигляді організованої злочинності, недержавних військових угруповань.

Накопичення трендів незавершеної модернізації чи архаїзації розподіляються у біполярній структурі наступним чином: в елітних адміністра-

тивно-економічних структурах накопичуються гібридизовані та інтегровані щодо власності та влади квазімодернізаційні тенденції – екстрактивно-тінзаційні інституційні сектори, витюки яких у значній мірі нівелюють, пригнічують системні традиційні цінності вітчизняного суспільства, відриваються від них. Навпаки, ординарне середовище є їх природним акумулятором і сховищем, відтворювачем захисної народно-традиційної реакції на девіаційні процеси в елітній системі щодо квазімодернізаційних трендів та зародком інклюзивної інституційності влади;

2) замкненість, обмеженість у просторі «кланово-автономного» сектору, що є проявом екстрактивно-тінзаційного інституційного його сегменту. Він є головною сферою діяльності певних, політично лідируючих, олігархічних кіл, всередині яких точиться жорстка конкурентна боротьба за ті чи інші ніші елітної сфери. Потрапити до неї можна лише новим більш потужним фінансовим колом, що здатні відтіснити стару еліту на другий план;

3) перетворення реформацій в Україні головним чином на засіб тінювого прикриття чергового новітнього нелегітимного перерозподілу суспільного багатства, а не на засіб прискореного капіталотворення, необхідного для радикальної модернізації економічної структури та забезпечення її конкурентоспроможності.

Цей процес був не лише непрозорим і несправедливим, а й у багатьох випадках супроводжувався порушенням чинних законів. Часто приватизація лише провокувала втечу капіталу за кордон та непродуктивне витрачання коштів. Внаслідок українського варіанту приватизації переважна частина населення залишилася як без заощаджень, так і без доходу від власності (ця частка доходу у ВВП є дуже низькою і ще більш диференційованою, ніж доходи від праці);

4) розвиток суттєвих монополістичних тенденцій, що ґрунтуються на успадкованих від попередніх систем чинниках, а також на нових, набутих у процесі трансформації, що виявляються переважно у нерівності доступу до державних ресурсів і політичної влади.

Було сформовано інституційне середовище, що активно застосовує комплекс позаправових, кримінально-організаційних й адміністративних обмежень для входження нових капіталів на ринки та вільного переміщення товарів і капіталу всередині країни. Сьогодні саме ці обмеження є

головними перешкодами повноцінної конкуренції, оскільки вони призводять до штучного зменшення кількості компаній у прибуткових галузях економіки та сприяють монополізації виробничої, торговельної та фінансової діяльності;

5) непрозорість сектора «автономної» тіньової влади. Якщо за кордоном фінансові ринки є відкритими, інформація про їх діяльність є доступною, то український ринок є водночас зрегульованим, недорозвинутим і непрозорим;

6) зосередження фінансових ресурсів країни в лідируючих на даний час кланово-олігархічних колах в елітарних структурах. Основу сучасної олігархії складає фінансова олігархія, що являє собою союз фінансових і промислових груп. Українською особливістю цього явища є влада адміністративно-економічних груп (АЕГ), що формувалися на залишках владної адміністративно-радянської системи й отримали доступ до фінансових ресурсів у зв'язку з приналежністю їх до сфери державного управління;

7) залежність кланово-олігархічних кіл «автономної» влади від державних фінансів та їх розкрадання. Початковий український капітал не являв собою результат заробітку чи вдалого прикладання капіталу. Він був повністю сформований із державної власності, з бюджетних коштів і прав на їх обслуговування;

8) існування різко асиметричних умов господарювання для різних суб'єктів, реалізація комплексу заходів щодо підтримки привілейованого становища економіки «автономної» держави щодо інших суб'єктів і за їх рахунок. Це виявляється у нерівномірності оподаткування, бюджетних преференцій, звільнення від оподаткування окремих галузей, регіонів чи підприємств, утворення вільних економічних зон, перекладання фіскального тягаря на ординарних суб'єктів тощо.

Таким чином, історична логіка генези та розвитку екстрактивно-тінізаційного інституційного сектору, як прояву сучасної форми регресу неформальної організації, своєрідної національної лібертеріанської моделі розвитку, – сектора різкої асиметрії у доходах, інституційної недемократичності, паразитарності, системної корупції, позанормативного регулювання внутрішніх відносин («внутрішньоавтономне звичаєве право», що адаптує до своїх вимог «зовнішнє» право офіційної держави) – це посилення системної загрози щодо загострення протиріч між владою та

суспільством. Цей сектор є активним продуцентом явищ гальмування реформування, системних нездатностей влади до ефективної адаптації процесів незавершеної модернізації, тіньового перерозподілу власності та влади. Альтернативою цьому – проведення ефективного суспільного реформування, модернізації засобів досягнення її рубежів, на базі врахування та співставлення їх з генетично особливою адекватністю вітчизняних соціально-економічних умов, прогресивною складовою їх інституційної пам'яті.

Висновки

Тіньова влада, як провідна форма відносин невизначеності, – це системне явище влади асоціальної природи з різного роду інтенсивності соціальної небезпеки, яка є формою кризи державного управління та виявляється у синергетичному резонансному розвитку дисфункціональності. Варто зазначити, що ланки тіньової влади є не просто окремими зонами кризового управління, а утворюють саме ієрархічно побудовану багат шарову асоціальну систему з органічно пов'язаними внутрішніми механізмами. Тіньова влада як дисфункціональна форма управління являє собою синергетичну єдність кризового управління як системи та його процесу. У той же час, тіньова влада, як явище процесу управління, являє собою комплекс послідовного посилення дисфункційної руйнації державного управління через часткові дисфункційні стани інформаційно-аналітичної діяльності, підготовки прийняття владних рішень, організації планування, виконання рішень тощо.

Слід звернути увагу на існування різкої асиметричної інституційної структури відносин щодо обслуговування безпосередньо влади та позавладного кола відносин. Вони є у вітчизняній суспільній структурі принципово різними. Це викликано явищем екстрактивної інституційності: екстрактивні політичні інститути концентрують владу в руках еліти і не обмежують її в тім, як і на що ця влада може її використовувати. В свою чергу ця еліта конструює екстрактивні інститути, що дозволяють їй експлуатувати пересічне населення.

Таким чином, принципово різні асиметричні системи інституційності, коли екстрактивна інституційність влади найактивнішим чином тінізує, обмежує діяльність абсолютної більшості суб'єкта влади та населення, діють дві системи екстрак-

тивних інститутів – правил, норм поведінки, відповідальності за законом і навіть за системою звичаєвого права. Така екстрактивність інститутів особливо посилюється в умовах стагнації реформ, їх квазімодернізаційного розвитку.

У сучасній Україні та інших країнах СНД створений такий «автономний» тіньовий, екстрактивно-тінізаційний інституційний, кланово-олігархічний, прихований, другий (по відношенню до офіційного) сектор, котрий, значною мірою, має для суспільства суто паразитарний закритий характер двоєвладдя. Існування «автономної» тіньової держави за межами впливу, регулювання та контролю офіційної державної влади, замість цього зрощення її з провідними паразитарними сегментами суспільства, виведення з-під його контролю, створення «автономної» тіньової держави – двійника офіційної, перетворює її на наймогутнішу частину сучасної тіньової паралельної реальності, основний активатор, репродуцент, каталізатор поширення паразитарної тінізації суспільного життя. Ця друга тіньова, криптопаразитарна «автономна» держава не тільки знаходиться поза офіційного контролю та регулювання, але й активно протистоїть, протидіє офіційній державі, «стоїть» над нею, у значній мірі обмежує її можливості щодо реформування та розвитку, контролю з боку суспільства.

Список використаних джерел

1. Дарон Аджмоглу, Джеймс А. Робинсон. Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. М. : Изд-во АСТ, 2016. 693 с.
2. Хигли Дж. Элиты, вне-элитные группы и пределы политики: теоретический ракурс. Элиты и общества в сравнительном измерении : сб. ст. / Под ред. О.В.Гаман-Голутвиной. М. : Российская политическая энциклопедия. 2011. С. 35.
3. Жданов І., Якименко Ю. Україна у ХХІ столітті: виклики для політичної еліти. Національна безпека і оборона. 2003. № 9. С. 3–4.
4. Предборський В. А. Економічна безпека держави : монографія. К. : Кондор, 2005. 625 с.
5. Антикризисное управление / [под ред. Э. М. Короткова]. М. : ИНФРА-М., 2001. 432 с.
6. Олейник А. Н. Тюремная субкультура в России: от повседневной жизни до государственной власти. М. : ИНФРА-М, 2001. 418 с.

7. Гальчинський А. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу. К. : Українські пропілеї, 2001. С. 143.

8. Яневський Д. В. Загублена історія втраченої держави. Харків : Фоліо, 2009. 252 с.

9. Делягин М. Британские элиты: факторы глобального превосходства. От Платанетов до Скрипалей. М. : Книжный мир, 2019. 264 с.

References

1. Daron Adzhmoglu, Dzhejms A. Robinson. Pochemu odni strany bogatyie, a drugie bednyie. Proishozhdenie vlasti, protsvetaniya i nischetyi. M. : Izd-vo AST, 2016. 693 s.
2. Higly Dzh. Elity, vne-elitnyie gruppy i predelyi politiki: teoreticheskiy rakurs. Elity i obschestva v sravnitelnom izmerenii : sb. st. / Pod red. O.V.Gaman-Golutvinoy. M. : Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya. 2011. S. 35.
3. Zhdanov I., Yakymenko Yu. Ukraina u KhKhI stolitti: vyklyky dlia politychnoi elity. Natsionalna bezpeka i oborona. 2003. № 9. S. 3–4.
4. Predborskyi V. A. Ekonomichna bezpeka derzhavy : monohrafiia. K. : Kondor, 2005. 625 s.
5. Antikrizisnoe upravlenie / [pod red. E. M. Korotkova]. M. : INFRA-M., 2001. 432 s.
6. Oleynik A. N. Tyuremnaya subkultura v Rossii: ot povsednevnoy zhizni do gosudarstvennoy vlasti. M. : INFRA-M, 2001. 418 s.
7. Halchynskiy A. Superechnosti reform: u konteksti tsyvilizatsiinoho protsesu. K. : Ukrainski propilei, 2001. S. 143.
8. Yanevskiy D. V. Zahublena istoriia vtrachenoj derzhavy. Kharkiv : Folio, 2009. 252 s.
9. Delyagin M. Britanskiie elityi: faktoryi globalnogo prevoshodstva. Ot Plantagenetov do Skripaley. M. : Knizhnyiy mir, 2019. 264 s.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

д.е.н., професор

e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные об авторе

Предборский Валентин Антонович,

д.э.н., профессор

e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Predborskiy Valentin,

Doctor of economics, professor

e-mail: prvika2015@gmail.com

Export credit agencies: mechanism for attraction of foreign investments to the country's economy in the conditions of globalization

The subject of the research is the theoretical and practical aspects of determining the essence and functioning of an export credit agency, including in Ukraine, as a key mechanism for attracting foreign investment in the country's national economy in the context of globalization.

The aim of the research is to determine the essence and main activities of the export credit agency to ensure the provision of financing, insurance and guaranteeing investments in the country's economy.

Research methods. When writing the article, general scientific, special methods for studying economic phenomena and processes for determining topical issues of investment, insurance and guaranteeing investment processes by an export credit agency were used.

Results of the investigation. As a result of writing the article, it was determined that in order to attract investment, promote exports and create the most favorable conditions for national producers, the leading countries of the world in the globalized conditions of development are paying more and more attention to special financial support institutions to improve investment attraction, promote national goods and services to international markets. It has been established that export credit agencies are such a special institution of financial support. It has been proven that since in the context of globalization and digitalization, traditional approaches, a set of economic measures and government policies cannot sufficiently stimulate the attraction of investments, there is an urgent need for a mechanism for insuring and guaranteeing investments provided by export credit agencies, which are also additional benefits that play a key role in making an investment decision.

Scope of the results. Economics, investment, insurance, financing, management, organization and management.

Conclusions. As a result of writing the article, it was found that the implementation by the Ukrainian export credit agency of insurance of various kinds of risks is a powerful and effective means of attracting investments to support small and medium-sized enterprises, since small and medium-sized enterprises contribute to the diversification of the economy. It is the mechanism of financing by a foreign financial organization (bank) of projects related to the modernization of existing production facilities in Ukraine, under the guarantees of the export credit agency of Ukraine, that can become an effective method of attracting foreign investment in the national economy. It was established that cooperation between the Export Credit Agency of Ukraine and the Investment Promotion and Support Office (Ukraine Invest), established in accordance with the Law of Ukraine «On State Support for Investment Projects with Significant Investments in Ukraine», should be established. It was determined that the joint and well-coordinated work of the export credit agency of Ukraine with Ukraine Invest and the products offered by them can become exactly that special competitive advantage of Ukraine in comparison with other countries of the world, which will increase the volume of attracting investments to Ukraine in the context of globalization.

Keywords: export credit agency, investment, foreign investment, country's economy, globalization, competitive advantages, risks, business entities, investor, economic diversification.

РУСИНА Ю.О.

Експортно-кредитні агентства: механізм залучення іноземних інвестицій в економіку країни в умовах глобалізації

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти визначення сутності та функціонування експортно-кредитного агентства, в тому числі в Україні, як ключового механізму залучення іноземних інвестицій в національну економіку країни в умовах глобалізації.

Метою дослідження є: визначення сутності та основної діяльності експортно–кредитного агентства щодо забезпечення надання фінансування, страхування та гарантування інвестицій в економіку країни.

Методи дослідження. При написанні статті було використано загально–наукові, спеціальні методи дослідження економічних явищ та процесів щодо визначення актуальних питань процесу інвестування, страхування та гарантування інвестиційних процесів експортно–кредитним агентством.

Результати роботи. В результаті написання статті було визначено, що з метою залучення інвестицій, просування експорту та створення найсприятливіших умов для національних виробників провідні країни світу в глобалізаційних умовах розвитку все більше уваги приділяють спеціальним інститутам фінансової підтримки щодо поліпшення залучення інвестицій, просуванню національних товарів і послуг на міжнародні ринки. Встановлено, що такими спеціальними інститутами фінансової підтримки є експортно–кредитні агентства. Доведено, що оскільки в умовах глобалізації та цифровізації традиційні підходи, сукупність економічних заходів та урядових політик не можуть на достатньому рівні забезпечити стимулювання залучення інвестицій, то виникає нагальна потреба у механізмі страхування та гарантування інвестицій, які надаються експортно–кредитними агентствами, і які є також додатковими перевагами, що відіграють ключову роль в прийнятті рішення про інвестування.

Галузь застосування результатів. Економіка, інвестування, страхування, фінансування, менеджмент, організація та управління.

Висновки. В результаті написання статті було встановлено, що здійснення українським експортно–кредитним агентством страхування різного роду ризиків є потужним та ефективним засобом залучення інвестицій для підтримки дрібних та середніх підприємств, оскільки дрібні та середні підприємства сприяють диверсифікації економіки. Саме механізм фінансування іноземною фінансовою організацією (банком) проектів, що пов'язані із модернізацією діючих виробничих потужностей в Україні під гарантії експортно–кредитного агентства України може стати дієвим методом залучення іноземних інвестицій в національну економіку. Встановлено, що має бути налагоджена співпраця експортно–кредитного агентства України з Офісом із залучення та підтримки інвестицій (Ukraine Invest), утвореному відповідно до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні». Визначено, що спільна та злагоджена робота експортно–кредитного агентства України із Ukraine Invest та продукти, що вони пропонують можуть стати саме тією особливою конкурентною перевагою України у порівнянні із іншими країнами світу, що дозволить збільшити обсяги залучення інвестицій в Україну в умовах глобалізації.

Ключові слова: експортно–кредитне агентство, інвестування, іноземні інвестиції, економіка країни, глобалізація, конкурентні переваги, ризики, суб'єкти підприємництва, інвестор, диверсифікація економіки.

РУСИНА Ю.А.

Экспортно–кредитные агентства: механизм привлечения иностранных инвестиций в экономику страны в условиях глобализации

Предметом исследования являются теоретические и практические аспекты определения сущности и функционирования экспортно–кредитного агентства, в том числе в Украине, как ключевого механизма привлечения иностранных инвестиций в национальную экономику страны в условиях глобализации.

Целью исследования является определение сущности и основной деятельности экспортно–кредитного агентства по обеспечению предоставления финансирования, страхования и гарантирования инвестиций в экономику страны.

Способы исследования. При написании статьи были использованы общенаучные, специальные методы исследования экономических явлений и процессов определения актуальных вопросов инвестирования, страхования и гарантирования инвестиционных процессов экспортно–кредитным агентством.

Результаты работы. В результате написания статьи было определено, что с целью привлечения инвестиций, продвижения экспорта и создания наиболее благоприятных условий для национальных производителей ведущие страны мира в глобализационных условиях развития все больше внимания уделяют специальным институтам финансовой поддержки по улучшению привлечения инвестиций, продвижению национальных товаров и услуг на международные рынки. Установлено, что таким специальным институтом финансовой поддержки являются экспортно-кредитные агентства. Доказано, что поскольку в условиях глобализации и цифровизации традиционные подходы, совокупность экономических мер и правительственных политик не могут на достаточном уровне обеспечить стимулирование привлечения инвестиций, то возникает насущная потребность в механизме страхования и гарантирования инвестиций, предоставляемых экспортно-кредитными агентствами, которые и являются так же дополнительными преимуществами, играющими ключевую роль в принятии решения об инвестировании.

Область применения результатов. Экономика, инвестирование, страхование, финансирование, менеджмент, организация и управление.

Выводы. В результате написания статьи было установлено, что осуществление украинским экспортно-кредитным агентством страхования разного рода рисков является мощным и эффективным средством привлечения инвестиций для поддержки мелких и средних предприятий, поскольку мелкие и средние предприятия способствуют диверсификации экономики. Именно механизм финансирования иностранной финансовой организацией (банком) проектов, связанных с модернизацией действующих производственных мощностей в Украине, под гарантии экспортно-кредитного агентства Украины может стать действенным методом привлечения иностранных инвестиций в национальную экономику. Установлено, что должно быть налажено сотрудничество экспортно-кредитного агентства Украины с Офисом по привлечению и поддержке инвестиций (Ukraine Invest), созданному в соответствии с Законом Украины «О государственной поддержке инвестиционных проектов со значительными инвестициями в Украине». Определено, что совместная и слаженная работа экспортно-кредитного агентства Украины с Ukraine Invest и продукты, предлагаемые ими, могут стать именно тем особым конкурентным преимуществом Украины по сравнению с другими странами мира, что позволит увеличить объемы привлечения инвестиций в Украину в условиях глобализации.

Ключевые слова: экспортно-кредитное агентство, инвестирование, иностранные инвестиции, экономика страны, глобализация, конкурентные преимущества, риски, субъекты предпринимательства, инвестор, диверсификация экономики.

Formulation of the problem. In order to attract investment, promote exports and create the most favorable conditions for domestic producers, the world's leading countries in globalization are paying more attention to special financial support institutions to improve investment, promote domestic goods and services in international markets [7]. Such special financial support institutions are Export Credit Agencies (ECA). In the context of globalization and digitalization, traditional approaches, set of economic measures and government policies cannot sufficiently stimulate investment, there is an urgent need for a mechanism to insure and guarantee investment provided by Export Credit Agencies, which are also additional benefits that play a key role in investment decision making [1–6].

Analysis of research and publications on the problem. A wide range of works and sci-

entific achievements of economists, including: S. V. Bielousova, Yu. O. Voloshchuk, O. V. Iwanyshyn, S. V. Bohachyk, O. V. Havryliuk, N. V. Sainchuk, Yu. Z. Dolnyi, T. B. Horodetska, O. S. Chichkan, I. Kyslytska, P. V. Kolotylo, O. H. Kharchuk, L. M. Naumova, O. B. Naumov, O. V. Naumova, L. L. Nosach, Yu. D. Myroshnychenko, M. I. Orshanska, O. I. Petryk, O. V. Mahdaliuk, K. Ya. Petrova, N. V. Dziuba, S. P. Polishchuk, Yu. H. Kovalska, Yu. S. Ratushna, M. A. Rychka, A. O. Ilchenko, I. M. Tovkun, N. Ye. Fedorova, R. P. Ohorodnyk, V. S. Rusal, Yu. V. Fedotova, T. S. Cherkashyna, T. P. Shuba, M. I. Bondarenko, O. I. Yukhta and others.

Presenting main material. Globally, in the world market, Export Credit Agencies (ECA) are institutions that promote international trade, attract investment and act as stabilizers of domestic markets in crisis situations. Export Credit Agencies role

in the development of international trade is constantly growing around the world, as evidenced by the increasing scale of such financial institutions. Export Credit Agencies are individual insurance agencies, banks or departments of ministries that operate in the market of structural, trade and project financing by insuring political and commercial risks and providing guarantees [8, 9]. Structural financing involves the financing by a foreign bank of investment projects of the borrower company, related to the modernization of existing production facilities by obtaining a loan from the buyer under the guarantee of Export Credit Agencies [10–13].

Export Credit Agencies is now operating in almost all developed countries. The most famous are EXIMBANK (USA), JBIC (Japan), Euler Hermes (Germany), COFACE (France), ATRADIUS (Netherlands), SBCE (Brazil), CESCE (Spain), SEK (Sweden) and others. However, it should be noted that in different countries the mechanisms of such support differ – from insurance and guarantee of foreign trade agreements to direct lending or investment [14–16].

Given the role of Export Credit Agencies in the process of attracting investment, it is necessary to pay attention to the main services provided by the world’s leading Export Credit Agencies. Thus, in the USA the activity of the Export – Import Bank – EXIMBANK is regulated by various norms of the American legislation. The main purpose of the bank is to insure and guarantee foreign economic transactions through the following mechanisms (Fig. 1) [18–19].

In Ukraine, the issue of establishing Export Credit Agencies became acute in 2014–2015 after the signing of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand. With the entry into force of the Deep and Comprehensive Free Trade Area with the EU on 1 January 2016, as part of the Association Agreement, Ukraine’s presence in the global production network has increased significantly. At the same time, in order to be actively included in global value chains, the country’s economy must switch to the production of medium- and high-tech products.

To this end, and for lending to the economy, attracting foreign investment, the Government of Ukraine in 2018 decided to establish an export credit agency of Ukraine. It is Export Credit Agencies of Ukraine, on a par with other Export Credit Agencies of the world that should provide a system of risk reduction, guaranteeing, lending and insurance of export operations and investments. The goal of the Ukrainian Export Credit Agencies, at the initial stage, is to ensure economic diversification and support medium- or high-tech sectors of the economy with high potential and attract investment. Schematically, the mechanism of attracting foreign investment under the guarantees or insurance of ECA Ukraine can be depicted as follows (Fig. 2):

In order to introduce such a mechanism for attracting foreign investment for small and medium enterprises, Export Credit Agencies Ukraine needs

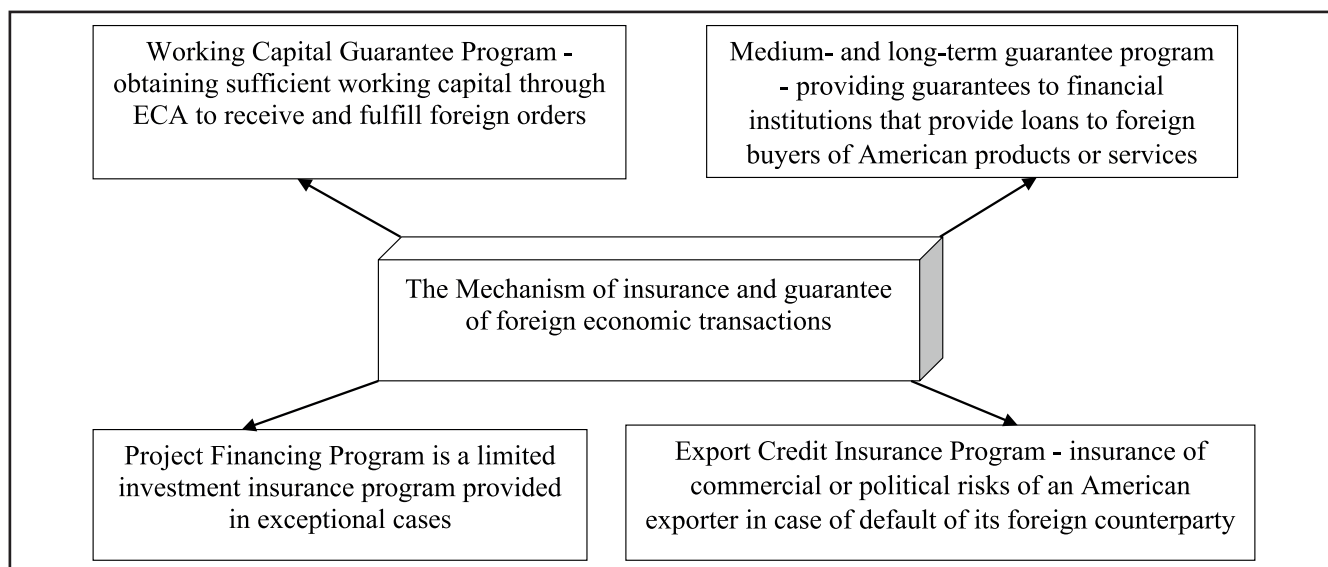


Fig. 1. Mechanism of insurance and guarantee of foreign economic operations Export-Import Bank EXIMBANK [18–20]

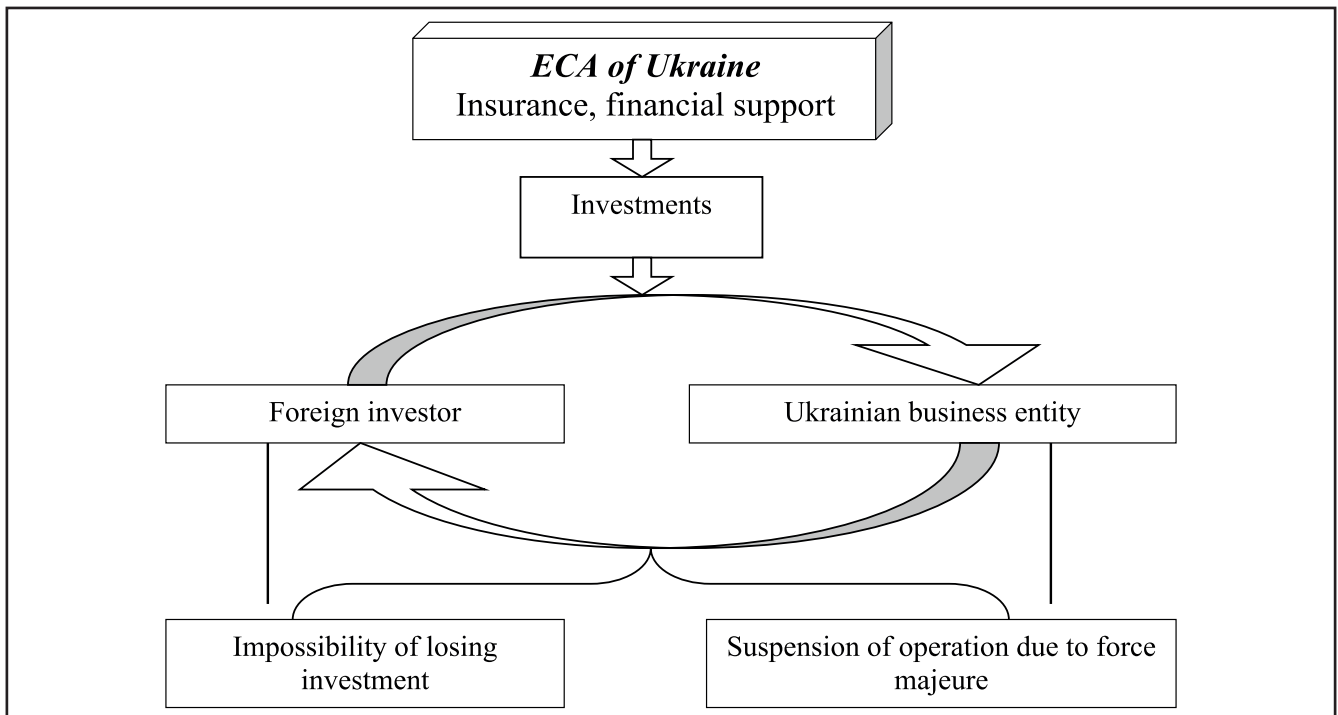


Fig. 2. The mechanism of attracting foreign investment under the guarantees or insurance of Export Credit Agencies of Ukraine [19, 23, 27]

to take measures to join the Berne Union (International Union of Credit and Investment Insurers IUCI), which is associations of insurance companies, export credit agencies, organizations engaged in export credit and investment insurance. Membership in the Berne Union will significantly improve the position of Ukrainian Export Credit Agencies in world markets, have a positive impact on Ukraine's investment image and allow for measures to attract investment.

Conclusions

Thus, the implementation of Ukrainian ECA insurance of various risks (political, economic, etc.) is a powerful and effective means of attracting investment to support small and medium enterprises, as small and medium enterprises contribute to economic diversification [21–26]. The mechanism of financing by a foreign financial organization (bank) of projects related to the modernization of existing production facilities in Ukraine under the guarantee of ECA Ukraine can be an effective method of attracting foreign investment in the national economy [17]. In addition, the cooperation of Export Credit Agencies of Ukraine with the Office for Investment Attraction and Support (Ukraine Invest), established in accordance with the Law of Ukraine «On State Support of Investment Projects

with Significant Investments in Ukraine», should be established. The joint and coordinated work of Export Credit Agencies Ukraine with Ukraine Invest and the products they offer can become the special competitive advantage of Ukraine in comparison with other countries, which will increase the volume of investment in Ukraine [20, 27].

Список використаних джерел

1. Белоусова С. В. Особливості залучення та стимулювання прямого іноземного інвестування в умовах модернізації економіки України / С. В. Белоусова // Інтелект XXI. – 2018. – № 3. – С. 106–111.
2. Волощук Ю. О. Тенденції іноземного інвестування підприємств аграрного сектору економіки / Ю. О. Волощук, О. В. Іванишин, С. В. Богачик // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2020. – № 2. – С. 95–100.
3. Гаврилюк О. В. Тенденції та особливості прямого іноземного інвестування в економіку України / О. В. Гаврилюк, Н. В. Саїнчук, Ю. З. Дольний // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. – 2020. – Т. 31(70), № 1. – С. 1–7.
4. Городецька Т. Б. Проблеми іноземного інвестування як важеля стабілізації та розвитку економіки України / Т. Б. Городецька, О. С. Чічкан // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 5(2). – С. 12–15.

5. Кислицька І. Сучасні тенденції іноземного інвестування в агробізнес України / І. Кислицька // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. – 2018. – Вип. 2. – С. 49–53.
6. Колотило П. В. Інвестиційна позиція України та особливості іноземного інвестування в Україну / П. В. Колотило, О. Г. Харчук // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. – 2020. – Т. 31(70), № 5. – С. 36–44.
7. Комарецька П. В. Реструктуризація промислових підприємств в системі антикризового фінансового управління / П. В. Комарецька // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 6 (73). – С. 61–64.
8. Комарецька П. В. Теоретичні підходи щодо сутності фінансового потенціалу / П. В. Комарецька // Вестник Харьковського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Национализация и приватизация: прошлое, настоящее, будущее. – 2003. – № 613, Серия экономическая. – С. 236–241.
9. Комарецька П. В. Управління фінансовим потенціалом підприємств : автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 – «Економіка, організація і управління підприємствами» / П. В. Комарецька. – К., 2006. – 20 с.
10. Куліш В. А. Оцінка рівня розвитку іноземного інвестування економіки України / В. А. Куліш // Науковий погляд: економіка та управління. – 2018. – № 1. – С. 171–182.
11. Наумова Л. М. Інституційний інструментарій активізації іноземного інвестування у розвиток національного господарства / Л. М. Наумова, О. Б. Наумов, О. В. Наумова // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Т. 4, № 3. – С. 77–85.
12. Носач Л. Л. Розвиток іноземного інвестування в умовах транснаціоналізації економіки: українські реалії / Л. Л. Носач, Ю. Д. Мирошніченко // Молодий вчений. – 2019. – № 11(2). – С. 555–562.
13. Оршанська М. І. Ретроспективний аналіз прямого іноземного інвестування в контексті еволюції економічних теорій / М. І. Оршанська // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2021. – № 26. – С. 23–34.
14. Петрик О. І. Іноземне інвестування в Україні: сучасний стан і напрями активізації / О. І. Петрик, О. В. Магдалюк // Вісник Університету банківської справи. – 2018. – № 2. – С. 33–39.
15. Петрова К. Я. Проблеми іноземного інвестування в економіку України / К. Я. Петрова, Н. В. Дзюба // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 1998. – № 3–4. – С. 232–237.
16. Поліщук С. П. Особливості іноземного інвестування в Україні в умовах економічної кризи / С. П. Поліщук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 7(3). – С. 25–28.
17. Пузирьова П. В. Теоретичні аспекти фінансових інвестицій, їх особливості, форми та стратегічні напрями / П. В. Пузирьова, Ю. Г. Ковальська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 6 (133). – С. 83–86.
18. Ратушна Ю. С. Фактори розвитку іноземного фінансового інвестування / Ю. С. Ратушна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2019. – Вип. 24(3). – С. 59–66.
19. Ричка М. А. Аналіз іноземного інвестування України в глобалізаційних процесах / М. А. Ричка, А. О. Ільченко // Інфраструктура ринку. – 2020. – Вип. 42. – С. 46–53.
20. Рудик Ю. В. Управління інвестиційною діяльністю на підприємстві / Ю. В. Рудик ; наук. кер. П. В. Пузирьова // Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа «Підприємницькі ініціативи» : матеріали IV Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції (5 грудня 2019 р., м. Київ). – Київ : КНУТД, 2019. – С. 313–320.
21. Товкун І. М. Актуальний стан і пріоритетні напрями іноземного інвестування в Україну / І. М. Товкун // Право та інноваційне суспільство. – 2017. – № 2. – С. 23–26.
22. Федорова Н. Є. Іноземне інвестування в економіку України: масштаби, структура, перспективи / Н. Є. Федорова, Р. П. Огородник, В. С. Русал // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. – 2020. – Вип. 39. – С. 14–18.
23. Федотова Ю. В. Грошові перекази резидентів як альтернатива прямому іноземному інвестуванню / Ю. В. Федотова, М. С. Наумов // Комунальне господарство міст. Серія : Економічні науки. – 2020. – Т. 2. – С. 83–87.
24. Черкашина Т. С. Стан і тенденції іноземного інвестування економіки України на етапі четвертої промислової революції / Т. С. Черкашина // Академічний огляд. – 2020. – № 2. – С. 95–107.
25. Шуба Т. П. Іноземне інвестування в сферу інформаційних технологій України в умовах глобального економічного розвитку / Т. П. Шуба, М. І. Бондаренко // Економічний простір. – 2018. – № 137. – С. 47–54.
26. Юхта О. І. Експортно-кредитне агентство як ефективний інститут організації фінансово-кредитної підтримки експортерів. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 11. С. 76–81. DOI:10.32702/2306-6814.2019.11.76
27. Improvement of controlling in the financial management of enterprises / N. Mazur, L. Khrystenko,

J. Pósztorov6, M. Zos-Kior, I. Hnatenko, P. Puzyrova, V. Rubezhanska // TEM Journal – Technology, Education, Management, Informatics. – 2021. – Volume 10, Issue 4, November. – P. 1605–1609.

References

1. Bielousova, S. V. (2018). Osoblyvosti zaluchennia ta stymuliuvannia priamoho inozemnoho investuvannia v umovakh modernizatsii ekonomiky Ukrainy [Features of attracting and stimulating foreign direct investment in terms of modernization of the economy of Ukraine]. *Intelekt XXI = Intellect XXI*, № 3, P. 106–111 [in Ukrainian].

2. Voloshchuk, Yu. O. (2020). Tendentsii inozemnoho investuvannia pidpriemstv ahrarynoho sektoru ekonomiky [Trends of foreign investment of enterprises of the agricultural sector of the economy]. *Derzhava ta rehiony. Serii : Ekonomika ta pidpriemnytstvo = State and Regions. Series: Economics and Entrepreneurship*, № 2, P. 95–100 [in Ukrainian].

3. Havryliuk, O. V. (2020). Tendentsii ta osoblyvosti priamoho inozemnoho investuvannia v ekonomiku Ukrainy [Tendencies and features of direct foreign investment in the economy of Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii : Ekonomika i upravlinnia = Scientific notes of the Tavriya National University named after V. I. Vernadsky. Series: Economics and Management*, V. 31 (70), № 1, P. 1–7 [in Ukrainian].

4. Horodetska, T. B., Chichkan, O. S. (2016). Problemy inozemnoho investuvannia yak vazhelia stabilizatsii ta rozvytku ekonomiky Ukrainy [Problems of foreign investment as a lever of stabilization and development of the economy of Ukraine]. *Ekonomika. Finansy. Pravo. = Economics. Finances. Law*, №5 (2), P. 12–15 [in Ukrainian].

5. Kyslytska, I. (2018). Suchasni tendentsii inozemnoho investuvannia v ahrobiznes Ukrainy [Modern tendencies of foreign investment in agribusiness of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Heohrafiia = Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, Vol. 2, P. 49–53 [in Ukrainian].

6. Kolotylo, P. V., Kharchuk, O. H. (2020). Investytsiina pozytsiia Ukrainy ta osoblyvosti inozemnoho investuvannia v Ukrainu [Investment position of Ukraine and features of foreign investment in Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii : Ekonomika i upravlinnia = Scientific notes of Tavriya National University named after V. I. Vernadsky. Series: Economics and Management*, Vol. 31 (70), № 5, P. 36–44 [in Ukrainian]. [in Ukrainian].

7. Komaretska, P. V. (2007). Restrukturyzatsiia promyslovykh pidpriemstv v systemi antykrizovo-

ho finansovoho upravlinnia [Restructuring of industrial enterprises in the system of anti-crisis financial management]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini = Formation of market relations in Ukraine*, № 6 (73), P. 61–64 [in Ukrainian].

8. Komaretska, P. V. (2003). Teoretychni pidkhody shchodo sutnosti finansovoho potentsialu [Theoretical approaches to the essence of financial potential]. *Vestnyk Kharkovskoho natsionalnoho unyversyteta ym. V. N. Karazyna. Natsyonalizatsiia y pryvatyzatsiia: proshloe, nastoiashchee, budushchee = Bulletin of Kharkiv National University. VN Karazin. Nationalization and privatization: past, present, future*, № 613, Economic Series, P. 236–241 [in Ukrainian].

9. Komaretska, P. V. (2006). Upravlinnia finansovym potentsialom pidpriemstv [Management of financial potential of enterprises]. *Avtoref. dys... kand. ekon. nauk: spets. 08.06.01 – «Ekonomika, orhanizatsiia i upravlinnia pidpriemstvamy» = Author's ref. dis ... cand. econ. Science: special. 08.06.01 – «Economics, organization and management of enterprises»*, 20 p. [in Ukrainian].

10. Kulish, V. A. (2018). Otsinka rivnia rozvytku inozemnoho investuvannia ekonomiky Ukrainy [Estimation of the level of development of foreign investment in the economy of Ukraine]. *Naukovi pohliad: ekonomika ta upravlinnia = Scientific view: economics and management*, № 1, P. 171–182 [in Ukrainian].

11. Naumova, L. M., Naumov, O. B., Naumova, O. V. (2019). Instytutsiinyi instrumentarii aktyvizatsii inozemnoho investuvannia u rozvytok natsionalnoho hospodarstva [Institutional tools for activating foreign investment in the development of the national economy]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky = Ukrainian Journal of Applied Economics*, № 3, P. 77–85 [in Ukrainian].

12. Nosach, L. L., Myroshnychenko, Yu. D. (2019). Rozvytok inozemnoho investuvannia v umovakh transnatsionalizatsii ekonomiky: ukrainski realii [Development of foreign investment in terms of transnationalization of the economy: Ukrainian realities]. *Molodyi vchenyi = Young scientist*, № 11 (2), P. 555–562 [in Ukrainian].

13. Orshanska, M. I. (2021). Retrospektyvnyi analiz priamoho inozemnoho investuvannia v konteksti evoliutsii ekonomichnykh teorii [Retrospective analysis of foreign direct investment in the context of the evolution of economic theories]. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku = Problems of innovation and investment development*, № 26, P. 23–34 [in Ukrainian].

14. Petryk, O. I., Mahdaliuk, O. V. (2018). Inozemne investuvannia v Ukraini: suchasnyi stan i napriamy aktyvizatsii [Foreign investment in Ukraine: current sta-

tus and directions of activation]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy* = Bulletin of the University of Banking, № 2, P. 33–39 [in Ukrainian].

15. Petrova, K. Ya., Dziuba, N. V. (1998). Problemy inozemnoho investuvannya v ekonomiku Ukrainy [Problems of foreign investment in the economy of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav* = Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs, № 3–4, P. 232–237 [in Ukrainian].

16. Polishchuk, S. P. (2016). Osoblyvosti inozemnoho investuvannya v Ukraini v umovakh ekonomichnoi kryzy [Features of foreign investment in Ukraine in the economic crisis]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* = Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy, Issue 7 (3), P. 25–28 [in Ukrainian].

17. Puzyrova, P. V., Kovalska, Yu. H. (2012). Teoretychni aspekty finansovykh investytsii, yikh osoblyvosti, formy ta stratehichni napriamy [Theoretical aspects of financial investments, their features, forms and strategic directions]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini* = Formation of market relations in Ukraine, № 6 (133), P. 83–86 [in Ukrainian].

18. Ratushna, Yu. S. (2019). Faktory rozvytku inozemnoho finansovoho investuvannya [Factors of development of foreign financial investment]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* = Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy, № 24 (3), P. 59–66 [in Ukrainian].

19. Rychka, M. A., Ilchenko, A. O. (2020). Analiz inozemnoho investuvannya Ukrainy v hlobalizatsiinykh protsExport Credit Agencieskh [Analysis of foreign investment in Ukraine in globalization processes]. *Infrastruktura rynku* = Market Infrastructure, № 42, P. 46–53 [in Ukrainian].

20. Rudyk, Yu. V., Puzyrova, P. V. (2019). Upravlinnia investytsiinoiu diialnistiu na pidpriemstvi [Management of investment activity at the enterprise]. *Osvitno-innovatsiina interaktyvna platforma «Pidpriemnytski initsiatyvy» : materialy IV Vseukrainskoi naukovoï Internet-konferentsii (5 hrudnia 2019 r., m. Kyiv)* = Educational and Innovative Interactive Platform «Entrepreneurial Initiatives»: Proceedings of the IV All-Ukrainian Scientific Internet Conference (December 5, 2019, Kyiv), P. 313–320 [in Ukrainian].

21. Tovkun, I. M. (2017). Aktualnyi stan i priorityetni napriamy inozemnoho investuvannya v Ukrainu [Current

status and priority areas of foreign investment in Ukraine]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo* = Law and Innovation Society, № 2, P. 23–26 [in Ukrainian].

22. Fedorova, N. Ye., Ohorodnyk, R. P., Rusal, V. S. (2020). Inozemne investuvannya v ekonomiku Ukrainy: masshtaby, struktura, perspektyvy [Foreign investment in the economy of Ukraine: scale, structure, prospects]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seria : Ekonomichni nauky* = Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences, № 39, P. 14–18 [in Ukrainian].

23. Fedotova, Yu. V., Naumov, M. S. (2020). Hroshovi perekazy rezidentiv yak alternatyva priamomu inozemnomu investuvanniu [Money transfers of residents as an alternative to foreign direct investment]. *Komunalne hospodarstvo mist. Seria : Ekonomichni nauky* = Komunalne hospodarstvo mist. Series: Economic Sciences, Vol. 2. – P. 83–87 [in Ukrainian].

24. Cherkashyna, T. S. (2020). Stan i tendentsii inozemnoho investuvannya ekonomiky Ukrainy na etapi chetvertoi promyslovoi revoliutsii [The state and tendencies of foreign investment in the economy of Ukraine at the stage of the fourth industrial revolution]. *Akademichnyi ohliad* = Academic Review, № 2, P. 95–107 [in Ukrainian].

25. Shuba, T. P., Bondarenko, M. I. (2018). Inozemne investuvannya v sferu informatsiinykh tekhnolohii Ukrainy v umovakh hlobalnoho ekonomichnoho rozvytku [Foreign investment in the field of information technologies of Ukraine in terms of global economic development]. *Ekonomichniy prostir* = Economic space, № 137, P. 47–54 [in Ukrainian].

26. Yukhta, O. I. (2019). Eksportno-kredytne ahentstvo yak efektyvnyi instytut orhanizatsii finansovo-kredytnoi pidtrymky eksporteriv [Export-credit agency as an effective institution for organizing financial and credit support for exporters]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* = Investments: practice and experience, № 11, P. 76–81 [in Ukrainian].

27. Mazur, N., Khrystenko, L., P6sztorov6, J., Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Puzyrova, P., Rubezhanska, V. (2021). Improvement of controlling in the financial management of enterprises. *TEM Journal – Technology, Education, Management, Informatics*. Vol. 10, Issue 4, November, P. 1605–1609 [in English].

Дані про автора

Русіна Юлія Олександрівна,

доцент кафедри фінансів та інвестицій, Київський національний університет технологій та дизайну, к.е.н., доцент, м. Київ, Україна

e-mail: rusinaulia80@gmail.com

Данные об авторе**Русина Юлия Александровна,**

доцент кафедри фінансов и інвестицій, Київський національний університет технологій и дизайну, к.э.н., доцент, г. Киев, Украина
e-mail: rusinaulia80@gmail.com

Data about the author**Yuliia Rusina,**

Associate Professor of the Department of Finance and Investment, Kyiv National University of Technologies and Design, Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kyiv, Ukraine
e-mail: rusinaulia80@gmail.com

УДК 330.342

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6609866>

ПОПРОЗМАН О.І.

ХАРЧУК Т.В.

КУРГУЗЕНКОВА Л.А.

Формування основних компонентів сталого розвитку економічної системи

Предметом дослідження є теоретичні та методологічні основи діалектики суперечностей розвитку економічної системи та класифікація економічних систем у динаміці їх розвитку.

Метою дослідження є кількісні та якісні зміни у процесі формування основних компонентів розвитку економічної системи під впливом зовнішніх чинників.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження економічних процесів, аналіз економічних систем та синтез процесів спрямованих на формування компонентів розвитку економічної системи.

Результати роботи. У результаті написання статті було встановлено, що кількісні зміни у економічній системі – це збільшення або зменшення компонентів або зменшення їх числових значень, які на певних етапах розвитку призводять до якісного стрибка. Структурні зміни у економічній системі – це зміни пропорцій компонентів, які не обов'язково повинні супроводжуватись збільшенням чи зменшенням їх кількості. Навпаки, кількість компонентів може залишитися незмінною, але структурні зміни можуть призвести до якісного стрибка. Таким чином, висновок про те, що як кількісні, так і структурні зміни відіграють причинну роль у якісному відношенні до економічних систем, можна сформулювати як загрозу безпеці їх розвитку. Адже згідно з діалектикою рушійних сил будь-якої системи існують суперечності, а зміни не можуть бути лише там, де суперечностей немає, можна сказати, що зовнішні та внутрішні суперечності є невід'ємною частиною економічних систем та загрозою для їхньої безпеки.

Галузь застосування результатів. Економіка та управління національним господарством на макроекономічному та мікроекономічному рівнях, керівництво підприємствами, менеджмент, стратегічне управління.

Висновки. У результаті проведеного дослідження, приймаючи до уваги множину додаткових чинників та особливості формування основних компонентів сталого розвитку економічної системи, можна зробити висновок, що основу економічної системи складає виробнича підсистема, представлена, передусім, галузями матеріального та нематеріального виробництва. Ядром виробничої підсистеми є галузі спеціалізації, що визначають економічну структуру, зовнішні та внутрішні зв'язки економічної системи, основний чинник при цьому – кваліфікація працівників, продукція яких призначена до вивозу до інших регіонів та держав (державне замовлення). Рівень безпеки цієї підсистеми економіки значно вищий, адже продукція та послуги цих підприємств завжди користуються стабільним попитом на ринку. Однак глибокі диспропорції на рівні розвитку галузей та підприємств різних форм власності виступають серйозним гальмом у формуванні прогресивних ринкових структур та виступають причиною банкрутства багатьох підприємств. Соціальна підсистема та духовна сфера виконують найважливішу економічну та соціальну функцію – розширене відтворення населення. Зокрема, до задач соціальної підсистеми належать: забезпечення нормальних умов життєдіяльності населення; виховання і навчання підростаючого покоління; профілактика та охорона здоров'я населення; соціальний захист населення.

Ключові слова: економічна система, діалектика суперечностей, кількісні зміни, концепція, моделювання розвитку, чинник, структура, механізми управління, об'єкт управління, соціальна інфраструктура.

ПОПРОЗМАН А.І.

ХАРЧУК Т.В.

КУРГУЗЕНКОВА Л.А.

Формирование основных компонентов устойчивого развития экономической системы

Предметом исследования есть теоретические и методологические основы диалектики противоречий развития экономической системы и классификация экономических систем в динамике их развития.

Целью исследования являются количественные и качественные изменения в процессе формирования основных компонентов развития экономической системы под влиянием внешних факторов.

Методы исследования. В статье использованы общенаучные и специальные методы исследования экономических процессов, анализ экономических систем и синтез процессов, направленных на формирование компонентов развития экономической системы.

Результаты работы. В результате написания статьи было определено, что количественные изменения в экономической системе – это увеличение или уменьшение компонентов, или уменьшение их числовых значений, которые на определенных этапах развития приводят к качественному скачку. Структурные изменения в экономической системе – это изменения пропорций компонентов, которые не обязательно сопровождаются увеличением или уменьшением их количества. Напротив, количество компонентов может остаться неизменным, но структурные изменения могут привести к качественному скачку. Таким образом, вывод о том, что как количественные, так и структурные изменения играют причинную роль в качественном отношении к экономическим системам, можно сформулировать как угрозу безопасности их развития. Ведь согласно диалектике движущих сил любой системы, существуют противоречия, а изменения не могут быть только там, где нет противоречий, можно сказать, что внешние и внутренние противоречия являются неотъемлемой частью экономических систем и угрозой для их безопасности.

Область применения результатов. Экономика и управление национальным хозяйством на макроэкономическом и микроэкономическом уровнях, управление предприятиями, менеджмент, стратегическое управление.

Выводы. В результате проведенного исследования, принимая во внимание множество дополнительных факторов и особенности формирования основных компонентов устойчивого развития экономической системы, можно заключить, что основу экономической системы составляет производственная подсистема, представленная, прежде всего, отраслями материального и нематериального производства. Ядром производственной подсистемы являются отрасли специализации, определяющие экономическую структуру, внешние и внутренние связи экономической системы, основной фактор при этом – квалификация работников, продукция которых предназначена для вывоза в другие регионы и государства (государственный заказ). Уровень безопасности этой подсистемы экономики значительно выше, ведь продукция и услуги этих предприятий всегда пользуются стабильным спросом на рынке. Однако глубокие диспропорции на уровне развития отраслей и предприятий разных форм собственности выступают серьезным тормозом в формировании прогрессивных рыночных структур и являются причиной банкротства многих предприятий. Социальная подсистема и духовная сфера выполняют важнейшую экономическую и социальную функцию – расширенное воспроизводство населения. В частности, к задачам социальной подсистемы входят: обеспечение нормальных условий жизнедеятельности населения; воспитание и обучение подрастающему поколению; профилактика и здравоохранение населения; социальная защита населения.

Ключевые слова: экономическая система, диалектика противоречий, количественные изменения, концепция, моделирование развития, фактор, структура, механизмы управления, объект управления, социальная инфраструктура.

Formation of the main components of sustainable development of the economic system

The subject of research is the theoretical and methodological foundations of the dialectic of contradictions in the development of the economic system and the classification of economic systems in the dynamics of their development.

The aim of the study is quantitative and qualitative changes in the process of forming the main components of economic system development under the influence of external factors.

Research methods. The article uses general and special methods of research of economic processes, analysis of economic systems and synthesis of processes aimed at forming components of economic system development.

Results of work. As a result of writing the article, it was found that quantitative changes in the economic system are an increase or decrease in components or a decrease in their numerical values, which at certain stages of development lead to a qualitative leap. Structural changes in the economic system are changes in the proportions of components, which do not necessarily have to be accompanied by an increase or decrease in their number. On the contrary, the number of components may remain the same, but structural changes may lead to a qualitative leap. Thus, the conclusion that both quantitative and structural changes play a causal role in the qualitative relation to economic systems can be formulated as a threat to the security of their development. After all, according to the dialectic of the driving forces of any system, there are contradictions, and change cannot be only where there are no contradictions, we can say that external and internal contradictions are an integral part of economic systems and a threat to their security.

Field of application of results. Economics and management of the national economy at the macroeconomic and microeconomic levels, enterprise management, management, strategic management.

Conclusions. As a result of the study, taking into account many additional factors and features of the main components of sustainable development of the economic system, we can conclude that the basis of the economic system is the production subsystem, represented primarily by tangible and intangible industries. The core of the production subsystem are areas of specialization that determine the economic structure, external and internal relations of the economic system, the main factor – the qualifications of workers whose products are intended for export to other regions and countries (government order). The level of security of this subsystem of the economy is much higher, because the products and services of these enterprises are always in stable demand in the market. However, deep disparities in the level of development of industries and enterprises of various forms of ownership are a serious obstacle to the formation of progressive market structures and are the cause of bankruptcy of many enterprises. The social subsystem and the spiritual sphere perform the most important economic and social function – the expanded reproduction of the population. In particular, the tasks of the social subsystem include: ensuring normal living conditions of the population; education and training of the younger generation; prevention and protection of public health; social protection of the population.

Keywords: economic system, dialectic of contradictions, quantitative changes, concept, modeling of development, factor, structure, management mechanisms, object of management, social infrastructure.

Постановка проблеми. Встановлення закономірностей розвитку економічних систем з метою подальшого моделювання процесів їх трансформації, які не призвели б до погіршення добробуту та прибутковості інших економічних агентів протягом тривалого часу, залишається предметом досліджень багатьох вчених. У зв'язку з цим слід

вказати важливість узагальнення основних етапів розвитку економічних концепцій із проблем закономірностей формування основних компонентів сталого розвитку економічної системи.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У концепції «розширеного економічного порядку» Ф. А. фон Хайека головна роль у визначен-

ні специфіки економічних процесів та управлінні ними відводиться наявності та детальності інформації про особливості економічної системи. Концепція «полярної теорії економічного зростання», сформульована Ф. Перро, характеризує економічний розвиток як нерівномірний у часі та просторі процес, що зумовлено насамперед характером та просторовими особливостями конкретних економічних умов. Більш детально основні положення цієї теорії будуть розглянуті під час аналізу чинників та загроз інвестиційної безпеки. Крім того, слід зазначити, що теорію конкурентних переваг М. Портера також можна вважати обґрунтованою концепцією економічного розвитку, оскільки конкурентні переваги притаманні не лише конкретній державі, а й окремим її регіонам: трудовим та природним ресурсам, умовам.

Метою статті є дослідження процесів формування економічної системи та методології системних механізмів управління структурними елементами економічної системи.

Виклад основного матеріалу. Нагромадження капіталу, стан розвитку транспортної інфраструктури та комунікаційних мереж з історичних, природних, ментально-технічних та інших особливостей значно різняться у межах кожної народногосподарської системи. Вплив цих чинників визначає спеціалізацію виробництва, кооперацію суміжних галузей, а також внутрішньо – та міжрегіональну конкуренцію, які не лише створюють ендогенні загрози стабільності ієрархічної системи, а й є драйверами економічного розвитку. Розвиток розцінюється, як кумулятивна зміна співвідношення кількісних, якісних та структурних категорій у економічній системі.

Кількісні зміни насамперед обумовлені характером протиріч між існуючою системою та зовнішнім середовищем, структурні – це результат внутрішніх протиріч. Необхідно відзначити пріоритетність ролі внутрішніх протиріч як чинник розвитку економічної системи [2, 3]. Таким чином, необхідно акцентувати увагу на особливій ролі категорій стійкості, рівноваги та процесів розвитку для підтримки та подолання загроз безпеці економічних систем. Поняття про «рівновагу (динамічну)» та «рівновагу економічної системи» досить чітко окреслюють особливості економічної системи. Рівноваги це певний стан стійкості під дією рівних протидіючих сил, стан економіки, при якому встановлені кількісні пропорції забезпечують

гармонійне поєднання товарних та грошових потоків, стабільність цін та задовільне функціонування господарського апарату. Рівновагу можна розглядати як гармонію у відносинах між економічними одиницями та силами або як відсутність диспропорцій між ними. Вона може існувати тією мірою, якою соціально-економічна спільність забезпечує прийнятний рівень задоволення інтересів і здатна протистояти кризам. Такий стан економічної системи, коли ніхто з її численних учасників не зацікавлений у зміні цього стану, бо нічого не може виграти, а може програти.

Рівновага економічної системи – стан економічної системи, що характеризується рівністю попиту та пропозиції всіх ресурсів. Перетворення внутрішньої структури будь-якої системи, зокрема й економічної, відбувається з допомогою звичайної, а особливої, надзвичайної рухливості елементів, багато в чому обумовленої зміною умов економічної системи. Системи, що розвиваються, характеризуються, з одного боку, стійкістю структури, з іншого – втратою стійкості, руйнуванням однієї структури та створенням іншої стійкої структури: розвиток складних систем є прояв закону переходу від кількісного до якісного. Тривалість перебування різних еволюціонуючих систем у стійкому стані (відповідному стійкій структурі) може різнитися, тому процес розвитку є послідовністю циклів еволюційних змін у середині циклу з стрибком від кінця циклу до нового якісного рівня, початок нового циклу [1, 4].

Діалектика суперечностей у розвитку економічних систем, зокрема аспект безпечного розвитку, докладно розглянута та загалом представлена на схемі (Рис. 1.) Наслідком циклічного розвитку зі стрибком на якісно новий рівень наприкінці циклу є незворотність, тобто неможливість переходу від новоствореної структури до старої зруйнованої структури – ще одна особливість складних систем, зокрема й економічних.

Неможливість повернення до попереднього стану, як і втрата стійкості, є необхідною рисою будь-якої системи, що розвивається. А суперечність між стійкістю та розвитком дуже важлива: надстійка, надто стійка система не здатна розвиватися, тому що знищує будь-які відхилення від свого надстійкого стану. Для переходу в якісно новий стан система має бути нестійкою протягом певного періоду часу. Однак перманентна нестійкість – інша крайність, яка, як і гіперстабільність, згубна для

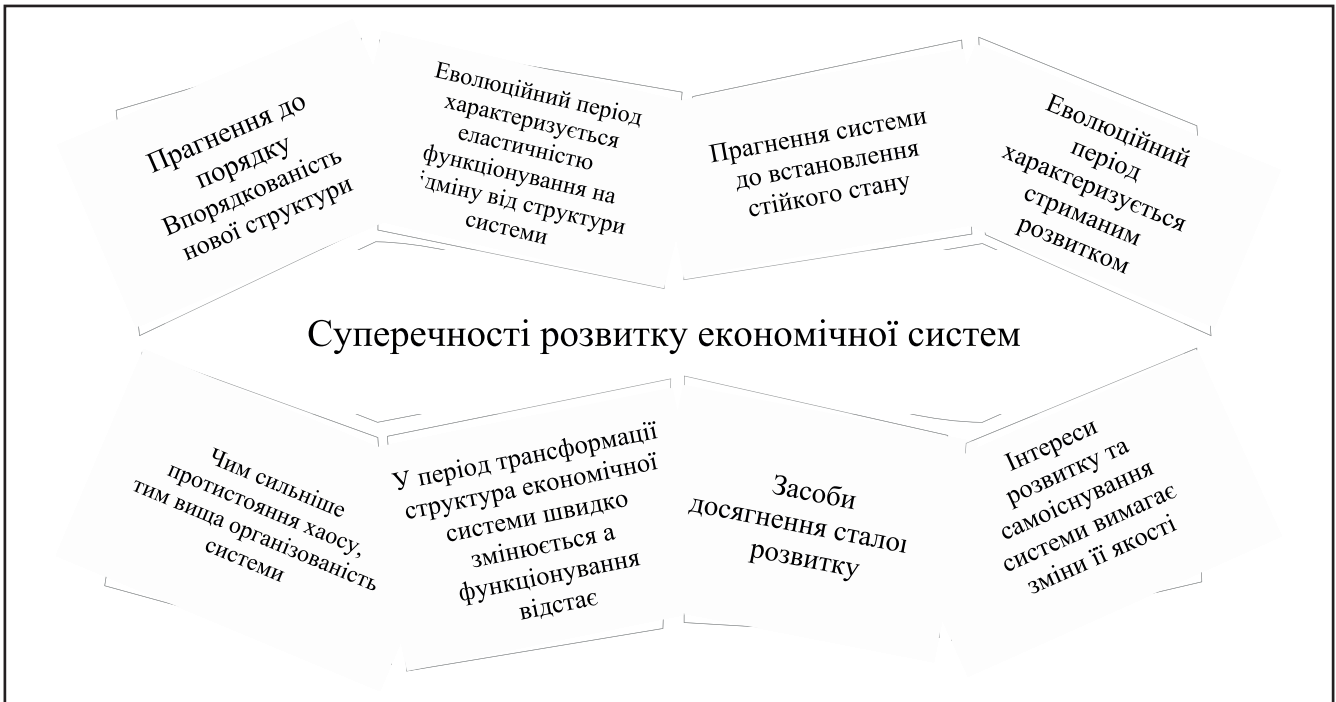


Рисунок 1. Діалектика суперечностей розвитку економічної системи [3, 5]

системи, що розвивається, оскільки виключає фіксацію, закріплення в системі ознак, необхідних для взаємодії із зовнішнім середовищем і формування стійкої структури. Таким чином, розвиток економічних систем загрожує їхній безпеці, заперечуючи їхню існуючу структуру та провокуючи її незворотні зміни з утворенням нової структури.

Класифікація економічних систем, що розвиваються, наведена на схемі (Рис. 2.) Глобальні проблеми економіко-демографічного характеру пов'язані з необхідністю раціонального регулювання приросту населення, міграції тощо. Економіко-демографічні проблеми, своєю чергою, торкаються зазначених вище проблеми забезпечення населення продуктами харчування, медичною допомогою, тобто. загроза соціальної безпеки (деякі вчені виділяють продовольчу безпеку в окремий компонент економічної безпеки).

Моделювання розвитку таких систем виконується з використанням методологічного апарату математичної біології, де у ролі біологічних особин розглядаються окремі верстви населення з урахуванням їхнього віку та статі. Основним завданням побудови моделі економіко-демографічної системи є вивчення залежності показників народжуваності та смертності залежно від різних чинників: економічних (витрати на освіту, охорону здоров'я, валовий національний продукт на душу населення); політичний (сучас-

ний суспільно-економічний лад, визначальний спосіб виробництва та розподілу матеріальних благ; характер соціальних, культурних, сімейних та інших відносин у суспільстві та ін.), екологічний (характер забруднення навколишнього середовища, стан природних ресурсів та ін.). Глобальні проблеми природно-господарських систем пов'язані зі споживанням природних ресурсів, забрудненням навколишнього середовища, підвищенням продуктивності сільськогосподарських угідь, водойм, лісів тощо для вирішення проблеми забезпечення населення продовольством. Значну кількість природно-екологічних систем можна точно описати за допомогою моделей взаємодії біологічних популяцій.

Економічні системи вимагають розв'язання проблеми моделювання господарських процесів на рівні держави, регіонів, галузей та міжгалузевих комплексів, однак, незалежно від рівня агрегації систем (галузеві, міжгалузеві, регіональні), для їх моделювання застосовуються макромоделі, що використовують узагальнені, агреговані, ключові техніко-економічні показники.

Регіон – один із різновидів цілеспрямованих систем, тому найважливішою складовою частиною регіону є блок управління. Цільовими показниками регіонального розвитку є соціальні нормативи споживання, рівень та якість життя, параметри стану навколишнього середовища. Інструментом

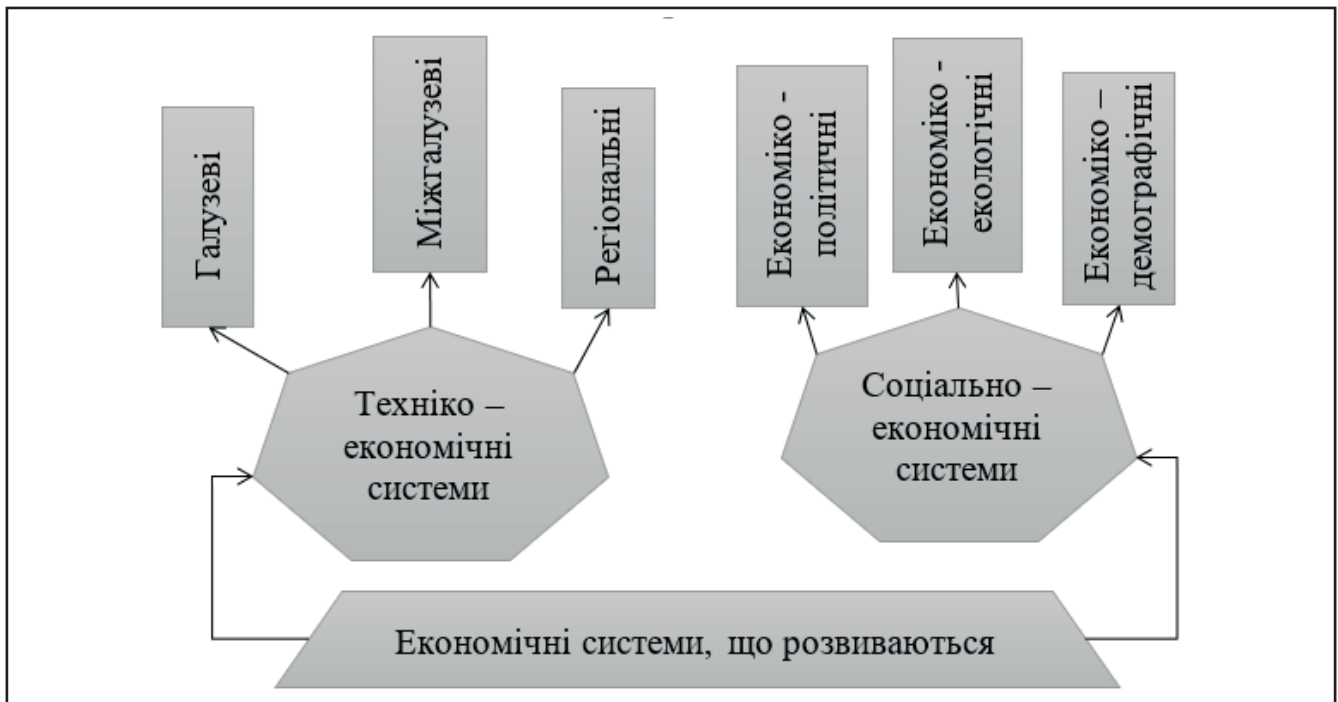


Рисунок 2. Класифікація економічних систем, що розвиваються [3, 4]

досягнення цілей та розв'язання задач виступає регіональна політика, що ґрунтується на можливостях економіки, зокрема, виробничого потенціалу, трудових та фінансових ресурсах. Узагальнення наукової літератури дозволяє виділити, щонайменше, п'ять підходів (концепцій) до комплексного розвитку економічної системи: розвиток замкнутого, здатного до самозабезпечення господарства; технологічний підхід, що виходить від тісних виробничих зв'язків між галузями та підприємствами; розвиток на основі гармонійної взаємодії всіх елементів галузевої структури господарства, цілісності та раціонального поєднання галузей; відтворювальний підхід, що відображає соціальні пріоритети; економіко–географічний, що обґрунтовує формування територіальних соціально–економічних систем (комплексів) [2, 5].

Істотною особливістю економічної системи є поліструктивність – множинність структурних організацій, кожній з яких притаманні властивості самоорганізації, певної автономії та особливих закономірностей розвитку, зокрема: населення та середовище його існування; природно-ресурсний блок; виробнича підсистема; соціальна підсистема; духовна сфера; блок управління.

Одночасно, перебуваючи у тісному взаємозв'язку, взаємопроникненні одна в одну, вони утворюють якісно нове поняття економічної системи. Населення – основний суб'єкт економіч-

ної системи та регіонального розвитку. Його чисельність, структура розміщення на території та інші якісні та кількісні ознаки і показники слугують індикаторами стану економічної системи. В свою чергу, склад та характер зайнятості трудових ресурсів здійснюють істотний регулюючий вплив на формування й розвиток виробництва та сфери обслуговування. Від населення, наприклад, залежать обсяги невиробничого споживання, потужності та видів виробництв, що повторно розміщуються та реконструюються та об'єктів соціальної інфраструктури, обсягу витрачених природних та енергетичних ресурсів.

Природно–ресурсна підсистема відіграє роль матеріально–речовина основа розвитку економічної системи та найважливіший чинник її функціонування, здійснюючи три типи впливу на економічну систему: формування галузевої структури економіки, розміщення й розвиток базових («первинних») галузей: видобувних, металургії, сільського та лісового господарства та ін. Характер територіального розміщення природних ресурсів, циклічність відпрацювання родовищ корисних копалин багато в чому визначає ритм життя в регіоні й характер територіальної організації виробництва та розміщення населення; опосередкований вплив через обробні галузі, оскільки для них характерна менша залежність розміщення переробних підприємств від природних джерел сиро-

вини; найсильніший вплив природно-ресурсного чинника на економічну систему та життєдіяльність населення виявляється через характер та ефективність функціонування ресурсовидобувних підприємств та галузей. Висока фондоемкість та капіталоємкість підприємств природо експлуатаційних галузей накладають свій відбиток на весь процес відтворення у економічній системі.

Розвиток соціальної інфраструктури вимагає значних матеріальних та фінансових коштів, джерелом надходження яких є галузі матеріального та нематеріального виробництва, високоефективна робота яких є необхідною умовою комплексного розвитку соціальної сфери.

Об'єктом управління є соціально-економічний комплекс та його підрозділи, предметом управління виступають відносини між суб'єктами господарювання з приводу ефективного використання ресурсів з метою розв'язання соціально-економічних проблем розвитку, а суб'єктом управління є населення, повноважними представниками якого виступають органи управління [3, 5]. Отже, зміст комплексного розвитку з системних позицій складається із: оцінки умов комплексного розвитку; аналізу супутніх процесів; підходу, заснованого на розчленуванні поняття «комплексний розвиток» на дві складові: стану та процесу; дії економічних механізмів реалізації комплексного розвитку; результатів комплексного розвитку.

Висновок

Разом із галузями соціальної підсистеми установи духовної сфери формують світогляд людини, визначають моральні та ідеологічні настанови, забезпечують розвиток науки, культури і вищої освіти, що набуває підвищеної актуальності в умовах формування постіндустріального суспільства. Нематеріальне виробництво – специфічна сфера людської діяльності, що вимагає для свого розвитку дуже значних витрат, здійснення яких під силу лише державам із високим рівнем економіки. Однак колосальний ефект від таких затрат на різних рівнях виявляється у формуванні культурних, інноваційних, науково-технічних центрів та полюсів зростання, що забезпечують істотне наближення до прогресу.

Список використаних джерел

1. Ареф'єва О.В. Економіка підприємства: навч. посібник / О.В. Ареф'єва, Г. Сахаєв, О.В. Ареф'єв, М.Б.

Махсма, О.І. Попрозман; Європейський ун-т. – К. Видавництво Європейського університету, 2015. 238 с.

2. Лігоненко Л. О., Харчук Т. В. Економічне управління: еволюція поглядів та авторська концепція / Л. О. Лігоненко, Т. В. Харчук // Бюлетень міжнародного Нобелівського економічного форуму/ Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля. – Дніпропетровськ, 2013. – № 1(6). – С.188–197.

3. Попрозман О. І. Системна трансформація спрямована на інституціональну модернізацію соціальної інфраструктури економіки / О. І. Попрозман // Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки. Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Випуск № 1 (212). – Київ 2019. С. 142 – 150.

4. Тимошенко З. І., Кургузенкова Л. А., Касьяненко Д. І. Цифрова економіка: теоретичний та практичний аспекти формування та розвитку. / З. І. Тимошенко, Л. А. Кургузенкова, Д. І. Касьяненко // Економіка та управління. № 3. 2019. С. 20–27.

5. Харчук Т. В. Процес розробки конкурентної стратегії підприємства / Т. В. Харчук // Економіка и управление. – 2012. – №2. – С. 32–36.

References

1. Arefieva O. V. Economics of the enterprise: textbook. manual / O.V. Arefieva, G. Sakhaev, O. V. Arefiev, M. B. Maxsma, O. I. Poprozman; European University – K. Publishing House of the European University, 2015. 238 p.

2. Ligonenko L. O., Kharchuk T. V. Economic management: the evolution of views and the author's concept / L. O. Ligonenko, T. V. Kharchuk // Bulletin of the International Nobel Economic Forum / Dnipropetrovsk University. Alfred Nobel. – Dnipropetrovsk, 2013. – № 1 (6). – P.188–197.

3. Poprozman O. I. System transformation aimed at institutional modernization of social infrastructure of the economy / O. I. Poprozman // State Research Institute of Informatization and Modeling of Economy. Formation of market relations in Ukraine: Collection of scientific works. Issue № 1 (212). – Kyiv 2019. P. 142 – 150.

4. Tymoshenko Z. I., Kurguzenkova L. A., Kasyanenko D. I. Digital economics: theoretical and practical aspects of formation and development. / Z. I. Tymoshenko, L. A. Kurguzenkova, D. I. Kasyanenko // Economics and Management. № 3. 2019. pp. 20–27.

5. Kharchuk T. V. The process of developing a competitive strategy of the enterprise / T. V. Kharchuk // Economics and Management. – 2012. – №2. – P. 32–36.

Дані про авторів

Олександр Іванович Попрозман,

к.е.н., доцент, Національний університет фізичного виховання і спорту України, кафедра менеджменту і економіки спорту

e-mail: Sipoprozman@meta.ua

Тетяна Валеріївна Харчук,

доктор економічних наук, доцент, Національний університет фізичного виховання і спорту України, кафедра менеджменту і економіки спорту

e-mail: kharchuktv@gmail.com

Кургузенкова Людмила Анатоліївна,

к.е.н., доцент, ПВНЗ «Європейський університет»
Проректор з навчально-виховної роботи

e-mail: kurguzenkova@ukr.net

Данные об авторах

Александр Иванович Попрозман,

к.э.н., доцент, Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, кафедра менеджмента и экономики спорта

e-mail: Sipoprozman@meta.ua

Татьяна Валерьевна Харчук,

доктор экономических наук, доцент, Национальный университет физического воспитания и спор-

та Украины, кафедра менеджмента и экономики спорта

e-mail: kharchuktv@gmail.com

Кургузенкова Людмила Анатольевна,

к.э.н., доцент ЧВУЗ «Европейский университет»
Проректор по учебно-воспитательной работе

e-mail: kurguzenkova@ukr.net

Data about the authors

Alexander Poprozman,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor National University of Physical Education and Sports of Ukraine Department of Management and Economics of Sport

e-mail: Sipoprozman@meta.ua

Tatiana Kharchuk,

Doctor of Economics, Associate Professor National University of Physics education and sports of Ukraine Department of Management and Economics of Sport

e-mail: kharchuktv@gmail.com

Lyudmila Kurguzenkova,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Educational Work of the European University

e-mail: kurguzenkova@ukr.net

УДК 338.226

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6609879>

ЄВЕНКО Т.І.

Шляхи подолання наслідків фінансових криз: світовий досвід антикризової політики

Метою статті – обґрунтувати теоретичні засади фінансових криз, виявити особливості їх розвитку в Україні та світі, визначити ефективність антикризової політики та аналіз впливу фінансових криз на соціально-економічний розвиток.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано загальні методи наукового пізнання, системний підхід, метод наукової абстракції – для виявлення сутності фінансових криз; історичний метод – при дослідженні особливостей фінансових криз на різних етапах розвитку людства. Методи нормативно – логічного аналізу, порівняння та статистичний метод застосовано для проведення аналізу впливів криз та розробки пропозицій щодо шляхів мінімізації їх наслідків.

Теоретичну й методологічну основу дослідження складають наукові положення сучасної економічної теорії, концепції економічного розвитку, теоретичні висновки й узагальнення вітчизняних та зарубіжних вчених економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі; нормативно – правові документи з досліджуваного питання.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зрозуміти, що основними заходами антикризової політики повинні бути: дії щодо стабілізації фінансової системи; заходи щодо валютно-курсової стабілізації; забезпечення поживленню економічної активності та запобігання економічного спаду; заходи щодо відновлення керованості національної економіки. Дані кроки повинні здійснюватися з урахуванням потреб їх спрямованості на компенсацію чи обмеження негативних соціальних наслідків кризових явищ. Це дуже важливо для підтримання політичної та соціальної стабільності,

збереження трудового потенціалу та соціального капіталу населення.

Ключові слова: фінансова система, фінансовий сектор, фінансова криза, заборгованість, податки, дефіцит, зовнішній борг.

ЕВЕНКО Т.І.

Пути решения последствий финансовых кризисов: мировой опыт антикризисной политики

Целью статьи – обосновать теоретические основы финансовых кризисов, выявить особенности их развития в Украине и мире, определить эффективность антикризисной политики и анализ влияния финансовых кризисов на социально – экономическое развитие.

Методы исследования. В процессе исследования использованы общие методы научного познания, системный подход, метод научной абстракции – для выявления сущности финансовых кризисов; Исторический метод – при исследовании особенностей финансовых кризисов на разных этапах развития человечества. Методы нормативно – логического анализа, сравнение и статистический метод применены для проведения анализа влияний кризисов и разработки предложений по путям минимизации их последствий.

Теоретическую и методологическую основу исследования составляют научные положения современной экономической теории, концепции экономического развития, теоретические выводы и обобщения отечественных и зарубежных ученых экономистов, содержащихся в монографической, специальной и периодической литературе; нормативно – правовые документы по изучаемому вопросу.

Выводы. Проведенное исследование позволяет понять, что основными мерами антикризисной политики должны быть: действия по стабилизации финансовой системы; мероприятия по валютно – курсовой стабилизации; обеспечение оживления экономической активности и предотвращения экономического спада; меры по обновлению управляемости национальной экономики. Данные шаги должны производиться с учетом потребностей их направленности на компенсацию или ограничение негативных социальных последствий кризисных явлений. Это очень важно для поддержки политической и социальной стабильности, сохранения трудового потенциала и социального капитала населения.

Ключевые слова: финансовая система, финансовый сектор, финансовый кризис, задолженность, налоги, дефицит, внешний долг.

YEVENKO T.I.

Ways to overcome the consequences of financial crises: the world experience of anti-crisis policy

The purpose of writing this article is to substantiate the theoretical foundations of financial crises, identify features of their development in Ukraine and the world, determine the effectiveness of anti-crisis policy and analyze the impact of financial crises on socio-economic development.

Research methods. In the process of research general methods of scientific knowledge, system approach, method of scientific abstraction were used – to identify the essence of financial crises; historical method – in the study of the peculiarities of financial crises at different stages of human development. Methods of normative – logical analysis, comparison and statistical method were used to analyze the effects of crises and develop proposals for ways to minimize their consequences.

The theoretical and methodological basis of the study are the scientific provisions of modern economic theory, concepts of economic development, theoretical conclusions and generalizations of domestic and foreign economists, contained in monographic, special and periodical literature; normative – legal documents on the researched question.

Conclusions. The study makes it possible to understand that the main measures of anti-crisis policy should be: actions to stabilize the financial system; measures for exchange rate stabilization; ensuring the revival of economic activity and preventing economic downturn; measures to restore the controllability of the national economy. These steps should be taken into account the needs of their focus

on compensating for or limiting the negative social consequences of the crisis. This is very important for maintaining political and social stability, preserving the labor potential and social capital of the population.

Key words: *financial system, financial sector, financial crisis, debt, taxes, deficit, external debt.*

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Системні фінансові кризи стають звичайним явищем на сучасному етапі розвитку світової економіки, а умови глобалізації сприяють швидкому поширенню кризових явищ на усю економіку світу.

Сьогодні питання фінансової кризи є досить актуальним, оскільки з огляду на те, що фінансові кризи надзвичайно різноманітні як за своїми причинами, так і за проявами, не існує усталеної, прийнятої всіма точки зору щодо більшості аспектів даної проблематики. Дискусія між вченими, управлінцями і підприємцями свідчить, що вони по-різному розуміють поняття «криза». Розмаїття причин і величезні масштаби втрат дозволяють класифікувати кризу як складне багатofакторне явище, що вимагає системного підходу до його аналізу і попередження.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вітчизняні і зарубіжні науковці та практики, такі, як О. Барановський, І. Бланк, М. Бунятян, Р. Вальдес, І. Голдфайн, Р. Дорнбуш, Г. Камінській, М. Кондратьєв, К. Рейнхарт, О. Терещенко, Г. Хаберлер, Г. Хульсман, та багато інших плідно займаються дослідженням фінансової кризи. Вони зазначають, що в світовій економіці існують довгострокові економічні цикли, які повторюються через певні проміжки часу, і яким притаманні як спади (кризи), так і злети.

Цілі статті. Обґрунтувати теоретичні засади фінансових криз, виявити особливості їх розвитку в Україні та світі, визначити ефективність антикризової політики та аналіз впливу фінансових криз на соціально-економічний розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Існує багато методів подолання негативних наслідків світової фінансової кризи на фірмах, основними визнано такі: зменшення витрат; проведення реструктуризації кредиторської заборгованості; збільшення надходження коштів; проведення реорганізації або реструктуризації підприємства, вдосконалення його організаційної структури та корпоративного управління, коригування збутової політики і менеджменту персона-

лу, формування портфеля технологій виробництва відповідно до умов кризового стану ринку [1, с.26]. Ще, варто додати до списку цих методів різні види диверсифікації, а саме, диверсифікації ринків збуту, продукції і всієї діяльності підприємства.

Згадаємо 2009 рік, який увійшов в історію як рік світової економічної та політичної кризи часів глобалізації. Ця криза стала серйозним випробуванням для всіх країн без винятку. Відповідно, аналіз причин поширення кризових явищ, механізмів і наслідків є надзвичайно важливими як у теоретичному (розумінні причин), так і суто практичному (мінімізація негативних наслідків та відновлення економічної активності) сенсі [2, с. 15].

Для подолання криз Європейський Союз застосовує низку заходів, що показує вплив специфічної антикризової політики:

1. Зміна фінансової системи. Європейські країни повинні мати поділений фінансовий ринок, головна функція – надання житлових кредитів, позик та пенсій. Заходи сприяння, прозорості, чесності та захист від загальносистемних загроз і надмірних ризиків. Зобов'язує створення європейської системи нагляду за роботою фінансових організацій.

2. Підтримка головних галузей економіки. В більшості це спільні зусилля щодо надання інвестицій відкритим ринкам на довгострокові цілі.

3. Запобігання безробіттю та збереження людей у сфері зайнятості. Надання людям інформації про безробіття. Проводяться тренінги з профспілками, діловими колами про те, як можливо покращити ситуацію. Головні мотиви – мобільність (вільна міграція по країнах-членах ЄС), залучення іноземних інвестицій, зростання середнього віку працівників. Прийняття заходів щодо збільшення споживчого попиту і приплив великих інвестицій в інфраструктуру призначених для підтримки працівників та соціального фонду.

4. Допомога по регенерації глобальної економіки. Вимушеність стимулювання економіки та державних витрат, передбачає змінення правил і більший нагляд за фінансовою індустрією.

Розглянемо наведені спостереження пріоритетів антикризової політики країн членів Європейського Союзу табл. 1.

Європейський план економічної реставрації передбачає надання допомоги у таких проявах:

- розширення державних закупівель, що могло б в короткотерміновому періоді впливати на стан ринків;
- гарантії та кредитні пільги у сферах, де кредитування було значною мірою обмежено;
- фінансова підтримка у сфері новітніх напрямів розвитку, спричинених різними змінами, вигодами підвищення енергоефективності та ін;

– зменшення ставок податкових зборів та соціальних внесків;

– тимчасове скорочення ставки ПДВ з метою уникнення зменшення рівня споживання.

В основі цих заходів були закладені принципи потрібної допомоги, координованості та цілеспрямованості, що й визначає масштабність, системність та ефективність відновлювальних процесів. Фінансова криза змушує країни спрямувати на подолання її негативних наслідків значну частину ВВП табл. 2.

Таблиця 1. Пріоритети антикризової політики країн-членів ЄС

Країна	Пріоритети антикризової політики
Німеччина	Політика стимулювання попиту та збільшення інвестицій, передусім в освіту
Франція	Підтримка пріоритетних галузей – автомобільної та будівельної, збереження робочих місць
Великобританія	Політика стимулювання споживання та економічного зростання
Італія	Підтримка соціальної сфери
Іспанія	Залучення інвестицій і підтримка будівельної галузі
Швеція	Фінансова допомога держави фінансовим установам
Фінляндія	Стимулювання споживання та зниження податкового навантаження
Австрія	Державне кредитування, прямі фінансові вливання в реальний сектор
Чехія	Підтримка пріоритетних галузей – сільського та лісового Господарства

Таблиця 2. Спрямованість фінансової допомоги та відновлювальних заходів провідних країн світу

Країна	Фіскальні допомоги	Стимулювання Фінансового сектору	Кількість років для реалізації
Угорщина	-7,7	9,2	2
Австрія	1,2	35,5	2
Бельгія	1,4	31	2
Великобританія	1,9	81,6	3
Греція	0,8	11,4	1
Іспанія	3,9	22,9	3
Італія	0,3	3,5	3
Нідерланди	2,5	46,5	2
Німеччина	3,6	22,2	2
Ірландія	-8,3	267,4	2
Польща	1,2	3,3	2
Португалія	0,8	14,2	1
Південна Корея	6,2	20,5	2
Ісландія	-7,3	263	2
Швеція	3,2	70,2	2
Японія	4,7	22,3	2
США	5,7	81,1	3
Індія	1,8	6,4	3
Китай	6,1	0,5	2
Тайвань	2,1	0	1
Індонезія	2	0,1	1
Росія	5,4	8	2
Малайзія	2,9	6,3	2
Сінгапур	8	0	1

Коли значна більшість країн континентальної Європи надавали соціальні пільги та зменшували податки своїм громадянам, Ірландія та Великобританія, навпаки, піднімали податки на доходи найзаможніших людей. Серед нових країн-членів ЄС найбільшою мірою збільшували податки Латвія та Литва.

Основними діями для подолання кризи з боку уряду країни можуть бути часткова націоналізація комерційних банків із збільшенням державного контролю за їхньою діяльністю; мобілізація заощаджень населення та повернення довіри населення до банківської системи; загальна допомога малому та середньому бізнесу; підтримка програм професійної підготовки молоді та удосконалення програм перепідготовки некваліфікованих працівників; забезпечення нових робочих місць завдяки реалізації державою масштабних інфраструктурних проєктів; суттєве обмеження податкових пільг. Для подолання економічної кризи необхідно створити дієві механізми державної політики, які зосереджені на забезпечення ефективності ринку, зобов'язання дотримання правових норм, уникнення недобросовісним діям суб'єктів господарювання, в першу чергу, монополістів, забезпечення захисту прав власності, здійснення умов протидії рейдерству та зменшення рівня корупції в державних органах влади.

Висновки

Проведене дослідження дає змогу зрозуміти, що основними заходами антикризової політики повинні бути: дії щодо стабілізації фінансової системи; заходи щодо валютно-курсової стабілізації; забезпечення поживавленню економічної активності та запобігання економічного спаду; заходи щодо відновлення керованості національної економіки. Дані кроки повинні здійснюватися з урахуванням потреб їх спрямованості на компенсацію чи обмеження негативних соціальних наслідків кризових явищ. Це дуже важливо для підтримання політичної та соціальної стабільності, збереження трудового потенціалу та соціального капіталу населення.

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз / О.І.Барановський // Фінанси України. – 2009. – №5. – с.
2. Бернстайн П. Фундаментальные идеи финансового мира: Эволюция / Питер Бернстайн; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2009. – 247 с.

3. Моніторинг антикризових заходів // Матеріали відкритого засідання «Українського форуму» на тему «Світова фінансова криза: наслідки і програма дій для України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uf.org.ua>.

4. Статистична інформація. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ>

5. Фридмен М. Количественная теория денег: монография / М. Фридмен. – М.: Эльф-пресс, 1996. – 131 с.

References

1. Baranovs'kyi O.I. Sutnist' i riznovydy finansovykh kryz / O.I.Baranovs'kyi // Finansy Ukrayiny. – 2009. – №5. – с.

2. Bernstayn P. Fundamental'nye ydey fynansovoho myra: I'volyutsyya / Pyter Bernstayn; per. s anhl. – М.: Al'pyna Byznes Buks, 2009. – 247 s.

3. Monitorynh antykryzovykh zakhodiv // Materialy vidkrytoho zasidannya «Ukrayins'koho forumu» na temu «Svitova finansova kryza: naslidky i prohrama diy dlya Ukrayiny» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.uf.org.ua>.

4. Statystychna informatsiya. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ>

5. Frydmen M. Kolychestvennaya teoriyya deneh: monohrafiyya / M. Frydmen. – М.: I'l'f-press, 1996. – 131 s.

Дані про автора

Євенко Тетяна Іванівна,

к.е.н., викладач – методист, завідувач міжкафедральної навчальної лабораторії на базі ВСП «Бобровицький фаховий коледж імені О. Майнової НУБіП України»

Данные об авторе

Євенко Татьяна Ивановна,

к.э.н., преподаватель – методист, заведующий межкафедральной учебной лабораторией на базе ВСП «Бобровицкий профессиональный колледж имени О. Майновой НУБіП Украины»

Data about the author

Tatiana Yevenko,

Candidate of economic sciences, teacher-methodist, head of the interdepartmental training laboratory at based on separate structural unit «Bobrovytsia Vocational College named after Alexandra Maynova National university of Life and Environmental sciences of Ukraine»

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 338.012

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6609889>

HARBAR Z.V.
ROMANOVA T.V.

Principles, criteria and factors of implementation of innovative activity at enterprises of food industry

The subject of the research is the theoretical foundations of innovation as a promising area of business development in the food industry in Ukraine.

The purpose of the study is to theoretically substantiate the nature, types and principles of innovation and justify the prospects for its further development in Ukraine.

Research methods. The dialectical method of scientific cognition, analysis, method of comparison and generalization of data are used in the work.

Results of work. The article clarifies the essence, types, principles of innovation in the food industry in Ukraine. The directions of technological innovations by branches in the food industry are outlined. Emphasis is placed on the need to integrate different types of innovations that provide a synergistic effect. General and special principles of innovative development of the food industry are considered. Types of innovations in the development of food industry enterprises are characterized. The key factors influencing the innovative development of the food industry are identified. It is established that the creation of a modern model of management of innovative development of the food industry is possible through the introduction of new technological processes, the development of modern technologies, as well as partial or complete renewal of material and technical base.

Field of application. Innovation management.

Conclusions. The results of the study suggest that the successful implementation of innovations allows to ensure compliance with technical, environmental and social standards, increase economic efficiency and investment attractiveness of the food industry from the point of view of external investors.

Key words: innovations, innovative activity, innovative development, innovative activity, food industry,

ГАРБАР Ж.В.
РОМАНОВА Т.В.

Принципи, критерії і фактори впровадження інноваційної діяльності на підприємствах харчової промисловості

Предметом дослідження є теоретичні засади інноваційної діяльності як перспективного напрямку розвитку бізнесу в харчовій промисловості в Україні.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності, видів та принципів інноваційної діяльності та обґрунтування перспектив її подальшого розвитку в Україні.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, аналіз, метод порівняння та узагальнення даних.

Результати роботи. У статті з'ясовано сутність, види, принципи інноваційної діяльності на підприємствах харчової промисловості в Україні. Окреслено напрями технологічних інновацій за галузями у харчовій промисловості. Наголошено на необхідності інтеграції інновацій різного типу, що забезпечують синергетичний ефект. Розглянуто загальні та спеціальні принципи інноваційного розвитку харчової промисловості. Охарактеризовано види інновацій розвитку підприємств харчової промисловості. Визначено ключові чинники впливу на інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості. Встановлено, що створення сучасної моделі управління інноваційним розвитком харчової промисловості можливе через впровадження нових технологічних процесів, освоєння сучасних технологій, а також часткове або повне оновлення матеріально–технічної бази.

Галузь застосування. Інноваційний менеджмент.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають змогу стверджувати, що успішна реалізація інновацій дозволяє забезпечити відповідність продукції технічним, екологічним і соціальним стандартам, підвищити економічну ефективність та інвестиційну привабливість харчової промисловості з погляду зовнішнього інвестора.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, інноваційна активність, харчова промисловість.

ГАРБАР Ж.В.
РОМАНОВА Т.В.

Принципы, критерии и факторы внедрения инновационной деятельности на предприятиях пищевой промышленности

Предметом исследования являются теоретические основы инновационной деятельности как перспективного направления развития бизнеса в пищевой промышленности в Украине.

Целью исследования является теоретическое обоснование сущности, видов и принципов инновационной деятельности и обоснование перспектив дальнейшего развития в Украине.

Способы исследования. В работе использован диалектический метод научного познания, анализ, метод сравнения и обобщения данных.

Результаты работы. В статье выяснены сущность, виды, принципы инновационной деятельности на предприятиях пищевой промышленности в Украине. Обозначены направления технологических инноваций по отраслям в пищевой промышленности. Отмечено необходимость интеграции инноваций разного типа, обеспечивающих синергетический эффект. Рассмотрены общие и особые принципы инновационного развития пищевой индустрии. Охарактеризованы виды инноваций развития предприятий пищевой промышленности. Определены ключевые факторы влияния на инновационное развитие предприятий пищевой промышленности. Установлено, что создание современной модели управления инновационным развитием пищевой промышленности возможно через внедрение новых технологических процессов, освоение современных технологий, а также частичное или полное обновление материально–технической базы.

Область применения. Инновационный менеджмент.

Выводы. Результаты проведенного исследования позволяют утверждать, что успешная реализация инноваций позволяет обеспечить соответствие продукции техническим, экологическим и социальным стандартам, повысить экономическую эффективность и инвестиционную привлекательность пищевой промышленности с точки зрения внешнего инвестора.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационное развитие, инновационная активность, пищевая промышленность.

Formulation of the problem. The main goal of innovative development of the food industry is the process of improvement and systematic innovations aimed at significant improvements in all aspects of the food industry and based on the continuity of the search for new methods and means to meet consumer needs. The introduction of innovations includes the factor impact of market changes, including the risk of lack of demand for a new product, namely the probability of losses due to consumer rejection of the proposed product, ie the lack of a guaranteed market niche for its implementation. Innovative development of the food industry is the systematic and continuous implementation of food, technological, marketing and organizational innovations at all stages of food production, as a set of systemic and continuous measures, leads directly or indirectly to change the mechanism of the food industry in different conditions and situations. changes in order to achieve the goals of sustainable development.

Analysis of recent research and publications. A number of scientists are engaged in theoretical substantiation of the essence and directions of innovative activity in the food industry: V. Gubina [1], J. Deriy [2], A. Diskina [3], O. Kovalenko [5–6], S. Markova [9], I. Novoienko [10], O. Rymar [13], O. Semenenko [14], S. Sukachova–Trunina [16], V. Khrypyuk [18] and others. At the same time, despite the work of various authors, some issues of innovative development in the food industry in Ukraine are still unresolved.

Setting objectives. The purpose of the article is to clarify the nature, types, principles of criteria and factors for the implementation of innovative activities in the food industry in Ukraine.

Presenting main material. At the present stage of functioning of the food industry of Ukraine there is no doubt about the need for the transition of the industry to an innovative model of economic development. Practice proves that it is innovative changes in the food industry that can improve the quality of domestic food, provide high rates of economic growth.

The need for innovation to ensure the development of the food industry is determined by current trends in society. The most significant factors influencing the intensity of innovation in activities include: the growing needs of society are forcing the food industry to form better, richer and more diverse products and offer more unified; Fierce com-

petition is a consequence of the transition of the food industry from aggressive price competition to competition in quality and optimal value for money, and also leads to the search and formation of new marketing strategies that allow deeper study of real consumer preferences to deepen market segmentation; general globalization leads to the diversification of production and the unification of different industries at the international and national levels. To maintain their position in such a situation, the food industry is forced to seek new management methods, new forms of cooperation, to unite in strategic alliances.

Representatives of most innovation theories emphasized that the nature of major socio-economic processes in society depends largely on the characteristics and dynamics of scientific and technological progress, and active innovation of economic entities forms an innovative type of development and contributes to its overall economic growth.

The Law of Ukraine «On Innovation» defines innovation as newly created (applied) and (or) improved competitive technologies, products, services, as well as organizational and technical solutions of industrial, administrative, commercial or other nature that significantly improve the structure and quality production and (or) social sphere [12].

In our opinion, to consider the concept of «innovation» as a result, rather than as a process for the food industry more effectively and thoroughly, because to define the concept of the process of creating innovation, there is the term «innovation». In economics, this concept appeared in the late 80's of the twentieth century and gained importance in scientific and technical, organizational and economic activities, which were carried out on the basis of scientific and technological progress and aimed at creating and implementing advanced technologies and techniques.

According to the Law of Ukraine «On Innovation», innovation is an activity aimed at using and commercializing the results of research and development and leads to the release on the market of new competitive goods and services [12].

A characteristic feature of economic growth based on innovation is that the achievement of individual industries is not due to factor costs, but mainly due to the introduction of new equipment and technologies. Their maintenance and organization of production requires a highly skilled work-

force (both workers and management), which requires a higher appreciation of their work [4]. Due to the growth of household incomes, consumer demand for quality goods is increasing, and the internal competition of economic entities has a positive effect. The activity of scientific institutions, higher educational establishments, and infrastructural organizations is intensifying. National companies modernize and improve the technical parameters of equipment in order to increase the useful life or production capacity, create their own developments that help grow their competitive position in both national and foreign markets.

A special link is occupied by the food industry, as one of the leading sectors of the economy. The state of the economy, food security, development of internal and external markets, living standards depend on the level of its development and stability of functioning. The basis for the effective development of the food industry is the availability of raw materials, places of consumption of finished products, natural conditions, as well as scientific and technical potential.

Thus, the innovative development of the food industry is a process of improvement and system-

atic innovations aimed at significant improvements in all aspects of the food industry and is based on the continuity of the search for new methods and means to meet consumer needs.

The continuous implementation of innovative processes in the food industry together form a stream of potential change. The complex of changes that occur under the influence of innovation determines the pace and direction of development of the food industry. In order to increase the efficiency of industry development, this development must be continuous, this process can be ensured only through the constant inclusion of new elements that can act and various forms of innovation (Table 1).

Classification of innovations makes it possible to specify the directions of the innovation process, comprehensively assess its effectiveness, form economic mechanisms and organizational forms of innovation management, determine the means of innovation in the market, link to the type of innovation process, a particular innovation strategy.

The current international standards for collecting data on innovations apply, as already mentioned, only to technological innovations, cover new

Table 1. Classification of innovations in the food industry

The nature of innovation	Types of innovation processes
The level of novelty	Radical Ordinary
Stage of the product life cycle at which the innovation is introduced	Research and development in the food industry to create new and improve food Production (introduction of new, more modern technologies for manufacturing products).
Scope	Technological Production Economic Shopping Social In the field of management
According to the level of novelty	Local Sectoral National World
The pace of implementation	Fast Slow motion Those that are growing Uniform Jumping
The type of effect obtained as a result of the introduction of innovation	Economic Social Ecological Integral

Source: compiled by the author on the basis [1; 7]

products and processes, as well as their significant technological improvements [7].

The classification of innovations must take into account both the basic features of the objects of classification and the grouping of typological concepts by these features. In this case, each typological concept related to innovation is deepened by typological concepts from the relevant subgroups. For example, scientific and technical innovations are specified by the level of novelty (absolute, relative, conditional) or innovation potential (radical, combined). Each group has its own subgroups of basic features of classification. The peculiarity of grouping makes it possible to make appropriate management decisions on the feasibility of investing in the innovation process, the choice of methods of innovation development, risk assessment of both the innovation and forms of innovation process (Fig. 1) [7].

Therefore, innovations in the food industry should include those innovations that are accompanied by:

- restoration and development of food for consumers;

- qualitatively new changes in food;
- increasing the efficiency of the food industry infrastructure;
- збільшенням результативності управління стійким функціонування та розвитком харчової промисловості країни;
- increasing the efficiency of the processes of formation, positioning and consumption of food;
- strengthening the image of the food industry;
- progressive changes in factors of production.

According to the definition of areas of innovation, it is reasonable to assume that technological innovations are the most widely used in the food industry, their general difference is the cost and speed of implementation. It should be noted that the main requirement of almost all innovations in the food industry is the requirement to improve resource conservation, as well as environmental friendliness of the processes being implemented (Fig. 2).

In November 2008, the revision of the organizational and economic mechanism for the implementation of the common agricultural policy of the

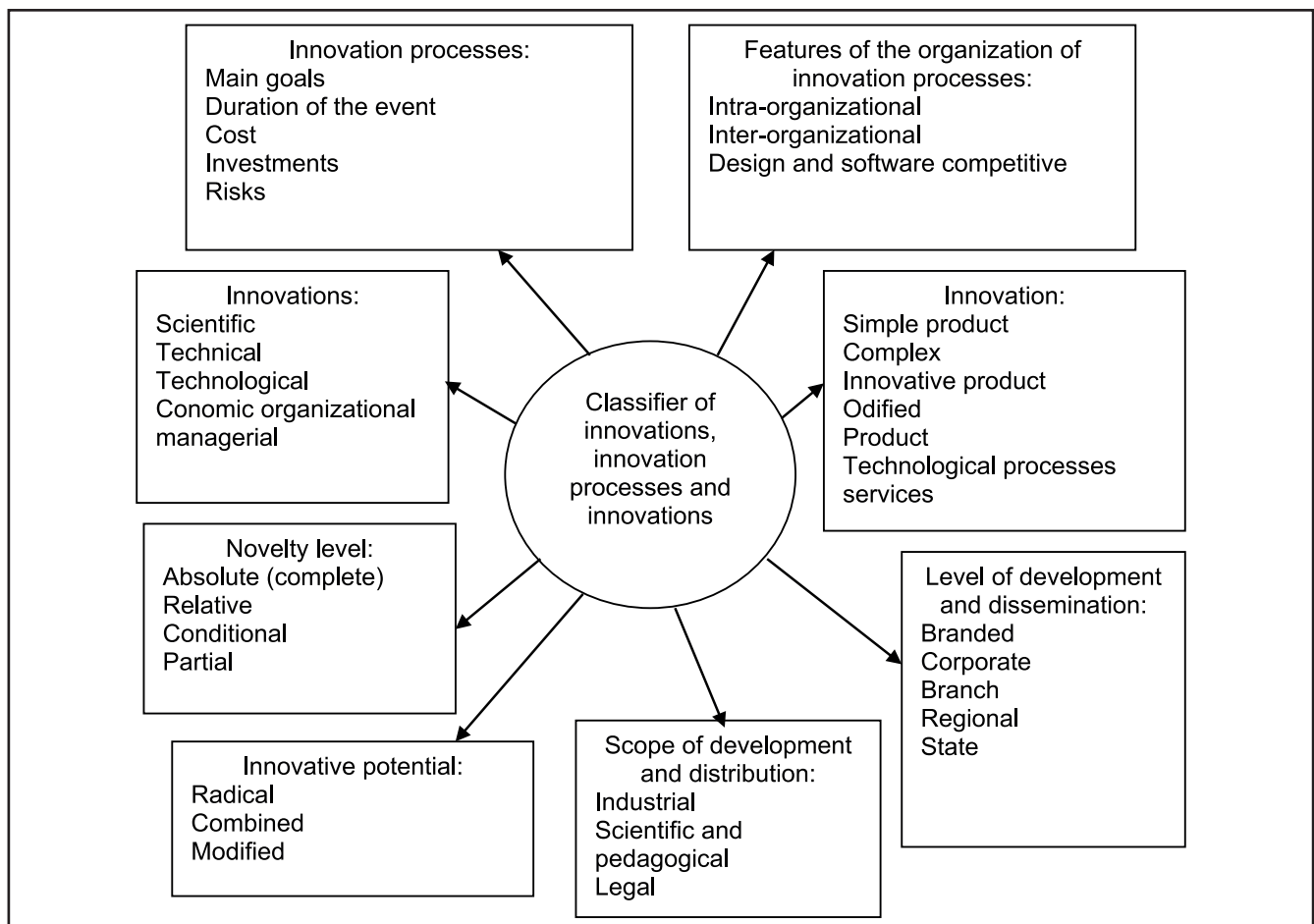


Fig. 1. Classifier of innovations, innovation processes and innovations

Source: compiled by the author on the basis [7]

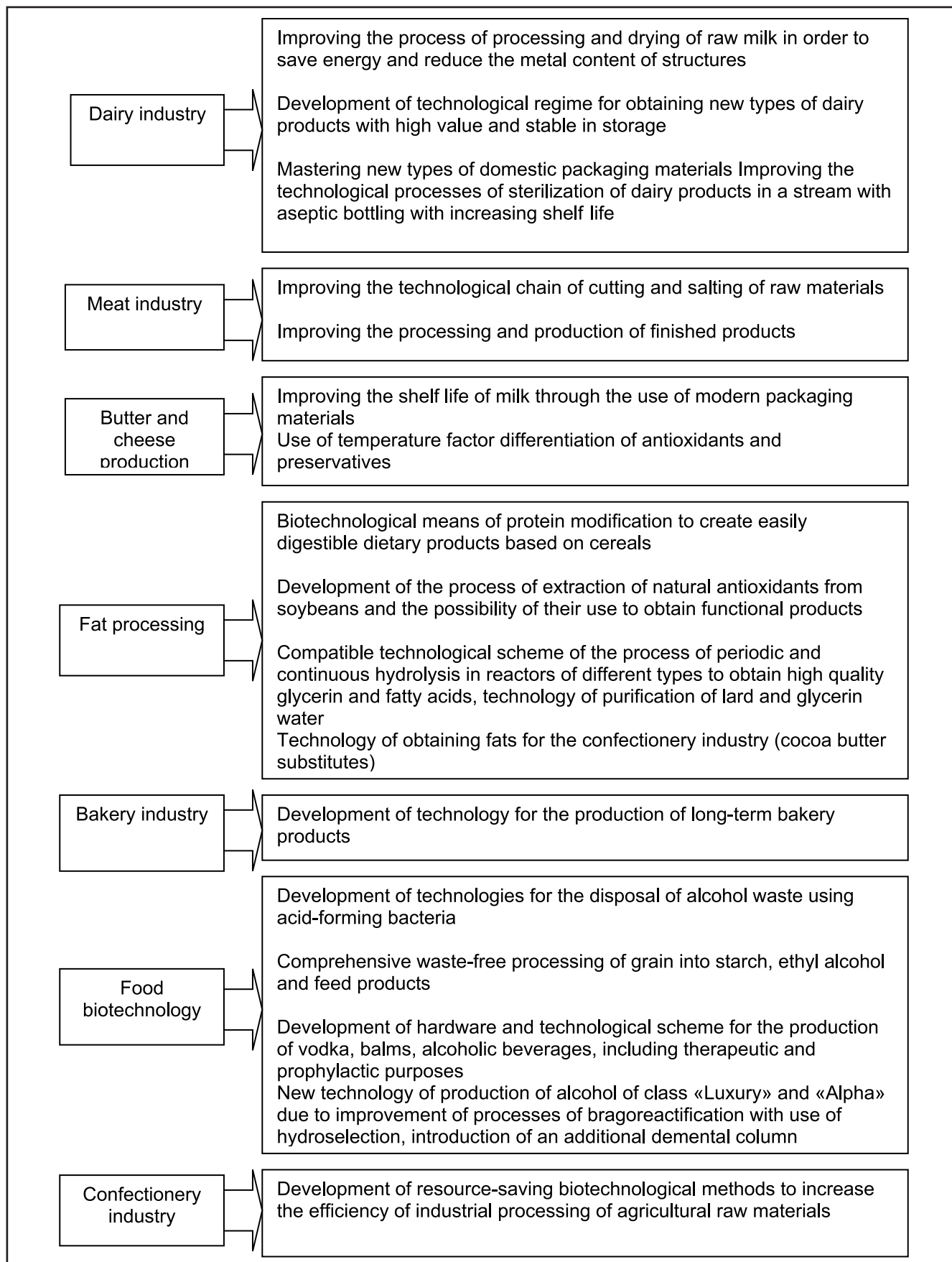


Fig. 2. Directions of technological innovations by branches in the food industry

Source: compiled by the author on the basis [10; 13]

European Union was completed, and in 2013 the next stage of reforming the common agricultural policy, adapting it to new long-term trends in the global agricultural sector. The European Commission has published a communication «Common Agricultural Policy (CAP) until 2020: Towards food, natural resources and territorial challenges of the future», which identified possible options for the development of the EU's common agricultural policy in 2013–2020 [11].

Innovative development of food industry enterprises is an integral part of the modern European agrarian country, so the main goal of the next reform of the common policy is the transition to a more dynamic, competitive and efficient agricultural sector of the economy.

Following public hearings, debates and conferences held by the European Commission in 2010, three main objectives for the future development of the common policy in the food sector were identified:

- viable food production (creation of safe and sufficient food stocks in the context of increased global demand, economic crisis and much higher market volatility, active participation in global food security);
- sustainable management of natural resources and climate change (farmers and farmers are often forced to prioritize environmental benefits over economic ones, and such costs are not bought in a free market);
- preserving the territorial balance and diversity of rural areas (the agricultural sector remains one of the main economic and social drivers in rural areas, an important tool for maintaining the quality of life in rural areas) [11].

Currently, the share of the food industry that innovates in total does not exceed 10%. The value of this indicator is four times lower than the corresponding target indicator of implementation of the Strategy of Innovative Development of Ukraine for 2010–2020 in the context of globalization challenges, which in turn leads to lack of effective mechanism for managing innovative development of food industry [15].

However, it should be emphasized the need to integrate different types of innovations that provide a synergistic effect. Thus, the development of fundamentally new products is often associated with the specifics of processing (technology) of the same type of raw material, while more fully takes into account the diversity of demand from different categories

of the population and provides deeper processing of raw materials. Marketing innovations promote faster distribution of the product with the possibility of its packaging and, at the same time, by increasing the shelf life, can increase its mass. The development of small-scale production and processing of agricultural raw materials in the food industry reduces losses, and in many cases improves product quality. Reasonable integration of various innovations will allow to modernize the food industry, provide import substitution and increase the level of management of innovative development of the food industry [1].

Thus, the innovative development of the food industry is the systematic and continuous implementation of food, technological, marketing and organizational innovations at all stages of food production in order to achieve the goals of sustainable development [1].

Sectoral features of investment processes set requirements that must be met by methods and tools for managing them in the long run [17].

In the table. 2 shows the principles of innovative development of the food industry.

All these principles are interrelated, which indicates the systematic application, ie non-compliance with one of the principles can lead to problems in the overall process of implementation and use of innovative processes in the food industry, and as a result, inefficient activities in general.

The modern economic literature offers many criteria by which the process of innovative development. Innovations are diverse in content and structure, in areas of application and scale of operation, in the nature of consumer properties, in the level of novelty and the nature of the consequences, and so on.

However, despite the fact that the classifications are made on a large number of different criteria, they do not contradict, but complement each other.

This is due to the very nature of innovations, their close relationship with each other, and the fact that the same innovation can be in different classification groups and even more than two, depending on the feature taken as a basis.

According to the source of innovation and the concept of food industry innovation, there are three types of innovation: from consumers, from the food industry, from specialized organizations. According to the degree of novelty of innovations, radical innovations can be distinguished, fundamentally new for the food industry market and modified (improving).

Table 2. Principles of innovative development of the food industry

Principle	Characteristics
GENERAL PRINCIPLES	
The principle of scientificity	Use of scientific knowledge and methods to implement innovations that meet the needs of consumers
The principle of systematicity	Taking into account all factors and conditions necessary to meet human needs in food, resource opportunities (economic, financial, environmental, etc.), social impact on society
The principle of safety	Innovations applied in the food industry must guarantee the absence of harm to the environment, man and his activities
The principle of feedback	Is the need to analyze the reaction of consumers to the implemented innovations. Innovation creates new needs, the maximum satisfaction of which is the global goal of the food industry. Thus, the new needs of consumers directly affect the formation of goals and objectives of the food sector
The principle of socio-economic adaptability	Provides for the process of mastering the food industry ways of functioning and development that meet the adequate conditions of the external environment, as well as contribute to improving the efficiency of the whole environment. Taking into account the constantly changing environmental factors, for example, in the field of legislation, science, economics, etc., determine the directions of innovative development of the food industry
The principle of complexity	Provides a comprehensive study of causal relationships, a comprehensive assessment of the input parameters of functional and structural structure, their change and development at the object in space and time, quantitative and qualitative characteristics and output parameters of this process
SPECIFIC PRINCIPLES	
The principle of interdependence	The innovation process ends with the appearance on the market of goods, which at a certain stage of its life cycle should cause the need (stimulate the idea) to create the next innovation and provide financial support for this process
The principle of sustainable development	The level of development of the food industry in the region directly depends on the level of development of the region and its resources. The greater the innovative opportunities of the region, the higher the level of innovative developments in the field of consumption
The principle of competitiveness	Determines the implementation of innovation activities taking into account the competitiveness of implemented innovations
The principle of controllability	Reflects the ability of innovative development to be subject to managerial influence at all stages
The principle of transparency	Allows to identify the degree of openness of the environment and characterizes the availability of a certain, clear and well-formed form of information necessary for making sound management decisions

Source: compiled by the author on the basis [7; 8; 10]

According to the form of ownership, it is advisable to classify innovations into state, municipal, private and collective.

According to the amount of investment capital required for the implementation of innovative development of the food industry, there are high-cost, medium-cost and low-cost innovations.

Depending on the difficulties of implementation of innovation processes, namely in the process of its creation and implementation, it is advisable to highlight the innovations developed by the food industry and external forces. If the innovation has complex characteristics for its implementation, as well as the necessary specific developments, materials, skills, relevant facilities, etc., the innovation process can be ordered from another party (country, organization, research institution, etc.) who have knowledge

and experience in this field. Such innovations include the development of a modern marketing strategy (logistics strategy, etc.) to promote food products in international markets or the creation of new automated food management systems.

The main types of innovations in the development of food industry enterprises, classified by content are presented in table. 3.

The implementation of the development of innovation processes in the food industry depends on many objective factors (Table 4).

Each of the groups of factors affects the innovative development of the food industry, but the degree of their impact is different. The general macroeconomic state of the state forms the conditions for the functioning of the industry as a whole and its innovative development.

Table 3. Types of innovations in the development of food industry enterprises by content

Kind of innovation	The content of innovation
Product innovations	Creation of new quality food products Improvement of already existing consumer foods Development of new types of raw materials and resources Attraction of new types of raw materials and resources Innovations in enterprises
Technological innovations	Use of information and communication technologies in the food industry Use of new technologies and techniques in the process of food production Development of new types of logistics Introduction of new forms of accounting and reporting Innovations in the system of transport and logistics services Greening of service technologies
Marketing innovations	Development of new segments of the food industry market Development of the latest models of food positioning and advertising
Organizational and managerial innovations	New forms and methods of food industry management Introduction of new information forms of territorial organization of food industry development Improving the process of public administration of innovative development of the food industry Involvement of public–private partnership Improvement of information support of the food industry
Service innovations	Introduction of new teaching methods, advanced training of food workers Development of innovative models of placement of labor resources in the food industry Development of innovative models of service of the food industry, taking into account the specifics of the location of productive forces

Source: compiled by the author on the basis [3; 7]

The state and development of the industry determine the possibilities of innovative development of the food industry, based on its domestic needs and available resources. That is, macro–level factors indirectly affect the innovative development of the food industry, and the meso–level and micro–level – directly.

Analysis of current areas of innovative development of the food industry allowed to group innovations that need to be implemented for sustainable development of the food industry (Table 5).

In terms of product innovations, the most relevant are the expansion of the range, in terms of technology – activities aimed at saving energy and raw materials, increasing the safe storage and implementation of waste–free production, marketing innovations – the use of environmentally friendly packaging and product awareness. Organizational innovations are related to improving the organization of business processes and should be aimed at creating the necessary conditions to ensure, realize innovation potential, improve economic ties, integrate the food industry with the agricultural sector, in particular, with farms, and create on their basis small enterprises [1].

For the effective implementation of innovative development it is necessary to organize and es-

tablish processes for the development of all types of innovation.

Such a management decision should be sufficient for the formation of strategic coordination and operational regulation of current activities. In general, the innovative development of food industry enterprises in Ukraine is characterized by instability, lack of balance of financial sources, lack of clearly defined priorities, which requires measures at the state level to promote its activation and optimization [7].

To intensify the innovative development of the food industry of Ukraine, we consider it necessary to take the following measures:

- increase the role of the state in the formation and support of innovative enterprises and their infrastructure, in particular, create a fund to promote small forms of innovative development with budget funds, provide benefits (tax, customs, tariff) for the initial stages of research and development of their results in production;

- to encourage food business entities to conduct scientific, technical and patent examination of innovative projects in compliance with internationally recognized norms and rules in order to minimize duplication and repeated or unjustified introduction into economic turnover;

Table 4. Factors influencing the innovative development of food industry enterprises

Factors	Factors hindering innovative development	Factors contributing to innovative development
1	2	3
Economic	Lack of funding sources High economic risk Lack of demand for products Low incomes Low integration of the food industry into the world economic system Reduction of demand for some types of food products	Availability of financial resources Development of competition in the food industry State financial support for innovative activities of the food industry High incomes High level of integration of the food industry into the world economic system The emergence of new consumer requirements for the quality of food products Development of public–private partnership
Technological	Weakness of material, technical and scientific base Outdated equipment and technology Low scientific and technical potential of enterprises, regions and the state	The emergence of the necessary scientific potential Availability of technical base Development of technology, the emergence of new technologies in the food industry and related industries
Organizational and managerial	Stable organizational structures Excessive centralization Lack of innovation strategy Indifference of managers to innovations The complexity of reconciling the interests of participants in innovation processes Lack of international cooperation	Flexibility of organizational structures Democratic style of government Formation of creative target groups Decentralization Qualified marketing International scientific and technical cooperation New forms of cooperation Creation of innovation infrastructure
Legal	Imperfection of the legislative framework on innovation and industry Imperfection of the legal framework on intellectual property Violation in all its manifestations of the existing legislation of Ukraine	Legislative measures (benefits, laws) that encourage innovation Support for the development of the food industry by the authorities Development of the state concept of food industry development
Political	Political instability Criminogenic circumstances Force majeure: environmental, man–made disasters, terrorist acts	Political stability Minimization of the level of criminal environment
Socio–psychological	Resistance to change Fear of uncertainty Low professional status of the innovator Lack of material incentives and conditions for creative work Outflow of scientific personnel Low level of wages	Susceptibility to change, innovation Moral and material reward The possibility of self–realization Favorable psychological climate in the team Development of conditions of creative work High level of wages
Information and communication	Insufficient information about innovations, sources of their development and dissemination Insufficient information exchange for innovation management Closed and limited inter–branch relations Lack of sufficient protection of all types of property of information resources	The ability to quickly obtain the necessary information The right choice of information channels Acquisition of licenses, patents, know–how Constant replenishment of the information fund of the food industry Expansion of horizontal information flows
Integration	Non–compliance of national norms with the norms of the European Union	Faster and more effective realization of Ukraine’s national interests in multilateral cooperation of states

Source: compiled by the author on the basis [7]

Table 5. Directions of innovative development of the food industry

Type of innovation	Direction of innovative development
Food	Development of new technologies for the production of «healthy food» products Production of semi-finished products and products that require minimal processing Development of products for special groups, children, people with disabilities Production of organically pure products
Technological	Introduction of waste-free production Application of energy-saving and resource-saving technologies at all stages of production and storage of products Increasing the shelf life of products using packaging materials with fungicidal properties
Marketing	Use of biodegradable packaging Creating edible packaging Development of modern technologies of marketing, advertising and product promotion
Organizational	Application of modern quality control and certification systems Creating a mechanism for interaction between producers and stakeholders in the production and sale of food Active development of small business Constant increase of innovative activity of workers
Political	Compliance with the implementation of the Agreement with the European Union

Source: compiled by the author on the basis [13]

– to develop and implement a system of information support for innovative development with coverage of the results of the main trends in the development of domestic and foreign food markets, taking into account the requirements and needs of consumers;

– to improve statistical monitoring of innovative development of the food industry, to develop and implement a methodological apparatus for assessing the level of innovative development of the industry as a whole and by individual activities, to optimize the system of national statistical reporting and ensure its adaptation to EU standards.

Conclusions

Sustainable development of society involves increasing economic, social and environmental efficiency, which is becoming especially important for the food industry of Ukraine. Innovative activity of the industry provides the production of modern types of food, the development of new types and forms of storage, forms of promotion of finished products to different groups. The creation of a modern model of management of innovative development of the food industry is possible through the introduction of new technological processes, the development of modern technologies, as well as partial or complete renewal of material and technical base. A characteristic feature of innovation processes is the ability to withstand macroeconomic changes and external pressures. Successful implementation of innova-

tions allows to ensure compliance of products with technical, environmental and social standards, increase economic efficiency and investment attractiveness of the industry from the point of view of an external investor.

References

1. Hubina, V.V. (2015). Mekhanizm pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv kharchovoi promyslovosti [The mechanism of increasing the competitiveness of the food industry]: monohrafiia. Kharkiv: Panov. 204 s. [in Ukrainian].
2. Derii, Zh.V., Zavorodnia, N.V. (2016). SWOT-analiz innovatsiinoho rozvytku kharchovoi promyslovosti [SWOT-analysis of innovative development of the food industry]. Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia. № 3. S. 72–78. [in Ukrainian]
3. Dyskina, A.A., Bohachenko, Ya.V. (2016). Napriamy stymuliuвання innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv kharchovoi promyslovosti v Ukraini [Directions for stimulating innovative development of food industry enterprises in Ukraine]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. № 10. S. 582–585. [in Ukrainian]
4. Zhavoronkova, H.V., Yanchuk, M.B., Dehtiar, N.V. (2012). Innovatsiina skladova intehratsii vysokotekhnolohichnykh pidpriemstv Ukrainy u svitovu promyslovist [Innovative component of integration of high-tech enterprises of Ukraine into world industry]. Innovatsiina ekonomika. № 1. S. 3–9. [in Ukrainian]
5. Kaletnik, H.M., Kovalenko, O.V., Broiaka, A.A. (2017). Suchasni tendentsii rozvytku kharchovoi promyslo-

ti ta yii mistse v ekonomitsi derzhavy [Current trends in the food industry and its place in the state economy]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment* : aktualni pytannia nauky i praktyky. № 8. S. 7–26. [in Ukrainian]

6. Kovalenko, O.V., Harbar, Zh.V. (2020). Innovatsiyni rozvytok pidpriemstv kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Innovative development of food industry enterprises of Ukraine]. *Ekonomika, finansy, menedzhment* : aktualni pytannia nauky i praktyky. № 4 (54). S. 34–52. [in Ukrainian]

7. Krasnokutska, N.V. (2003). Innovatsiyni menedzhment [Innovation management] : navch. posib. Kyiv : KNEU, 504 s. [in Ukrainian]

8. Maliuta, L.Ia. (2016). Stratehichne upravlinnia innovatsiynym rozvytkom pidpriemstva [Strategic management of innovative development of the enterpris] : navchalnyi posibnyk. Ternopil : FOP Palianytsia V.A. 232 s. [in Ukrainian]

9. Markova, S.V. (2021). Zhyttiezabezpechennia yak osnova rozvytku pidpriemstv kharchovoi promyslovosti [Life support as a basis for development food industry enterprises]. *Derzhava ta rehiony. Serii* : Ekonomika ta pidpriemnytstvo. № 3 (120). S. 134–139. [in Ukrainian]

10. Novoienko, I.V. Slobodian, N.Ia., Malynovskyi, V.V. (2016). Perspektyvy rozvytku kharchovoi promyslovosti v Ukraini [Prospects for the development of the food industry in Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. Vyp. 11. S. 454–460. [in Ukrainian]

11. Pysarenko, S.M., Horin, N.V., Ukrainets, L.A. ta in. (2020). Menedzhment yevropeiskoi ekonomichnoi integratsii [Management of European economic integration] : pidruchnyk / za red. S.M. Pysarenko. Kyiv : Znan-
nia. 373 s. [in Ukrainian]

12. Pro innovatsiynu diialnist [About innovation activity] : Zakon Ukrainy vid 04.07.2002. № 40–IV. Available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

13. Rymar, O.H., Mazurkevych, I.O. (2021). Problemy ta perspektyvy rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Problems and prospects of development of the food industry of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*. № 3. S. 66–70. [in Ukrainian]

14. Semenenko, O.H. (2017). Analiz rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Analysis of the development of the food industry of Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk universytetu*. Vyp. 33/1. S. 168–172. [in Ukrainian]

15. Stratehiia innovatsiynoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiynykh vyklykiv [Strategy of innovative development of Ukraine for 2010–2020 in the context of globalization challenges]. Available at : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>

16. Sukachova–Trunina, S.M. (2021). Otsinka tendentsii vyrobnytstva, realizatsii y orhanizatsii spozhyvannia produktsii ta posluh kharchuvannia [Assessment of trends in production, sales and organization of consumption of food products and services]. *Biznes Inform*. № 2. S. 308–315. [in Ukrainian]

17. Tintulov, Yu.V. (2012). Upravlinnia investytsiino–innovatsiynym rozvytkom korporatyvnykh pidpriemstv kharchovoi promyslovosti [Management of investment and innovation development of corporate enterprises of the food industry]. *Efektivna ekonomika*. Vyp. 12. Available at : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3075>

18. Khrypiuk, V.I. (2018). Kharchova promyslovist Ukrainy : retrospektyvnyi analiz ta suchasni problemy rozvytku [Food industry of Ukraine: retrospective analysis and current development problems]. *Ekonomika APK*. № 9. S. 77–86. [in Ukrainian]

Дані про авторів

Гарбар Жанна Володимирівна,

д.е.н., доцент, професор кафедри аграрного менеджменту та маркетингу Вінницького національного аграрного університету

e-mail: garbar_janna@ukr.net

Романова Тетяна Валентинівна,

студентка 3 курсу факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету

e-mail: romanovatetana579@gmail.com

Данные об авторах

Гарбар Жанна Владимировна,

д.э.н., доцент, профессор кафедры аграрного менеджмента и маркетинга Винницкого национального аграрного университета

e-mail: garbar_janna@ukr.net

Романова Татьяна Валентиновна,

студентка 3 курса факультета менеджмента и права Винницкого национального аграрного университета

e-mail: romanovatetana579@gmail.com

Data about the authors

Zhanna Harbar,

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Agrarian Management and Marketing, Vinnytsia National Agrarian University

e-mail: garbar_janna@ukr.net

Tatiana Romanova,

3rd year student of the Faculty of Management and Law of Vinnytsia National Agrarian University

e-mail: romanovatetana579@gmail.com

Оцінка та прогнозування ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово–економічних ризиків

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання оцінки та прогнозування ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах активізації зовнішньоекономічної діяльності, глобалізації, міграційної кризи та фінансово–економічних ризиків обумовлюється відсутністю єдиного алгоритму та моделі даного процесу.

Постановка проблеми. Головними передумовами низької інноваційної активності сучасних підприємств є неефективність управління інноваційним потенціалом, відсутність матеріальної мотивації компетентного і кваліфікованого персоналу, дефіцит матеріально–технічних ресурсів, що необхідні для організації реалізації інноваційних програм розвитку, часткове фінансове забезпечення програм. Особливо дані впливу проявляються в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово–економічних ризиків. Зазначені факти актуалізують тему дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити оцінку та прогнозування ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово–економічних ризиків.

Метод або методологія дослідження. В статті використано історично–логічний метод; метод систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Доведено, що на поточний момент у більшості сучасних національних підприємств рівень потенціалу замалий для позитивного впливу на ефективність, що потребує його накопичення для результативної віддачі. Обґрунтовано, що важливим елементом запропонованої моделі ефективного управління інноваційним потенціалом підприємства є система оцінювання результату і відповідні мотивуючі заходи для працівників.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств для підвищення ефективності діяльності.

Висновки за статтею. Розглянуто методичні підходи до оцінки та прогнозування ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства. Результати експериментальної апробації запропонованого до застосування методу довели його аналітичну ефективність у ході оцінки рівня інноваційного потенціалу підприємством в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово–економічних ризиків. Удосконалено стратегію управління інноваційним потенціалом сучасних національних підприємств.

Ключові слова: оцінка, прогнозування ефективності, управління інноваційним потенціалом підприємства, активізація ЗЕД, глобалізація, міграційна криза, фінансово–економічні ризики.

ІЛЬЧЕНКО В.Ю., КОБЕЦЬ С.П.,
ДЖЕГУР Г.В., БОНДАР В.Ю.

Оценка и прогнозирование эффективности управления инновационным потенциалом предприятия в условиях активизации ВЕД, глобализации, миграционного кризиса и финансово–экономических рисков

Актуальность темы исследования. Исследование вопроса оценки и прогнозирования эффективности управления инновационным потенциалом предприятия в условиях активизации внешнеэкономической деятельности, глобализации, миграционного кризиса и финансово–экономических рисков обуславливается отсутствием единого алгоритма и модели данного процесса.

Постановка проблеми. Главными предпосылками низкой инновационной активности современных предприятий является неэффективность управления инновационным потенциалом, отсутствие материальной мотивации компетентного и квалифицированного персонала, дефицит материально–технических ресурсов, необходимых для организации реализации инновационных программ развития, частичное финансовое обеспечение программ. Особенно эти влияния проявляются в условиях активизации ВЭД, глобализации, миграционного кризиса и финансово–экономических рисков. Указанные факты актуализируют тему исследования.

Постановка целей и задач исследования – исследовать оценку и прогнозирование эффективности управления инновационным потенциалом предприятия в условиях активизации ВЭД, глобализации, миграционного кризиса и финансово–экономических рисков.

Метод или методология исследования. В статье использованы историко–логический метод, метод систематизации, классификации и теоретического обобщения; метод логического анализа и синтеза.

Презентация основного материала (результаты исследования). Доказано, что на текущий момент у большинства современных национальных предприятий уровень потенциала недостаточен для положительного воздействия на эффективность, что требует его накопления для результативной отдачи. Обосновано, что важным элементом предлагаемой модели эффективно–го управления инновационным потенциалом предприятия является система оценки результата и соответствующие мотивирующие мероприятия для работников.

Область применения результатов. Результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности предприятий для повышения эффективности деятельности.

Выводы по статье. Рассмотрены методические подходы к оценке и прогнозированию эффективности управления инновационным потенциалом предприятия. Результаты экспериментальной апробации предлагаемого к применению метода доказали его аналитическую эффективность при оценке уровня инновационного потенциала предприятием в условиях активизации ВЭД, глобализации, миграционного кризиса и финансово–экономических рисков. Усовершенствована стратегия управления инновационным потенциалом современных национальных предприятий.

Ключевые слова: оценка, прогнозирование эффективности, управление инновационным потенциалом предприятия, активизация ВЭД, глобализация, миграционный кризис, финансово–экономические риски.

ILCHENKO V.Yu., KOBETS S. P.,
DZHEGUR G.V., BONDAR V.Yu.

Estimation and forecasting of efficiency of management of innovative potential of the enterprise in the conditions of activation of foreign economic activity, globalization, migration crisis and financial and economic risks

Relevance of the research topic. Research into the issue of assessing and predicting the effectiveness of enterprise innovation potential management in conditions of increased foreign economic activity, globalization, migration crisis and financial and economic risks is caused by the lack of a single algorithm and model of the process.

Formulation of the problem. The main prerequisites of low innovative activity of modern enterprises are inefficient management of innovation potential, lack of material motivation of competent and qualified personnel, shortage of material and technical resources required to organize the implementation of innovative development programs, partial financial support of programs. Especially these influences are shown in the conditions of intensification of foreign economic activity, globalization, migration crisis and financial and economic risks. The specified facts actualize the theme of the research.

Setting the purpose and objectives of the study – to study the assessment and prediction of management efficiency of enterprise innovation potential in conditions of intensified foreign economic

activity, globalization, migration crisis and financial and economic risks.

Research method or methodology. The article uses the historical–logical method, the method of systematization, classification and theoretical generalization; the method of logical analysis and synthesis.

Presentation of the main material (research results). It is proved that at the moment the majority of modern national enterprises has an insufficient level of potential for positive impact on efficiency, which requires its accumulation for effective return. It is proved that an important element of the proposed model of effective management of innovation potential of the enterprise is a system of evaluation of the result and relevant motivating measures for employees

Field of application of results. The results of the study can be used in the practical activities of enterprises to improve the efficiency of their activities.

Conclusions on the article. The article considers methodological approaches to the assessment and prediction of effectiveness of management of innovation potential of an enterprise. The results of experimental testing of the proposed method proved its analytical efficiency in assessing the level of innovation potential of the enterprise in conditions of increased foreign economic activity, globalization, migration crisis and financial and economic risks. The improved strategy for managing the innovation potential of modern national enterprises.

Keywords: assessment, efficiency forecasting, management of innovation potential of the enterprise, intensification of foreign economic activity, globalization, migration crisis, financial and economic risks.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Головними передумовами низької інноваційної активності сучасних підприємств є неефективність управління інноваційним потенціалом, відсутність матеріальної мотивації компетентного і кваліфікованого персоналу, дефіцит матеріально–технічних ресурсів, що необхідні для організації реалізації інноваційних програм розвитку, часткове фінансове забезпечення програм. Особливо дані впливи проявляються в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово–економічних ризиків. Зазначені факти актуалізують тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Розглядаючи оцінку управління інноваційним потенціалом, можна виділити 3 підходи. Перший – орієнтований на оцінку інноваційних можливостей, і передбачає здійснення такої оцінки на підставі аналізу складових, які визначають ці можливості. За другим підходом оцінка здійснюється обрахунком інтегрального показника, який характеризує інноваційним потенціалом. Третій підхід оцінки управління інноваційним потенціалом передбачає розрахунок раціональних обсягів інвестицій, що зараз доцільно вкласти у розвиток інновацій, зокрема у виробництво інноваційних видів продукції [1, 5–8, 10].

Для ефективного управління підприємством в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграцій–

ної кризи та фінансово–економічних ризиків необхідно використовувати множину індикаторів, що відображають наявність відповідних ресурсів і ефективність їх використання. Для об'єднання цих індикаторів доцільно використовувати інтегральний показник, що поєднує вплив на інноваційний потенціал різноманітних факторів і дає можливість виявити тенденції розвитку інноваційних процесів, оцінити наслідки прийнятих управлінських рішень. Основою моделі є рівняння регресії, які відображають взаємозв'язки різних показників [2–4, 9]. Інтегральна оцінка включається до цих рівнянь як результуючий чи факторний показник.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити оцінку та прогнозування ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово–економічних ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На прикладі модельного підприємства інтегральну оцінку ефективності управління інноваційним потенціалом пропонуємо визначати за таким алгоритмом: обираємо множину показників (v), які відображають різні аспекти управління інноваційним потенціалом; обрані показники ділимо на 3 підмножини: стимулятори, дестимулятори і номінатори; обираємо значення показників v_i за певний період часу. Значення показника v_i в t -й

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

період часу позначається v_{it} ; для кожного показника v_i визначаємо його максимальне та мінімальне значення. Для номінаторів визначаємо також оптимальне значення; для кожного показника v_i визначаємо нормалізований показник w_i . Усі нормалізовані показники змінюються в інтервалі $[0; 1]$, при цьому значення 1 є найкращим, значення 0 – найгіршим для інноваційним потенціалом, тобто усі показники можна вважати стимуляторами; визначаємо вагові коефіцієнти α_i показників в інтегральній оцінці. Величини вагових коефіцієнтів визначаємо шляхом експертного оцінювання; визначаємо інтегральну оцінку W інноваційним потенціалом. Використаємо наведений алгоритм для оцінювання ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства.

Для апробації вибираємо показники, наведені в табл. 1.

Усі вибрані показники є стимуляторами. Визначаємо інтегральні оцінки ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства (табл. 2) за формулою (1):

$$W_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i w_{it} \quad (1)$$

Як бачимо, рівень ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства коливається. Його зменшення в 2014 р. пояснюємо військовими подіями і втратою значної кількості споживачів, значним погіршенням кадрового забезпечення через посилення трудової міграції. Трьома головними передумовами низької інвестиційної активності підприємством є низький рівень попиту на продукцію, дефіцит інвестиційних ресурсів (капітальних інвестицій), високий ступінь ризику інвестиційної діяльності.

Політику акумуляції інноваційних ресурсів і їх використання на розроблення й реалізацію інвестиційних проектів потрібно націлювати на ви-

бір нових конкурентоспроможних технологій, будівництво чи модернізацію діючих виробничих об'єктів, виробництво продукції і її збут із врахуванням кон'юнктури ринку. Головним критерієм щодо прийняття рішення про надання підтримки в розвитку інноваційним потенціалом підприємством має бути рівень інноваційності стратегій її розвитку, що в кінцевому підсумку забезпечує підвищення рівня інноваційності науки, агропромислового сектору і економіки загалом.

Враховуючи результати попередньо проведених досліджень, основою стратегії ефективного управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово-економічних ризиків повинні стати нові методичні підходи, такі як:

- методичні рекомендації щодо формулювання ключових завдань інноваційної політики відповідно до базової стратегії підприємства і конкретизацію завдань його функціональних служб у межах інноваційної політики різних типів на основі взаємозв'язку «цілі – показники – критерії досягнення»;
- використання маркетингового методичного інструментарію для виокремлення найважливіших функціональних характеристик нових продуктів із метою визначення пріоритетів у формуванні інноваційної стратегії підприємством;
- методичні рекомендації щодо структурно-організаційного виконання завдань стратегічного планування інноваційної діяльності на основі міжфункціональної взаємодії (створення міжфункціональної стратегічної групи);
- модель інформаційного забезпечення контролю за реалізацією інновацій на основі формування збалансованої системи показників і алгоритм «випереджального» корегування реалізації інноваційного проекту протягом його життєвого циклу.

Таблиця 1. Показники для оцінки ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства

Позначення	Показник
v_1	питома вага премій за інноваційні розробки в фонді оплати праці, %
v_2	темп росту реалізованої інноваційної продукції підприємства, %
v_3	частка реалізованої інноваційної продукції, %
v_4	частка витрат на інновації, %

Таблиця 2. Інтегральні оцінки ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства за 2012–2021 рр.

Роки	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Оцінки	0,443	0,551	0,275	0,342	0,456	0,494	0,548	0,518	0,483	0,576

На поточний момент у більшості сучасних національних підприємств рівень потенціалу замалий для позитивного впливу на ефективність, що потребує його накопичення для результативної віддачі.

Очевидно, що важливим елементом запропонованої моделі є система оцінювання результату і відповідні мотивуючі заходи, які забезпечують формування у працівників необхідного типу поведінки, спрямованого не лише на виконання стандартних дій, але і на їх удосконалення, якщо це може позитивно вплинути на хід реалізації інноваційного проекту.

Висновки

Розглянуто методичні підходи до оцінки та прогнозування ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства. З–поміж первинних показників інноваційної активності, що впливають на розрахункові показники оцінки інноваційного потенціалу, обсяг реалізованої інноваційної продукції підприємством визначено найсуттєвішим. Результати експериментальної апробації пропонованого до застосування методу довели його аналітичну ефективність у ході оцінки рівня інноваційного потенціалу підприємством в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово–економічних ризиків. Продемонстровано алгоритм застосування методу, надано прогнозну оцінку зміни інноваційного потенціалу і його впливу на ефективність підприємством загалом. Удосконалено стратегію управління інноваційним потенціалом сучасних національних підприємств.

Список використаних джерел

1. Антипенко Н. В., Веденіна Ю. Ю., Гнатенко І. А., Пархоменко О. П. Фінансовий менеджмент ресурсозбереження інноваційно орієнтованих підприємств у контексті антикризової стратегії розвитку. *Агросвіт*. 2021. № 23. С. 10–16.

2. Вдовенко Н. М., Сухомлин Л. В., Бачкір І. Г., Гнатенко І. А. Управлінські засади моделювання державних пріоритетів в інноваційній економіці: диверсифікація підприємницької діяльності та адаптування ринку. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 19–23.

3. Воронько–Невіднича Т. В., Лещин Д. І., Василенко М. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 15. С. 23–27.

4. Ковтун О. А., Мостенська Т. Г., Остапчук А. Д., Гнатенко І. А. Моделювання тенденцій розбудови інноваційних кластерів у системі управління соціально–економічною безпекою національної економіки при прийнятті рішень щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів агробізнесу в умовах сталого розвитку. *Агросвіт*. 2021. № 21–22. С. 51–56.

5. Ложачевська О. М., Гнатенко І. А., Сухомлин Л. В., Мельник О. Ю. Моделювання інфраструктури підприємництва неінноваційного управління на національному та регіональному рівнях в умовах децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 18. С. 5–10.

6. Ложачевська О. М., Сафонова В. Є., Гнатенко І. А., Навроцька Т. А. Управління інноваційною економікою: стратегічні підходи до бізнес–процесів, кадрового менеджменту та конкурентоспроможності. *Агросвіт*. 2021. № 15. С. 14–19.

7. Михайлов А. М., Ільїн В. Ю., Коцупатрий М. М., Фурсіна О. В., Гнатенко І. А. Управління інноваційною економікою в контексті тренду сталого розвитку в рамках моделі інституціонально–матричної кластеризації в умовах адаптивного кадрового менеджменту, діджиталізації агропродовольчої сфери та адаптації до умов пандемії COVID–19. *Економічні горизонти*. 2021. № 2 (17). С. 29–40.

8. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2021. Випуск 3. С. 58–64.

9. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos–Kior M., Dovbush V. Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 49–66.

10. Zos–Kior M., Shkurupii O., Fedirets O., Shulzhenko I., Rubezhanska V. Modeling of the Investment Program Formation Process of Ecological Management of the Agrarian Cluster. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. № 10.1. P. 571–583.

References

1. Antypenko N., Viedienina Y., Hnatenko I., Parkhomenko O. (2021). Financial management of resource conservation of innovation–oriented enterprises in the context of anti–crisis development strategy. *Agrosvit [Agroworld]*, 23, 10–16.

2. Vdovenko N., Sukhomlyn L., Bachkir I., Hnatenko I. (2021). Management principles of modeling state prior–

ities in the innovative economy: business diversification and market adaptation. *Ekonomika ta derzhava [Economy and state]*, 9, 19–23.

3. Voronko–Nevidnycha T., Leshchin D., Vasylenko M. (2018). Management of enterprise competitiveness in an unstable market environment. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky [Global and national economic problems]*, 15, 23–27.

4. Kovtun O., Mostenska T., Ostapchuk A., Hnatenko I. (2021). Modeling of tendencies of development of innovation clusters in the system of management of social and economic safety of national economy at decision-making on activation of foreign economic activity of subjects of agribusiness in the conditions of sustainable development. *Agrosvit [Agroworld]*, 21–22, 51–56.

5. Lozhachevska O., Hnatenko I., Sukhomlyn L., Melnyk O. (2021). Modeling the business infrastructure of neo-innovation management at the national and regional levels in the context of decentralization. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 18, 5–10.

6. Lozhachevska O., Safonova V., Hnatenko I., Navrotska T. (2021). Management of innovative economy: strategic approaches to business processes, personnel management and competitiveness. *Agrosvit [Agroworld]*, 15, 14–19.

7. Mykhailov A., Ilin V., Kotsupatryi M., Fursina O., Hnatenko I. (2021). Management of the innovative economy in the context of the sustainable development trend in the framework of the institutional matrix clusterization model in adaptive human resource management, digitalization of the agriculture and food sphere, adaptation to the COVID–19 pandemic conditions. *Economies' Horizons*, 2 (17), 29–40.

8. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. (2021). Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky» [Bulletin of Cherkasy University. Economic Sciences Series]*, 3, 58–64.

9. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos–Kior M., Dovbush V. (2021). Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 49–66.

10. Zos–Kior M., Shkurupii O., Fedirets O., Shulzhenko I., Rubezhanska V. (2021). Modeling of the Investment Program Formation Process of Ecological Management of the Agrarian Cluster. *European Journal of Sustainable Development*, 10.1, 571–583.

Дані про авторів

Ільченко Вікторія Юліанівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

Кобець Сергій Петрович,

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та економічної кібернетики, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна

Джегур Геннадій Васильович,

к.е.н., асистент кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

Бондар Валерія Юрїївна,

асистент кафедри менеджменту підприємств, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Данные об авторах

Ильченко Виктория Юлиановна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента, Национальный транспортный университет, г. Киев, Украина

Кобец Сергей Петрович,

к.э.н., доцент кафедры экономической теории и экономической кибернетики, Национальный университет «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка», г. Полтава, Украина

Джегур Геннадий Васильевич,

к.э.н., ассистент кафедры публичного управления, администрирования и международной экономики, Белоцерковский национальный аграрный университет, г. Белая Церковь, Украина

Бондарь Валерия Юрьевна,

ассистент кафедры менеджмента предприятий, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев, Украина

Data about the authors

Victoria Ilchenko,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor Department of Management,

National Transport University, Kyiv, Ukraine

Serhii Kobets,

PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Economic Theory and Economic Cybernetics, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

Gennadii Dzhegur,

PhD (Economics), associate professor of the Department of Public Management, Administration and International Economics, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

Valeriia Bondar,

Assistant Department of Management of Enterprises, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

УДК: 330.3:658/005.93

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6609919>

ПЛАХОТНИКОВА Л.О.

Ефективність інвестування логістичних систем підприємства

Актуальність теми дослідження. Функціонування економіки держави в умовах ринкових перетворень обумовили необхідність інтенсивного розвитку та досліджень науково–практичної діяльності системи логістики. В сучасних умовах спектр діяльності логістики постійно розширюється, включаючи як внутрішню логістику підприємства, так і логістику між підприємствами, міжгалузеву, регіональну, міжнародну та інші види логістичної координації та інтеграції. Логістичний підхід вимагає нової методології, методів та моделей опису об'єктів та синтезу прийняття управлінських рішень. Водночас одним із пріоритетів забезпечення сталого розвитку та поліпшення конкурентних позицій підприємства є його інвестиційна привабливість, з огляду на це, набуває актуальності проблема дослідження інвестиційної привабливості підприємства з точки зору ефективності інвестицій у розвиток логістичних систем підприємства.

Мета дослідження. Аналіз та оцінки ефективності інвестицій у розвиток логістичних систем підприємств, як основи оптимізації їх інвестиційної діяльності.

Методи дослідження. В статті використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняння, метод узагальнення даних, дослідження базується на системному підході до розглянутих проблем, вивченні їх взаємозв'язку та розвитку.

Результатами дослідження є розробка методичних положень та відповідних практичних рекомендацій щодо оцінки економічної ефективності інвестицій у діяльність підприємства на базі розвитку логістичних систем.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані у виробничо–комерційній діяльності підприємства, що входить до функціонування логістичної макросистеми, як суб'єкт господарювання.

Висновки. Пропозиції, що сформульовані є методологічною основою для формування єдиної інвестиційної політики підприємства на базі проектного підходу до інвестиційної діяльності та запропонованої моделі оцінки економічної ефективності інвестицій.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний проект, інвестиційні операції, інвестиційний процес, інвестиційний портфель, інвестиційна діяльність, логістична система, мікрологістична система, логістичний процес, логістичні потоки.

ПЛАХОТНИКОВА Л.О.

Эффективность инвестирования логистических систем предприятия

Актуальность темы исследования. Функционирование экономики государства в условиях рыночных преобразований обусловило необходимость интенсивного развития и исследований научно–практической деятельности системы логистики. В современных условиях спектр деятельности логистики постоянно расширяется, включая как внутреннюю логистику предприятия, так и логистику между предприятиями, межотраслевую, региональную, международную и другие виды логистической координации и интеграции. Логистический подход требует новой методологии, методов и моделей описания объектов и синтеза принятия управленческих решений. В то же время одним из приоритетов обеспечения устойчивого развития и улучшения конкурентных по-

зицій підприємства являється його інвестиційна привлекательність, уčitываючи це, отримує актуальність проблема дослідження інвестиційної привлекательності підприємства з точки зору ефективності інвестицій у розвитку логістических систем підприємства.

Цель исследования. Аналіз і оцінка ефективності інвестицій у розвитку логістических систем підприємств, як основи оптимізації їх інвестиційної діяльності.

Методи дослідження. В статті використано діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняння, метод узагальнення даних, дослідження базується на системному підході до розглядаваних проблем, у вивченні їх взаємозв'язку і розвитку.

Результаты исследования – розробка методических положень і відповідних практических рекомендацій по оцінці економіческої ефективності інвестицій у діяльність підприємства на базі розвитку логістических систем.

Область применения результатов. Результати дослідження можуть бути використані у виробничо–комерційній діяльності підприємства, входячого у функціонування логістическої макросистеми, як підприємство.

Выводы. Пропозиції, сформульовані методологіческою основою для формування єдиної інвестиційної політики підприємства на базі проектного підходу до інвестиційної діяльності і запропонованої моделі оцінки економіческої ефективності інвестицій.

Ключевые слова: інвестиції, інвестиційний проект, інвестиційні операції, інвестиційний процес, інвестиційний портфель, інвестиційна діяльність, логістическа система, мікрологістическа система, логістический процес, логістическі потоки.

PLAKHOTNIKOVA L.O.

Efficiency of investment logistics systems of the enterprise

Relevance of the research topic. The functioning of the state economy in the conditions of market transformations necessitated the intensive development and research of scientific and practical activities of the logistics system. In modern conditions, the range of logistics is constantly expanding, including both internal logistics of the enterprise and logistics between enterprises, intersectoral, regional, international and other types of logistics coordination and integration. The logistical approach requires a new methodology, methods and models of object description and synthesis of management decisions. At the same time, one of the priorities of sustainable development and improving the competitive position of the enterprise is its investment attractiveness, given that the problem of studying the investment attractiveness of the enterprise in terms of investment efficiency in the development of logistics systems.

The aim of the study. Analysis and evaluation of investment efficiency in the development of logistics systems of enterprises as a basis for optimizing their investment activities.

Research methods. The article uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, comparison, the method of generalization of data, the study is based on a systematic approach to the problems, the study of their relationship and development.

The results of the study are the development of guidelines and relevant practical recommendations for assessing the economic efficiency of investment in the enterprise on the basis of the development of logistics systems.

Field of application of results. The results of the study can be used in the production and commercial activities of the enterprise, which is part of the operation of the logistics macrosystem, as a business entity.

Conclusions. The formulated proposals are a methodological basis for the formation of a unified investment policy of the enterprise on the basis of the project approach to investment activities and the proposed model for assessing the economic efficiency of investments.

Key words: investments, investment project, investment operations, investment process, investment portfolio, investment activity, logistics system, micrologistics system, logistics process, logistics flows.

Постановка проблеми. Формування та розвиток логістичних систем має першочергове значення для інтеграції нашої країни у світовий економічний та інформаційний простір. Водночас умови нинішнього періоду розвитку економіки потребують переосмислення вітчизняних науково–теоретичних та практичних розробок, використання зарубіжного досвіду стосовно проблеми функціонування логістичних систем. Оскільки логістика, в аспектах сучасних маркетингової та інтегральної моделі, не була задіяна повною мірою на початку економічних реформ країни. Логістичний підхід вимагає нової методології, методів та моделей опису об'єктів та синтезу прийняття управлінських рішень. Інвестиційна діяльність підприємства – одне з основних напрямів розвитку логістичної системи підприємства на мікро– та макrorівні, проте на шляху процесу інвестування стоять багато перепон та проблем, що не дозволяють зробити його ефективним і впорядкованим.

Тому одним із пріоритетів забезпечення сталого розвитку та поліпшення конкурентних позицій підприємства є його інвестиційна привабливість. Вона відіграє роль ключового елемента, оскільки її динаміка визначає можливості підприємства відповідати умовам потенційних інвесторів. Тому, в умовах економічної кризи та дефіциту інвестиційних ресурсів, особливої уваги набуває дослідження питання ефективності інвестицій у розвиток логістичних систем підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним науково–теоретичним та практичним аспектам логістики присвячені роботи багатьох закордонних вчених, спеціалістів, зокрема Б. Анікін, В. Амітан, Р. Баллоу, Е. Барді, Д. Бауерсокс, П. Бейк, Г. Дж. Болт, А. Гаджинський, Дж. Кавінато, М. Крістофер, Д. Клос, Дж. Койл, Д. Ламберт, С. Ленглі, Д. Тіксє, Р. Шапіро., А. Жоміні та інші, а також праці вітчизняних науковців: С. Войта, К. Завгороднього І. Іртищевої, Е. Крикавського, С. Мінакової, М. Окландера, Ю. Пономарьова, І. Савенка, І. Седікової та інших. У формуванні теоретико–методичних засад інвестиційної діяльності підприємств присвячено праці зарубіжних та вітчизняних вчених – С. Брю, Дж. Кейнс, К. Макконнелл, І. Бланк, О. Вовчак, М. Денисенко, Р. Костюкевич, Т. Майорова, С. Мочерний, А. Музиченко, А. Пересада, Т. Самойлова та ін. Тим не менш, існує низка проблем, які на сьогодні є актуальними і потребують подальшо–

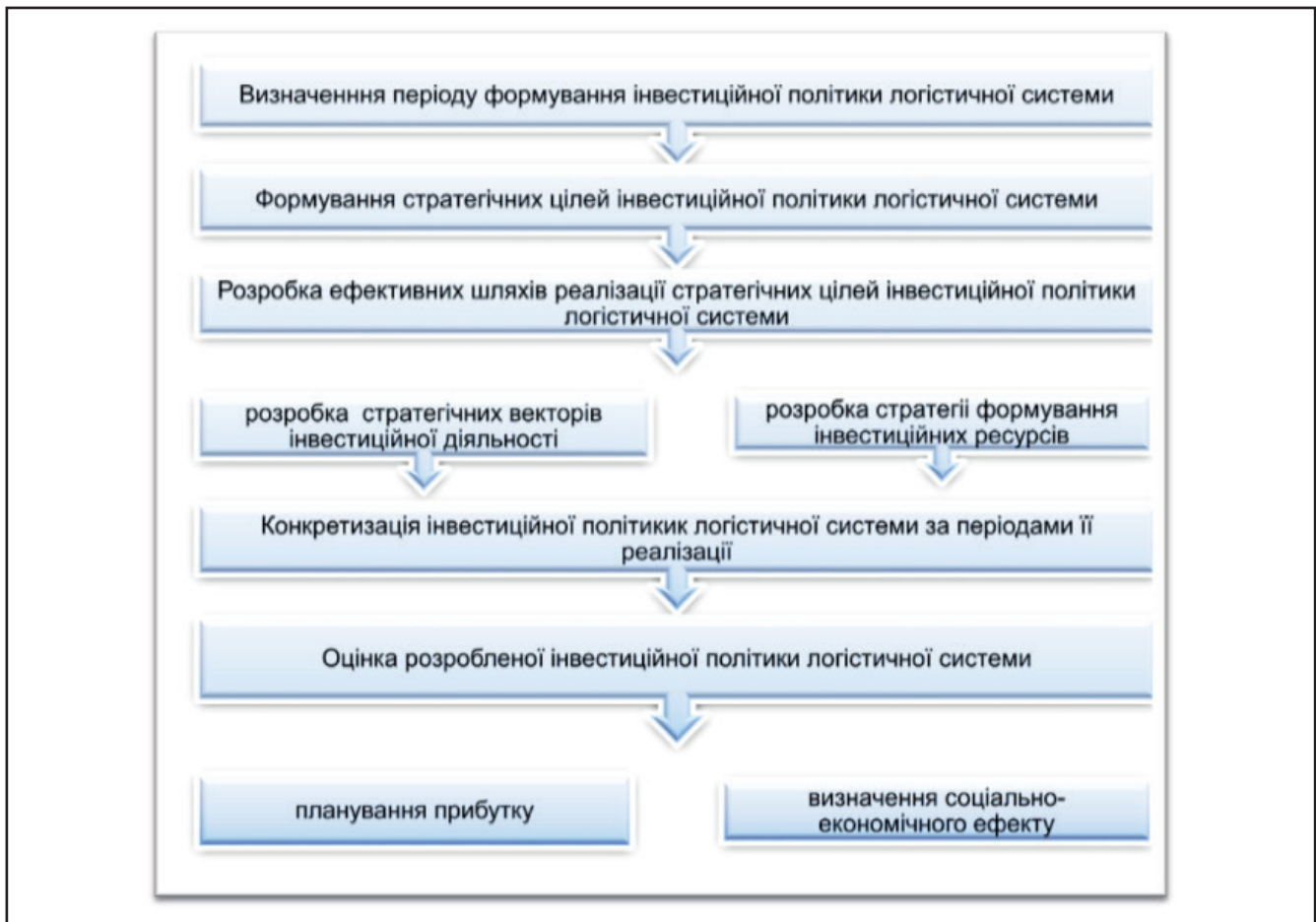
го дослідження, а саме недостатньо розроблені науково–практичні питання стосовно інвестицій у розвиток логістичних систем підприємства, фактично не розроблений понятійний апарат інвестицій у розвиток логістичної системи, відсутня концепція єдиної методики оцінки економічної ефективності інвестицій у розвиток підприємств.

Мета статті – полягає в обґрунтуванні наукових підходів до вирішення проблеми оцінки економічної ефективності інвестицій у розвиток логістичної системи підприємства в сучасних економічних умовах з урахуванням комплексу інтересів усіх учасників інвестиційного процесу. Здійснення поставленої мети вимагає вирішення наступних завдань, а саме уточнити окремі теоретичні положення використання методів логістики в умовах розвитку ринкових відносин в Україні та дослідити і обґрунтувати рекомендації щодо вдосконалення теоретичних та методичних положень щодо оцінки ефективності інвестицій у розвиток логістичних систем на основі інвестиційної привабливості підприємства.

Методологічною та теоретичною основою дослідження послужили наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів з проблем, пов'язаних із забезпеченням розвитку інвестиційної діяльності логістичної системи на основі оцінки економічної ефективності інвестицій.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день логістика дозволяє підвищити ефективність виконання певних функцій у галузі інформаційних технологій, постачання та постачання, обслуговування, фінансів, забезпечення персоналом та виробництва. Підприємство, використовуючи логістику у своїй діяльності, здатне сконцентруватися на тих функціях, які властиві саме йому, за своєю специфікою. На відміну від ранньої логістики сучасна парадигма логістики – це стратегія управління компанією, а не просто вид партнерської взаємодії, вона передбачає певну реструктуризацію внутрішніх процесів та зовнішні відносини компанії. Тому, ефективна організація та управління інвестиційною діяльністю визначають подальший розвиток поточних процесів логістичної системи.

Отже, інвестиції служать потужним джерелом раціоналізації та оптимізації виробничо–господарської діяльності логістичної системи, одним з важливих генераторів її економічного зростання, ефективним засобом підвищення конкуренто–



Рисунк 1. Процес формування інвестиційної політики логістичної системи

спроможності, розширення та поглиблення її позиції на ринку.

Економічний сенс інвестиційного процесу полягає в тому, що саме вкладання коштів, на основі оцінки економічної ефективності капіталу, що залучається, як частина логістичного виробництва, здатне забезпечити розвиток логістичної системи та досягти значного економічного успіху.

Під інвестиціями, як інструментом розвитку логістичної системи, слід розуміти сукупність ресурсів, що залучаються для цілеспрямованого фінансування об'єктів логістичної системи, на основі організації фінансових потоків, грошових коштів, що забезпечують отримання прибутку та досягнення соціально–економічного ефекту за певний проміжок часу. Виходячи з цього, інвестиційну діяльність логістичної системи можна визначити, як сукупність управлінських дій щодо практичної реалізації інвестицій з урахуванням логістичного підходу.

Відповідно інвестиційну діяльність, можна визначити, як формування інвестиційної політики логістичної системи, об'єктивного процесу, що має свою логіку і розвивається відповідно до

властивих йому закономірностей у фінансово–господарській діяльності підприємства. Тому, інвестиційна політика логістичної системи має бути орієнтована на довгострокові цілі та реалізовуватися в процесі поточної інвестиційної діяльності, а метою її повинна стати реалізація концепції економічного та соціального розвитку логістичної системи у інвестиційній діяльності. Процес формування інвестиційної політики логістичної системи схематично представлений як схеми на рис. 1.

Оскільки логістика охоплює всі елементи діяльності підприємства, забезпечуючи скоординоване управління матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками та високі кінцеві результати діяльності підприємства, можна зробити висновок, що підприємство можна класифікувати як мікрологістичну систему.

В сучасних умовах підприємство об'єктивно стає відкритою системою, в якій успіх пов'язується не лише із удосконаленням внутрішньої структури, але головним чином з тим, як підприємство зможе пристосуватися до зовнішнього середовища, що постійно змінюється. Такий кі–

бернетичний підхід до управління підприємством забезпечує його велике виживання за умов нестійкої кон'юнктури ринку, а також непередбачуваності вітчизняного законодавства. В свою черга, внутрішня структура підприємства: по-перше, адаптується до вимог ринку, а по-друге, визначає ступінь необхідних змін.

Тому саме інвестиції, включаючи всі форми їх прояву, є тим фінансовим елементом внутрішньої структури підприємства, що визначає межі його розвитку. Сучасне ринково–орієнтоване підприємство є не що інше, як сукупність певним чином організованих потоків всіх видів використовуваних ресурсів. Поточкові процеси ринково–орієнтованого підприємства можна визначити як взаємопов'язані та взаємообумовлені процеси руху власних та залучених ресурсів для досягнення цілей підприємства.

Успішний розвиток будь–якого підприємства в умовах ринкової економіки нерозривно пов'язане із проведенням ефективного управління усіма сферами його діяльності. Іншими словами, підприємство потребує своєчасного аналізу, що дозволяє оцінити характеристики та ефективність його діяльності. А інвестиційна діяльність, як правило, націлена на вирішення логістичних проблем та вимагає ретельного структурування і вибору найбільш підходящих методів аналізу.

Логістика поточкових процесів підприємства дозволяє змінити концепцію інвестиційного процесу підприємства, що виражається в інтеграції супутніх поточкових процесів інвестиційної діяльності у єдину систему оцінки ефективності інвестицій. Єдина система оцінки ефективності інвестицій в логістичні процеси – це лише частина інвестиційної діяльності підприємства. Як основа для формування єдиної методології інвестиційної діяльності слід використати концепцію єдиної методології управління інвестиційною діяльністю на базі логістичного проектного підходу.

У загальному вигляді можна виділити шість складових (або шість стадій) інвестиційного процесу у розвиток підприємства:

- ініціалізація – стадія генерації ідей, на яких ґрунтуються інвестиційні проекти;
- планування – стадія збирання інформації, формулювання проектів та первинного відбору;
- затвердження – стадія проведення інвестиційного аналізу та вибір між альтернативними можливостями;

- виконання – стадія здійснення плюс поточний моніторинг проекту;
- моніторинг – стадія після інвестиційного контролю;
- закриття – стадія зупинки проекту та його вилучення із системи.

Реалізується інвестиційний процес не ізольовано, а в конкретних умовах зовнішнього середовища та внутрішньої структури мікрологістичної системи підприємства, які, у свою чергу, впливають на всі елементи інвестиційного процесу. Тому навіть в умовах постійного дефіциту інвестиційних ресурсів керівництву підприємства необхідно усвідомити важливість запровадження інвестиційного процесу у повному обсязі та на постійній основі в структурі свого підприємства.

Встановлення реальної вартості будь–якого виду проекту – це основа успішності проекту. Показником економічної ефективності інвестицій в мікрологістичну систему підприємства можна використовувати статичний показник оснований на облікових оцінках, до такого показника належить абсолютний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень ($K_{ке}$) для прибуткових підприємств:

$$K_{ке} = \frac{\Delta\pi}{K} \quad (1)$$

де K – капітальні вкладення; $\Delta\pi$ – приріст прибутку за рахунок інвестиційних вкладень [1, с.293].

При розгляді великої кількості проектів виникає потреба у розподілі інвестиційних пропозицій на види, групи. Тому, для оцінки ефективності логістичного проекту пропонується зіставити фактичний та бюджетний рівень логістичних витрат. Щоб урахувати взаємний вплив трьох ключових факторів ефективності, слід представити загальну ефективність логістичного проекту як добуток значень показників ефективності за кожним з цих факторів. Отже, ефективність логістичних проектів можна визначити:

$$E_{лп} = K_t + K_v + K_g \quad (2)$$

де $E_{лп}$ – ефективність окремого логістичного бізнес–процесу;

K_t – коефіцієнт точності виконання операцій, що характеризує рівень помилок відносно загальної кількості виконаних за визначений період операцій процесу;

K_v – коефіцієнт часової тривалості логістичного бізнес–процесу, що ілюструє фактичну тривалість логістичного бізнес–процесу відносно розрахункової тривалості;

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

K_b – коефіцієнт виконання бюджету логістичних витрат бізнес–процесу, який характеризує відношення рівня фактичних логістичних витрат до рівня витрат, закладених у бюджеті даного бізнес–процесу [2, с.64].

Реалізація будь–якого інвестиційного проекту у рамках логістичної системи, як правило, пов’язана з виникаючими розбіжностями первинного узгодженого та зафіксованого уявлення про проект з реальними результатами. Урахування та відображення цих відхилень та їх вплив на інвестиційний процес допоможе не лише правильно побудувати процедурну та документальну частину процесу, але і забезпечити можливість систематичного контролю та аналізу відхилень, як в окремому інвестиційному проекті, так і в масштабах підприємства загалом. До основних

складових управління відхиленнями відносяться: управління ризиками; керування проблемами; управління змінами. Предметом удосконалення інвестиційного процесу безумовно, є процеси управління інвестиційними проектами.

Інвестиційний процес – це складний та багатогранний процес, в основі якого не тільки фінансові, маркетингові та технічні, а й соціальні питання. Успішне рішення комплексу зазначених питань є запорукою ефективного використання інвестиційних ресурсів підприємства, а отже, та його майбутнього успіху.

Одним з основних складових інвестиційного процесу підприємств є інвестиційне чи проектне моделювання. Даний напрямок покликаний вирішувати завдання в області аналізу, прогнозування та планування економічного становища,

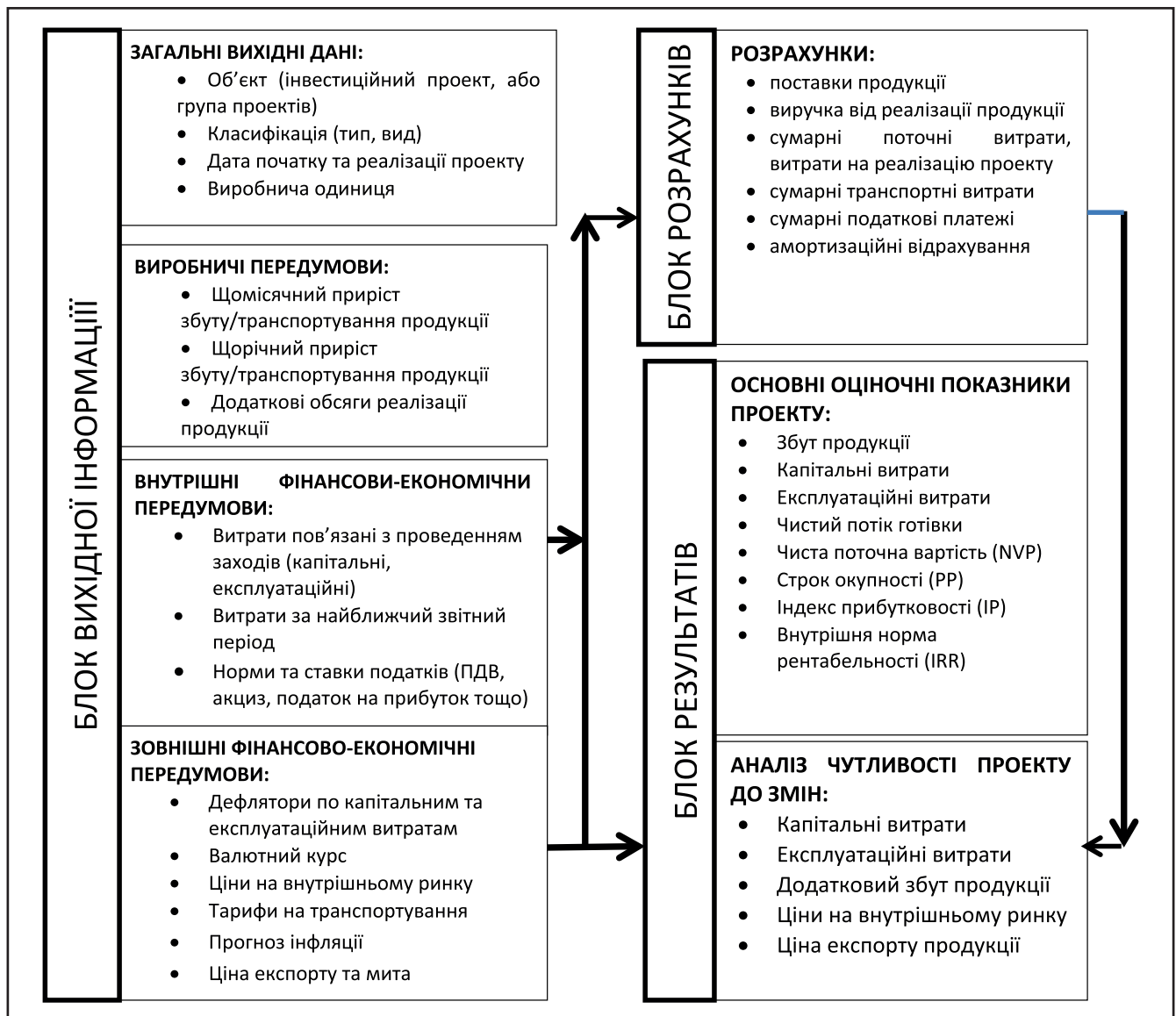


Рисунок 2. Схема розрахунку моделі економічної ефективності інвестиційного проекту

як окремо взятого проекту, так і всього інвестиційного портфеля підприємства. В рамках цього напряму здійснюється моделювання можливих станів конкурентного середовища логістичної системи (відсоток реалізації товару на внутрішньому ринку), можливої стратегії та тактики поведінки логістичної системи на ринку в мінливих умовах (курс гривні по відношенню до долара, відсоток реалізації товару на експорт). Це дає можливість зробити оптимальну оцінку інвестиційного проекту, тим самим мінімізувати можливі ризики та забезпечити належний рівень ключових оціночних показників діяльності інвестиційного проекту, які гарантують його успішність.

Для оцінки ефективності інвестиційних проектів пропонується використати єдину модель оцінки ефективності інвестиційних проектів. Алгоритм, якої представлений на рис.2.

Розрахунково–аналітична частина моделі базується на методі дисконтування, оскільки саме цей метод дозволяє оцінювати проект за великою кількістю критеріїв, наприклад, простий чи статистичний метод дозволяє оцінити інвестиційний проект лише за двома ключовими показниками – терміном окупності та простої норми прибутку. З цих позицій у моделі використані наступні критерії: накопичений дисконтований потік готівки (NPV), індекс прибутковості (PI), внутрішня норма рентабельності (IRR), термін окупності (PP). Період окупності інвестиційного проекту є одним із найбільш розповсюджених показників економічної ефективності інвестиційних проектів. Період окупності визначає очікувану кількість років, протягом яких здійснені інвестиції будуть повернуті. Визначення періоду окупності здійснюється так:

$$PP = \frac{IC}{CF} \quad (3)$$

де IC – сума інвестиційних витрат на реалізацію проекту; CF – середньорічна сума зворотного чистого грошового потоку від експлуатації інвестиційного проекту [2,с.65].

Актуальність запропонованої моделі розрахунку визначається можливістю використання її як складової частини інвестиційного процесу (бізнес–планування) на підприємствах, а також як самостійного інструменту для розрахунку показників ефективності будь–яких інвестиційних проектів. До основних її переваг слід віднести можливість: застосування на короткому (кілька місяців) горизонті розрахунку; використання для

оцінки інвестиційних проектів за видами, розгляду великої кількості варіантів реалізації проекту з метою визначення оптимального співвідношення витрат та очікуваної виробничої ефективності; – коригування прогнозу «загальної економічної ситуації» (облік динаміки валютного курсу, змін на ціновому ринку, рівня інфляції).

Висновки

Встановлено, що інвестиції у розвиток логістичної системи підприємства представляють собою сукупність ресурсів, що залучаються для цілеспрямованого фінансування об'єктів логістичної системи на основі організації фінансових потоків грошових коштів, що забезпечують отримання прибутку та досягнення соціально–економічного ефекту за певний часовий відрізок. Визначено, що інвестиційна діяльність у розвитку підприємства це сукупність управлінських дій щодо практичної реалізації інвестицій із застосуванням логістичного підходу, що сприяє інтеграції поточкових процесів. Тому, інвестиційна політика логістичної системи – це об'єктивний процес, що має свою логіку, що розвивається в відповідно до властивих йому закономірностей, виявлення яких відіграє важливу роль у фінансово–господарській діяльності логістичної системи. Запропоновано схему моделі розрахунку успішності проекту у рамках обраної інвестиційної політики.

Загалом пропозиції, що сформульовані є методологічною основою для формування єдиної інвестиційної політики підприємства на базі проектного підходу до інвестиційної діяльності та запропонованої моделі оцінки економічну ефективність інвестицій. Подальші дослідження будуть спрямовані на аналіз та оцінка ризиків, які займають важливе місце в системі аналізу довгострокових інвестицій у логістичній системі.

Список використаних джерел

1. Лиса С.С. Ефективна система логістики як спосіб отримання конкурентних переваг торговельних мереж. Економіка і суспільство. 2017. №8. С.91–297.
2. Кочубей д. Оцінка ефективності функціонування логістичної системи торговельних підприємств. Вісник КНТЕУ. 2009. №4. С.59–66.
3. Плахотнікова Л. О., Булах Т. М. Особливості забезпечення інвестиційної привабливості підприємства. Статистика України. 2021. № 1. С. 26–33.
4. Балабанов Л.В. Маркетинг: підруч. [2–ге видю пер.об.і доп.]. К.: Знання–Перс, 2004. 645 с.

References

1. Lysa S.S.(2017).Efektyvna systema lohistyky yak sposib otrymannya konkurentnykh perevah torhovel'nykh merezh. Ekonomika i suspil'stvo. 2017. №8. S.91–297. [in Ukrainian].
2. Kochubey D.(2009).Otsinka efektyvnosti funktsionuvannya lohistychnoyi systemy torhovel'nykh pidpryyemstv. Visnyk KNTEU. 2009. №4. S.59–66. [in Ukrainian].
3. Plakhotnikova L. O., Bulakh T. M.(2021).Osoblyvosti zabezpechennya investytsiynoyi pryvablyvosti pidpryyemstva. Statystyka Ukrayiny. 2021. № 1. S. 26–33. [in Ukrainian].
4. Balabanova, L. V.(2004).Marketynh [Marketing]: Textbook. [2nd ed. rev. and ext.]. Kyiv: Knowledge Press. [in Ukrainian].

Дані про автора

Плахотнікова Лариса Олександрівна,
к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту

зовнішньоекономічної діяльності, Національна академія статистики, обліку та аудиту
e-mail: lara212010@meta.ua,
researcher ID: B-1544-2019
ORCID: [https // orcid.org/0000-0002-9965-878X](https://orcid.org/0000-0002-9965-878X)

Данные об авторе

Плахотникова Лариса Александровна,
к.э.н., доцент кафедры экономики и менеджмента внешнеэкономической деятельности, Национальная академия статистики, учета и аудита
e-mail: lara212010@meta.ua

Data about the author

Larisa Plakhotnikova,
PhD in Economics, Associate Professor of Department for Economics and Management of Foreign Economic Activities, National Academy of Statistics, Accounting and Audit
e-mail: lara212010@meta.ua

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 658.5.012

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6609969>

МАРТИНЕНКО В.П.

Система комплексного планування на промислових підприємствах

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти щодо формування комплексної системи планування на промислових підприємствах.

Метою дослідження є формування комплексної системи планування на промислових підприємствах, визначення форми організації даного планування.

Методи дослідження. В процесі написання статті було використано наступні методи: абстрактно-логічний, систематизації та групування.

Результати роботи. В результаті проведеного дослідження було узагальнено сучасні підходи науковців щодо планування на підприємствах як науковий напрям дослідження.

Визначені етапи формування системи планування на промислових підприємствах. Запропоновано систему планування на підприємствах поділених на ряд підсистем: цільову, функціональну, забезпечуючу. Зазначено, що визначення цілей системи планування здійснюється в процесі формування стратегії розвитку суб'єкта господарювання, функціональне планування – в процесі визначення політики промислового підприємства, а планування забезпечення – в процесі визначення тактики.

В науковій статті представлено основні напрями планування в запропонованій системі, до яких належать: визначення головної мети підприємства і дерева цілей підрозділів; трансформація вибраних стратегічних цілей в систему фінансових і нефінансових стратегічно орієнтованих показників; планування виробничої програми; розрахунок потреби підприємства в ресурсах, необхідних для виконання виробничої програми; планування доходів і витрат; планування економічних показників діяльності підприємства; планування розвитку інновацій.

Висвітлені головні відмінності системи комплексного планування, що пропонується, від систем планування, які функціонують на даний час. Окреслена форма організації планування на промисловому підприємстві.

Запропонований необхідний перелік документів для функціонування системи планування: положення про планування на підприємстві, посадові інструкції для керівників та спеціалістів, інструкція з оцінки ефективності проведеної роботи за встановленими показниками.

Галузь застосування результатів. Економіка підприємства, фінанси, управління.

Висновки. В результаті дослідження комплексного планування на промислових підприємствах було визначено, що саме якісне планування є інструментом досягнення поставлених цілей з одночасним забезпеченням максимальної ефективності використання ресурсів. Враховуючи функціонування промислових підприємств у нестійкому ринковому середовищі, в статті запропоновано етапи формування системи комплексного планування і визначено основні напрямки планування в запропонованій системі. Проведене дослідження дозволило окреслити форму організації планування, застосування якої, підтримує систему залучення персоналу до управління підприємством. В цілому, використання запропонованої системи планування на промислових підприємствах дозволить встановлювати обгрунтовані завдання для кожного виробничого підрозділу та учасника виробничого процесу, отримати можливість точно оцінити потребу в залученні позик та інвестицій, забезпечити поліпшення комплексної взаємодії виробничих, керуючих та обслуговуючих підрозділів, домогтися можливості своєчасного коригування планів, уможливити суттєву економію матеріальних, трудових, капітальних ресурсів підприємства за рахунок використання оптимізаційних методів та форм планування.

Ключові слова: управління підприємством, інвестиції, стратегічні цілі, система планування на промислових підприємствах.

МАРТЫНЕНКО В.П.

Система комплексного планирования на промышленных предприятиях

Предметом исследования являются теоретические и практические аспекты формирования комплексной системы планирования на промышленных предприятиях.

Целью исследования является формирование комплексной системы планирования на промышленных предприятиях, определение формы организации данного планирования.

Способы исследования. В процессе написания статьи были использованы следующие методы: абстрактно-логические, систематизации и группировки.

Результаты работы. В результате проведенного исследования были обобщены современные подходы ученых по планированию на предприятиях как научное направление исследования.

Определены этапы формирования системы планирования на промышленных предприятиях. Предложено систему планирования на предприятиях поделить на ряд подсистем: целевую, функциональную, обеспечивающую. Отмечено, что определение целей системы планирования осуществляется в процессе формирования стратегии развития предприятия, функциональное планирование – в процессе определения политики промышленного предприятия, а планирование обеспечения – в процессе определения тактики.

В научной статье представлены основные направления планирования в предлагаемой системе, к которым относятся: определение главной цели предприятия и дерева целей подразделений; трансформация избранных стратегических целей в систему финансовых и нефинансовых стратегически ориентированных показателей; планирование производственной программы; расчет потребности предприятия в ресурсах, необходимых для выполнения производственной программы; планирование доходов и расходов; планирование экономических характеристик деятельности компании; планирование развития инноваций.

Освещены главные отличия предлагаемой системы комплексного планирования от систем планирования, функционирующих в настоящее время. Обозначена форма организации планирования на промышленном предприятии.

Предложен необходимый перечень документов для функционирования системы планирования: положение о планировании на предприятии, должностные инструкции для руководителей и специалистов, инструкция по оценке эффективности проводимой работы по установленным показателям.

Область применения результатов. Экономика предприятия, финансы, управление.

Выводы. В результате исследования комплексного планирования на промышленных предприятиях было определено, что именно качественное планирование является инструментом достижения поставленных целей с обеспечением максимальной эффективности использования ресурсов. Учитывая функционирование промышленных предприятий в неустойчивой рыночной среде, в статье предложены этапы формирования системы комплексного планирования и определены основные направления планирования в предлагаемой системе. Проведенное исследование позволило определить форму организации планирования, применение которой, поддержит систему привлечения персонала к управлению предприятием. В целом использование предложенной системы планирования на промышленных предприятиях позволит устанавливать обоснованные задачи для каждого производственного подразделения и участника производственного процесса, получить возможность точно оценить потребность в привлечении займов и инвестиций, обеспечить улучшение комплексного взаимодействия производственных, управляющих и обслуживающих подразделений, добиться возможности своевременной корректировки планов, сделать существенную экономию материальных, трудовых, капитальных ресурсов предприятия за счет использования оптимизационных методов и форм планирования.

Ключевые слова: управление предприятием, инвестиции, стратегические цели, система планирования на промышленных предприятиях.

MARTYNYENKO V.P.

System of complex planning at industrial enterprises

The subject of research is theoretical and practical aspects of the formation of a comprehensive planning system in industrial enterprises.

The purpose of the study is to form a comprehensive planning system at industrial enterprises, to determine the form of organization of this planning.

Research methods. In the process of writing the article, the following methods were used: abstract–logical, systematization and grouping.

Results of work. As a result of the research, the current approaches of scientists to planning in enterprises as a scientific field of research were summarized.

The stages of formation of the planning system at industrial enterprises are determined. It is proposed to divide the planning system at the enterprises into a number of subsystems: target, functional, providing. It is noted that the goals of the planning system are determined in the process of forming the development strategy of the business entity, functional planning – in the process of determining the policy of the industrial enterprise, and security planning – in the process of determining tactics.

The scientific article presents the main areas of planning in the proposed system, which include: determining the main purpose of the enterprise and the tree of goals of units; transformation of selected strategic goals into a system of financial and non–financial strategically oriented indicators; production program planning;

calculation of the company's needs for resources needed to implement the production program; income and expense planning; planning of economic indicators of the enterprise; innovation development planning.

The main differences of the proposed integrated planning system from the current planning systems are highlighted. The form of the organization of planning at the industrial enterprise is outlined.

The necessary list of documents for the functioning of the planning system is proposed: regulations on planning at the enterprise, job descriptions for managers and specialists, instructions for assessing the effectiveness of the work on the established indicators.

Field of application of results. Business economics, finance, management.

Conclusions. As a result of the study of integrated planning in industrial enterprises, it was determined that high–quality planning is a tool to achieve goals while ensuring maximum efficiency of resource use. Taking into account the functioning of industrial enterprises in an unstable market environment,

the article proposes the stages of formation of a comprehensive planning system and identifies the main directions of planning in the proposed system. The study allowed to outline the form of planning organization, the use of which will support the system of staff involvement in enterprise management. In general, the use of the proposed planning system in industrial enterprises will set reasonable objectives for each production unit and participant in the production process, be able to accurately assess the need for loans and investments, improve integrated interaction of production, management and service units, achieve timely adjustment of plans, to enable significant savings of material, labor, capital resources of the enterprise through the use of optimization methods and forms of planning.

Key words:: *enterprise management, investments, strategic goals, planning system at industrial enterprises.*

Постановка проблеми. В умовах динамічного розвитку суспільства, постійного зростання конкуренції важливого значення набуває створення та ефективне використання системи комплексного планування на підприємствах різних організаційно-правових форм і форм власності. Підприємствам у нестійкому ринковому середовищі з кожним роком досить складно стає передбачити майбутню ситуацію на ринку і адаптуватись до неї. Разом з тим необхідно підвищувати ефективність господарської діяльності, більш повно використовувати можливості виробництва, вдосконалювати всю систему планування.

На сучасному етапі розвитку економіки країни керівнику промислового підприємства необхідна не просто деталізована виробнича програма. Їйому необхідний інструмент, який дозволить передбачити можливі зміни ринкового середовища, проектувати бажаний майбутній стан підприємства і визначати найбільш ефективні шляхи його досягнення, забезпечувати узгодженість в роботі підрозділів, визначати потреби в ресурсах, контролювати результати діяльності, стимулювати трудову активність персоналу. Саме якісне планування і є тим інструментом, за допомогою якого можливе досягнення поставлених цілей з одночасним забезпеченням максимальної ефективності використання ресурсів.

Науково обгрунтоване планування дозволяє створити необхідні умови для розширення, прискорення і підвищення ефективності реалізації різних інновацій: продуктових, технологічних, економічних, соціальних та інших, які направлені на розробку і впровадження конкурентоспроможної продукції і отримання прибутку.

Теоретичним і методологічним проблемам планування присвячені роботи українських вчених, серед яких Тарасюк Г.М., Воронкова В.Г., Мостенська Т.Л., Костецька Н.І., Білан О.С., Па-

сичник В.Г. та інші [1–6]. Але ряд теоретико-методологічних питань, пов'язаних з плануванням діяльності суб'єктів господарювання, продовжують залишатись недостатньо дослідженими і потребують подальшої роботи в цьому напрямку. Тому дослідження саме планування діяльності промислових підприємств, для яких характерні тісний зв'язок з конкретними контингентами споживачів і з досить широким колом поставальників, висока динамічність економічних і інших відносин, є досить актуальним і являє собою важливу науково-практичну проблему.

Мета статті: формування комплексної системи планування на промислових підприємствах, визначення форми організації даного планування.

Виклад основного матеріалу. На даний час більшість керівників підприємств і вчених-економістів розуміють, що в умовах ринкової економіки роль планування повинна суттєво зростати. Більшість науковців та практиків виходять з того, що планування – найбільш складний і відповідальний процес в заходах по організації ефективного управління не тільки тому, що виключно складним є сам процес визначення цілей, кінцевого вибору напрямку діяльності і розробки відповідної програми, але і внаслідок складності всієї подальшої роботи по виконанню планів через мінливість ринкової кон'юнктури і необхідності уточнення і коригування прийнятих планів. Вони застерігають менеджерів підприємств від спрощення і рекомендують при організації системи планування, з однієї сторони, визначити взаємозв'язок задач і кроків по створенню ієрархії планів, а з іншої – формувати цілісну систему контролю за роботою підприємства і внесення необхідних корективів [4,7,8].

Керівники багатьох сучасних промислових підприємств не знають з чого почати формування системи планування в умовах ринкової економі-

ки, а управлінці компаній, де такі системи є, досить часто не чітко уявляють, як вони працюють і які її елементи необхідно вдосконалювати. Тому виникає необхідність визначення етапів формування системи планування на підприємстві, які представлені на рисунку.

Варто зазначити, що наведеної схеми недостатньо для побудови системи планування, що досліджується, оскільки вона тільки визначає ключові етапи її формування. Кожний із них являє собою складний набір дій, підходів і використовуваних інструментів.

Систему планування на промислових підприємствах можна поділити на ряд підсистем: цільову, функціональну, забезпечуючу. Предметом планування в запропонованій системі виступають економічні відносини між учасниками виробничого процесу з приводу розподілу і споживання ресурсів, виробництва та реалізації продукції із заданим рівнем ефективності.

Необхідно зазначити, що визначення цілей підприємства і цілей системи планування здійснюється в процесі формування стратегії розвитку суб'єкта господарювання, функціональне планування – в процесі визначення політики промислового підприємства, а планування забезпечення – в процесі визначення тактики.

До основних напрямків планування в запропонованій системі належать:

- визначення головної мети підприємства і дерева цілей підрозділів;
- трансформація вибраних стратегічних цілей в систему фінансових і нефінансових стратегічно орієнтованих показників;
- планування виробничої програми;
- розрахунок потреби підприємства в ресурсах, необхідних для виконання виробничої програми;
- планування доходів і витрат;
- планування економічних показників діяльності підприємства;



Етапи формування системи планування на підприємстві

– планування розвитку інновацій.

Головною відмінністю системи комплексного планування, що пропонується, від систем планування, які функціонують на даний час, є, з однієї сторони, системний підхід до її формування, з іншої – можливість планування і контролю стратегічних показників бізнесу.

Варто відмітити, що загальні економічні закономірності функціонування управління на сучасному промисловому підприємстві вимагають, щоб при всьому різноманітті конкретних господарських ситуацій системи планів, показників та нормативів були підпорядковані законам ринку взагалі і логіці бізнесу конкретного підприємства зокрема. Вони повинні стимулювати підрозділи і конкретних виконавців до пошуку шляхів розвитку виробництва і функцій, що виконуються, відобразити реальну роль цих підрозділів і виконавців в досягненні цілей підприємства, забезпечувати можливість достовірного обліку і контролю показників, які відображають кінцеві результати діяльності працівників підприємства.

Логіка структури організації планування на підприємстві підпорядкована ідеї організації планування по наступній формі: керівництво підприємства визначає цілі і задачі, функціональні підрозділи планування складають укрупнені плани, які переробляються у виробничих підрозділах. І тільки після цього відбувається їх результуюча деталізація та інтеграція один з одним. Варто зазначити, що процес планування повинен здійснюватися безперервно, щоб мати можливість вносити коригування в будь-який момент часу, що з використанням автоматизованих систем дозволяє доводити всі зміни в режимі он-лайн.

На думку автора, такий підхід не тільки підтримує систему залучення персоналу до управління, але і є найбільш гнучким, хоча його функціонування практично неможливе без адекватної автоматизованої системи планування і обліку.

В обґрунтування до зазначеного варто відмітити наступне:

– внутрішня гармонія системи цілей (їх взаємодоповнюваність і підпорядкування головній меті), які лежать в основі планування, майже недосяжний ідеал, до нього можна прагнути, але абсолютно точно «персоніфікувати» відповідальність складно, що вимагає обов'язкового запровадження обмежень;

– складність більш високого порядку полягає не у складанні дерева цілей та карти показників,

а в побудові оптимальної організаційної структури, такої, щоб було можливо ідентифікувати відповідальність підрозділів і виконавців за той чи інший бізнес-процес та пов'язані з ним показники;

– розподіл відповідальності між підрозділами має відбуватися відповідно до ступеня їх самостійності та виконуваних функцій, які можуть бути ключовими компетенціями даного суб'єкта господарювання.

Для функціонування наведеної системи планування пропонується розробити наступну сукупність документів:

1. Положення про планування на підприємстві – документ, що містить:

– перелік всіх видів планів, необхідних для роботи підприємства;

– форми планів та звітів з усіма необхідними для якісного планування реквізитами;

– вимоги до точності різних видів планів;

– терміни складання проектів планів, перелік посадових осіб, відповідальних за складання кожного з планів;

– порядок, терміни та правила погодження проектів планів, перелік посадових осіб, відповідальних за погодження кожного з планів;

– строки, порядок та правила затвердження планів, перелік посадових осіб, які затверджують кожний план;

– перелік посадових осіб, які одержують затвержені плани для виконання або використання у роботі;

– процедури контролю за виконанням планів;

– процедури перегляду та коригування планів.

2. Посадові інструкції для керівників та спеціалістів, що закріплюють їх обов'язки, права та відповідальність за узгоджене планування та контроль.

3. Інструкцію з оцінки ефективності проведеної роботи за встановленими показниками.

Висновки

Таким чином, в результаті проведеного дослідження можна відзначити, що функціонування запропонованої системи планування на промисловому підприємстві дозволить досягти наступних результатів:

– виявити реальні можливості підприємства у кожний конкретний момент часу та отримати можливість встановлювати обґрунтовані завдання для кожного виробничого підрозділу та учасника виробничого процесу;

– отримати можливість чіткого фінансового планування діяльності підприємства на підставі достовірної інформації про необхідні грошові ресурси на кожен момент запланованого періоду часу, можливість точно оцінити потребу в залученні позик та інвестицій;

– забезпечити поліпшення комплексної взаємодії виробничих, керуючих та обслуговуючих підрозділів за рахунок узгодженості їх поточних завдань один з одним та із сукупною системою планів підприємства;

– домогтися можливості своєчасного коригування планів та регулювання діяльності підрозділів на основі систем обліку та організації економічних відносин між ними, побудованих на основі принципів самостійності, самоокупності, самофінансування;

– уможливити суттєву економію матеріальних, трудових, капітальних ресурсів підприємства за рахунок використання оптимізаційних методів та форм планування.

Список використаних джерел

1. Тарасюк Г.М. Планова діяльність як системний процес управління підприємством: монографія / Г.М. Тарасюк. Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2006. 469с.

2. Воронкова В.Г. Планування та прогнозування в умовах ринку: навчальний посібник / В.Г. Воронкова. К.:Професіонал, 2006. 608с.

3. Мостенська Т. Л. Планування і контроль на підприємствах: конспект лекцій / Т. Л. Мостенська, Т. В. Рибачук–Ярова. – К.: НУХТ, 2011. – 127 с.

4. Костецька Н. І. Теоретичні основи планування діяльності підприємства / Н. І. Костецька // Сталий розвиток економіки. – 2016. – № 1(30). – С. 91–96.

5. Білан О. С. Принципи концептуального підходу до формування системи інвестиційного планування на підприємстві / О. С. Білан // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6(44). – С. 89–93.

6. Пасічник В. Г. Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. / В. Г. Пасічник, О. В. Акіліна. – К.: Центр навчальної літератури, 2005 – 255 с.

7. Ястремська О. М. Планування діяльності підприємства : навчальний посібник / О. М. Ястремська, К. В. Яковенко, О. О. Ястремська. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – 172 с.

8. Іванілова В. В. Планування діяльності підприємства : [навч. посіб.] / Іванілова В. В. – К. : Центр учб. л-ри, 2006. – 472 с.

References

1. Tarasyuk GM Planned activity as a system process of enterprise management: a monograph / G.M. Tarasyuk. Zhytomyr: Zhytomyr State Technological University, 2006. 469p.

2. Voronkova VG Planning and forecasting in market conditions: a textbook / V.G. Voronkova K.: Професіонал, 2006. 608p.

3. Mostenska TL Planning and control at enterprises: lecture notes / TL Mostenska, TV Rybachuk–Yarova. – K.: NUFT, 2011. – 127 c.

4. Kostecka NI Theoretical foundations of enterprise planning / NI Kostecka // Sustainable development of the economy. – 2016. – № 1 (30). – P. 91–96.

5. Bilan OS Principles of conceptual approach to the formation of the investment planning system at the enterprise / OS Bilan // Innovatsiina ekonomika. – 2013. – № 6 (44). – P. 89–93.

6. Pasichnyk VG Planning of the enterprise: Textbook way. / VG Pasichnyk, OV Akilina. – Kyiv: Center for Educational Literature, 2005 – 255 p.

7. Yastremska OM OM Yastremska, KV Yakovenko, OO Yastremska. – H.: Vid. KhNEU, 2011. – 172 p.

8. Ivanilova VV Planning of the enterprise: [textbook manual.] / Ivanilova VV – K.: Center for Education. I–ri, 2006. – 472 p.

Дані про автора

Мартиненко Василь Петрович,

доктор економічних наук, професор кафедри економіки та підприємництва, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

e-mail: 5Martynenko@ukr.net

Данные об авторе

Мартыненко Василий Петрович,

доктор экономических наук, профессор кафедры экономики и предпринимательства, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

e-mail: 5Martynenko@ukr.net

Data about the author

Vasyl Martynenko,

Doctor of Economics, professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

e-mail: 5Martynenko@ukr.net

Marketing activities management system

The subject of the research is the theoretical principles of marketing management of agricultural enterprises in Ukraine.

The purpose of the study is to determine the nature and role of marketing management in the enterprise, to determine the stages of the marketing management system to increase the efficiency and competitiveness of the enterprise.

Research methods. The system approach, dialectical method of scientific knowledge, analysis and synthesis, method of comparison and generalization of data are used in the work.

Results of work. The article analyzes the modern approaches to defining the essence of management, which allowed to clarify the concept of «enterprise management system». The study of the elements of the system, which include the purpose and objectives, subsystems, functions, subject, object, principles and support. The purpose of the marketing management system is to bring the existing state of the system to the desired state.

Field of application. Marketing.

Conclusions. The content of functions and principles of the enterprise management system is revealed. The definition of «marketing management system» as a set of elements whose relationship is provided by the purposeful action of the subject on the object, which is organized to provide the subsystem of marketing management subsystem desired state, which differs from existing disclosure of the relationship of individual elements marketing systems, taking into account the purpose, as well as complexity.

Key words: marketing, marketing activity, principles of marketing, management of marketing activity of the enterprise, approaches to management of marketing activity, purposes of marketing activity.

ЛОГОША Р.В.
БРАТКОВСЬКИЙ О.А.

Система управління маркетинговою діяльністю підприємств

Предметом дослідження є теоретичні засади управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств в Україні.

Метою дослідження є визначення сутності та ролі управління маркетингом на підприємстві, визначення етапів системи маркетингового менеджменту для підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємства.

Методи дослідження. У роботі використані системний підхід, діалектичний метод наукового пізнання, аналіз та синтез, метод порівняння та узагальнення даних.

Результати роботи. У статті проведено аналіз сучасних підходів до визначення сутності управління, що дало змогу конкретніше дати уточнення поняттю «система управління підприємством». Проведено дослідження елементів системи, до яких відносять мету та завдання, підсистеми, функції, суб'єкт, об'єкт, принципи та забезпечення. Мета системи управління маркетинговою діяльністю полягає в приведенні існуючого стану системи в бажаний стан.

Галузь застосування. Маркетинг.

Висновки. Розкрито зміст функцій і принципів системи управління підприємством. Уточнено визначення поняття «система управління маркетинговою діяльністю» як сукупність елементів взаємозв'язок яких забезпечений цілеспрямованою дією суб'єкта на об'єкт, яка організована з метою надання підсистемі управління маркетинговою діяльністю бажаного стану, що відрізняється від існуючих розкриттям змісту взаємозв'язку окремих елементів системи маркетингу, врахуванням мети, а також комплексністю.

Ключові слова: маркетинг, маркетингова діяльність, принципи маркетингу, управління маркетинговою діяльністю підприємства, підходи до управління маркетинговою діяльністю, цілі маркетингової діяльності.

ЛОГОША Р.В.
БРАТКОВСКИЙ А.А.

Система управления маркетинговой деятельностью предприятий

Предметом исследования являются теоретические основы управления маркетинговой деятельностью аграрных предприятий в Украине.

Целью исследования является определение сущности и роли управления маркетингом на предприятии, определение этапов системы маркетингового менеджмента для повышения эффективности и конкурентоспособности предприятия. способы исследования.

Способы исследования. В работе использован системный подход, диалектический метод научного познания, анализ и синтез, метод сравнения и обобщения данных.

Результаты работы. В статье проведен анализ современных подходов к определению сущности управления, что позволило конкретнее дать уточнение понятию «система управления предприятием». Проведены исследования элементов системы, к которым относятся цель и задачи, подсистемы, функции, субъект, объект, принципы и обеспечение. Цель системы управления маркетинговой деятельностью состоит в приведении существующего состояния системы в желаемое состояние.

Область применения. Маркетинг.

Выводы. Раскрыто содержание функций и принципов системы управления предприятием. Уточнено определение понятия «система управления маркетинговой деятельностью» как совокупность элементов взаимосвязь которых обеспечена целенаправленным действием субъекта на объект, организованная с целью предоставления подсистеме управления маркетинговой деятельностью желаемого состояния, отличающегося от существующих раскрытием содержания взаимосвязи отдельных элементов системы маркетинга, учетом целей, а также комплексностью.

Ключевые слова: маркетинг, маркетинговая деятельность, принципы маркетинга, управление маркетинговой деятельностью предприятия, подходы к управлению маркетинговой деятельностью, цели маркетинговой деятельности.

Formulation of the problem. One of the most effective tools to influence the results of the enterprise is the management of marketing activities. Given the changing business climate, characterized by increasing competition, imperfect system of government regulation, it is necessary to improve the company as a whole and, in particular, its marketing component, which will enable them to increase their competitive advantage in domestic and foreign markets. Exacerbation of the competitive environment necessitates the search for new approaches to ensuring high competitiveness of the enterprise.

The reason for the lack of profitability of enterprises is an inefficient marketing management system. A significant proportion of enterprises today need timely adaptation to changes in the environment in which they operate, in solving strategic tasks and in maintaining a competitive position in the market. This problem is increasingly faced by domestic en-

terprises, as most of them do not use or use at a relatively low level of the marketing component as one of the main elements of effective economic activity. Thus, the study of improving the management of marketing activities of enterprises and the development on this basis of the necessary guidelines is quite relevant in today's market conditions.

Analysis of recent research and publications. Research of problems of management of marketing activity of the enterprise has been reflected in works of such scientists: A.V. Voychak, M.V. Volkova, T.D. Girchenko, I.M. Komarnytsky, I.G. Klimova, I.V. Mosiychuk, A.V. Tkachenko, I.O. Shcheblikina and others. The question of assessing the effectiveness of marketing activities is reflected in the works of a number of domestic economists, among which should be noted the work of L.V. Balabanova, V.A. Shapovalova, N.V. Butenka, N.K. Moiseeva, A.F. Pavlenko, V.A. Parkhi-

menko, T.E. Derevyanchenko, A. Reznichenko and others. However, according to research results, in the domestic scientific literature there is no comprehensive study of the management of marketing activities in a competitive environment.

The purpose of the article is to determine the nature and role of marketing management in the enterprise, to determine the stages of the marketing management system to increase the efficiency and competitiveness of the enterprise.

Presentation of the main material of the study. The issue of ensuring the effectiveness of the management system of marketing activities of the enterprise (firm, organization) can be confidently identified as the main task of economics in general. This situation is based on many factors, among which are:

- enterprise (firm, organization) is one of the links of the economic system and the main market player in the state and it is from its efficiency, which is carried out through an effective management system, achieves sustainability of the economy as a whole;
- enterprises (firms, organizations) operate in conditions of fierce competition in a market that is oversaturated with enterprises of various forms of ownership, and therefore each of them is interested in creating a competitive and efficient management system;
- Almost all employees are members of a management system, depending on their own employment or participation in business. This determines the interest of almost market participants in the

quality and efficiency of the management system of marketing activities of the enterprise.

The study of theoretical and practical aspects of management is devoted to the work of many scientists: some scientists study the theoretical and organizational principles of management, others – practical aspects, some scientists study foreign experience and try to adapt it to national conditions. taking into account the characteristics of a particular enterprise. However, in our opinion, the study of the theoretical basis of the outlined issue needs the most attention, because the theoretical research is the basis of effective practical decisions and results. Therefore, we focus on existing definitions of management (Table 1).

As can be seen from table. 1, approaches to the definition of «management» are sufficiently different from each other, but more generally such approaches can be outlined as follows:

- management as a process of distribution and movement of all resources;
- management as a purposeful action;
- management as an element, function of organizational systems;
- management as a process of planning, organization, motivation and control;
- control as a process of transferring the managed system to a predetermined state.

The approach of treating management as a process of resource allocation and movement is somewhat legitimate, but it is more appropriate

Table 1. Modern approaches to the definition of «management»

Author, source	Definition
Bolshakov A.S.	Management is the process of allocating and moving resources within an organization with a predetermined goal, a pre-designed plan, and continuous monitoring of performance.
Borisov A.B.	Management is a deliberate purposeful action by the state, economic actors on people and economic objects, carried out in order to direct their actions in the right direction and get the desired results.
Mocherny S.V.	Management is the process of planning, organizing, motivating, and controlling the formulation and achievement of an organization's goals.
Vechkanov G.S.	Management – an element, a function of organizational systems, which ensures the preservation of the structure, support for the mode of operation, program implementation, objectives. Management consists of two components: the ability to organize, including the ability to delegate authority, and intuition.
Economic encyclopedic vocabulary	Management – conscious, purposeful action of entities on individuals, labor collectives and wider communities, as well as on economic objects in order to achieve these goals and ensure the stability and dynamism of the managed object. Management can also be considered as a set of processes of planning, organization of coordination, motivation, control and implementation of economic property relations in order to achieve the goals set by the subjects.

Source: generated by the author according to [1–4].

to define resource allocation as the process that accompanies management rather than as a substantive feature of management itself.

Management as a purposeful action to some extent limits the essence of management due to the fact that purposeful action only reveals the content of the subject's influence on the object [1, p. 149].

An approach that considers management as an element or function of organizational systems reveals the content of the organizational system as an orderly construction. [2, p. 451]. At the same time, the essence of management in this approach remains undisclosed.

Management as a process of planning, organization, motivation and control reduces the essence of management to a list of well-known functions of management, which also generally narrows the essence of the concept of management [3].

The most appropriate, in our opinion, is the approach according to which management is the process of translating a controlled system into a predetermined state [4, p. 153].

This approach can be fully considered appropriate and comprehensive, and therefore can serve as a basis for clarifying the concept of «enterprise management system».

Therefore, there is an objective need to consider the principles of such a system.

The system is often interpreted as a set of certain elements and connections between them, which are characterized by signs of integrity and the presence of a common goal. The elements of the system usually include the purpose and objectives, subsystems, functions, subject, object, principles and support.

Therefore, first of all, it is advisable to determine the purpose and objectives of the marketing management system.

The purpose of the marketing management system can be most fully disclosed in the light of the above considerations as follows: the purpose of the marketing management system is to bring the existing state of the system to the desired state.

In this case, the main tasks of the management system of marketing activities can be attributed [2, p. 454]:

- organization of sales of goods and services taking into account consumer demand under the influence of both internal and external environment of the enterprise;

- transition to the use of highly qualified employees, skills that can think quickly and critically;

- incentives for employees through appropriate working conditions and pay systems;

- identification of the necessary resources and sources of marketing activities; – development of enterprise development strategy (firm, organization) and implementation of its marketing activities;

- definition of the purposes of development of the organization by marketing activity;

- development of a system of measures to achieve this goal;

- control over the effectiveness of marketing activities of the enterprise (firm, organization).

This list of tasks facing the management system of marketing activities can be considered fully exhaustive.

With regard to the subsystems of the enterprise management system, in this context it is worth noting that such subsystems are formed personally by each individual enterprise, but traditionally such subsystems include [5]:

- financial management subsystem;

- production management subsystem;

- subsystem of marketing management;

- subsystem of internal services management;

- personnel management subsystem.

If we consider the functions of the management system of marketing activities, it is appropriate to assume that the management system performs the same functions as management in general.

In turn, the main functions of management in the well-known sense of planning, organization, motivation, control.

Characteristics of the functions of the enterprise management system are given in table. 2.

Regarding the subject and object of the marketing management system, it is worth noting that this is too individual a matter, which is determined by each individual enterprise in accordance with the management structure, organizational structure of the enterprise and the characteristics of the activity.

Management of marketing activities at the enterprise is carried out in three directions: the formation of the marketing mix, management of the marketing department, internal marketing.

Thus, the model of management of marketing activities of the enterprise is a set of certain subjects, objects, tools and methods of management, which in the process of interaction are aimed at effective management of marketing activities of the enterprise.

Table 2. Characteristics of the functions of the enterprise management system

Function	Characteristics of the function
Planning	The planning function determines the production objectives, norms and standards of consumption of resources per unit of output, estimates of production costs in terms of production units of the enterprise, the financial results of economic activity. The strategy laid down in specific plans, programs developed taking into account possible changes in economic activity – the basis of successful management, and hence the survival of the enterprise.
Organization	Organization is a process that is aimed at the most optimal combination of resources – material, energy, labor, financial, information in the production process. The effect of the organization is manifested in the successful combination of all types of resources. Therefore, much of the working time of the management staff is used to organize the production process.
Motivation	Motivation, as an element of management, is aimed at making decisions and supporting them with orders, instructions, guidelines on the use of living labor and material resources, involves subordination and subordination between team members. To do this, employees are endowed with administrative and executive functions.
Control	In the general sense, control acts as a tool that provides all parts of the management apparatus with information about the state of the object of management. Control activities are to develop standards for the functioning of the system and coordination with planned tasks, creating an information system and more.

Source: formed by the author according to [6, p. 44]

It should be noted that the growing role of marketing in the activities of economic entities has gradually been reflected in the construction of organizational and managerial structures and their functions. As an economic function, marketing has gone through four stages of development, such as the distribution functions, organizational concentration (concentration on sales functions), the allocation of independent marketing services and the transformation of marketing into a general function of enterprise management. Under such conditions, the importance of internal marketing increases, which is a tool to increase employee motivation, and therefore can be considered as part of marketing management. The main functional areas that the company can use in the field of internal marketing are the organization of trainings, leadership and support, internal communications and dialogue, external communications, planning, promotion, use of technology, internal research.

In general, the subject can be described as a control subsystem, and the object – the controlled subsystems of the enterprise management system.

In this case, the influence of the subject on the object is carried out through the purposeful action, which was discussed above.

The principle is the basic, initial position of the theory, the rule of activity of the organization in any sphere, or the rule of behavior of the person.

The initial point in building an enterprise management system is the formulation of principles of marketing management. The following basic prin-

ciples of enterprise management system can be identified [6–9]:

1. The principle of reproduction of the life support system. The functioning of the enterprise as a management system should ensure the preservation of the ecosystem, resource-saving reproduction of all components of the system.

2. The principle of social orientation of the enterprise. The ultimate goal of the enterprise should be the production of goods and services necessary for society.

3. The principle of legal regulation of management. Economic and legal regulation of enterprise management processes in compliance with regulations governing the legality of management.

4. The principle of scientific validity of the management system involves taking into account economic laws and laws of thought in the formation of the system, as well as the use of scientific approaches that help increase the stability of the management system.

5. System approach to management. This approach involves the consideration of the enterprise as a system, a set of interdependent elements (subsystems), the relationship with the external environment. The systems approach allows to take into account all the necessary relationships and interactions in the management system, and when setting goals – to comprehensively weigh all the factors and direct management mechanisms to achieve goals.

6. The principle of orientation of the enterprise on an innovative way of development.

To increase the competitiveness of the enterprise, its economic development must focus on investing in innovation (mainly in new technologies and management).

7. The principle of maintaining and developing competitive advantage. Identifying the strengths and weaknesses of the enterprise allows you to form a strategy based on their forecasting, to gain a competitive advantage in the production of goods (services).

8. The principle of unity of theory and practice of management. Any management decision must comply with the logic, principles and methods of management, solving one of the practical tasks.

9. The principle of comparability of options for management decisions in their choice. Options for management decisions are presented in comparable form by the following factors: time, quality, level of development, method of obtaining information, risk factors and uncertainty.

The list of principles is not clearly declared, so the list, number and content of the principles of the enterprise management system may vary depending on the overall mission and objectives of each individual enterprise.

Given the above justification of the essence of management, taking into account the generalized management system of marketing activities, we can propose a refined definition of «marketing management system» as follows: marketing management system is a set of elements whose relationship is provided which is organized in order to provide the subsystem of marketing management of the desired state.

The proposed definition differs from the existing ones by disclosing the content of the relationship between the individual elements of the marketing system, taking into account the purpose, as well as complexity.

At the present stage of development of market relations, no company can function properly without the use of marketing to determine its market position, analyze their capabilities, study the market environment, determine development strategies and more. Therefore, marketing activities are a recognized feature of modern successful enterprise management.

An important step in improving management is a radical change in the entire planning system. Based on in-depth market research, sales

system, consumer characteristics of goods, and competitiveness, advertising, economic analysis of costs, profits, prices and other indicators, motivational analysis should be planned marketing strategy. This strategy in the form of the formed purposes, the set tasks, a certain sequence of actions finds concrete execution in the marketing program.

Conclusions

The main task of marketing management is to synchronize the process of managing the elements of the marketing complex in such a way that each of them, fulfilling its functional purpose, while improving the efficiency of other elements and thus increase the synergistic effect.

A marketing management system is a set of elements, the relationship of which is ensured by the purposeful action of the subject on the object, which is organized in order to provide the marketing management subsystem of the desired state.

References

1. Senishin OS, Kriveshko OV Marketing: textbook. manual. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2020. 347 p.
2. Kotler F. Marketing Management / F. Kotler; lane with English; under ed. O.A. Tretyak, L.A. Volkova, Yu. N. Kapturevsky. Peter, 2000. 896 p.
3. Economic encyclopedic dictionary. URL: <http://subject.com.ua/economic/slovník/4142.html>.
4. Marketing. Textbook / Starostina A.O., Kravchenko V.A., Prygara O.Y., Yarosh-Dmitrenko L.O. / For ed. prof. Starostina A.O. Kyiv: Interservice, 2018. 216 p.
5. Logosha R.V., Polova O.L. Features of formation of marketing strategies of agricultural enterprises. International scientific journal «Internauka». 2018. №11.
6. Lohosha R. V., Gorinska V. M. Improvement of the marketing activity management system of farms. Colloquium—journal. 2021. № 4 (91), czesc 3. P. 40–49.
7. Pisarenko V.V., Bagorka M.O. Strategic marketing: textbook. way. Dnipro: Publisher. 2019. 240 p.
8. Logosha R.V., Semchuk I.A. Identification of marketing models of interaction of agricultural enterprises for biofuel production. Economics of agro-industrial complex. 2020. № 12 (314). P. 45–54.
9. Logosha R.V., Mazur K.V., Krychkovskiy V. Yu. Marketing research of the market of vegetable products in Ukraine: monograph. Vinnytsia: LLC «Tvoru», 2021. 344 p.

Дані про авторів

Логоша Роман Васильович,

д.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу Вінницького національного аграрного університету

e-mail: konffmp@ukr.net

Братковський Олександр Андрійович,

студент 3 курсу факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету

e-mail: oleks.bratkov@gmail.com

Данные об авторах

Логоша Роман Васильевич,

д.э.н., доцент, доцент кафедры аграрного менеджмента и маркетинга Винницкого национального аграрного университета

e-mail: konffmp@ukr.net

Братковский Александр Андреевич,

студент 3 курса факультета менеджмента и права Винницкого национального аграрного университета

e-mail: oleks.bratkov@gmail.com

Information about the authors

Roman Logosha,

Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Agrarian Management and Marketing of Vinnytsia National Agrarian University

e-mail: konffmp@ukr.net

Alexander Bratkovsky,

3rd year student of the Faculty of Management and Law of Vinnytsia National Agrarian University

e-mail: oleks.bratkov@gmail.com

УДК 330.3:658.14:658.15

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610125>

СТАХУРСЬКА С.А.

ТКАЧУК С.В.

СТАХУРСЬКИЙ В.О.

Проблеми формування джерел фінансування при проєктному інвестуванні підприємств та шляхи їх вирішення

Актуальність дослідження. Інвестиційна діяльність виробничого підприємства є стратегічною та тактичною впродовж всього його життєвого циклу і практично зводиться до сукупності циклічно здійснюваних різноманітних проєктів задля забезпечення основної діяльності. Ефективна реалізація будь-якого проєкту залежить зокрема від фінансових ресурсних можливостей. Тому одночасно з вибором стратегічних напрямків інвестиційної діяльності необхідно подбати про формування фінансових джерел для створення інвестиційних ресурсів.

Метою дослідження є окреслення основних проблем формування джерел фінансування при проєктному інвестуванні підприємств та шляхів їх вирішення.

Методи дослідження: систематизації, індукції та дедукції, узагальнення.

Результати дослідження. Сформовані основні підходи до вирішення проблем формування джерел фінансування при проєктному інвестуванні підприємств.

Галузь застосування результатів: результати дослідження можуть застосовуватись у сфері фінансового проєктного забезпечення інвестиційної та загальної діяльності підприємства.

Висновки. В основі раціоналізації інвестиційної діяльності та ефективного прогнозованого формування і витрачання фінансових ресурсів має бути інвестиційна стратегія підприємства, яка ґрунтується на стратегічному виборі на тому чи іншому етапі життєвого циклу. Інвестиційну діяльність підприємства варто розглядати як сукупність різномасштабних інвестиційних проєктів різного призначення, при цьому різноманіття проєктів доцільно привести у відповідність до етапів життєвого циклу підприємства: проєкти започаткування бізнесу, проєкти підтримки функціонування, проєкти зростання, проєкти розвитку. Практично усі проєкти мають позиціонуватись як інноваційні, зокрема це можуть бути стартапи, або інноваційні проєкти з амбіціями стартапу. Сукупність різних проєктів залежно від етапу циклу має свою специфіку фінансування. При цьому мають бути задіяні механізми попереднього та запобіжного формування (зокрема накопичення) джерел фінансування.

нансування. Сукупність джерел фінансування залежить від етапу життєвого циклу і загалом може бути зведена до наступного переліку: власні кошти (паї), фандрейзинг (краудфандингові платформи), венчурне фінансування (зовнішнє), залучення (зовнішнє та внутрішнє) і запозичення (зовнішнє і внутрішнє), власні кошти (додаткове внесення паїв власниками, амортизаційні відрахування, прибуток, спеціальні акумульовані фонди підприємства), самофінансування за рахунок доходів від фінансової та інвестиційної діяльності; венчурне самофінансування розроблення перспективних інноваційних проєктів (зокрема через участь у венчурних фондах), проєктне фінансування новими власниками (співвласниками), власні кошти (як накопичення від попереднього бізнесу).

Ключові слова: джерела фінансування, проєктне інвестування, життєвий цикл підприємства, проєкти започаткування бізнесу, проєкти підтримки функціонування, проєкти розвитку, проєкти зростання.

СТАХУРСКАЯ С.А.
ТКАЧУК С.В.
СТАХУРСКИЙ В.А.

Проблемы формирования источников финансирования при проектном инвестировании предприятий и пути их решения

Актуальность исследования. Инвестиционная деятельность производственного предприятия является стратегической и тактической на протяжении всего его жизненного цикла и практически сводится к совокупности циклически осуществляемых разнообразных проектов для обеспечения основной деятельности. Эффективная реализация любого проекта зависит, в частности, от финансовых ресурсных возможностей. Поэтому одновременно с выбором стратегических направлений инвестиционной деятельности необходимо позаботиться о формировании финансовых источников для создания инвестиционных ресурсов.

Целью исследования является определение основных проблем формирования источников финансирования при проектном инвестировании предприятий и путей их решения.

Методы исследования: систематизации, индукции и дедукции, обобщения.

Результаты исследования. Сформированы основные подходы к решению проблем формирования источников финансирования при проектном инвестировании предприятий.

Область применения результатов: результаты исследования могут применяться в сфере финансового проектного обеспечения инвестиционной и общей деятельности предприятия.

Выводы. В основе рационализации инвестиционной деятельности и эффективного прогнозируемого формирования и расходования финансовых ресурсов должна лежать инвестиционная стратегия предприятия, которая основывается на стратегическом выборе на том или ином этапе жизненного цикла. Инвестиционную деятельность предприятия следует рассматривать как совокупность разномасштабных инвестиционных проектов разного назначения, при этом разнообразие проектов целесообразно привести в соответствие с этапами жизненного цикла предприятия: проекты начала бизнеса, проекты поддержки функционирования, проекты роста, проекты развития. Практически все проекты должны быть позиционированы как инновационные, в частности это могут быть стартапы, или инновационные проекты с амбициями стартапа. Совокупность разных проектов в зависимости от этапа цикла имеет свою специфику финансирования. При этом должны быть задействованы механизмы предварительного формирования источников финансирования. Совокупность источников финансирования зависит от этапа жизненного цикла и может быть сведена к следующему перечню: собственные средства (паи), фандрейзинг (краудфандинговые платформы), венчурное финансирование (внешнее), привлечение (внешнее и внутреннее) и заимствование (внешнее и внутреннее), собственные средства (дополнительное внесение паев собственниками, амортизационные отчисления, прибыль, специальные аккумулированные фонды предприятия), самофинансирование из доходов от финансовой и инвестиционной деятельности; венчурное самофинансирование разработки перспективных инновационных проектов (в том числе через участие в венчурных фондах), проектное финансирование новыми собственниками (совладельцами), собственные средства (как накопления предыдущего бизнеса).

Ключевые слова: источники финансирования, проектное инвестирование, жизненный цикл предприятия, проекты создания бизнеса, проекты поддержки функционирования, проекты развития, проекты роста.

STAKHURSKA S.A.
TKATCHUK S.V.
STAKHURSKIY V.O.

Problems of formation of sources of financing at project investment of enterprises and ways of their solution

Relevance of research. The investment activity of a manufacturing enterprise is strategic and tactical throughout its life cycle and is practically reduced to a set of cyclically implemented various projects to ensure the core business. The effective implementation of any project depends in particular on financial resources. Therefore, along with the choice of strategic directions of investment activities, it is necessary to take care of the formation of financial sources for the creation of investment resources.

The purpose of the study is to outlining the main problems of forming sources of financing for project investment of enterprises and ways to solve them.

Research methods: systematization, induction and deduction, generalization.

Research results. The basic approaches to the decision of problems of formation of sources of financing at project investment of the enterprises are formed.

Scope of the results: the results of the study can be used in the field of financial project support of investment and general activities of the enterprise.

Conclusions. The basis for the rationalization of investment activities and effective projected formation and expenditure of financial resources should be the investment strategy of the enterprise, which is based on strategic choices at one stage or another in the life cycle. The investment activity of the enterprise should be considered as a set of large-scale investment projects for different purposes, while the diversity of projects should be brought into line with the stages of the enterprise life cycle: business start-up projects, maintenance projects, growth projects, development projects. Virtually all projects should be positioned as innovative, in particular startups, or innovative projects with startup ambitions. The set of different projects depending on the stage of the cycle has its own specifics of funding. At the same time, mechanisms of preliminary and preventive formation (including accumulation) of sources of financing should be involved. The set of sources of funding depends on the stage of the life cycle and can be reduced to the following list: own funds (shares), fundraising (crowdfunding platforms), venture finance (external), involvement (external and internal) and borrowing (external and internal), own funds (additional contributions by owners, depreciation deductions, profits, special accumulated funds of the enterprise), self-financing from income from financial and investment activities; venture self-financing for the development of promising innovative projects (including through participation in venture funds), project financing with new owners (co-owners), own funds (as savings from previous business).

Keywords: sources of financing, project investment, enterprise life cycle, business start-up projects, business support projects, development projects, growth projects.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток підприємства неможливий без здійснення проектно-інвестиційної діяльності. Інвестиційна діяльність виробничого підприємства є стратегічною та тактичною впродовж всього його життєвого циклу. Ефективна реалізація будь-якого проекту залежить зокрема від фінансових ресурсних можливостей. Тому одночасно з вибором стратегічних напрямків інвестиційної діяльності необхідно забезпечити формування фінансових джерел для створення інвестиційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з проблеми. Зазвичай питання формування джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємств зводяться до стандартного класифікаційного переліку джерел фінансування та рекомендацій щодо застосування різних схем фінансування, зокрема змішаного фінансування [1–6]. Досить часто джерела фінансування ототожнюють з інвестиційними ресурсами не вдаючись до того, що фінансовий ресурс має ще пройти певний шлях практично від грошово-

го ресурсу до створення матеріалізованого інвестиційного ресурсу, який буде здатний забезпечити отримання прибутку відповідно до цілей інвестування. Переважна більшість підходів до визначення джерел фінансування базуються на традиційних рекомендаціях, які використовуються в тій чи іншій мірі в світовій практиці прийняття фінансово-інвестиційних рішень і звісно, незважаючи на високий рівень їх обґрунтованості, можуть бути з часом удосконаленими. Найчастіше такі удосконалення провокуються необхідністю вирішення різного роду практичних проблем та врахуванням нових реалій ведення бізнесу.

Мета статті. Окреслити основні проблеми формування джерел фінансування при проектному інвестуванні підприємств та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Основні проблеми, які виникають при формуванні джерел фінансування інвестиційної діяльності, пов'язані не лише з браком фінансових ресурсів – він буде завжди, як і дефіцит будь-якого ресурсу. Проблеми – у відсутності правильного бачення процесу інвестування на підприємствах та відсутності основних підходів до практичного механізму фінансового забезпечення реалізації інвестиційних проектів.

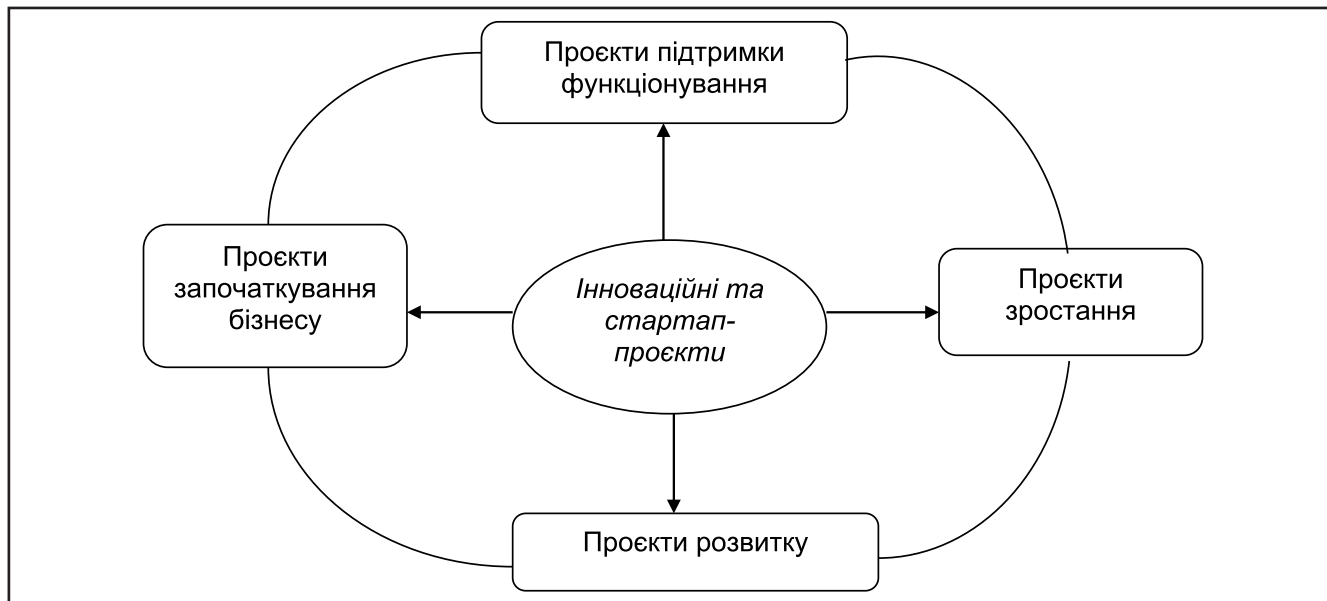
На нашу думку вирішення питання формування джерел фінансування інвестиційної діяльності має бути зведено до наступного.

По-перше, інвестиційну діяльність підприємства потрібно розглядати як сукупність інвестиційних проектів різного призначення та різних масштабів. При цьому різновиди проектів, послідовність їх здійснення та масштабування однозначно повинні бути прив'язаними до стратегічного вибору підприємства на тому чи іншому етапі його життєвого циклу. Такий підхід сприятиме раціоналізації інвестиційної діяльності, її впорядкуванню та ефективному прогнозованому формуванню і витрачання фінансового ресурсу.

По-друге, загальновідоме і досить широке класифікаційне різноманіття інвестиційних проектів в даному випадку варто розглядати більш укрупнено і привести у відповідність до етапів діяльності підприємства, що дозволить вирішити питання комплексного підбору джерел фінансування інвестиційної діяльності на всіх етапах життєвого циклу підприємства. Вважаємо, що усю сукупність можливих класифікаційних підходів щодо інвестиційних проектів підприємств можна укруп-

нено звести до проектів започаткування бізнесу, проектів підтримки функціонування, проектів зростання, проектів розвитку – як необхідних типів проектів задля забезпечення успішної довготривалості життєвого циклу, які залежно від етапу циклу мають свою специфіку фінансування. При цьому варто зауважити, що реалії сьогодення як ніколи вимагають позиціонування практично усіх проектів як інноваційних, зокрема стартапів, адже саме вони сприятимуть вирішенню проблем ефективного започаткування і пролонгації життєвого циклу підприємства (див. рисунок). Зазначимо, що проекти розвитку – це досить широке різноманіття проектів на будь-якому етапі життєвого циклу включно з проектами перепрофілювання та реінжинірингу наприкінці циклу, останні можна розглядати як започаткування нових бізнес-проектів і реінвестування в новий бізнес. Успіх таких проектів звісно залежатиме від багатьох чинників, але початковою умовою має бути інноваційність проекту, можливо навіть це має бути проект з амбіціями стартапу.

По-третє, залежно від типу проекту, його масштабу, етапу життєвого циклу необхідно враховувати специфіку і можливості їх фінансування за рахунок різних джерел. При цьому мають бути задіяні механізми попереднього та запобіжного формування (зокрема накопичення) джерел фінансування. Характеристика можливих джерел проектного фінансування в діяльності підприємства представлена в таблиці. Найпоширеніші можливі джерела фінансування інвестиційної діяльності (власні і залучені кошти, запозичення коштів (кредити, емісія облігацій підприємством), венчурні фонди тощо) при адаптації до різних періодів життєвого циклу можна представити як різноманітне поєднання наступних: власні кошти (паї), фандрейзинг (краудфандингові платформи), венчурне фінансування (зовнішнє), залучення (зовнішнє та внутрішнє) і запозичення (зовнішнє і внутрішнє), власні кошти (додаткове внесення паїв власниками, амортизаційні відрахування, прибуток, спеціальні акумульовані фонди підприємства), самофінансування за рахунок доходів від фінансової та інвестиційної діяльності; венчурне самофінансування розроблення перспективних інноваційних проектів (зокрема через участь у венчурних фондах), проектне фінансування новими власниками (співвласниками), власні кошти (як накопичення від попереднього бізнесу).



Укрупнена сукупність інвестиційних проєктів підприємства

Джерело: уточнено авторами

Характеристика джерел проєктного фінансування на різних стадіях життєвого циклу підприємства

Стадія життєвого циклу	Характерні види проєктів	Стратегічні наміри щодо формування інвестиційних ресурсів	Джерела фінансового забезпечення проєктів
«Зародження» та «становлення»	проєкти започаткування бізнесу з інноваційною складовою та амбіціями стартапу	комплектація активами згідно продуктової, виробничої та маркетингової стратегій	на початкових стартап-стадіях – власні кошти (паї), фандрейзинг (краудфандингові платформи), венчурне фінансування, можливе залучення та запозичення
«Зростання»	проєкти зростання, розвитку та підтримки функціонування з інноваційною складовою	подальша комплектація активами, забезпечення розширеного відтворення екстенсивного та інтенсивного типу, а також простого відтворення (за потреби)	залучення (зовнішнє та внутрішнє) і запозичення, власні кошти (додаткове внесення паїв власниками, амортизаційні відрахування, прибуток, спеціальні акумульовані фонди підприємства)
«Зрілість»	проєкти підтримки функціонування з інноваційною складовою, робота над започаткуванням проєктів нових напрямків бізнесу чи реінжинірингу, підтримкою перспективних стартап проєктів	підтримуюча комплектація активами (просте відтворення), відтворення на інноваційній техніко-технологічній основі з елементами розширення, у тому числі започаткування перепрофілювання	додатково до п. 2: самофінансування за рахунок доходів від фінансової та інвестиційної діяльності; венчурне фінансування розроблення перспективних інноваційних проєктів (зокрема через участь у венчурних фондах)
«Старіння»	проєкти підтримки функціонування, продовження роботи над започаткуванням проєктів нових напрямків бізнесу чи реінжинірингу, підтримка перспективних стартап проєктів	додатково до п.3: часткове інноваційне техніко-технологічне оновлення; комплектація новими активами перепроєктованих або нових процесів	як в п. 3 (можлива проблематичність залучення та запозичення), проєктне фінансування новими власниками (співвласниками) – у випадку подальшого майбутнього відродження
«Відродження» (початок нового циклу)	проєкти започаткування бізнесу з інноваційною складовою та амбіціями стартапу	комплектація новими активами, що пов'язано зі змінами: оновлення, реструктуризація, перепрофілювання, реінжиніринг, новий бізнес (диверсифікація діяльності)	власні кошти (зокрема накопичення від попереднього бізнесу), венчурне фінансування, залучення та запозичення

Джерело: сформовано авторами

Висновки

Інвестиційна діяльність підприємства – це сукупність різномасштабних інвестиційних проєктів різного призначення. В основі раціоналізації інвестиційної діяльності та ефективного прогнозованого формування і витрачання фінансових ресурсів має бути інвестиційна стратегія підприємства, яка ґрунтується на стратегічному виборі на тому чи іншому етапі життєвого циклу. Усе класифікаційне різноманіття інвестиційних проєктів варто привести у відповідність до етапів діяльності підприємства і розглядати укрупнено: проєкти започаткування бізнесу, проєкти підтримки функціонування, проєкти зростання, проєкти розвитку. Практично усі проєкти мають позиціонуватись як інноваційні, зокрема це можуть бути стартапи, або інноваційні проєкти з амбіціями стартапу. Сукупність різних проєктів забезпечуватиме раціональну тривалість життєвого циклу і залежно від етапу циклу має свою специфіку фінансування. Це дозволить комплексно вирішувати підбір джерел фінансування інвестиційної діяльності на всіх етапах життєвого циклу підприємства. Залежно від типу проєкту, його масштабу, етапу життєвого циклу необхідно враховувати специфіку і можливості їх фінансування за рахунок різних джерел. При цьому мають бути задіяні механізми попереднього та запобіжного формування (зокрема накопичення) джерел фінансування. Сукупність джерел фінансування залежить від етапу життєвого циклу і загалом може бути зведена до наступного переліку: власні кошти (паї), фандрейзинг (краудфандингові платформи), венчурне фінансування (стороннє), залучення (зовнішнє та внутрішнє) і запозичення (зовнішнє і внутрішнє), власні кошти (додаткове внесення паїв власниками, амортизаційні відрахування, прибуток, спеціальні акумульовані фонди підприємства), самофінансування за рахунок доходів від фінансової та інвестиційної діяльності; венчурне самофінансування розроблення перспективних інноваційних проєктів (зокрема через участь у венчурних фондах), проєктне фінансування новими власниками (співвласниками), власні кошти (як накопичення від попереднього бізнесу). Дані підходи до визначення джерел фінансування вимагають подальшого детального методичного уточнення щодо специфіки вибору джерел фінансування при змішаних схемах інвестування з урахуванням нових підходів до формування фінансових ресурсів.

Список використаних джерел

1. Демчук Н. І., Дуброва Н. П. Проєктне фінансування в Україні в умовах глобалізації. Економіка АПК 2010. №11. С.27–33. URL: <https://cutt.ly/TPRd9kO> (дата звернення: 17.01.2022).
2. Ігнатюк В.В., Малахова Ю.А., Сукманюк В.М. Сучасні джерела фінансування інвестиційних потреб підприємства. Приазовський економічний вісник. Економіка та управління підприємствами. Вип. 2(19) 2020. С.98–102. URL: <https://cutt.ly/FPRp7G8> (дата звернення: 20.01.2022).
3. Колодяжна І.В., Борблік К.Е. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. Економіка і суспільство. 2017. №9. с.448–453. URL: <https://cutt.ly/tPRoMml> (дата звернення: 20.01.2022).
4. Лапко О.О. Проєктне фінансування як інноваційний механізм реалізації інвестиційних проєктів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. 2017. Вип. 4. С. 165–170. URL: <https://cutt.ly/4PRsPL7> (дата звернення: 15.01.2022).
5. Малахова О. Організація проєктного фінансування в Україні: проблеми теорії і практики. Українська наука: минуле сучасне, майбутнє. 2014. Вип. 19. Ч.1. С.73–85. URL: <https://cutt.ly/HPRfzqe> (дата звернення: 19.01.2022).
6. Фатюха В., Сінякова Ю. Управління структурою джерел фінансування підприємства. Економічний аналіз. 2011. Випуск 8. Ч.2. С.50–52. URL: <https://cutt.ly/UPRoDVO> (дата звернення: 20.01.2022).

References

1. Demchuk N. I., Dubrova N. P. Proektne finansuvannya v Ukraini v umovakh hlobalizatsiyi. Ekonomika APK 2010. №11. S.27–33. URL: <https://cutt.ly/TPRd9kO> (data zvernennya: 17.01.2022).
2. Ihnatyuk V.V., Malakhova Yu.A., Sukmanyuk V.M. Suchasni dzherela finansuvannya investytsiynykh potreb pidpryyemstva. Pryazovs'kyi ekonomichnyy visnyk. Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy. Vyp. 2(19) 2020. S.98–102. URL: <https://cutt.ly/FPRp7G8> (data zvernennya: 20.01.2022).
3. Kolodyazhna I.V., Borblik K.E. Dzherela finansuvannya innovatsiyanoi diyal'nosti pidpryyemstv Ukrainy. Ekonomika i suspil'stvo. 2017. №9. s.448–453. URL: <https://cutt.ly/tPRoMml> (data zvernennya: 20.01.2022).
4. Lapko O.O. Proektne finansuvannya yak innovatsiynyy mekhanizm realizatsiyi investytsiynykh proektiv.

Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya: Ekonomika. 2017. Vyp. 4. S. 165–170. URL: <https://cutt.ly/4PRsPL7> (data zvernennya: 15.01.2022).

5. Malakhova O. Orhanizatsiya proektnoho finansuvannya v Ukraini: problemy teorii i praktyky. Ukrayins'ka nauka: mynule suchasne, maybutnye. 2014. Vyp. 19. Ch.1. S.73–85. URL: <https://cutt.ly/HPRfzqe> (data zvernennya: 19.01.2022).

6. Fatyukha V., Sinyakova Yu. Upravlinnya strukturoyu dzherel finansuvannya pidp-ryemstva. Ekonomichnyy analiz. 2011. Vypusk 8. Ch.2. S.50–52. URL: <https://cutt.ly/UPRoDVO> (data zvernennya: 20.01.2022).

Дані про авторів

Стахурська Світлана Антонівна,

к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій, кафедра економіки праці та менеджменту
e-mail: vinyar@i.ua

Ткачук Світлана Валеріївна,

к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій, кафедра маркетингу
e-mail: vinyar@i.ua

Стахурський Валерій Олександрович,

старший викладач, Національний університет харчових технологій, кафедра маркетингу
e-mail: vinyar@i.ua

Данные об авторах

Стахурская Светлана Антоновна,

к.э.н., доцент, Национальный университет пищевых технологий, кафедра экономики труда и менеджмента
e-mail: vinyar@i.ua

Ткачук Светлана Валерьевна,

к.э.н., доцент, Национальный университет пищевых технологий, кафедра маркетинга
e-mail: vinyar@i.ua

Стахурский Валерий Александрович,

старший преподаватель, Национальный университет пищевых технологий, кафедра маркетинга
e-mail: vinyar@i.ua

Data about the authors

Svitlana Stakhurska,

PhD in Economics, associate Professor, National University of Food Technologies, Department of Labor Economics and Management
e-mail: vinyar@i.ua

Svitlana Tkatchuk,

PhD in Economics, associate Professor, National University of Food Technologies, Department of Marketing
e-mail: vinyar@i.ua

Valeriy Stakhurskiy,

senior lecturer National University of Food Technologies, Department of Marketing
e-mail: vinyar@i.ua

УДК 339.13.01

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610192>

ГЛУХОВА С.В.
КИЛЬНИЦЬКА Є.В.

Теоретичні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства

Актуальність теми дослідження. Сучасні умови щільної конкуренції та посилення негативного впливу чинників зовнішнього середовища обумовлюють постійний пошук вітчизняними підприємствами шляхів утримання та зміцнення своїх ринкових позицій.

Постановка проблеми. Фіксація ринкового положення, максимально можливе охоплення сегменту та умовно незмінне функціонування в ринковій площині стають першорядними завданнями забезпечення конкурентоспроможності сьогодні.

Постановка мети і завдань дослідження. Метою дослідження є уточнення сутності поняття «конкурентоспроможність підприємства». В процесі її досягнення було вирішено такі завдання: систематизовано еволюційні підходи теорії конкуренції, уточнено сучасне бачення дефініції «конкуренція» та визначено його ключові особливості; проведено компаративний аналіз наукових підходів визначення поняття «конкурентоспроможність».

Метод або методологія дослідження. Дослідження проведено із застосуванням методів аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення та систематизації, компаративного аналізу, наукової абстракції та графічної побудови.

Результати дослідження. В статті наведено авторське бачення сутності поняття «конкурентоспроможність», уточнено поняття «конкуренція», виокремлено його ключові особливості, що відповідають ринковим записам сьогодення.

Галузь застосування результатів: маркетингові дослідження, рекламний бізнес, формування конкурентної стратегії, стратегічне управління підприємством, товарна політика підприємства, електронна комерція.

Висновки за статтю. Встановлено, що пріоритетним у тлумаченні конкурентоспроможності є стратегічний та управлінський підходи, запропоновано визначення конкурентоспроможності підприємства – це здатність до своєчасного реагування на зміни ринкових запитів, які виникають у безперервній конкурентній боротьбі шляхом ефективного застосування, комбінування або створення таких конкурентних переваг, що потенційно може надати підприємству тимчасове монопольне положення на ринку.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, підприємство.

ГЛУХОВА С.В.
КИЛЬНИЦКАЯ Е.В.

Теоретические основы обеспечения конкурентоспособности предприятия

Актуальность темы исследования. Современные условия конкуренции и усиление негативного влияния факторов внешней среды обуславливают постоянный поиск отечественными предприятиями путей удержания и укрепления своих рыночных позиций.

Постановка проблемы. Фиксация рыночного положения, максимально возможный охват сегмента и условно неизменное функционирование в рыночной плоскости становятся первостепенными задачами обеспечения конкурентоспособности сегодня.

Постановка целей и задач исследования. Целью исследования является уточнение сущности понятия «конкурентоспособность предприятия». В процессе ее достижения были решены следующие задачи: систематизированы эволюционные подходы теории конкуренции, уточнено современное видение определения «конкуренция» и определены его ключевые особенности; проведен компаративный анализ научных подходов для определения понятия «конкурентоспособность».

Метод или методология исследования. Исследование проведено с использованием методов анализа, синтеза, теоретического обобщения и систематизации, компаративного анализа, научной абстракции и графического построения.

Результаты исследования. В статье приведено авторское видение сущности понятия «конкурентоспособность», уточнено понятие «конкуренция», выделены его ключевые особенности, соответствующие рыночным записям настоящего.

Область применения результатов: маркетинговые исследования, рекламный бизнес, формирование конкурентной стратегии, стратегическое управление предприятием, товарная политика предприятия, электронная коммерция.

Выводы по статье. Установлено, что приоритетным в толковании конкурентоспособности является стратегический и управленческий подходы, предложено определение конкурентоспособности предприятия – это способность к своевременному реагированию на изменения рыночных запросов, которые входят в непрерывную конкурентную борьбу путем эффективного применения, комбинирования или создания таких конкурентных преимуществ, что потенциально может предоставить предприятию временное монопольное положение на рынке.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, предприятие.

GLUHOVA S.V.
KYLNYTSKA Y.V.

Theoretical bases of ensuring the competitiveness of the enterprise

Relevance of the research topic. Modern conditions of dense competition and increasing

negative impact of environmental factors are led to the constant search for domestic enterprises to maintain and strengthen its market position.

Formulation of the problem. *Fixing the market position maximum possible coverage of the segment and the relatively constant functioning in the market plane become the primary tasks of ensuring competitiveness today.*

Setting goals and objectives of research. *The purpose of the study is to clarify the essence of the concept of « competitiveness of enterprise». In the process of it achieving the following tasks are solved: the evolutionary approaches of the theory of competition are systematized, the modern vision of the definition of «competition» is specified and its key features are determined; a comparative analysis of scientific approaches to defining the concept of «competitiveness» is carried out.*

Research method or methodology. *The research was conducted using the methods of analysis, synthesis, theoretical generalization and systematization, comparative analysis, scientific abstraction and graphic construction.*

Results of the research. *The author's vision of the essence of the concept of «competitiveness» is given in the article, the concept of «competition» is specified, its key features are singled out, which correspond to the market records of today.*

Method or methodology of research. *The research is carried out using methods of analysis, synthesis, theoretical generalization and systematization, comparative analysis, scientific abstraction and graphic construction.*

The results of the research. *In the article the author's vision of the essence of the concept of «competitiveness» is presented, the concept of «competition» is clarified, its key features is distinguished that are corresponded to the market records of today.*

Field of application of results: *marketing research, advertising business, formation of competitive strategy, strategic management of the enterprise, commodity policy of the enterprise, e-commerce.*

Conclusions by article. *It is established that the priority in the interpretation of competitiveness is strategic and managerial approaches, it is proposed to determine the competitiveness of the enterprise – this is the ability to timely respond to changes in market demands that delve into continuous competition through the effective application, combination or creation of such competitive advantages that can potentially give the enterprise a temporary monopoly position in the market.*

Key words: *competition, competitiveness, enterprise.*

Постановка проблеми. Безперервність та динамічність конкурентної боротьби, які притаманні сучасному бізнес середовищу, призвели до того, що сучасний ринок володіє більшістю з існуючих в стратегічному управлінні засобам формування та підвищення конкурентоспроможності. Інформаційна й цифрова інтенсифікація, що супроводжують сучасну маркетингову науку сприяють максимально швидкому поширенню ринкових інновацій та скорочують часовий лаг дифузного ефекту. Саме тому вітчизняним підприємствам з часом все важче утримувати свої ринкові позиції та сталому високому рівні. Лідерство перестає бути стратегічним привілеєм, а перетворюється у короткостроковий етап циклічного функціонування підприємства. Усвідомлюючи цю ситуацію, підприємства постають перед проблемою

не просто управління й підвищення конкурентоспроможності, яка завжди була основоположною в системі їх стратегічного планування, а змушені звертатися до самої суті функціонування конкурентного середовища – забезпечення конкурентоспроможності. Для цього підприємству необхідно в першу чергу здійснити переоцінку в розумінні очікуваних результатів, спиратися не на короткочасний ефект отримання певної конкурентної переваги й відповідно часткового зростання конкурентоспроможності, а забезпечити своє стійке конкурентне положення протягом тривалого періоду. Тобто головним стає усвідомлення свого місця на ринку та глибини дистанціювання від конкурентів, переорієнтація стратегічних цілей, чітка векторність діяльності

та повний максималізм у плануванні своєї діяльності й ринковій поведінці.

З цієї позиції, доцільним є сучасне переосмислення сутності самого поняття «конкурентоспроможність». Враховуючи динамізм ринкового оточення, рухливість його кон'юнктури та нестійку соціально-економічну ситуацію ззовні ринкової системи, утворення конкурентних переваг та досягнення стабільно високого конкурентного положення на ринку можливе виключно через призму процесу її забезпечення як основоположного у набутті конкурентного статусу суб'єкта господарювання.

Враховуючи вищезазначене, тлумачення цієї дефініції необхідно здійснювати з позиції її відповідності запитам сучасних соціально-економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Враховуючи вищезазначене, в першу чергу, доцільно уточнити сутність поняття «конкурентоспроможність» та адаптувати її до реалій сучасного бізнесу. Компаративний аналіз наукової літератури [1–9] з питань і сутнісного наповнення поняття «конкурентоспроможність» виявив, що більшість вчених визначають її за функціональним принципом, а саме виокремлення таких основних підходів, як: виробничий, управлінський, стратегічний, ресурсний. При цьому кожна з позицій науковців є ґрунтовною та не може підлягати сумнівам, оскільки в тій чи іншій мірі вказані функціональні аспекти домінують на підприємствах за різних ринкових умов.

Метою дослідження є уточнення сутності поняття «конкурентоспроможність підприємства». В процесі її досягнення було вирішено такі завдання: систематизовано еволюційні підходи теорії конкуренції, уточнено сучасне бачення дефініції «конкуренція» та визначено його ключові особливості; проведено компаративний аналіз наукових підходів визначення поняття «конкурентоспроможність».

Дослідження проведено із застосуванням методів аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення та систематизації, компаративного аналізу, наукової абстракції та графічної побудови.

Виклад основного матеріалу. Для конкретизації досліджуваної проблематики, вважаємо за доцільне звернутися до базової дефініції, що породжує саме поняття конкурентоспроможності, тобто «конкуренція». Необхідно дослідити спе-

цифіку та природу конкуренції як базової категорії, її сутність, еволюційні зміни й форми прояву з метою подальшого встановлення об'єктивності й адекватності сучасних течій в теорії конкурентоспроможності. Для цього розглянемо основні положення наукових праць класичної школи формування теорії конкуренції.

Найбільш вагомими представниками класичної економічної думки з питань конкуренції є [10–17]. Кожним вченим було здійснено концептуальний внесок у розвиток теоретичних положень, зважаючи на те, що їхні позиції не були однотайними. Ключові тези щодо сутності конкуренції узагальнено у таблиці 1 за функціональними ознаками та особливостями прояву конкуренції серед учасників ринку. Аналізуючи більш детально напрацювання класичної школи в цьому напрямі, необхідно відмітити, що вони не суперечать між собою в глобальному сенсі, а лише доповнюють якісно та змістовно поглиблюючи досліджуване поняття.

Таким чином, первинною можна вважати базову теорію вільної конкуренції, основою якої є боротьба між конкурентами за певну перевагу, що утворює на ринку своєрідну рівновагу. При тому ж процес ціноутворення безпосередньо залежить від цієї боротьби.

Наступною щаблю еволюції економічної думки теорії конкуренції є припущення щодо вагомості нецінових складових теорії конкуренції та безпосередньої дії закону граничної корисності у ринковій боротьбі. Тобто вільне змагання між підприємствами має межу, яка окреслюється користю пропонованого продукту. Особливою умовою за такого підходу визначено вільний доступ усіх конкурентів до інформації щодо діяльності інших, що наближує дану модель до стану досконалої конкуренції. В продовженні розвитку теорії конкуренції було припущено, що стан досконалої конкуренції на ринку є децю утопічним. При цьому встановлювалося, що кожен виробник має автономне монополістичне право на свій продукт, за рахунок чого він контролює свою частку ринку та є відокремленим гравцем. Згідно цього твердження основний орієнтир зсувається в бік контролю над пропозицією, а отже і над ціною.

Окремим напрямом у цьому щаблі теорії конкуренції є дослідження провідного вченого Й. Шумпетера [16] щодо ролі та значення інноваційної продукції у конкурентній боротьбі. Справедливим можна вважати його твердження щодо немож-

Таблиця 1. Систематизація теоретичних положень класичної наукової школи основ конкуренції за концептуальними підходами

Джерело	Основні твердження	Еволюційний внесок	Концептуальний підхід
1	2	3	4
[10, с.250]	Конкуренція – це сила, що повертає ринок через механізм взаємодії попиту та пропозиції у певну рівновагу, до формування ціни вільної конкуренції, суттю якої є боротьба конкурентів за певну перевагу	конкуренти повинні діяти незалежно та не в змові; число конкурентів повинно бути достатнім, щоб виключити надмірні доходи; суб'єкти ринку повинні володіти достатнім знанням про ринкові можливості; на основі цих знань має базуватися свобода дій суб'єктів ринку	Вільна конкуренція
[11, с. 1150]	Конкуренція – це стан за якого сили попиту і пропозиції діють вільно, не існує об'єднання торговців з обох сторін, кожен виступає самостійно внаслідок чого розгортається вільна конкуренція, тобто покупці безперешкодно конкурують з покупцями, так само як продавці безперешкодно конкурують з продавцями. Суть конкуренції полягає у змаганні однієї людини з іншою, особливо під час продажу або купівлі чого-небудь.	Вільна конкуренція – це оптимальний стан економіки, монополія як антипод – така організація, яка зменшує суспільний добробут, причому завжди й скрізь; припускається, що інформованість одного учасника про діяльність інших є достатньою; підкреслюється важливість нецінових методів конкурентного змагання. сформульовано механізм автоматичного встановлення рівноваги на ринку за допомогою досконалої конкуренції та дії законів граничної корисності й граничної продуктивності.	Досконала конкуренція з ознаками монополізму, соціальна спрямованість конкуренції
[12, с. 65–84]	вбачає в недосконалій конкуренції порушення й втрату нормального рівноважного стану конкурентної господарської системи	Виявлено такі характеристики конкурентної поведінки фірм – величину транспортних витрат, рівень якості продукції, особливості обслуговування клієнтів, терміни кредиту, репутація фірми, роль реклами.	Недосконала конкуренція
[13, с.290]	досконала ринкова конкуренція буде існувати при наявності невизначено великої кількості торговців (з яких жоден не контролює значної частки попиту чи пропозиції), що діють незалежно на досконалому ринку.	Досконалий ринок – це ринок, де торговці мають повну інформацію про всі ціни попиту і пропозиції. Проте досконалий ринок не може бути ідентифікований терміну «конкуренція», оскільки досконалий ринок може існувати і при монополії, в умовах якої легше досягнути стану повної поінформованості	Монополістична конкуренція
[14]	Конкуренція – це прагнення як найкраще задовольнити критеріям доступу до рідкісних благ	Більшість благ є рідкісними в тому розумінні, що їх кількість менша за потенційну потребу	
[15]	Сутність монополістичної конкуренції полягає не в диференціації продукту, а саме в контролі над пропозицією, а значить, і ціною	Будь-який виробник володіє монополією на свою продукцію – це досить очевидно, і якщо велика їх кількість виступає з продажами за досконалої конкуренції, то суть монополії полягає в контролі над пропозицією, а відповідно і над ціною.	Гібрид конкурентних моделей ринку
[16]	конкуренція являє собою суперництво нового зі старим (нові товари, нові технології, нові джерела забезпечення потреб, нові типи організацій тощо).	Інновації як основний фактор конкурентної переваги фірм на ринку. Підприємець відчуває себе в конкурентній ситуації навіть тоді, коли він є повним монополістом своєї галузі	
[17, с. 20–21]	Конкуренція – динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси й ринкові сегменти	Суперництво серед існуючих конкурентів часто зводиться до прагнення бажання всіма доступними та законними способами домогтися вигідного становища	Динамічна конкуренція з ознаками ринкової трансформації

ливості забезпечення стійкого ринкового положення або монополії, оскільки конкуренція призводить до заміни старого новим і усі новації є тимчасовими. А отже можна стверджувати, що монополія є мінливим станом на ринку, а конкуренція постійним та природнім.

В процесі переходу від базових теорій до новітньої економічної думки є положення визнаних вчених [12], які підкреслюють рівноцінне значення різних цінових й нецінових чинників у конкурентній боротьбі та підкреслюють її безперервний характер.

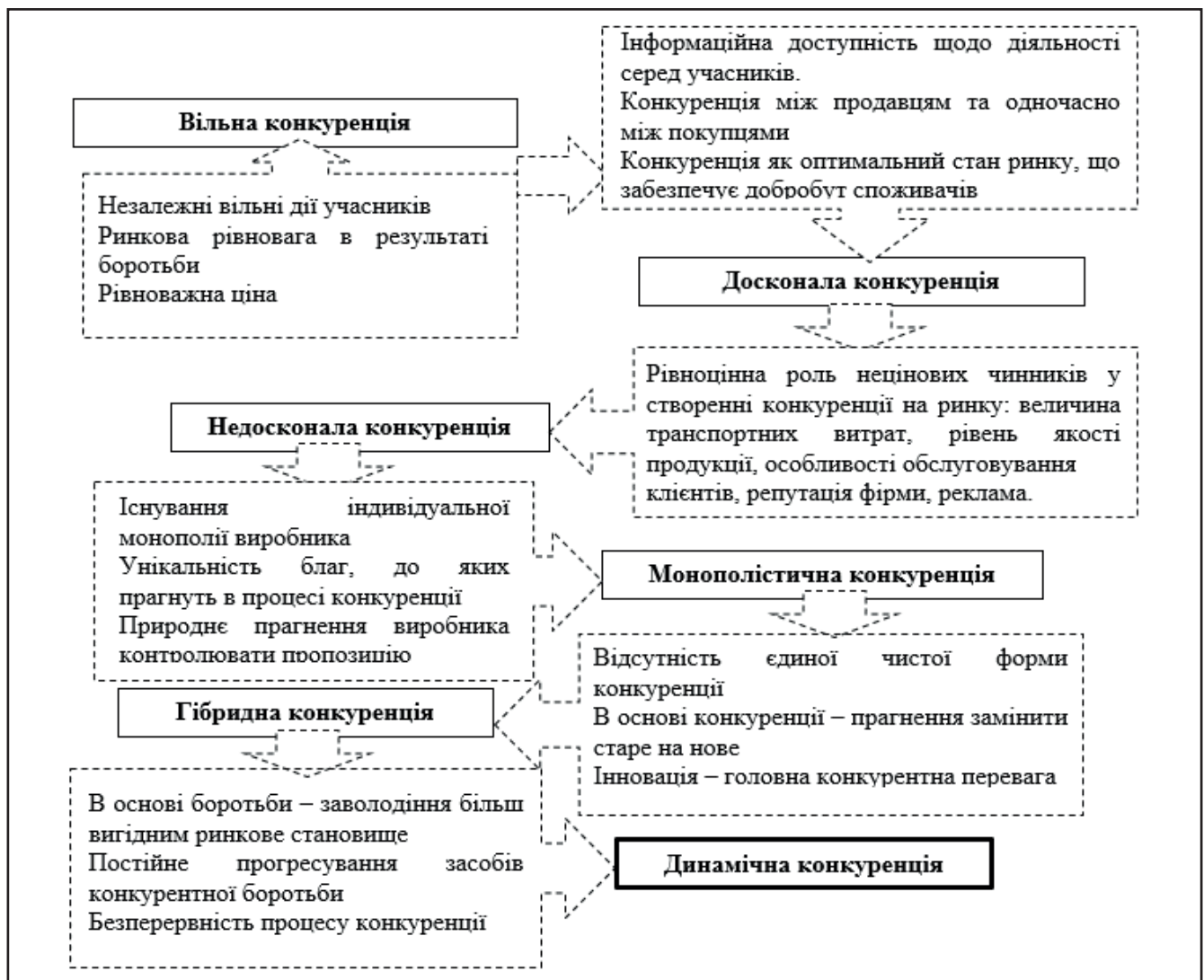
Таким чином, аналіз базових теоретичних положень виявив певний еволюційний ряд розуміння теорії конкуренції, що унеможлиблює визначення чітких переваг та недоліків кожного з базових підходів до розуміння категорії «конкуренція».

Зважаючи на складність сучасних ринкових структур, їх колаборативний характер та нестій-

кий склад, на різних ринкових сегментах можна виокремити ознаки кожного з концептуальних типів конкуренції. Тому автори допускають припущення, що кожен з еволюційних типів конкуренції може бути присутній на сучасному ринку та об'єктивно вважатися коректним. А еволюція наукової теорії в дослідженні розглядатиметься з позиції цілісного процесу становлення сучасних положень щодо конкуренції. З огляду на це, категорію «конкуренція» пропонується визначати на основі сукупності еволюційних ознак, які вона здобула в процесі свого становлення (див. рисунок).

Таким чином, відповідно до авторського бачення сучасне трактування конкуренції є певним симбіозом ключових характеристик, які були обґрунтовані в процесі еволюції цього поняття.

У цьому контексті пропонується визначати конкуренцію як такий стан ринкового простору, що є природнім за походженням та характеризується



Узагальнення концептуальних характеристик поняття «конкуренція»

Таблиця 2. Систематизація наукових підходів визначення поняття «конкурентоспроможність»

Функціональний підхід	Змістовий акцент сутності поняття «конкурентоспроможність»	Прихильники
Стратегічний	Здатність реагувати на зміни потреб і переваг споживачів на певний момент часу	[6, 41]
Пріоритетний	Перевага у порівнянні з іншими учасниками ринку	[1, с. 10] [3, с. 53]
Управлінський	Здатність ефективно застосовувати конкурентні переваги	[2, с. 115]
Хаотичний	Постійне безперервне змагання суб'єктів усіх рівнів	[7, 13]
Виробничий	Здатність створення продукції з більш високим попитом	[8, с. 231]
Ресурсно–аналітичний	Узагальнююча оцінка конкурентних переваг підприємства та формування ресурсного потенціалу	[9, с. 268]

функціонуванням на ринку декількох виробників й споживачів, кожен з яких прагне до створення унікальних конкурентних переваг та набуття стійкого одноосібного володіння ринковим положенням шляхом конкурентної боротьби між собою.

Ключовими особливостями поданого твердження є:

- Безперервний, динамічний характер;
- Різноманіття інструментів боротьби;
- Наявність короткочасної монополії виробника на етапі виготовлення продукції;
- Унікальність створюваних в результаті благ;
- Можливість тимчасової зміни ринкового статусу учасника ринку від конкурентного до монопольного.

Спираючись на таке бачення конкуренції як основоположної категорії, дослідимо поняття «конкурентоспроможність», тлумачення якого широко представлені в сучасній науковій літературі, на предмет відповідності вказаним вище характеристикам.

Слід зауважити, що автор, як і більшість науковців, праці яких було опрацьовано [1–9], поділяє думку щодо ієрархічності даного поняття. А саме диференціації конкурентоспроможності галузі, підприємства, стратегічної одиниці бізнесу, продукту. Однак, об'єктом дослідження в цій роботі є підприємства роздрібної торгівлі, тому серед усіх наявних в наукових джерелах тлумаченнях та дискусіях щодо рівнів конкурентоспроможності саме рівень підприємства обрано за базовий та похідний для усіх подальших теоретико–методичних розробок.

Опрацювання наукових джерел з позиціями вчених щодо трактування дефініції «конкурентоспроможність» дозволило виявити низку сутнісних розбіжностей, які було систематизовано за функціональними підходами та узагальнено в таблиці 2.

Таким чином, конкурентоспроможність визначається науковцями з абсолютно різник змісто-

вих боків від загально управлінських тлумачень до аналітико–виробничих. Усі позиції вчених є достатньо обґрунтованими та мають місце за різних економічних умов. Принциповою відмінністю є застосування вузького або широкого підходів до тлумачення цього поняття.

При цьому переважна більшість науковців [1–5] наголошує, що підґрунтям конкурентоспроможності є конкурентні переваги. В цьому контексті, задовільною та об'єктивною є думка Чорної М.В.[4, с. 37], яка визначає конкурентні переваги наявність унікальних, або вищого рівня, властивостей та умов, що створені в результаті ефективного здійснення функцій підприємствами та надають вигоди порівняно з конкурентами на конкретному ринку [4, с. 37]

З огляду на це, також можна погодитися із твердженням [5], що визначати конкурентоспроможність необхідно як симбіоз стратегічного та управлінського підходів, з урахуванням особливостей торії конкуренції, а саме як здатність до своєчасного реагування на зміни ринкових запитів, які вникають у безперервній конкурентній боротьбі шляхом ефективного застосування, комбінування або створення таких конкурентних переваг, що потенційно може надати підприємству тимчасове монопольне положення на ринку.

Висновки

Узагальнюючи вищезазначене, стратегічний підхід до тлумачення має найбільшу кількість проявів концептуальних особливостей конкуренції, поряд з ним широке охоплення спостерігається також в управлінському підході. Тому в даному дослідженні визначати конкурентоспроможність пропонується як симбіоз цих двох підходів, з урахуванням особливостей торії конкуренції, а саме:

Конкурентоспроможність підприємства – це здатність до своєчасного реагування на зміни ринкових запитів, які виникають у безперервній конкурентній боротьбі шляхом ефективного застосування, комбінування або створення таких конкурентних переваг, що потенційно може надати підприємству тимчасове монопольне положення на ринку.

Список використаних джерел

1. Мельник К., Пташник С. Теоретичні засади конкурентоспроможності та її роль у розвитку підприємницької діяльності. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. Vol. 4. No. 2. P. 98–114
2. Дудник О.В., Міненко С. Економічна природа поняття «конкуренція та «конкурентоспроможність». Причорноморські економічні студії. 2018. №29. С.112–116
3. Варналій С. Конкуренція та підприємництво: монографія. К.: Знання України, 2015. 463 с.241.
4. Чорна М. В., Смольнякова Н. М., Волосов А. М. Конкурентні переваги підприємств ритейлу: фактор і результат конкурентних відносин. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 32–40
5. Зонвіре О. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємств ритейлуб сутність і складові. *Вісник ХДУХТ* 2020. №1. С.137–148
6. Курбаська Л.М., Кадирус І. Г. Методологія визначення конкурентоспроможності потенціалу підприємства *Агросвіт*. Серія Економіка АПК. 2011. №17–18. С 39–42
7. Вініченко І.І. Генезис історичних форм розвитку конкуренції. *Економіка та держава*. 2014. №1. С. 10–13
8. Смолін І.В. Стратегічна конкурентоспроможність підприємства: змістові імперативи та критерії оцінювання. *Економічний вісник НТУ «КПІ»*. 2017. №12. С. 229–238
9. Гребньов Г. М. Категорії конкуренції та конкурентоспроможності в сучасному економічному світі. *Бізнес–інформ*. 2012. №.5. С.265–270
10. Сміт А. *Добробут націй. Дослідження про природу і причини добробуту націй*. К.: Port–Royal, 2001. 594 с.
11. Маршалл А. *Принципы политической экономии*. М.:Директ–Медиа, 2012. 2127 с.
12. Робинсон Дж. *Экономическая теория несовершенной конкуренции*. М.: Прогресс. 1986. 471с
13. Стиглер Дж. *Совершенная конкуренция. Вехи экономической мысли. Теория фирмы; под ред. В.М. Гальперина*. С.Пб.: Экономическая школа, 1999. Т. 2. 536 с.
14. Хейне П. *Экономический образ мышления: монография*. 2002. 536 с.

15. Чемберлин Э. *Теория монополистической конкуренции (Реориентация теории стоимости)*. М.: Экономика, 1996. 351 с.

16. Шumpeter И.А. *Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала–кредита, процента и цикла конъюнктуры*. М.:Прогресс, 1982, 455 с.

17. Портер М. *Конкуренция* : Пер. С англ.: уч. пос. М.:Издательский дом «Вильямс», 2000. 495 с.

References

1. Mel'nyk K., Ptashnyk S. *Teoretychni zasady konkurentospromozhnosti ta yiyi rol' u rozvytku pidpryyemsnys'tkoyi diyal'nosti*. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. Vol. 4. No. 2. R. 98–114
2. Dudnyk O.V., Mینenko S. *Ekonomichna pryroda ponyat' «konkurentsya ta «konkurentospromozhnist'»*. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*. 2018. №29. S.112–116
3. Varnaliy S. *Konkurentsya ta pidpryyemnytstvo: monohrafiya*. K.: Znannya Ukrayiny, 2015. 463 s.241.
4. Chorna M. V., Smol'nyakova N. M., Volosov A. M. *Konkurentni perevahy pidpryyemstv ryteylu: faktor i rezul'tat konkurentnykh vidnosyn*. *Biznes Inform*. 2018. № 3. S. 32–40
5. Zonvire O. *Stratehiya zabezpechennya konkurentospromozhnosti pidpryyemstv riteylu6 sutnist' i skladovi*. *Visnyk KhDUKht* 2020. №1. S.137–148
6. Kurbats'ka L.M., Kadyrus I. H. *Metodolohiya vyznachennya konkurenospromozhnosti potentsialu pidpryyemstva* *Ahrosvit*. *Seriya Ekonomika APK*. 2011. №17–18. S 39–42
7. Vinichenko I.I. *Henezys istorychnykh form rozvytku konkurentsyyi*. *Ekonomika ta derzhava*. 2014. №1. S. 10–13
8. Smolin I.V. *Srategichna konkurentospromozhnist' pidpryyemstva: zmistovi imperatyvy ta kryteriyi otsynuvannya*. *Ekonomichnyy visnyk NTU «KPI»*. 2017. №12. S. 229–238
9. Hrebn'ov H. M. *Katehoriyi konkurentsyyi ta konkurentospromozhnosti v suchasnomu ekonomichnomu sviti*. *Biznes–inform*. 2012. №.5. S.265–270
10. Smit A. *Dobrobut natsiy. Doslidzhennya pro pryrodu i prychny dobrobutu natsiy*. K.: Port–Royal, 2001. 594 s.
11. Marshall A. *Pryntsypy polytycheskoy ekonomyy*. М.:Dyrekt–Medya, 2012. 2127 s.
12. Robynson Dzh. *Экономычeskaya teoryya ne-sovershennoy konkurentsyy*. М.: Prohress. 1986. 471s
13. Styhler Dzh. *Sovershennaya konkurentsya. Vekhy ekonomycheskoy mysly. Teoryya fyrmy; pod red. V.M.*

Hal'peryna. S.Pb.: Ekonomycheskaya shkola, 1999. T. 2. 536 s.

14. Kheyne P. Ekonomycheskyu obraz myshlenuya: monohrafyya. 2002. 536 s.

15. Chemberlyn Э. Teoryya monopolystycheskoy konkurentsyy (Reoryentatsyya teoryy stoyimosti). M.: Ekonomyka, 1996. 351 s.

16. Shumpeter Y.A. Teoryya ekonomycheskoho razvytyya: yssledovanye predprynimatel'skoy prybyly, kapytala-kredyta, protsenta y tsykla kon'yunktury. M.: Prohress, 1982, 455 s.

17. Porter M. Konkurentsyya : Per. S anhl.: uch. pos. M.: Yzdatel'sky dom «Vyl'yams», 2000. 495 s.

Дані про авторів

Глухова Світлана Вячеславівна,

к.е.н., доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри маркетинга

e-mail: gluxova@ukr.net

Кильницька Євгенія Володимирівна,

к.е.н., доцент, Харківський національний університет будівництва та архітектури, доцент кафедри економіки та бізнесу

e-mail: dubrochka@ukr.net

Данные об авторах

Глухова Светлана Вячеславовна,

к.э.н., доцент, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», доцент кафедры маркетинга

e-mail: gluxova@ukr.net

Кильницкая Евгения Владимировна,

к.э.н., доцент, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры, доцент кафедры экономики и бизнеса

e-mail: dubrochka@ukr.net

Data about the authors

Svitlana Gluxova,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» Associate Professor Department of Marketing,

e-mail: gluxova@ukr.net

Yevheniia Kylnytska,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture Associate Professor Department of Economics and Business

e-mail: dubrochka@ukr.net

УДК 658.012:331.1

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610234>

КРАСНЯК О.П.

Прийняття маркетингових рішень в системі управління підприємством

Предметом дослідження є процеси прийняття маркетингових рішень та ефективність їх виконання у системі управління підприємством в сучасних умовах.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності поняття маркетингового рішення та його прийняття в системі управління підприємством.

Методи дослідження. У роботі використаний системний підхід, емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання, метод порівняння та узагальнення.

Результати роботи. У статті з'ясовано сутність, види, класифікація маркетингових рішень. Охарактеризовано поетапний алгоритм з визначеною характеристикою необхідних операцій маркетингових рішень. Систематизовано рівні ефективності маркетингової діяльності, їхні відповідні характеристики та заходи щодо підвищення ефективності прийняття та реалізації маркетингових рішень у системі управління підприємством. Встановлено, що основну частину прийняття та реалізації маркетингових рішень правомірно відносити до класу складних управлінських рішень.

Галузь застосування. Маркетинг, управлінські рішення, менеджмент, управління підприємством.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають змогу стверджувати, що для системи управління підприємством маркетингові рішення та їх ефективність відіграють ключову роль. Ключовими перевагами підготовки та прийняття маркетингових рішень є забезпечення стійкої діяльності підприємства та отримання прибутку.

Ключові слова: маркетинг, рішення, управління, діяльність, система, відносини, ефективність.

Принятие маркетинговых решений в системе управления предприятием

Предметом исследования являются процессы принятия маркетинговых решений и эффективность их использования в системе управления предприятием в современных условиях.

Целью исследования является теоретическое обоснование сущности понятия маркетингового решения и его принятие в системе управления предприятием.

Способы исследования. В работе использован системный подход, эмпирический и теоретический уровни научного познания, метод сравнения и обобщения.

Результаты работы. В статье выяснены сущность, виды, классификация маркетинговых решений. Охарактеризовано поэтапный алгоритм с определенной характеристикой необходимых операций маркетинговых решений. Систематизированы уровни эффективности маркетинговой деятельности, их соответствующие характеристики и меры по повышению эффективности принятия и реализации маркетинговых решений в системе управления предприятием. Установлено, что основную часть принятия и реализации маркетинговых решений правомерно относить к классу сложных управленческих решений.

Область применения. Маркетинг, управленческие решения, менеджмент, управление предприятием.

Выводы. Результаты проведенного исследования позволяют утверждать, что для системы управления предприятием маркетинговые решения и их эффективность играют ключевую роль. Ключевыми преимуществами подготовки и принятия маркетинговых решений является обеспечение устойчивой деятельности предприятия и получение прибыли.

Ключевые слова: маркетинг, решение, управление, деятельность, система, отношения, эффективность.

KRASNYAK O.P.

Making marketing decisions in the enterprise management system

The subject of research is the processes of marketing decisions and the effectiveness of their use in the enterprise management system in modern conditions.

The purpose of the study is to theoretically substantiate the essence of the concept of marketing decision and its adoption in the enterprise management system.

Research methods. The system approach, empirical and theoretical levels of scientific knowledge, method of comparison and generalization are used in the work.

Results of work. The article clarifies the essence, types, classification of marketing decisions. The step – by – step algorithm with the defined characteristic of necessary operations of marketing decisions is characterized. The levels of efficiency of marketing activity, their corresponding characteristics and measures to increase the efficiency of making and implementing marketing decisions in the enterprise management system are systematized. It is established that the main part of making and implementing marketing decisions can rightly be attributed to the class of complex management decisions.

Field of application. Marketing, management decisions, management, enterprise management.

Conclusions. The results of the study suggest that for the enterprise management system marketing decisions and their effectiveness play a key role. The key advantages of preparing and making marketing decisions are ensuring the sustainable operation of the enterprise and making a profit.

Key words: marketing, decisions, management, activity, system, relations, efficiency.

Постановка проблеми. Сьогодні маркетинг є невід'ємною складовою будь якого підприємства. Стратегія підприємства, її цінова політика, обсяг виробництва і випуску продукції, розширення асортименту – це лише мала частка застосування комплексу маркетингу в діяльності підприємств. Основні функції маркетингу такі як, виробнича, функція забезпечення матеріально-технічними ресурсами, кадрова, збутова, цінова здійснюється за для підготовки та прийняття ефективних маркетингових рішень з метою забезпечення досконалої прибуткової діяльності. Рішення щодо ідеального комплексу маркетингу в системі управління підприємством можуть бути організовані в сукупності послідовних процедур, задля вирішення маркетингових задач підприємства, визначення загальних цілей, досягнення мети та отримання прибутку. Варто також наголосити на тому що, маркетингова діяльність завжди пов'язана з оптимальним пошуком, прийняттям та реалізацією маркетингового рішення для вирішення існуючих проблем в управлінській діяльності. Тому значна частина маркетингових рішень в системі управління підприємством відносять до складу складних рішень що потребують структурованості та етапності прийняття з урахуванням всього комплексу маркетингу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними аспектами питання прийняття маркетингових рішень та ефективність їх використання у системі управління підприємством розкривають у своїх працях іноземні та вітчизняні науковці, такі як: Л. Балабанова, В. Холод, І. Балабанова [8], Дж. Лафта [9], П. Григорука [10], О.Бойко, Н.Герасимяк [1], Є.Крикавський, І.Дейнега [11] та інші. Водночас питання є дискусійним та потребує більш широкого дослідження.

О.Бойко, Н.Герасимяк наголошують, що маркетингове рішення це управлінська складова маркетингу, завдяки якій досягають цілей маркетингу та виконують маркетингові завдання [1, с.58].

І. О. Аренков та Г. Л. Багієв пропонують розрізняти поняття маркетингового рішення та рішення у сфері маркетингу. На їхню думку, останні – це рішення, пов'язані з вибором комбінації маркетинг міксу та спрямовані на розробку та реалізацію стратегій маркетингу та його елементів. Термін «маркетингові рішення» є ширшим. Його поява пов'язані з розвитком розуміння маркетингу як концепції управління, орієнтованої спо-

живача. З цього погляду маркетингові рішення сприймаються як невід'ємний елемент управлінських рішень, оскільки охоплюють всі сфери діяльності підприємства [12].

Маркетингові рішення – це організаційно-правові акти, що визначають дії з досягнення певних цілей та результатів у сфері маркетингової діяльності підприємства [13].

На думку П.М. Григорука, процес прийняття маркетингового рішення слід розглядати у широкому сенсі і містити стадію цілевиявлення [10].

Отже, можна констанувати що обрана тема викликає значний інтерес у науковців.

Метою статті є обґрунтування сутності, видів, етапів прийняття маркетингових рішень в системі управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. Реалізація будь-якої управлінської діяльності передбачає розробку та прийняття численних взаємопов'язаних та взаємозумовлених рішень. Прийняти правильне рішення можна лише у тому випадку, коли особа, яка приймає рішення, повністю осмислила ситуацію прийняття рішень. Для цього необхідно аналізувати та вивчити управлінську діяльність у взаємозв'язках із оточенням та зрозуміти причини розвитку ситуації та механізм його розвитку. Процес прийняття маркетингового рішення включає дві стадії: підготовку рішення, що здійснює маркетолог, та прийняття рішення, яке здійснює менеджер.

Реалізувати основне завдання маркетингу, а саме збільшення конкурентоспроможності підприємства, можливо, зокрема, із введенням його до загальної системи менеджменту підприємства та використанням усіх наявних маркетингових інструментів, можливостей та ресурсної бази підприємства шляхом прийняття ефективних маркетингових рішень [2, с. 94].

У процесі прийняття маркетингового рішення спочатку діагностується проблема, потім збирається зовнішня та внутрішня інформація, формуються критерії прийняття рішення, визначаються і обираються альтернативні стратегічні варіанти [3]. Тобто створюється поетапний алгоритм з визначеною характеристикою необхідних операцій (див. таблицю).

Визначення чіткої послідовності та взаємозалежності основних етапів процесу прийняття та реалізації управлінських рішень дасть змогу зменшити вплив факторів невизначеності на

Поетапний алгоритм з визначеною характеристикою необхідних операцій маркетингових рішень

Етапи	Складові
Усвідомлення та передбачення проблеми	Експрес-діагностика зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства
Формулювання проблемного рішення	Постановка цілей і завдань, вирішення проблеми, оцінка можливих альтернатив
Підготовка рішення	Збирання, аналіз, обробка даних, бенчмаркінг та виявлення можливих стратегій, оцінка відповідності стратегій поставленим цілям
Прийняття рішення	Вибір варіанту стратегії дії та його реалізація
Контроль за реалізацією ухваленого рішення	Оцінка змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі фірми, аналіз ходу реалізації стратегії, її корегування

Джерело: складено автором на основі [4, с. 59]

кінцевий результат. Відповідна інформаційна база прийняття управлінських рішень дозволить підприємству швидко реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі діяльності підприємства.

Таким чином, маркетингові рішення слід розглядати у якості елементів складної системи управлінських рішень.

Маркетингові рішення цілком обґрунтовано відносяться до класу складних управлінських рішень, що зумовлено наступними головними чинниками:

- їх прийняття може призводити до неоднозначних результатів;
- їх оптимізація виконується із застосуванням безлічі критеріїв оптимальності, адже маркетингові рішення є багатоцільовими рішеннями;
- зв'язки, які повинні бути формалізовані при прийнятті рішення, є детермінованими, стохастичними і частково не визначеними;
- розробка і прийняття рішень здійснюється у умовах обмеженості інформації та ресурсів;
- результат прийняття рішень, як правило, виявляється не відразу, що не дозволяє вжити оперативні заходи з усунення можливих помилок;
- у процесі розробки рішення потрібно обробляти величезні масиви інформації і застосовувати для цього складні формалізовані процедури.

Тому у маркетинговій діяльності підприємств характерно одночасно циклічність роботи та безперервність, що притаманна у прийнятті та реалізації конкретних управлінських та маркетингових рішень.

Маркетингове рішення являє собою сукупність маркетингових дій на суб'єкти і об'єкти певної маркетингової системи задля досягнення поставлених перед підприємством цілей, спрямованих на посилення її конкурентних переваг.

Класифікація маркетингових рішень можна охарактеризувати за певними ознаками:

- за рівнем ієрархії: стратегічні – характеризуються зовнішньої орієнтацією підприємства, визначають основний зміст стосунків між підприємством та зовнішнім середовищем; тактичні – формуються головними напрямками реакції на зміни в зовнішньому бізнес-середовищі; оперативні – враховують найбільшу кількість ресурсів підприємства, ціль яких є підвищення ефективності їх використання та максимізація ефективності поточних операцій або процесів;
- за ступенем структурованості досліджуваної проблеми: добре структуровані – рішення приймаються у найпростіших ситуаціях, коли чітко відомі головні причинно-наслідкові зв'язки між її елементами, використання яких здатний до пошуку оптимального рішення; погано структуровані – частина елементів системи залишається невідомою, проте використовуються як формалізовані, так і неформалізовані процедури пошуку оптимального рішення, включаючи експертні оцінки; неструктуровані – найскладніший клас ситуацій, які характеризуються низьким ступенем передбачуваності, тому усі рішення приймаються переважно експертним шляхом;
- за кількістю етапів реалізації рішення: статичні – окремі різновиди задач оперативного змісту; динамічні – являють собою єдину цілісну сукупність рішень, об'єднаних у певну ієрархію, в її основі лежить певна черговість прийняття рішення та домінування стратегічних рішень над тактичними і оперативними;
- за рівнем поінформованості про стан проблеми: в умовах визначеності – наявна детермінована інформація, що повністю виключає невизначеність, надає можливість повної ідентифікації

об'єкта та його властивостей, тому відповідні рішення мають високу ефективність і при цьому використовуються формалізовані методи аналізу; в умовах ризику – наявна імовірнісна інформація, зібрана у ході різних маркетингових досліджень, що є найпоширенішою практикою в маркетингу, що дає можливість врахувати ризик прийняття рішення, що визначається імовірнісними характеристиками інформації внаслідок застосування при її зборі вибіркового методу; в умовах невизначеності – маркетинголог не в змозі трактувати наявну інформацію або вона представлена у вигляді проміжку значень без зазначення ступеню імовірності кожного з них у даних межах, при цьому на перший план виходить підприємницька інтуїція та теорія ігор;

- за характером дії: рекомендаційні – рішення носять рекомендаційний характер; нормативні акти – характеризують рішення відповідно до встановлених норм та правил; директиви – рішення розробляються вищими органами управління по важливим поточним та перспективним проблемам підприємства і є обов'язковими для нижчих рівнів управління;

- за функціями управління: планові – є раціональною функцією, систематичного підходу до обдумування того, який напрям дій прийняти, це краще, ніж просто реакція та імпровізацію у відповідь на події, процес планування має на увазі постійну роботу над цілями, пошук рішень і неупереджену оцінку фактів для кожного даного варіанта; організаційні – характеризує функціональна, товарно-функціональна, регіонально функціональна, товарно ринкова, проектна, матрична, дивізіональна, процесна; мотиваційні – управлінці з високою мотивацією досягнення успіху набагато краще вміють управляти та регулювати своєю поведінкою, порівняно з управлінцями з низьким та середнім рівнем мотивації досягнення; контрольні – враховують контроль за ходом виконання запланованих рішень;

- за рівнем творчості: рутинні – це добре відомі способи дій для вирішення виниклої проблеми, вони являють собою лише стандартну реакцію на типову ситуацію і по суті своїй рішеннями не є; творчі – використовується при виборі напрямків розвитку підприємства, розробці стратегічних планів, різних комплексних маркетингових програм, прийнятті унікальних рішень;

- за кількістю задіяних осіб: один учасник – одноосібний варіант прийняття маркетингового рі-

шення; багато учасників – ситуація можливого виникнення конфліктів між учасниками процесу прийняття маркетингового рішення [5, с. 26].

Управлінські рішення на всіх рівнях організації повинні прийматися відповідно до розробленого плану. У цьому випадку планування визначає загальну схему розподілу ресурсів для найефективнішого досягнення бажаного результату.

Прийняття маркетингових рішень у системі управління підприємством враховує основні функції підприємства такі як виробнича, кадрова, інформаційна, збутова та інші. Головною відмінністю функцій маркетингу є організація збутової діяльності, розробка товарної політики, вивчення попиту, асортиментна та розподільча політика, організація реклами та стимулювання збуту.

В системі управління діяльністю підприємства прийняття маркетингових рішень що до виробничої складової інноваційної політики її призначення, реалізація та формування здійснюється через розробку, впровадження або підтримку програм (планів) створення нових товарів або послуг, оновлення матеріально-технічного забезпечення а також удосконалення наявних товарів або послуг через організацію програми управління якістю та конкурентоспроможністю.

Інформаційна складова забезпечує ефективне виконання всіх функцій комплексу маркетингу за рахунок оперативної, достовірної, вчасно орієнтованої інформації, забезпечення якої при прийнятті маркетингових рішень спроможна врахувати підприємство. В сучасних умовах інформаційне забезпечення управлінської діяльності передбачає створення та удосконалення інформаційних систем для полегшення процесу збирання, аналізу та обробки маркетингової інформації а також використати її на користь підприємства в режимі реального часу, що вплине на прийняття маркетингового рішення.

За сучасних умов господарювання для підприємств суттєвим є вимоги до повноти, якості та своєчасності одержання й обробки маркетингової інформації. Під впливом даних вимог відбувається тотальний перехід до використання у маркетинговій діяльності підприємств ефективних інформаційних та технічних засобів її обробки, що на даний момент виступають необхідною (проте не достатньою) умовою забезпечення результативності управління маркетингом [6, с. 238 – 244].

Кадрова функція у системі управління підприємством розглядається як визначальна та особлива складова управління персоналом, що спрямована на покриття потреби підприємства у висококваліфікованих кадрових ресурсах.

Враховуючи той факт, що маркетинг персоналу є видом управлінської діяльності, йому властиві загальні функції управління: планування (встановлення мети, цілей управлінської діяльності, визначення етапів її реалізації, виконавців, ресурсів); організація (вибір структури об'єкта і суб'єкта управління, реалізація їх взаємостосунків і взаємодій); координація (регулювання, корегування, активізація дії органів управління); контроль (облік і аналіз результатів управлінської діяльності); обробка і осмислення інформації для розуміння діалектичного розвитку об'єкта управління; прогноз (можлива оцінка явищ і процесів, характерних для об'єкта управління) [7, с. 80].

Збутова політика на сьогодні є невідомою частиною виробничої маркетингової програми підприємства, яка передбачає прийняття маркетингових рішень з питань розробки стратегії збутової політики та визначення методів стимулювання збуту, освоєння цільового ринку відповідної продукції та послуги.

Ключовою проблемою розвитку сучасної вітчизняної економіки слід назвати проблематику покращення ефективності виробництва товарів та послуг підприємств всіх видів та форм власності в умовах зосередження уваги на випуску конкурентоспроможної продукції та забезпеченні попиту споживацької аудиторії [15].

Бути конкурентоспроможним означає забезпечити сталий розвиток підприємства [16, с.31].

Перелічені функції маркетингу реалізуються з метою підготовки та прийняття ефективних маркетингових рішень для забезпечення стійкої діяльності підприємства та отримання прибутку.

Маркетингові рішення приймаються на основі аналізу відповідного ринку, який враховує його сегментування, тобто поділ на окремі однорідні частини; цільове призначення, з виділенням представників відповідного сегменту, що виступають в якості окремих потенційних споживачів.

При прийнятті маркетингових рішень стосовно товарної політики слід передбачити:

- вибір позиціонування – створення образу товару або її товарної марки, який підприємство хоче презентувати потенційним покупцям;

- формулювання цінності товару або торгової марки, що максимально відповідає обраному позиціонуванню (пакування, комплектація, умови поставки, сервісне обслуговування, гарантійні умови експлуатації та споживання тощо);

- забезпечення гармонійності товарного асортименту, тобто перевірка: відповідності позиціонування товарів в цілому (наявність у покупців уявлення про важливих і пам'ятних загальних рисах всіх реалізованих фірмою товарів); правильності позиціонування товарів підприємства по відношенню один до одного, коли реалізація одного товару не перешкоджає реалізації іншого.

Кожне підприємство має бути твердо впевнено, що його товарний асортимент постійно зберігає актуальність для конкретного цільового ринку (споживача, який має певні характерні риси). Саме тому підприємство має вміти планувати свою діяльність відповідно до основних вимог ринку та приймати маркетингові рішення на користь споживача. З цієї позиції маркетинг, виступає як комплексний засіб спостереження за ринком та адаптації діяльності підприємства до його змін (див. рисунок).

Аналіз ринку і ринкових можливостей має брати до уваги організацію досліджень ринку та обробку необхідної інформації; вивчення середовища організації, аналіз конкурентних сил; вивчення та аналіз споживачів.

Вибір цільових ринків враховує аналіз ємності та прогнозування розвитку ринку; сегментування ринку; вибір цільових сегментів та позиціонування товару.

Тому, основними функціями процесу управління на підприємствах та прийняття ефективних маркетингових рішень є:

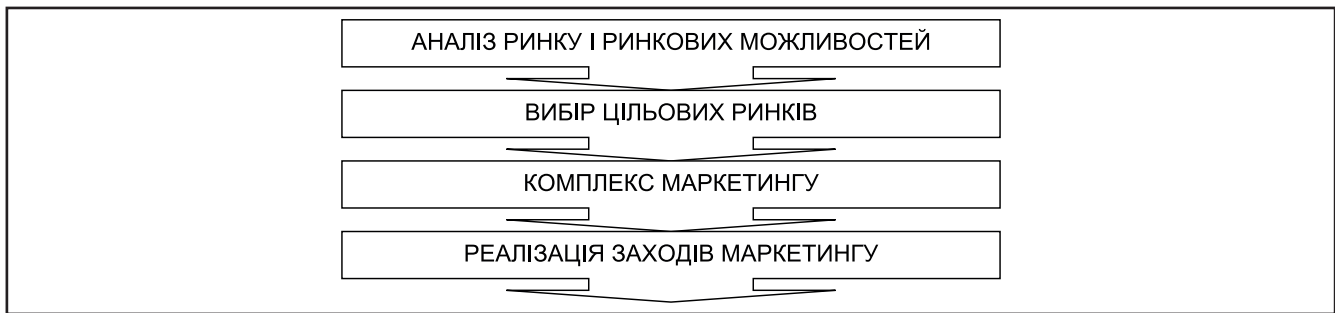
- визначення ринкової ситуації, встановлення ринків збуту продукції;

- оцінка потреби у виробі, аналогічної продукції підприємства та можливості у задоволенні цієї потреби по сегментації ринку в цілому та окремо по кожному виду продукції;

- визначення оптимального асортименту продукції;

- визначення ринкової частки, але кожному виду продукції.

Комплекс маркетингу використовує розробку товару; вибір методу та стратегії ціноутворення; методи розповсюдження продукції; комунікативну функцію.



Процес управління маркетингом

Джерело: складено автором на основі [7]

Реалізація заходів маркетингу – організація служби маркетингу для підприємства; стратегія та тактика маркетингу; контроль виконання програми маркетингу. Формування маркетингової служби в системі управління підприємством доцільно здійснювати на основі поступової трансформації в неї служби постачання і збуту, що забезпечить зміцнення позиції товаровиробників на ринку продукції [14].

Маркетингові рішення щодо вибору цінової політики включає:

- встановлення ціни на новий товар;
- зміна ціни при зміні ринкової ситуації;
- узгодження цін на взаємодоповнюючі товари;
- використання цін для стимулювання збуту.

У разі, якщо товар підприємства протягом деякого часу залишається унікальним, керівники підприємства приймають рішення щодо вибору стратегії:

– «зняття вершків» – встановлення високої ціни, доступною лише невеликої частини споживачів – тим, хто особливо високо цінує переваги новинки і порівняно малочутливий до її ціною. Після задоволення їх попиту підприємство приймає рішення знижувати ціну, залучаючи наступну групу покупців. Низька ціна стає доступною для масового покупця лише після кількох етапів її зниження. Для більшості підприємств старателія «зняття вершків» зтягує процес реалізації товару або послуги, що у свою чергу веде до зниження дохідності всього підприємства. Стрателія «зняття вершків» доцільно застосовувати при великих сегментах малочутливих до цін споживачів, що високо оцінюють новий товар; зміцнити позиції серед конкурентів, які не можуть швидко вийти на ринок; при зростанні масштабів виробництва питомі витрати знижуються незначно.

– «захоплення ринку» або «проникнення на ринок» – встановлення більш низької ціни, відра-

зу привертає максимально широке коло споживачів. Зазначена стратегія максимізує прибуток підприємства та подовжує життєвий цикл продукції або товару, що отримало підприємство за період його виробництва. Цю стратегію доцільно застосовувати, якщо:

- висока еластичність попиту за ціною, тобто якщо відсоток, на який збільшується попит вище відсотка, на який знижується ціна;
- товар відноситься до категорії часто купуються;
- товар надовго «прив'язує» до себе покупців;
- підприємство володіє великими фінансовими ресурсами.

При прийнятті маркетингових рішень про вибір політики розповсюдження товарів підприємство включає наступне:

По–перше вибір способу розповсюдження продукції:

– інтенсивне поширення – коли продажі здійснюються через будь–якого посередника, готового цим займатися;

– вибіркоче розповсюдження – коли право на реалізацію надається невеликого числа посередників;

– ексклюзивне поширення – коли на кожному товарному ринку використовується тільки один торговий посередник (уповноважений дистрибутор), якому даються відповідні гарантії;

По–друге, вибір кількості посередників:

– значна кількість посередників забезпечує більш широке охоплення ринку, так як це дозволяє вийти на незнайомі і важкодоступні його ділянки, але це збільшує витрати на розповсюдження;

– менша кількість посередників знижує витрати підприємства, сприяє збереженню взаємозв'язку зі споживачами та відповідного контролю над якістю та безпечністю обслуговування, проте не дає підприємству можливості працювати на неосвоєних ринках;

По–третє, поділ функцій з посередниками, тобто розподіл між підприємством та її посередниками обов'язків за маркетинговим рішенням:

- збір і аналіз даних про попит та пропозицію;
- просування товару на ринок, в тому числі реклама;
- зберігання товарних запасів;
- доставка товарів;
- фінансування обігу запасів;
- післяпродажне обслуговування;

По–четверте, вибудовування відносин з посередниками в інших напрямках: основним з яких є вибір політики просування продукції на підприємстві, що дозволяє найкращим чином розкрити та донести відповідну інформацію про товар до споживача, а також переконати споживача в особливих перевагах цього товару. В більшості випадків, підприємства досягають за рахунок ефективної політики комунікації:

- реклама, тобто оплачуваної комерційної інформації про підприємство або товар;
- пропаганди, тобто проведення заходів, що не оплачується, зовнішніми незалежними кампаніями у засобах масової інформації або іншими методами;
- особистий продаж, тобто усного представлення товару потенційним покупцям з метою його продажу а також встановлення та підтримки з можливими покупцями особистісних відносин;
- стимулювання збуту, тобто активізації та заохочення покупців, торгових посередників та продавців за допомогою знижок, споживчого кредиту, преміальних продажів, лотерей, безкоштовної роздачі зразків, заохочення постійних покупців і т. п.

У сучасному бізнесі прийняття маркетингових рішень може стати важливою конкурентною перевагою. Підприємства можуть випередити своїх конкурентів за рахунок: прийняття найкращих рішень; швидшого прийняття рішень; найефективнішого застосування прийнятих рішень.

Ефективність маркетингових рішень визначається ефектом від його реалізації, віднесеним до витрат на його розробку та реалізацію. Головна мета розробки маркетингових рішень – забезпечення стійких конкурентних переваг підприємства та завоювання ним міцних ринкових позицій. Прийняття маркетингових рішень має базуватися на таких принципах:

- науковості – пояснення та передбачення ринкових явищ та процесів на основі наукових положень

та методів, об'єктивно отриманих даних, виявлених закономірностей розвитку явищ та процесів;

- системності – виявлення окремих структурних елементів, що становлять явище, виявлення ієрархічних їх взаємозв'язків та взаємопідпорядкованості;
- комплексності – вивчення явищ та процесів у всій повноті, взаємозв'язку та розвитку;
- достовірності – отримання адекватних даних за рахунок забезпечення наукових засад їх збирання та обробки;
- об'єктивності – облік можливих похибок, винятків тенденційності в оцінках;
- ефективності – досягнення висунутих цілей, порівняння витрат і результатів.

Прийняття маркетингових рішень спрямовано на визначення найкращого (оптимального) способу дії підприємства задля досягнення поставленої мети. При цьому слід врахувати теперішню затяжну карантинну ситуацію в Україні з глобальним розповсюдженням захворювання та смертності яку спричинила пандемія коронавірусної хвороби (COVID–19).

Від прийняття саме маркетингових рішень, їх ефективності, багато в чому залежить успіх чи невдача підприємства на сучасному ринку незалежно від сфери його діяльності, величини, форми власності та юридичного статусу.

У сучасному бізнесі стало набагато складніше приймати рішення через непередбачуваність навколишнього середовища, карантинні обмеження, інноваційну діяльність конкуруючих фірм, обмежені ресурси, різні стратегічні дії тощо. Такі умови призводять до того, що методи та традиційна методологія прийняття управлінських рішень не повністю відповідають потребам підприємців.

Висновки

Маркетингова діяльність підприємства завжди пов'язана з пошуком та реалізацією оптимального рішення у процесі взаємодії між виробником продукції або послуги та споживачем, тобто між постачальником та замовником. Тому основну частину прийняття та реалізації маркетингових рішень правомірно відносити до класу складних управлінських рішень.

Отже, для ефективності маркетингових рішень та забезпечення їх високої якості необхідним у системі управління підприємством є дотримання наступних умов:

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- застосування наукових підходів та основних положень теорії прийняття рішень;
- вивчення впливу економічних законів на ефективність маркетингових рішень;
- забезпечення керівника, який приймає маркетингове рішення, якісною, достовірною інформацією;
- використання ефективних методів аналізу та прогнозування ринку;
- забезпечення умов порівняльності варіантів прийнятих рішень;
- дотримання законодавчо закріпленого прийнятого маркетингового рішення;
- забезпечення багатоваріантності та альтернативності рішень;
- використання новітніх інформаційних технологій;
- впровадження ефективних систем відповідальності та стимулювання.

На нашу думку, процес прийняття маркетингових рішень – це сукупність послідовних дій, що призводить до вирішення маркетингових завдань в управлінській діяльності підприємств.

Список використаних джерел

1. Бойко О., Герасимьяк Н. Місце та роль маркетингового аналізу в процесі прийняття управлінських рішень. Економічний аналіз. 2012. Т. 11(2). С. 57–60.
2. Кулиняк І. Я., Базарко С. В. Оцінювання та підвищення ефективності маркетингової діяльності підприємств. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. Економіка. 2017. Вип. 2(8). С. 94–100.
3. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основи менеджменту / пер. з англ. Л.И. Евенко. Москва : Справа, 1992. 701 с.
4. Багиев Г. Л., Тарасевич В.М. Маркетинг : учеб. для вуз. Москва, 2001. 703 с.
5. А. Федорченко. Маркетингові дослідження та прийняття управлінських рішень у складних економічних системах. Маркетинг в Україні. 2009. №3. С. 24–29.
6. Фроленко О. М. Маркетингова інформаційна система як засіб реалізації стратегічного потенціалу промислового підприємства. Маркетинг і ринкові відносини. 2016. №6. С. 238–244.
7. Вячеславський М. Суть і принципи маркетингу в діяльності підприємства. Економіка України. 2014. С.74–82.
8. Балабанова Л. В., Холод Л. В., Балабанова В. В., Маркетинг підприємства : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2012. 612 с.

9. Лафта Дж. Управленческие решения : учеб. пособ. Москва : Центр Экономики и маркетинга, 2002. 304 с.

10. Григорук П. М. Механізм управління процесом прийняття маркетингових рішень. Економіст. 2011. №6. С. 57–61.

11. Крикавський Є. В., Дейнега І. О. Маркетинговий менеджмент : навч. посіб. Львів, 2015. 254 с.

12. Аренов І.А., Багиев Е. Г. Бенчмаркинг и маркетинговые решения. Энциклопедия маркетинга. URL : <http://www.marketing.spb.ru/read/m12/index.htm>

13. Красняк О. П., Амонс С. Е. Агроримаркетинг в системі управління підприємством: теоретичний аспект. Colloquium–journal. 2020. № 33 (85), Czesc 3. P. 9–14.

14. Красняк О.П., Мицик В.О. Конкурентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах. Ефективна економіка. 2019. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7383>

15. Krasnyak O., Amons S. Strategic directions of increasing the competitiveness of agricultural enterprises. Colloquium–journal. 2021. № 1 (88). Czesc 1. P. 27–32. URL: <http://www.colloquium–journal.org/wp–content/uploads/2021/01/colloquium–journal–188–chast–1.pdf>

References

1. Boiko, O. & Herasymiak, N. (2012). Mistse ta rol marketynhovoho analizu v protsesi pryiniattia upravlin-skykh rishen [The place and the role of marketing analysis in decision making process]. Ekonomichnyi analiz. – Economic analysis, 11 (2), 57–60. [in Ukraine].
2. Kulyniak, I.Ya. & Bazarko, S.V. (2017). Otsiniuvannia ta pidvyshchennia efektyvnosti marketynhovoi diialnosti pidpriemstv [Evaluation and improvement of the effectiveness of marketing of enterprises]. Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Mukachevo State University, 2 (8), 94–100. [in Ukraine].
3. Mekson, M., Albert, M. & Khedouri, F. (1992). Osnovy menedzhmentu [Fundamentals of management], (L.I. Yvenko, Trans). Moscow: Sprava. [in Russian].
4. Bagiev, G.L. & Tarasevich, V.M. (2001). Marketing [Marketing]. Moscow, [in Russian].
5. Fedorchenko, A. (2009). Marketynhovi doslidzhen-nya ta pryinyattya upravlin-skykh rishen u skladnykh ekonomichnykh systemakh [Marketing research and management decisions in complex economic systems]. Marketyngh v Ukraini – Marketing in Ukraine, No. 3. 24–29 [in Ukraine].
6. Frolenko, A. N. (2016). Marketingova informacij-na sistema yak zasib realizaciji strategichnogo potencialu

promisloвого pidpriyemstva [Marketing information system as a means of realizing the strategic potential of an industrial enterprise]. Marketing and market relations – Marketing and market relations, 6. 238–244. [in Ukraine].

7. Vyacheslavskiy, M. (2014). Sut I pryntsyipy marketynhu v diyalnosti pidpriyemstva [The essence and principles of marketing in the enterprise]. Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy, 2. 74–82.

8. Balabanova, L.V., Kholod, L.V. & Balabanova, V.V. (2012). Marketyng pidpriyemstva [Enterprise marketing]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukraine].

9. Lafta, Dzh. (2002). Upravlenchskie resheniya [Management decisions]. Moscow: Tsentr ekonomiki I marketinga [in Russian].

10. Hrygoruk, P.M. (2011). Mekhanizm upravlinn protsesom pryinyattya marketyngovykh rishen [Mechanism for managing the marketing decision-making process] Ekonomist – Economist, 6. 57–61.

11. Krykavskiy, Y.V. & Deinega, I.O. (2015). Marketyngovy menedzhment [Marketing management]. Lviv, [in Ukraine].

12. Arenkov, I.A. & Bagiev, E.G. (2012). Benchmarking I marketingovy resheniya [Benchmarking and marketing solutions]. Entsiklopediya marketologa – Marketer Encyclopedia: URL: <http://www.marketing.spb.ru/read/m12/index.htm> (Last accessed: 31.01.2022) [in Ukraine].

13. Krasnyak, O.P. & Amons, S.E. (2020). Agro-marketynd v systemi upravlinnya pidpriyemstvom: teoretichnyi aspekt [Agromarketing in the enterprise management system: theoretical aspect]. Colloquium–journal. № 33 (85), Czesc 3. P. 9–14.

14. Krasnyak, O.P. & Mytskyk, V.O. (2019). Konkurentospromozhnist I konkurentni perevagy v suchasnykh

rynkovykh umovakh [Competitiveness and competitive advantages of the enterprise in modern market conditions]. Efektyvna ekonomika – Efficient economy: URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7383>

15. Krasnyak O., Amons S. Strategic directions of increasing the competitiveness of agricultural enterprises. Colloquium–journal. 2021. № 1 (88). Czesc 1. P. 27–32. URL: <http://www.colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2021/01/colloquium-journal-188-chast-1.pdf>

Дані про автора

Красняк Олена Петрівна,

к.е.н. доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу Вінницького національного аграрного університету

e-mail: krasnyaklena@gmail.com

Данные об авторе

Красняк Елена Петровна,

к.э.н. доцент, доцент кафедры аграрного менеджмента и маркетинга Винницкого национального аграрного университета

e-mail: krasnyaklena@gmail.com

Data about the author

Olena Krasnyak,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Agricultural Management and Marketing, Vinnitsa National Agrarian University

e-mail: krasnyaklena@gmail.com

УДК 658.3

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610244>

БАСЮК Т.П.

Сучасні трансформації бізнес–культури і ділової етики в підприємницькому середовищі

Предметом роботи є теоретико–практичні аспекти формування, вдосконалення і підвищення значимості бізнес–культури і ділової етики у сфері підприємництва.

Метою дослідження є виділення сучасних тенденцій і закономірностей у розвитку бізнес–культури у світовому форматі, а також тих відмінностей, що характеризують українське підприємницьке середовище; встановлення взаємозв'язку репутації і конкурентоспроможності бізнесу із запровадженням системи управління відповідністю (комплаєнсу); дослідження особливостей Міжнародного стандарту ISO 37301 і можливостей запровадження його в діяльність агрохолдингових компаній в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано діалектичні методи пізнання процесів і явищ, емпіричний метод (щодо комплексної оцінки сучасного стану об'єкта дослідження), порівняльного аналізу (визначено стан та проблеми формування ділової етики і комплаєнсу в

агрохолдингових компаніях України), абстрактно–логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Результати роботи. У ході дослідження стану і розвитку бізнес–культури і ділової етики в підприємницькому середовищі України були виявлені невідповідність і відмінності від сучасних глобальних трендів; досліджено вихідні передумови запровадження сучасної системи управління відповідністю – системи комплаєнсу – для підтримки репутації і конкурентоспроможності агрохолдингових компаній на внутрішньому і зовнішньому ринках; виявлено необхідність активізації суб'єктів підприємництва, в тому числі і більшості агрохолдингових компаній, щодо доповнення системи корпоративної соціальної відповідальності елементами комплаєнс–управління, які у світовій практиці тісно пов'язані із ризик–менеджментом; виділено основні фактори, які сприятимуть запровадженню комплаєнс–управління на підприємствах у відповідності до вимог ISO 37301; зазначено переваги, що отримують підприємства від ефективного та раціонального управління ризиками, пов'язаними із забезпеченням відповідності нормам комплаєнс–управління.

Галузь застосування результатів. Демонстрація суттєвого відставання суб'єктів підприємницького середовища в Україні від глобальних трендів, пов'язаних із розвитком бізнес–культури і ділової етики, підтверджує необхідність активної перебудови системи управління репутацією, конкурентоспроможністю, ризиком у відповідності до міжнародних стандартів, що особливо актуально для агрохолдингових компаній зацікавлених бути повноцінними учасниками світових ринків капіталу і торгівлі.

Висновки. Основними підсумками дослідження є: 1) українське підприємницьке середовище демонструє розбіжності із сучасними глобальними трендами у розвитку бізнес–культури: відсутність фокусування уваги на досвіді працівника, несприяттє особистісному розвитку працівника, пасивне запровадження системи комплаєнсу, несприйняття змін на ринку праці, пов'язаних із появою на ньому нового покоління працівників із сучасними глобальними поглядами на цінності і зміст підприємницької діяльності; 2) турбота про репутацію на тлі новітніх форм розповсюдження інформації породжує необхідність впроваджувати елементи корпоративної соціальної відповідальності, системи комплаєнсу і активними учасниками цих змін стають в першу чергу українські компанії, які є або планують стати учасниками міжнародного ринку капіталу і торгівлі; 3) запровадження системи комплаєнсу має відбуватись у відповідності до міжнародного стандарту ISO 37301, в якому особливе місце відводиться формуванню і зміцненню етичної культури компанії; 4) серед найбільших агрохолдингових компаній України лише 30% публічно заявляють про власну систему комплаєнсу і ділової етики поряд із корпоративною соціальною відповідальністю; 5) негативним явищем залишається відсутність поширення практики використання комплаєнсу в управлінні бізнес–ризиками.

Ключові слова: бізнес–культура, ділова етика, система комплаєнсу, агрохолдингова компанія, корпоративна соціальна відповідальність, ризик–менеджмент, міжнародний стандарт.

БАСЮК Т.П.

Современные трансформации бизнес–культуры и деловой этики в предпринимательской среде

Предметом работы являются теоретико–практические аспекты формирования, совершенствования и повышения значимости бизнес–культуры и деловой этики в сфере предпринимательства.

Целью исследования является выделение современных тенденций и закономерностей в развитии бизнес–культуры в мировом формате, а также отличия, характеризующие украинскую предпринимательскую среду; установление взаимосвязи репутации и конкурентоспособности бизнеса с введением системы управления соответствием (комплаєнса); исследование особенностей Международного стандарта ISO 37301 и возможностей его внедрения в деятельность агрохолдинговых компаний в Украине.

Методы исследования. В процессе исследования использованы диалектические методы познания процессов и явлений, монографический метод (анализ эволюции научных достижений украинских и иностранных ученых по проблемам формирования и развития бизнес–культуры и деловой этики), эмпирический метод (относительно комплексной оценки современного состоя-

ния объекта исследования), сравнительного анализа (определены состояние и проблемы формирования деловой этики и комплаенса в агрохолдинговых компаниях Украины), абстрактно–логический (теоретические обобщения и формулировки выводов).

Результаты работы. В ходе исследования состояния и развития бизнес–культуры и деловой этики в предпринимательской среде Украины были обнаружены несоответствие и отличия от современных глобальных трендов; исследованы исходные предпосылки введения современной системы комплаенса для поддержки репутации и конкурентоспособности агрохолдинговых компаний на внутреннем и внешнем рынках; выявлена необходимость активизации субъектов предпринимательства, в том числе и большинства агрохолдинговых компаний, по дополнению системы корпоративной социальной ответственности элементами комплаенс–управления, которые в мировой практике тесно связаны с риск–менеджментом; выделены основные факторы, способствующие внедрению комплаенс–управления на предприятиях в соответствии с требованиями Международного стандарта ISO 37301; указаны преимущества, которые получают предприятия от эффективного и рационального управления рисками, связанными с обеспечением соответствия нормам комплаенс–управления.

Область применения результатов. Демонстрация существенного отставания субъектов предпринимательской среды в Украине от глобальных трендов, связанных с развитием бизнес–культуры и деловой этики, подтверждает необходимость активной перестройки системы управления репутацией, конкурентоспособностью, риском в соответствии с международными стандартами, что особенно актуально для агрохолдинговых компаний, заинтересованных быть полноценными участниками мировых рынков капитала и торговли.

Выводы. Основными итогами исследования являются: 1) украинская предпринимательская среда демонстрирует определенные разногласия с современными глобальными трендами в развитии бизнес–культуры: отсутствие фокусировки внимания на опыте работника, несодействие личностному развитию работника, пассивное введение системы комплаенса, невосприимчивости изменений на рынке труда, связанных с появлением на нем нового поколения работников с современными глобальными взглядами на ценности и содержание предпринимательской деятельности; 2) забота о репутации на фоне новейших форм распространения информации порождает необходимость внедрять элементы корпоративной ответственности, системы комплаенса и активными участниками этих изменений становятся в первую очередь украинские компании, являющиеся или планирующие стать участниками международного рынка капитала и торговли; 3) внедрение системы комплаенса должно происходить в соответствии с международным стандартом ISO 37301, в котором особое место отводится формированию и укреплению этической культуры компаний; 4) среди крупнейших агрохолдинговых компаний Украины только 30% публично заявляют о собственной системе комплаенса и деловой этики наряду с корпоративной социальной ответственностью; 5) отрицательным явлением остается отсутствие распространения практики использования комплаенса в управлении бизнес–рисками и социальной ответственностью.

Ключевые слова: бизнес–культура, деловая этика, система комплаенса, агрохолдинговая компания, корпоративная социальная ответственность, риск–менеджмент.

BASYUK T.P.

Modern transformations of business culture and business ethics in the business environment

The subject of the work is the theoretical and practical aspects of the formation, improvement and enhancement of the importance of business culture and business ethics in the field of entrepreneurship.

The purpose of the study is to highlight current trends and patterns in the development of business culture in a global format, as well as the differences that characterize the Ukrainian business environment; establishing the relationship between reputation and business competitiveness with the introduction of a compliance management system (compliance); study of the features of the International Standard ISO 37301 and the possibilities of its implementation in the activities of agribusiness enterprises in Ukraine.

Research methods. *The study uses dialectical methods of cognition of processes and phenomena, monographic method (analysis of the evolution of scientific achievements of Ukrainian and foreign scientists on the formation and development of business culture and business ethics), empirical method (for a comprehensive assessment of the current state of the object), comparative analysis and problems business ethics and compliance in agricultural holdings of Ukraine), abstract–logical (theoretical generalizations and formulation of conclusions).*

Work results. *In the course of the study of the state and development of business culture and business ethics in the business environment of Ukraine, inconsistencies and differences from modern global trends were found; the initial prerequisites for the introduction of a modern compliance system to support the reputation and competitiveness of agricultural holding companies in the domestic and foreign markets were studied; the need to activate business entities, including the majority of agricultural holding companies, was identified to supplement the corporate social responsibility system with compliance management elements, which in world practice are closely related to risk management; highlighted the main factors contributing to the implementation of compliance management in enterprises in accordance with the requirements of the International Standard ISO 37301; indicates the benefits that enterprises will receive from the effective and rational management of risks associated with ensuring compliance with compliance management standards.*

Scope of the results. *The demonstration of a significant lag of business entities in Ukraine from global trends related to the development of business culture and business ethics confirms the need for an active restructuring of the reputation, competitiveness, risk management system in accordance with international standards, which is especially important for agricultural holding companies interested in being full participants world capital markets and trade.*

Conclusions. *The main results of the study are: 1) the Ukrainian business environment demonstrates certain disagreements with modern global trends in the development of business culture: lack of focus on the employee's experience, failure to contribute to the employee's personal development, passive introduction of a compliance system, rejection of changes in the labor market associated with the emergence of it a new generation of workers with modern global views on the values and content of entrepreneurial activity; 2) concern for reputation against the backdrop of the latest forms of information dissemination creates the need to introduce elements of corporate responsibility, compliance systems, and Ukrainian companies that are or plan to become participants in the international capital and trade market become active participants in these changes; 3) the implementation of the compliance system should take place in accordance with the international standard ISO 37301, in which a special place is given to the formation and strengthening of the ethical culture of companies; 4) among the largest agricultural holding companies in Ukraine, only 30% publicly declare their own system of compliance and business ethics along with corporate social responsibility; 5) a negative phenomenon is the lack of spread of the practice of using compliance in the management of business risks and social responsibility.*

Key words: *business culture, business ethics, compliance system, agricultural holding company, corporate social responsibility, risk management.*

Постановка проблеми. Кардинальні зміни підприємницького середовища за останнє десятиліття, що пов'язані із трансформацією структури світової економіки, змінами технологій та способів комунікації, зростанням кількості інформації та інновацій, пояснюють перетворення в сприйнятті і значимості бізнес-культури та ділової етики.

Для усвідомлення сутності бізнес-культури і її значення для сталого розвитку підприємства варто зупинитись щонайменше на двох варіаці-

ях цього явища. З одного боку, бізнес-культуру можна розглядати як загальне широкому і вузькому розумінні цього поняття. У першому випадку, бізнес-культура включає в себе складні системи ділових етичних правил і норм, які проявляються у взаємовідносинах на підприємстві і з партнерами. У другому значенні – це виконання норм і правил, які подекуди за змістом є не більше ніж умовностями бізнес-етикету. З іншого боку, бізнес-культуру можна розглядати як культуру певного підприємства або ж сукуп-

ність культурних норм та цінностей певного регіону, країни (через ментальні особливості), або сучасного світу.

Разом з тим усі вище перелічені ознаки і характеристики взаємопов'язані. Бізнес-культура – це модель або стиль ділових операцій та комунікації, а також спосіб ведення бізнесу, як в окремому взятій компанії, так і в глобальному середовищі. Культура бізнесу всередині підприємства визначає, як його співробітники співпрацюють один з одним, з клієнтами, партнерами, державними органами тощо.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Особливо активно питання формування типів бізнес-культури під впливом національних особливостей почали досліджуватись і висвітлюватись іноземними науковцями в кінці ХХ сторіччя. Яскравими представниками тієї категорії дослідників були Е. Холл [13], Ф. Тромпенаарс і Ч. Хемпден-Тернер [10]. На початку ХХІ ст. дослідження науковців, зокрема Хаєта Г.Л., Єськова О.Л. [12] були присвячені взаємозв'язку корпоративної культури із результатами діяльності підприємства. Починаючи з 2010 року корпоративну культуру вивчали в контексті соціальної відповідальності бізнесу, удосконалення управління бізнес-процесами на підприємстві і впровадження комплаєнс-менеджменту [1,2,3,4,6,11]. Разом з тим залишаються недостатньо висвітленими національні особливості і можливості розвитку бізнес-культури і ділової етики в українському підприємницькому середовищі в контексті існуючих глобальних трендів.

Метою статті є виділення сучасних тенденцій і закономірностей у розвитку бізнес-культури у світовому форматі і в українському підприємницькому середовищі; пояснення взаємозв'язку репутації і конкурентоспроможності бізнесу із запровадженням системи управління відповідністю (комплаєнсу); дослідження особливостей Міжнародного стандарту ISO 37301 і можливостей його практичного запровадження в діяльність підприємств АПК в Україні

Виклад основного матеріалу. Тенденції в розвитку бізнес-культури відповідають сучасним глобальним змінам. У світовому форматі характерними рисами сучасної бізнес-культури є:

Фокусування на досвід працівника, який формується через все пережите ним під час роботи на підприємстві від першої співбесіди до останнього отримання зарплати. Тенденція полягає в перевер-

денні орієнту на задоволення та щастя самого співробітника на відміну від попереднього – внесок кожного працівника в роботу компанії. Тобто у центр корпоративної культури ставляться потреби працівника, як головного ресурсу компанії.

Особлива увага навчанню та розвитку працівника. На сьогодні переважають компанії, які пропонують своїм працівникам різноманітні програми сприяння фаховому розвитку і кар'єрному зростанню. Досліджено, що саме така тенденція позитивно відображається на прибутках цих компаній завдяки наявності вищого рівня інновацій і продуктивності.

Запровадження систем управління відповідністю – комплаєнс в підприємницьку практику, які дозволяють робити бізнес більш прозорим для стейкхолдерів, уникати комплаєнс-ризиків щонайменше трьох типів: фінансових, операційних та бізнес-ризиків.

Зникнення кордонів. Поступова зміна поколінь і прихід на ринок праці міленіалів свідчить про те, що між молодими людьми з різних куточків світу все ж менше відмінностей ніж між поколіннями. Співпраця в рамках проектів, робота за умов віддаленого робочого столу, фріланс – це ті практики, які приводять до глобалізації бізнес-культури і поширення новітніх цінностей і змістів в підприємницькому середовищі.

Бізнес-культура в Україні поки що тримається осторонь глобальних трендів як щодо професійного і життєвого досвіду працівника. Особливо, це стосується великих компаній, у яких часто високого рівня конкурентоспроможності намагаються досягнути такими методами, як жорстка регламентація дій працівників, система штрафів за проступки та помилки, ставка на те, що «незамінних працівників не буває». Відповідно, плинність кадрів досить велика, а компанії витрачають кошти на постійне залучення та навчання нових співробітників. Разом з тим є велика кількість молодих невеликих компаній, які акцентують увагу на досвіді працівників та місцевих підрозділів іноземних підприємств, які привносять в українські філії новітню бізнес-культуру, не обмежуючись при цьому лише зовнішніми її атрибутами (безкоштовні спортзали, обіди, йога тощо).

Зміни в українському бізнес середовищі пов'язані із доступністю інформації і соціальними мережами, які, в свою чергу, актуалізують значимість репутації. Саме репутація підштовхує

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

компанії до соціальних проектів, екологічних ініціатив, зміни ставлення менеджменту до працівників в рамках корпоративної відповідальності та етики. Сприяє посиленню репутації використання підприємствами системи управління відповідністю – комплаєнсу, створення якої було скеровано Міжнародним стандартом ISO 19600:2014 «Системи управління відповідністю. Керівні вказівки» і який з 2021 року замінено на стандарт ISO 37301 «Системи менеджменту відповідності. Вимоги та посібник із застосування» [6]. В останньому варіанті стандарту із зазначеної проблематики міститься все, що необхідно знати для розробки, впровадження, підтримки та покращення ефективної системи управління відповідністю. Відмінною особливістю ISO 37301 є пряма вказівка на те, що однією з цілей стандарту є надання допомоги організаціям у розвитку та поширенні позитивної культури комплаєнсу. При цьому пропонується враховувати, що ефективно та раціональне управління ризиками, пов'язаними із забезпеченням відповідності нормам, надає організаціям такі переваги:

- поліпшення ділових можливостей та підвищення стійкості;
- захист та зміцнення репутації та авторитету організації;
- відповідність очікуванням зацікавлених сторін;
- демонстрація прихильності організації ефективному та дієвому управлінню комплаєнс-ризиками;
- підвищення впевненості третіх осіб у можливості організації досягати сталого успіху;
- мінімізація ризику порушення норм, що тягне за собою відповідні витрати та репутаційний збиток.

Також, у новому Стандарті 37301 серед необхідних елементів системи комплаєнсу, заснова-

ної, як і в попередньому ISO 19600, на принципі постійного поліпшення («Плануй – Роби – Перевірй – Дій»), з'явилася чітка вказівка на цілі та принципи, де цілями системи комплаєнсу є добросовісність, культура, відповідність нормам, репутація, цінності та ділова етика, а серед принципів – сумлінне управління, розумність, прозорість, відповідальність за результат та сталість.

Форвардами у впровадженні сучасних систем управління відповідністю в Україні стали підприємства з іноземним капіталом і великі компанії, метою яких є активна інтеграція до міжнародного простору. Для них є важливим дотримання Міжнародних стандартів ведення бізнесу в своїй повсякденній роботі як в Україні так і за її межами.

Для підтвердження цієї тези було проведено дослідження відкритої інформації, зазначеної на корпоративних сайтах і в засобах масової інформації, щодо наявності систем-комплаєнсу у найбільших десяти агрохолдингів України згідно з оприлюдненим рейтингом у 2021 році [5]. Результати дослідження представлено в таблиці.

Дослідження показали, що корпоративна соціальна відповідальність розглядається як основопокладаюча у формуванні репутації українського агробізнесу. Уже розроблені і апробовані у всіх представлених компаніях соціальні політики: сприяння розвитку співробітників, якості продукції, співпраці із стейкхолдерами і громадами; захисту навколишнього середовища тощо. Згадані види політик, в свою чергу, формують стратегії сталого розвитку компаній. Але подальшим етапом вдосконалення процесу управління підприємством є запровадження системи комплаєнсу, на імplementації якого зупинилась лівова більшість з представлених агрохолдингових компаній.

Оцінка наявності системи комплаєнсу в агрохолдингових компаніях України у 2022р.

Назва компанії	Система комплаєнсу	в т. ч.			КСВ
		регламенти	тренінги	контроль	
Кернел	+	+	+	+	+
Ukrlandfarming	-	-	-	-	+
МХП	+	+	+	+	+
НСН «Агропросперіс»	-	-	-	-	-
Астарт-Київ	+	+	+	+	+
Continental Farmers Group	+	+	-	+	+
Епіцентр-Агро	-	-	-	-	+
HarvEast	-	-	-	-	+
ІМК	-	-	-	-	+
Укрпромінвест-Агро	-	-	-	-	+

Розроблено автором на основі інформації з офіційних сайтів компаній

Тобто в таблиці чітко прослідковується те, що для представників агропромислового комплексу функція комплаєнсу наразі залишається досить новою. Тільки агрохолдингові компанії з іноземними інвестиціями, залученими через європейські фондові біржі (Кернел, МХП, Continental Farmers Group), приділяють увагу протидії корупції і будь-яким іншим проявам шахрайства в аграрній сфері; посиленню атмосфери довіри й прозорості як на внутрішньому ринку, так і на світовій арені; запровадженню правильної культури ведення бізнесу відповідно не тільки до національного, а й міжнародного законодавства. Тобто лише 30% серед представленої десятки найбільших компаній АПК запровадили головні елементи системи комплаєнсу: регламентуючі документи (кодекси поведінки, політики, процедури тощо); тренінгова та комунікаційна робота; контроль та аудит. До складу регламентуючих документів і програм входять:

- кодекс корпоративної етики або корпоративної поведінки, що встановлює морально-етичні принципи, стандарти поведінки, пріоритети компанії та обов'язки співробітників;
- кодекс взаємодії із постачальниками, який визначає очікування компанії від своїх партнерів;
- політика чесної конкуренції, що вимагає від кожного співробітника виконання конкурентних правил і яка спрямована на формування вільного ринку та відкритої конкуренції товарів та послуг;
- політика протидії шахрайству, корупції та шахрайству, в якій зазначається система етичних стандартів поведінки і можливості інформування про їхнє порушення;
- політика управління конфліктом інтересів, яка вимагає, щоб інтереси компанії завжди ставилися вище за інтереси її окремих співробітників;
- політика захисту майна компанії та інформації, що поширюється як на матеріальні, так і нематеріальні цінності, забезпечує захист патентів, «ноу-хау», інтелектуальних прав і гарантує нерозголошення інформації про клієнтів, регулює зберігання та обробку персональних даних, надання коректної звітності.

Тренінгова та комунікаційна робота у виділених агрохолдингах, спрямована на формування корпоративної культури комплаєнсу і передбачає навчання, комунікації, індивідуальну консультаційну підтримку працівників усіх підрозділів. Систематичне навчання дотриманню правил, вста-

новлених кодексами в політиками, здійснюють як існуючих так і нових працівників з урахуванням специфіки їхнього функціоналу.

Контроль та аудит в рамках системи комплаєнсу, запровадженої на досліджуваних підприємствах, включає введення посади комплаєнс-офіцера; розробку механізму виявлення фактів порушення (гаряча лінія; моніторинг / аудит / корпоративні розслідування; програма захисту заявників, перевірка контрагентів); формування заходів для коригування (моніторинг впровадження коригувальних заходів; впровадження внутрішніх контролів; дисциплінарний механізм).

Мотиваційною перевагою запровадження комплаєнс-стратегії в напрямку КСВ діяльності для тих компаній, які поки що не демонструють активності в цьому питанні, має стати створення дієвого інструменту для зміни усталених форм ведення бізнесу на місцях, шлях заміни корупційних стереотипів співпраці на нові прозорі моделі з метою зниження всіх пов'язаних ризиків ведення бізнесу. Успішна реалізація системи комплаєнсу має на меті захист акціонерів, топ-менеджменту, співробітників та контрагентів від комплаєнс-ризиків. Також для ефективного розвитку бізнесу на міжнародному рівні і в довгостроковій перспективі українським агрокомпаніям важливо підтверджувати, що запропоновані сировина та продукція були вирощені й виготовлені підприємствами, діяльність яких відповідає вимогам чинного законодавства, світовим стандартам якості, усталеним етичним і діловим нормам ведення бізнесу щодо протидії корупції й шахрайству.

Як було зазначено раніше, ключова роль у впровадженні ефективної системи комплаєнс-менеджменту у відповідності до Стандарту 37301 відводиться побудові та зміцненню етичної культури. У посібнику із застосування вимог Стандарту визначаються наступні фактори, які сприятимуть підтримці та розвитку комплаєнс-культури:

- чіткий набір опублікованих цінностей організації;
- активне і наочне використання та дотримання керівництвом цінностей організації;
- послідовність у реагуванні на порушення комплаєнс-політики або кодексу, незалежно від займаної порушником посади;
- наставництво, коучинг та власний приклад керівництва;

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ретельна попередня комплаєнс-оцінка потенційних кандидатів на зайняття критичних позицій в організації;

- вступна або орієнтовна програма для новачків, в якій особлива увага приділяється комплаєнсу та цінностям організації;

- регулярні актуальні комплаєнс-тренінги для всього персоналу та відповідних зацікавлених сторін;

- регулярні комунікації з комплаєнс-тематики;

- системи оцінки результатів роботи, які враховують поведінку щодо дотримання вимог та передбачають заохочення за досягнення ключових комплаєнс-показників та результатів;

- громадське визнання досягнень і результатів у сфері комплаєнсу;

- оперативні та пропорційні дисциплінарні стягнення у разі порушень політик комплаєнсу організації;

- чіткий зв'язок між стратегією організації та завданнями ключових співробітників, що наголошує на важливості дотримання комплаєнс-вимог для досягнення організаційних результатів;

- зовнішні та внутрішні відкриті та належні комунікації про дотримання вимог комплаєнсу.

Свідченням високої етичної культури згідно з ISO 37301 є ступінь, в якому: вищезазначені пункти реалізовані; зацікавлені сторони (особливо співробітники організації) вважають, що вищезазначені пункти виконані; співробітники розуміють важливість зобов'язань щодо дотримання вимог комплаєнсу, пов'язаних з їхньою власною діяльністю та діяльністю їхнього бізнес-підрозділу; коригувальні дії щодо усунення невідповідностей є відповідальністю кожного та приймаються на всіх відповідних рівнях організації за необхідності; оцінюється роль системи комплаєнсу та її мети; персонал має можливість і заохочується доводити питання дотримання вимог комплаєнсу до відповідного рівня керівництва, включаючи вище керівництво та керівний орган.

Висновок

Стандарт також може бути інтегрований в інші управлінські системи компанії, такі як ISO 37001 щодо боротьби з хабарництвом, ISO 9001 щодо якості, ISO 14001 – екологічної безпеки, ISO/IEC 27001 – інформаційна безпека, та ISO 26000 – соціальна відповідальність, тим самим підвищуючи ефективність, результативність та продуктивність і знижуючи бізнес-ризик.

Таким чином під впливом глобальних процесів, українська бізнес-культура поступово набуває рис пост-індустріальної бізнес-культури, для якої властиве прагнення до інтелектуальної доданої вартості, цінності бренду та репутації, соціальної відповідальності, відповідності міжнародним стандартам.

Подальшого дослідження потребує процес вдосконалення етичної культури підприємства через систему комплаєнсу, що забезпечуватиме ефективне управління бізнес-ризиками.

Список використаних джерел

1. Біла І.С., Насікан Н.І. Корпоративна культура як складник соціальної відповідальності бізнесу. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. Вип. 5 (16). С.106–109.

2. Josef Wieland, Roland Steinmeyer, Stephan Gröninger, Handbuch Compliance-Management. Konzeptionelle Grundlagen, praktische Erfolgsfaktoren, globale Herausforderungen. Erich Schmidt Verlag, 2015. P. 44–47.

3. Зеліч В.В. Роль та місце корпоративної культури та її вплив на розвиток підприємства. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 6. С. 21–25.

4. Кицак Т.Г. Інноваційні напрями розвитку корпоративної культури на вітчизняних підприємствах. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2014. No 1. С. 171–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_1_27.

5. Латифундисти 2021. ТОП 20 самих великих агрохолдингів України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://brandstory.com.ua/rejtingi/top-20>

6. Mukha S. V. Modern Ukrainian Corporate Culture and Transformation of Business Process. БІЗНЕС-ІНФОРМ No 5 '2019 С.204–208. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-5_0-pages-204_209.pdf

7. Naden C. Новый стандарт управления соответствием делает всех победителями [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.iso.org/ru/news/ref2656.html>

8. Пальцун І.М. Compliance-політика як складова корпоративної культури підприємства. Торгівля і ринок України. 2013. Вип. 35. С. 134–141.

9. Stefan Behringer. Compliance kompakt. Best Practice in Compliance-Management. Erich Schmidt Verlag, Berlin 2010. 317p.

10. Тромпенаарс Ф., Хемпден-Тернер Ч. Четыре типа корпоративной культуры / Пер. с англ. Минск. Попурри, 2012. 528 с.

11. Управління якістю бізнес-процесів на підприємстві: монографія / Л.Г. Шемаєва, К.С. Безгін та ін. Харків: ХНЕУ, 2011. 240 с.

12. Хаєт Г.Л., Єськов О.Л. Корпоративна культура: монографія. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 403 с.

13. Hall E.T. Beyond Culture. Anchor Books, 1989. 298 p.

References

1. Bila I.S., Nasikan N.I. Korporatyvna kul'tura yak skladnyk sotsial'noyi vidpovidl'nosti biznesu. Skhidna yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya. 2018. Vyp. 5 (16). S. 106–109.

2. Josef Wieland, Roland Steinmeyer, Stephan Gröninger, Handbuch Compliance-Management. Konzeptionelle Grundlagen, praktische Erfolgsfaktoren, globale Herausforderungen. Erich Schmidt Verlag, 2015. P. 44–47.

3. Zelich V.V. Rol' ta mistse korporatyvnoyi kul'tury ta yiyi vplyv na rozvytok pidpryyemstva Infrastruktura rynku. 2017. Vyp. 6. S. 21–25.

4. Kytsak T.H. Innovatsiyni napryamy rozvytku korporatyvnoyi kul'tury na vitchyznyanykh pidpryyemstvakh. Sotsial'no-trudovi vidnosyny: teoriya ta praktyka. 2014. No 1. S. 171–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_1_27.

5. Latyfundysty 2021. TOP 20 samykh velykykh ah-rokholdynhiv Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://brandstory.com.ua/rejtingi/top-20>

6. Mukha S. V. Modern Ukrainian Corporate Culture and Transformation of Business Process. БІЗНЕСІНФОРМ No 5 '2019 С.204–208. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-5_0-pages-204_209.pdf

7. Naden C. Новый стандарт управления соответствием делает всех победителями

[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.iso.org/ru/news/ref2656.html>

8. Pal'tsun I.M. Sompliance-polityka yak skladova korporatyvnoyi kul'tury pidpryyemstva. Torhivlya i rynek Ukrainy. 2013. Vyp. 35. S. 134–141.

9. Stefan Behringer. Compliance kompakt. Best Practice in Compliance-Management. Erich Schmidt Verlag, Berlin 2010. 317p.

10. Trompenaars F., Khэmpden-Terner Ch. Chetyre tyra korporatyvnoyi kul'tury / Per. s anhl. Mynsk. Porurry, 2012. 528 s.

11. Upravlinnya yakistyu biznes-protsesiv na pidpryyemstvi: monohrafiya / L.H. Shemayeva, K.S. Bezhin ta in. Kharkiv. KhNEU, 2011. 240 s.

12. Khayet H.L., Yes'kov O.L. Korporatyvna kul'tura: monohrafiya. Kyiv: Tsentr navchal'noyi literatury, 2003. 403 s.

13. Hall E.T. Beyond Culture. Anchor Books, 1989. 298 p.

Дані про автора

Басюк Тетяна Петрівна,

к.е.н., доцент кафедри економіки і права Національного університету харчових технологій
e-mail: basuk@ukr.net

Данные об авторе

Басюк Татьяна Петровна,

к.э.н., доцент кафедры экономики и права Национального университета пищевых технологий
e-mail: basuk@ukr.net

Data about the author

Tetyana Basiuk,

PhD in Economics Associate Professor of Economics and Law, National University of Food Technologies
e-mail: basuk@ukr.net

УДК 330.3

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610277>

ДЗЮБА М.О., ГОНЧАР Л.В.,
ГОЛОВКО С.О., ШНУРКО А.М.

Специфіка розвитку аутсорсингу в умовах інноваційної економіки

Актуальність теми дослідження. Формування економіки заснованої на інноваціях та знаннях актуалізує проблематику розвитку аутсорсингу, з використанням якого можливо впроваджувати у виробництво та сферу послуг новітні технології та методики з мінімальними витратами. Питання розвитку аутсорсингу в умовах інноваційної економіки потребує більш глибокого вивчення з урахуванням тенденцій сьогодення.

Постановка проблеми. Глобальна конкуренція змушує компанії постійно вдосконалювати свої

бізнес–процеси за допомогою інновацій. Однак інновації можуть бути дорогими, і важко знайти кваліфіковану робочу силу та нові ідеї. У результаті багато підприємств вважають за краще передавати інновації на аутсорсинг, а не розробляти їх з нуля. Аутсорсинг є ідеальним управлінським рішенням для суб'єктів підприємницької діяльності, які хочуть зберегти контроль над виробничою діяльністю або проектом. За рахунок аутсорсингу відбуваються поліпшення обслуговування бізнес–процесів, розширення комунікацій з посередниками, збільшення якості підготовки фахівців для потреб конкретного бізнесу, розширення контролю над робочим процесом.

Постановка мети і завдань дослідження – проаналізувати питання використання аутсорсингу в умовах формування економіки заснованої на інноваціях.

Метод або методологія дослідження. В статті використано метод абстрагування; систематизації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Швидкі темпи інновацій у світі технологій не припиняються. Новаторські ідеї, що використовують штучний інтелект, мобільні пристрої та інші геніальні технологічні досягнення, допомагають розпочати новий бізнес або допомагають існуючим компаніям запускати нові цифрові підприємства. У такому випадку аутсорсинг може стати дієвим інструментом розвитку бізнесу в умовах турбулентності зовнішнього середовища.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження будуть корисними для державних діячів та суб'єктів підприємницької діяльності, які прагнуть забезпечувати інноваційний розвиток держави з використанням аутсорсингу.

Висновки за статтею. Розглянуто сутність аутсорсингу та актуалізовано питання необхідності його реалізації у практичній діяльності суб'єктів підприємництва. Узагальнено переваги та недоліки використання аутсорсингу підприємствами. Запропоновано умови розвитку аутсорсингу в інноваційній економіці.

Ключові слова: аутсорсинг, інновації, управлінське рішення, постачальник.

ДЗЮБА Н.А., ГОНЧАР Л.В.,
ГОЛОВКО С.А., ШНУРКО А.Н.,

Специфика развития аутсорсинга в условиях инновационной экономики

Актуальность темы исследования. Формирование экономики, основанной на инновациях и знаниях, актуализирует проблематику развития аутсорсинга, с использованием которого можно внедрять в производство и сферу услуг новейшие технологии и методики с минимальными затратами. Вопрос развития аутсорсинга в условиях инновационной экономики требует более глубокого изучения с учетом сегодняшних тенденций.

Постановка проблемы. Глобальная конкуренция заставляет компании постоянно совершенствовать свои бизнес–процессы с помощью инноваций. Однако инновации могут быть дорогими и трудно найти квалифицированную рабочую силу и новые идеи. В результате многие предприятия предпочитают передавать инновации на аутсорсинг, а не разрабатывать их с нуля. Аутсорсинг является идеальным управленческим решением для субъектов предпринимательской деятельности, желающих сохранить контроль над производственной деятельностью или проектом. За счет аутсорсинга происходит улучшение обслуживания бизнес–процессов, расширение коммуникаций с посредниками, увеличение качества подготовки специалистов для нужд конкретного бизнеса, расширение контроля над рабочим процессом.

Постановка целей и задач исследования – проанализировать вопросы использования аутсорсинга в условиях формирования экономики, основанной на инновациях.

Метод или методология исследования. В статье использован метод абстрагирования; систематизации и теоретического обобщения; способ логического анализа и синтеза.

Презентация основного материала (результаты исследования). Быстрые темпы инноваций в мире технологий не прекращаются. Новаторские идеи, использующие искусственный

интеллект, мобильные устройства и другие гениальные технологические достижения, помогают начать новый бизнес или помогают существующим компаниям запускать новые цифровые предприятия. В этом случае аутсорсинг может стать действенным инструментом развития бизнеса в условиях турбулентности внешней среды.

Область применения результатов. Результаты исследования будут полезны для государственных деятелей и субъектов предпринимательской деятельности, стремящихся обеспечивать инновационное развитие государства с использованием аутсорсинга.

Выводы по статье. Рассмотрена сущность аутсорсинга и актуализирован вопрос необходимости его реализации в практической деятельности субъектов предпринимательства. Обобщены преимущества и недостатки использования аутсорсинга предприятиями. Предложены условия развития аутсорсинга в инновационной экономике.

Ключевые слова: аутсорсинг, инновации, управленческое решение, поставщик.

DZIUBA M.O., HONCHAR L.V.,
HOLOVKO S.O., SHNURKO A.M.

Specifics of outsourcing development in the innovative economy

Relevance of the research topic. The formation of an economy based on innovation and knowledge raises the issue of outsourcing, with the use of which it is possible to implement the latest technologies and techniques in the production and service sector with minimal costs. The issue of outsourcing in an innovative economy needs more in-depth study, taking into account current trends.

Formulation of the problem. Global competition forces companies to constantly improve their business processes through innovation. However, innovation can be expensive, and it is difficult to find a skilled workforce and new ideas. As a result, many companies prefer to outsource innovation rather than develop it from scratch. Outsourcing is an ideal management solution for businesses that want to maintain control over a production activity or project. Outsourcing improves business process services, expands communications with intermediaries, increases the quality of training for the needs of a particular business, expands control over the work process.

Setting the purpose and objectives of the study – to analyze the use of outsourcing in the formation of an economy based on innovation.

Research method or methodology. The article uses the method of abstraction; systematization and theoretical generalization; method of logical analysis and synthesis.

Presentation of the main material (research results). The rapid pace of innovation in the world of technology does not stop. Innovative ideas that use artificial intelligence, mobile devices and other ingenious technological advances help start new businesses or help existing companies start new digital businesses. In this case, outsourcing can be an effective tool for business development in a turbulent environment.

Field of application of results. The results of the study will be useful for government officials and business entities seeking to ensure the innovative development of the state through outsourcing.

Conclusions on the article. The essence of outsourcing is considered and the issue of the need for its implementation in the practice of business entities is updated. The advantages and disadvantages of using outsourcing by enterprises are summarized. Conditions for the development of outsourcing in the innovation economy are proposed.

Key words: outsourcing, innovations, management decision, supplier.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аутсорсинг – це термін, який широко використовується для опису практич-

но будь-якої корпоративної діяльності, де відбувається передача підприємством, організацією або установою непрофільних функцій стороннім стейкхолдерами ринку. Аутсорсинг дозволяє

більше економити внутрішні ресурси підприємства. Компанії часто вигідніше передати окремий напрямок діяльності спеціалісту з аутсорсингу, ніж виконувати функції з виробництва самостійно. Існує потреба розвитку аутсорсингу в інноваційній економіці за умов сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Формування економіки заснованої на знаннях та інноваціях аналізували у своїх працях відомі вчені [1–8]. Окремі з них акцентувала увагу на необхідності розвитку аутсорсингу та його активній реалізації в ринковій економіці усіма стейкхолдерами [1; 7]. Одночасно турбулентність зовнішнього середовища, несприятливі кон'юнктурні зміни вимагають безперебійного розгляду проблематики аутсорсингу з урахуванням поточних тенденцій ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – проаналізувати питання використання аутсорсингу в умовах формування економіки заснованої на інноваціях.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аутсорсинг – явище не нове в ринковій економіці. Компанії рекламували свої послуги з аутсорсингу з часу існування самої реклами (з 1880-х років). Фінансові послуги, факторинг, лізинг, аутсорсинг також розповсюджувалися зовнішніми постачальниками протягом багатьох років. Але останніми роками популярність аутсорсингу зросла надзвичайно швидко. Для прикладу, у США до аутсорсингу було залучено у 1946 році 20% компаній, через 76 років ця частка зросла втричі до 60%. Значна частина припадала на аутсорсинг ІТ-функцій. Пізніше відбувалося розповсюдження аутсорсингу у логістиці, фінансах, маркетингу тощо. Банки, наприклад, почали передавати на аутсорсинг обробку фінансових даних, стосовно кредитів, іпотек, цінних паперів тощо. Економія від таких дій може бути високою. Для прикладу, вирішивши передати на аутсорсинг позикову діяльність, один британський банк знизив середню вартість обробки інформації більше ніж на 75%. В автомобільній промисловості на початку 1990-х років фірми з найбільшими прибутками такі як: Toyota, Honda і Chrysler, також були найбільшими споживачами аутсорсингу. З часом характер контрактів на аутсорсинг змінився. Зокрема пряма угода між покупцем і постачальником, за-

мінилася на партнерську угоду. Деякі фірми були такі захоплені ідеєю аутсорсингу, що не залишили собі жодної функції. Американська компанія під назвою Monorail Computers передала на аутсорсинг виготовлення своїх комп'ютерів, а також замовлення, доставку та усі фінансові розрахунки. Внутрішніми силами підприємства розроблявся лише дизайн [1; 2; 7].

Менеджери підприємств обираючи передачу бізнес-процесів на умовах аутсорсингу керуються різними причинами. Вони обумовлюються в залежності від типу, життєвого циклу та розміру підприємства, ринкових сил та економічних умов. Як приклад, стартап-компаніям, які втілюють інноваційні ідеї, часто потрібно передавати на аутсорсинг функції бек-офісу (операційно-облікового підрозділу з управління активами та пасивами), фронт-офісу (підрозділу по роботі з клієнтами або постачальниками), оскільки вони не мають ресурсів для формування персоналу та допоміжних функцій для їх внутрішньої підготовки.

З іншого боку, підприємство з досить тривалим життєвим циклом може ухвалити управлінське рішення з передачі окремих функцій аудиту, які воно виконувала самостійно. При цьому керівництво підприємства може виходити з тих міркувань, що сторонній постачальник послуг може працювати якісніше та за меншою ціною виконувати аудит.

Фахівці з менеджменту радять управлінцям підприємств ретельно відокремлювати функції, які можна передати на аутсорсинг. У разі визначення таких функцій, глибоко досліджувати переваги з виконання цих завдань аутсорсинговим постачальником. В процесі прийняття позитивного управлінського рішення, підприємство має визначити не лише найкращих аутсорсингових постачальників, але й реально оцінити обсяг та складність перенесення роботи з внутрішнього до зовнішнього виконавця. З цією метою існує потреба управління змінами виробничого циклу, оскільки перехід до стороннього постачальника трансформує процеси та існуючі управлінські рішення.

Розвиток аутсорсингу в умовах інноваційної економіки характеризується як інноваційний аутсорсинг. Інноваційний аутсорсинг дає змогу займати більше місця на ринку та виділитися серед конкурентів, маючи при цьому мінімальний ризик, низьку витратність та доступність для підприємств малого та великого бізнесу. Впровадження нових ідей та процесів має вирішальне значення

для бізнесу, щоб зберегти місце на постійно конкурентному ринку та поступово підвищити свою прибутковість. Дослідження показують, що ефективні підприємства використовують поєднання внутрішніх інновацій та інноваційного аутсорсингу, щоб розвиватися та процвітати на ринку.

Внутрішні інновації, які також відомі як закриті інновації, відносяться до розробки нового продукту або інновації самою компанією. Це більш традиційний спосіб генерувати ідеї та впроваджувати розробки або маркетинг продукту, коли інноваційний процес відбувається виключно всередині компанії, не покладаючись на зовнішні джерела. Оскільки інновації реалізуються в чітко визначених межах компанії, технології, знання, процеси та інтелектуальна власність залишаються під внутрішнім контролем бізнесу. У разі закритих інновацій підприємства, як правило, вкладають багато грошей у внутрішні дослідження та розробки, щоб створити свій інноваційний ресурс. У такому випадку відділ досліджень і розробок повинен бути в змозі розробити значні технологічні винаходи і запропонувати рішення бізнес-завдань. В результаті інноваційний процес характеризується замкнутою системою з фіксованими внутрішніми дослідженнями та розробками. Робота з використанням закритих інновацій може бути важкою, тому підприємствам важливо наймати висококваліфікованих працівників, які найкраще підходять для цієї роботи. Внутрішні інновації також вимагають навиків роботи з новими та унікальними технологіями або рішеннями, тому для бізнесу важливо захищати свою інтелектуальну власність. З іншого боку, інноваційний аутсорсинг, також функціонує за рахунок відкритих інновацій. Це означає, що стейкхолдер за межами компанії надає нову послугу. Бізнес відкриває інноваційний процес для зовнішнього середовища поза межами компанії.

Інноваційний аутсорсинг успішно використовують компанії усього світу. Мотивація до аутсорсингу інновацій варіюється в кожному конкретному випадку, але є й чіткі тенденції. Фармацевтичні компанії використовують аутсорсинг, щоб підтримувати об'єктивність і швидше збирати дані. Автомобільні компанії – для розробки технологій, що користуються попитом. Медичній галузі аутсорсинг надає отримання даних по спеціалізованій експертизі та моніторингу ринкових сегментів.

Успішний аутсорсинг дає багато переваг. Але майже чверть усіх аутсорсингових зв'язків зазнають

невдачі протягом двох років. Половина – неуспішні протягом п'яти років. Одна з найбільших проблем неефективного аутсорсингу – відсутність оптимальних критеріїв відбору постачальників ресурсу. Існує низка вимог, яким необхідно слідувати з метою підготовки до процесу вибору постачальника:

- чітке визначення потреб бізнесу. Відповідь на питання: яку проблему слід вирішити, передаючи її аутсорсинг? Яким чином оцінювати ефективність від аутсорсингу, щоб розуміти, чи відповідає він потребам бізнесу?

- визначення критеріїв яким повинна відповідати послуга надана стороннім стейкхолдером: технічних, управлінських, фінансових чи інших;

- організація управлінської команди, чіткий розподіл ролей, добір відповідальних за оцінку постачальників, а також за процес прийняття остаточного рішення;

- створення системи показників та розробка письмового методу оцінки та рейтингу учасників;

- визначення головної місії та цілей бізнесу, розрахунок бюджету і термінів для інвестицій;

- пошук постачальників з високими професійними та технічними знаннями. Різні постачальники мають різні сфери знань. Тому доцільно знайти постачальника, який має досвід розробки технологій у привабливому секторі, або знайти постачальника, який уже розробив подібні технології.

Одночасно с перевагами, аутсорсингу властиві недоліки:

- низький рівень накопичення власного досвіду розробки інноваційного продукту. Незважаючи на те, що внутрішній розвиток технологій всередині підприємства є ресурсовитратним, підприємства можуть отримати безцінний досвід і ноу-хау в кінці процесу. У разі запозичення послуги аутсорсингу внутрішні та зовнішні стейкхолдери обмінюються ідеями та навчають один одного. Проте такий обмін не може зрівнятися з повністю внутрішнім досвідом, які б отримало підприємство розробляючи інноваційний продукт без залучення зовнішнього стейкхолдера;

- висока ймовірність витоку інформації. Якщо підприємство розробляє власний технологічний продукт самостійно, конкурентам важче його скопіювати. Однак у випадку аутсорсингу стороння компанія може розробити подібний інноваційний продукт для інших компаній-конкурентів;

- низький рівень контролю за постачальниками послуги. У порівнянні з проектами, які роз-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

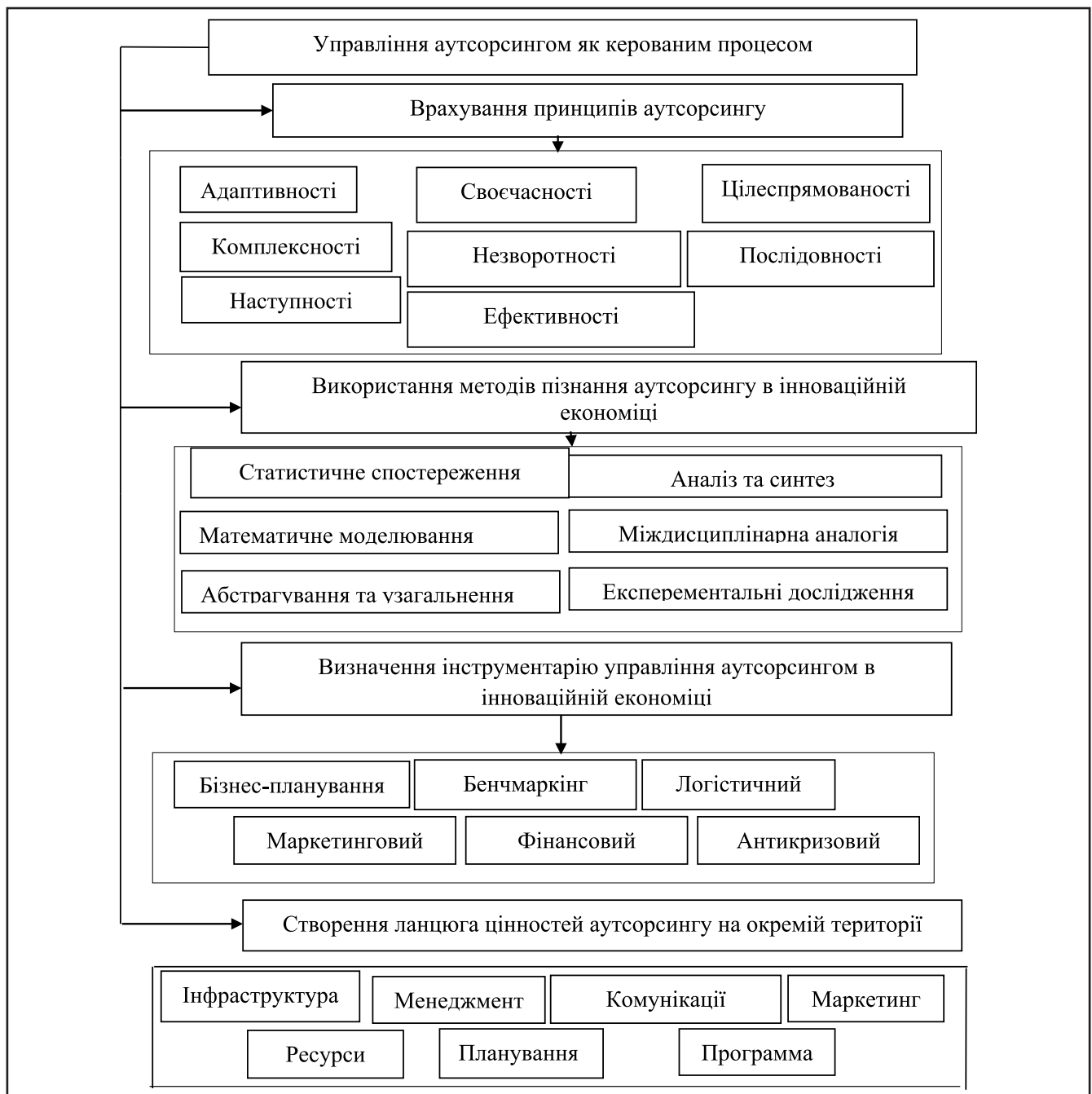
робляються всередині підприємства, внутрішній контроль над проектами, що передаються на аутсорсинг, як правило, нижчий;

- небезпека втрати даних. У разі обміну підприємства з третіми сторонами, збільшується ризик порушення або витоку конфіденційних для підприємства даних;
- збільшення бюрократії. Деякі інноваційні операції вимагають наявності додаткових дозволів від органів державної влади або сторонніх компаній, що створює додаткові перепони для підприємства;

• поглинання. Зазвичай це відбувається з великими аутсорсинговими компаніями. Підприємства, які надають свою технологію третім особам, можуть зіткнутися з проблемами, коли їх придбає більша компанія, що потім їх поглине.

Уникнути цих ризиків можливо за допомогою правильного стратегічного планування.

Аутсорсинг є джерелом навичок і послуг для багатьох компаній. Проте взаємозв'язок між аутсорсингом та інноваціями залежить від певного набору навичок та типу інновацій, які впроваджують



Умови розвитку аутсорсингу в інноваційній економіці

Джерело: розроблено авторами

компанії. Передача інновацій на аутсорсинг спеціалістам – це величезна перевага для формування принципово нового продукту, а також забезпечення його успіху на ринку з метою задоволення клієнтів. Аутсорсинг дозволяє підприємствам бути більш конкурентоспроможними на ринку.

Висновки

Таким чином, специфіка розвитку аутсорсингу в умовах інноваційної економіки, за нашим баченням, полягає у сукупності управлінських дій, які допомагають підприємству на вигідних умовах залучати сторонніх фахівців до виконання відокремлених функцій з метою найефективнішого використання внутрішніх ресурсів підприємства, що дозволяє у перспективі отримати прибуток. У свою чергу, отримання прибутків дозволяє планувати та розподіляти діяльність підприємства таким чином, щоб забезпечити його інноваційну діяльність. Накопичення критичної маси інноваційно активних підприємств дозволить підвищити інноваційність національної економіки у цілому та забезпечити сталий розвиток території.

Список використаних джерел

1. Поліщук І. Р., Лайчук С. М. Застосування бухгалтерського аутсорсингу як бізнес-стратегії підприємства в умовах пандемії. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 1 (99). С. 57–61.
2. Орлова–Курилова О. В. Теоретико–методичні аспекти управління персоналом інноваційного підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету* Серія: Економічні науки. 2016. № 19 (2). С. 86–91.
3. Орлова–Курилова О. В. Венчурний капітал як необхідне джерело фінансування інноваційної діяльності. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2016. № 4 (1). С. 75–79.
4. Новак Н. П. Фінансовий менеджмент та податкове адміністрування соціально–економічного розвитку територіальних громад. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 15–18.
5. Орлова–Курилова О. В. Детермінанти інноваційної діяльності в умовах системної кризи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2017. № 25 (1). С. 186–189.
6. Орлова–Курилова О. В. Пріоритети інноваційної політики в контексті сталого соціально–економічного розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2017. № 5. С. 166–169.

7. Легенчук, С. Ф., Жиглей, І. В. Звітність з трансфертного ціноутворення в умовах аутсорсингу: організаційні та поведінкові аспекти. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 1 (99). С. 62–68.

8. Орлова–Курилова О. В. Умови формування інноваційної моделі економічного розвитку економіки України. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького*. Серія «Економічні науки». 2017. № 81 (19). С. 93–97.

9. Орлова–Курилова О. В. Сучасні методи оцінювання інноваційного потенціалу. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2018. № 4. С. 143–146.

References

1. Polishchuk, I. R., Laychuk, S. M. (2022). The scheduling of accounting outsourcing as a business strategy of entrepreneurship in the minds of the pandemic. *Ekonomika, upravlinnya ta administruvannya [Economy, management and administration]*, 1 (99), 57–61.
2. Orlova–Kurilova, O. V. (2016). Theoretical and methodological aspects of personnel management in innovative business. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu Seriya: Ekonomichni nauky [Scientific Bulletin of the Kherson State University Series: Economic Sciences]*, 19 (2), 86–91.
3. Orlova–Kurilova O. V. (2016). Venture capital as a necessary source of financing for innovative activity. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky [Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences]*, 4 (1), 75–79.
4. Novak, N. P. (2022). Financial Management and Tax Administration of socio–economic development of territorial communities. *Ekonomika ta derzhava [Economy and state]*, 2, 15–18.
5. Orlova–Kurilova, O. V. (2017). Determinants of innovative activity in the minds of a systemic crisis. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu Seriya: Ekonomichni nauky [Scientific Bulletin of the Kherson State University Series: Economic Sciences]*, 25 (1), 186–189.
6. Orlova–Kurilova, O. V. (2017). Priorities of innovation policy in the context of the current social and economic development. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky [Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences]*, 5, 166–169.
7. Legenchuk, S. F., Zhigley, I. V. (2022). Significance of transfer pricing in the minds of outsourcing: organizational and behavioral aspects. *Ekonomika, upravlinnya ta*

administruvannya [Economy, management and administration], 1 (99), 62–68.

8. Orlova–Kurilova, O. V. (2017). Mind the formation of an innovative model of the economic development of the Ukrainian economy. *Naukovyy visnykh L'viv's'koho natsional'noho universytetu veterinaryarnoyi medytsyny ta biotekhnolohiy im. S. Z. Hzhys't'koho. Seriya «Ekonomiczni nauky»* [Scientific Spring Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology named after. S. Z. Gzhitsky. Series «Economic sciences»], 81 (19), 93–97.

9. Orlova–Kurilova O. V. (2018). Modern methods of assessing innovation potential. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky* [Bulletin of Khmel'nitsky National University. Economic sciences], 4, 143–146.

Дані про авторів

Дзюба Микола Олексійович,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, права, статистики та економічного аналізу, Луганський національний аграрний університет, м. Старобільськ, Україна
e-mail: mega_160464@ukr.net

Гончар Любов Вікторівна,

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ, Україна
e-mail: lubov.v.gonchar@gmail.com

Головко Світлана Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» м. Слов'янськ, Україна
e-mail: pochta-77@meta.ua

Шнурко Антоніна Миколаївна,

старший викладач кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» м. Слов'янськ, Україна
e-mail: shnurko.a@ukr.net

Данные об авторах

Дзюба Николай Алексеевич,

к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента, права, статистики и экономического анализа, Луганский национальный аграрный университет, г. Старобельск, Украина

Гончар Любовь Викторовна,

доктор педагогических наук, доцент, доцент кафедры учета и аудита, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет», г. Славянск, Украина

Головко Светлана Александровна,

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры учета и аудита, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» г. Славянск, Украина

Шнурко Антонина Николаевна,

старший преподаватель кафедры учета и аудита, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет» г. Славянск, Украина

Data about the authors

Mykola Dziuba,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Law, Statistics, and Economic Analysis, Luhansk National Agrarian University, Starobilsk, Ukraine

Liubov Honchar,

Dr. Sc. (Pedagogy), Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing, Donbass State Teachers Training University, Slavyansk, Ukraine

Svitlana Holovko,

PhD (Pedagogy), Senior Lecturer of the Department of Accounting and Auditing, Donbass State Teachers Training University, Slavyansk, Ukraine

Antonina Shnurko,

Senior Lecturer of the Department of Accounting and Auditing, Donbass State Teachers Training University, Slavyansk, Ukraine

УДК 330.3:332.02:334.02:338.2

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610293>

СНІТКО Є.О., СКРИПНИК В.В.,
ВАРАКСІНА О.В., ІЩЕЙКІН Т.Є.

Порівняльний підхід оцінки інноваційного агробізнесу в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання застосування порівняльного підходу оцінки інноваційного агробізнесу в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства обумовлюється відсутністю єдиного алгоритму та моделі даного процесу.

Постановка проблеми. Порівняльний підхід до оцінки інноваційного агробізнесу багато в чому

аналогічний методу капіталізації доходів. В обох випадках оцінювач визначає вартість компанії, спираючись на величину прибутку. Коефіцієнт капіталізації визначається з урахуванням ринкових даних, зокрема актуальних змін та реалізації політики діджиталізації суспільства. Зазначені факти обумовлюють актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити порівняльний підхід оцінки інноваційного агробізнесу в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства.

Метод або методологія дослідження. В статті використано історично–логічний метод; метод систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Обґрунтовано, що застосування окремо взятих підходів в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства може виявитися не можливим, тому доцільно використовувати витратно–прибутковий або витратно–порівняльний підхід до оцінки інноваційного агробізнесу. Сутність його полягає в тому, що методами дохідного та порівняльного підходів розраховується ринкова вартість об'єкта у «товарно–му» вигляді, а після цього розраховується вартість реального підприємства – шляхом зменшення ринкової вартості недостатнього (який необхідно створити) елемента або збільшення якості об'єкта (із зарплатами на поліпшення з урахуванням прибутку проекту) з вартості оновленого об'єкта.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності інноваційних суб'єктів агробізнесу для підвищення соціально–економічної ефективності.

Висновки за статтею. Запропоновано комбінований (витратно–прибутковий або затратно–порівняльний) підхід використовувати для оцінки незайнятих земельних ділянок та інших природних об'єктів. Комбінований підхід слід використовувати і для оцінки об'єктів аграрного бізнесу, що відповідатиме вимогам ринку та пропозиції продавців в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства.

Ключові слова: порівняльний підхід, оцінка, інноваційний агробізнес, управління змінами, політика діджиталізації суспільства.

СНИТКО Е.А., СКРИПНИК В.В.,
ВАРАКСИНА Е.В., ИЩЕЙКИН Т.Е.

Сравнительный подход оценки инновационного агробизнеса в условиях управления изменениями и реализации политики диджитализации общества

Актуальность темы исследования. Исследование вопроса применения сравнительного подхода к оценке инновационного агробизнеса в условиях управления изменениями и реализации политики диджитализации общества обуславливается отсутствием единого алгоритма и модели данного процесса.

Постановка проблемы. Сравнительный подход к оценке инновационного агробизнеса во многом аналогичен методу капитализации доходов. В обоих случаях оценщик определяет стоимость компании, опираясь на величину прибыли. Коэффициент капитализации определяется на основе рыночных данных, в том числе актуальных изменений и реализации политики диджитализации общества. Указанные факты обуславливают актуальность темы исследования.

Постановка целей и задач исследования – исследовать сравнительный подход оценки инновационного агробизнеса в условиях управления изменениями и реализации политики диджитализации общества.

Метод или методология исследования. В статье использованы историко–логический метод, метод систематизации, классификации и теоретического обобщения; метод логического анализа и синтеза.

Презентация основного материала (результаты исследования). Обосновано, что применение отдельно взятых подходов в условиях управления изменениями и реализации полити-

ки диджитализации общества может оказаться невозможным, поэтому целесообразно использовать расходно–прибыльный или расходно–сравнительный подход к оценке инновационного агробизнеса. Сущность его заключается в том, что методами доходного и сравнительного подходов рассчитывается рыночная стоимость объекта в «товарном» виде, а после этого рассчитывается стоимость реального предприятия путем уменьшения рыночной стоимости недостаточного (который необходимо создать) элемента или увеличения качества объекта (с затратами на улучшение с учетом прибыли проекта) из стоимости обновленного объекта.

Область применения результатов. Результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности инновационных субъектов агробизнеса для повышения социально–экономической эффективности.

Выводы по статье. Предложено комбинированный (расходно–прибыльный или затратно–сравнительный) подход использовать для оценки незанятых земельных участков и других природных объектов. Комбинированный подход следует использовать и для оценки объектов аграрного бизнеса, отвечающего требованиям рынка и предложения продавцов в условиях управления изменениями и реализации политики диджитализации общества.

Ключевые слова: сравнительный подход, оценка, инновационный агробизнес, управление изменениями, политика диджитализации общества.

SNITKO Ye.O., SKRYPNYK V.V.,
VARAKSINA E.V., ISHCHEJKIN T.Ye.

Comparative approach to the evaluation of innovative agribusiness in terms of change management and implementation of digitalization policy

Relevance of the research topic. The study of the application of a comparative approach to the evaluation of innovative agribusiness in terms of change management and implementation of the policy of digitalization of society is due to the lack of a single algorithm and model of this process.

Formulation of the problem. The comparative approach to the evaluation of innovative agribusiness is largely similar to the method of income capitalization. In both cases, the appraiser determines the value of the company based on the amount of company profits. The capitalization ratio is determined taking into account market data, in particular current changes and the implementation of the policy of digitalization of society. These facts determine the relevance of the research topic.

Setting the purpose and objectives of the study – to study comparative approach to the evaluation of innovative agribusiness in terms of change management and implementation of digitalization policy.

Research method or methodology. The historical–logical method is used in the article; method of systematization, classification and theoretical generalization; method of logical analysis and synthesis.

Presentation of the main material (research results). It is substantiated that the application of separate approaches in the context of change management and implementation of digitalization policy may not be possible, so it is advisable to use cost–effective or cost–comparative approach to the evaluation of innovative agribusiness. Its essence is that the methods of income and comparative approaches calculate the market value of the object in "commodity" form, and then calculate the value of the real enterprise – by reducing the market value of the insufficient (to be created) element or increase the quality of the object with costs for improvement, taking into account the profit of the project) from the cost of the renovated facility.

Field of application of results. The results of the study can be used in the practical activities of innovative agribusiness entities to increase socio–economic efficiency.

Conclusions on the article. It is proposed to use a combined (cost–profit or cost–comparative) approach to assess vacant land and other natural objects. The combined approach should be used to assess the objects of agrarian business, which will meet the requirements of the market and the

proposals of sellers in terms of change management and implementation of digitalization policy.

Keywords: *comparative approach, evaluation, innovative agribusiness, change management, policy of digitalization of society.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Порівняльний підхід оцінки інноваційного агробізнесу дещо аналогічний методу капіталізації доходів. В обох випадках оцінювач визначає вартість підприємства, спираючися на величину його прибутку. Головна відмінність полягає у способі перетворення суми доходу у вартість підприємства. Метод капіталізації передбачає визначення вартості об'єкта агробізнесу з урахуванням капіталізації доходу. Коефіцієнт капіталізації визначається з урахуванням ринкових даних, зокрема актуальних змін та реалізації політики діджиталізації суспільства. Порівняльний підхід також оперує ринковою інформацією про ціни в порівнянні з досягнутим доходом шляхом застосування мультиплікатора, найбільш доцільного для цього об'єкта оцінки. Зазначені факти обумовлюють актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичною основою порівняльного підходу, що доводить актуальність його застосування та об'єктивність оцінки інноваційного агробізнесу, є такі базові положення:

- оцінювач використовує в якості орієнтиру реально сформовані ринком ціни акцій аналогічних підприємств інноваційного агробізнесу. За наявності розвиненого фінансового ринку фактична ціна купівлі–продажу підприємства інноваційного агробізнесу враховує ряд чинників, які впливають на величину вартості власного капіталу підприємства інноваційного агробізнесу. До таких факторів можна віднести співвідношення попиту і пропозиції на цей вид бізнесу, рівень ризику, перспективи розвитку галузі, конкурентні позиції підприємства інноваційного агробізнесу. Це полегшує роботу оцінювача, який довіряє ринковій інформації [1, 3, 5, 8];

- порівняльний підхід виходить із принципу альтернативних інвестицій. Інвестор, вкладаючи гроші в акції інноваційного агробізнесу, купує насамперед майбутній дохід. Виробничі, технологічні й інші особливості конкретного агробізнесу цікавлять інвестора із точки зору перспективи отримання доходів. Бажання отримати макси-

мальний дохід на капітал з адекватним ризиком і вільного розміщення капіталу має забезпечити вирівнювання ринкових цін [6, 9, 10];

- ціна підприємства інноваційного агробізнесу відображає його виробничі та фінансові можливості, становище на ринку, перспективи розвитку. Отже, на підприємствах інноваційного агробізнесу, обраних як аналоги, має бути однаковим співвідношення між ціною й найважливішими фінансовими параметрами, такими як прибуток, дивідендні виплати, обсяг реалізації, балансова вартість власного капіталу тощо [2, 4, 7].

Головною перевагою порівняльного підходу є орієнтація оцінювача на фактичні ціни купівлі–продажу аналогічних підприємств інноваційного агробізнесу. У разі, коли ціна визначається швидкозмінним ринком, оцінювач обмежується лише коригуваннями, що забезпечують сумісність аналога з оцінюваним об'єктом. З використанням інших підходів оцінювач визначає вартість підприємства з урахуванням розрахунків, що у контексті управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити порівняльний підхід оцінки інноваційного агробізнесу в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. При реалізації порівняльного підходу вивчають відповідний сегмент ринку і вибирають об'єкти, що конкурують з інноваційним агробізнесом, що оцінюється, проводиться відповідне коригування даних для подальшого порівняння. В основу застосування поправок покладено принцип внеску.

Відмінністю порівняльного підходу оцінки підприємств інноваційного агробізнесу є орієнтація інтегральної величини вартості і на ринкові ціни купівлі–продажу акцій, які належать схожим підприємствам, і на фактично досягнуті підприємствами фінансові результати.

Порівняльний підхід оцінки інноваційного агробізнесу передбачає, що цінність активів визначається саме тим, за скільки вони можуть бу-

ти продані при наявності сформованого ринку. Найбільш ймовірною величиною вартості підприємства інноваційного агробізнесу, яке оцінюється, має бути реальна ціна продажу аналогічного підприємства, зафіксована на ринку.

Порівняльний підхід виходить із ретроспективної інформації та відображує фактично досягнуті результати виробничо-фінансової діяльності підприємства інноваційного агробізнесу, тоді як дохідний підхід орієнтований на прогнози майбутніх доходів.

Наступною перевагою порівняльного підходу є адекватне відображення попиту і пропозиції на цей об'єкт інвестування. Ціна фактичної угоди максимально враховує ситуацію на аграрному ринку, що особливо важливо в умовах змін.

Одночасно порівняльний підхід має ряд значних недоліків, які обмежують його використання в оціночній практиці. Так, основою розрахунку є досягнуті в минулому фінансові результати. Тобто, даний метод не бере до уваги перспективи розвитку підприємства інноваційного агробізнесу в майбутньому при реалізації політики діджиталізації суспільства.

Також порівняльний підхід можливий лише при наявності доступної різнопланової фінансової інформації як за оцінюваним підприємством інноваційного агробізнесу, так і по великій кількості схожих підприємств, відібраних оцінювачем в якості аналогів. Отримання додаткової інформації від даних підприємств-аналогів інноваційного агробізнесу є складним процесом.

Крім цього, оцінювач має зробити складні коригування, вносити правки в підсумкову величину й проміжні розрахунки, які потребують також серйозного обґрунтування. Оскільки на практиці немає абсолютно однакових підприємств, оцінювач має виявити розбіжності й визначити шляхи їх нівелювання в процесі підрахунку підсумкової величини актуальної вартості.

Отже, можливість застосування порівняльного підходу залежить від наявності активного ринку власності, оскільки даний підхід передбачає використання інформації про фактичні угоди. Ще одна умова – відкритість ринку або доступність необхідної для оцінювача фінансової інформації. Третьою суттєвою умовою є наявність спеціальної служби, яка б накопичувала цінову й фінансову інформацію. Створення відповідного банку даних суттєво полегшить роботу оцінювачів, то-

му що порівняльний підхід достатньо трудомісткий і дорогий.

Відсутність відкритої ринкової інформації щодо фактичних цін купівлі-продажу підприємств інноваційного агробізнесу гальмує використання порівняльного методу оцінювання. На сьогодні кількість угод із купівлі-продажу підприємств інноваційного агробізнесу невисока та детальна інформація по них закрита.

Крім того, на фондовому ринку, переважно іноземному, розміщують свої акції лише великі агрохолдинги. Купівля підприємств інноваційного агробізнесу здійснюється шляхом укладання договору про купівлю-продаж майна із зазначенням нового власника та розміру його вкладу. Це не дозволяє отримати достовірну інформацію та гальмує використання методу угод в оцінці ринкової вартості аграрного бізнесу. Тому постає актуальним питання оцінки підприємств інноваційного агробізнесу неакціонерної форми господарювання, визначення аналога та мультиплікаторів.

Використання методу компаній-аналогів також має обмеження та труднощі у використанні. При відборі компаній-аналогів інноваційного агробізнесу слід спиратися на такі критерії:

- масштаб діяльності;
- рівень спеціалізації;
- фінансове становище.

Такі критерії оцінки, як ринки та їх сегменти, географічна диверсифікація, якість менеджменту, перспективи зростання, стадії економічного розвитку, характер взаємозамінності виробленої продукції, рівень диверсифікації виробництва, дуже важливо оцінити та достовірно визначити для підприємств інноваційного агробізнесу в умовах обмеженості ринкової інформації.

Витратний (майновий підхід) в оцінці бізнесу включає низку методів, що дозволяють оцінити підприємств інноваційний агробізнес як сукупність активів, які є майновим комплексом та достатніми для виробництва продукції, робіт, послуг. Витратний підхід в оцінці дозволяє визначити вартість майнового комплексу з урахуванням поточного стану економіки та сформований на момент оцінки бізнес-оточення оцінюваної компанії.

Овнова перевага витратного підходу – придатність проведення оцінювання нерухомості на малоактивних ринках. Недостатність інформації щодо реалізованих операцій з продажу об'єктів нерухомості обмежує можливості практич-

ного використання методів прямого порівняння продажів чи прибуткових методів. За таких умов затратні методи, які базуються на специфічній техніко-технологічній документації, здатні забезпечити надійні результати оцінювання об'єктів нерухомості інноваційного агробізнесу.

Оцінювання об'єкту нерухомості за витратним підходом визначається поведінкою раціонального покупця, що не заплатить більше мінімальної суми, необхідної для будівництва чи виготовлення об'єкта, й типового продавця, що має на меті повернути витрачені на будівництво об'єкта кошти. Витратний підхід застосовують переважно при оцінюванні об'єкта малої приватизації, малоліквідних або унікальних об'єктів. Це вимагає оцінки заміщення і визначення страхової вартості.

Застосування різних методів витратного підходу дозволяє з тією чи іншою мірою достовірності визначити, скільки коштів потрібні новому власнику для того, щоб створити компанію аналогічного профілю з аналогічними характеристиками, наявного в компанії майнового комплексу, що оцінюється. Отримані оцінювачем результати дають основу висновків інвестора: придбати готову компанію чи самостійно створити нове підприємство.

Застосування витратного підходу до оцінки підприємств інноваційного агробізнесу доцільно, коли бізнес або ще не отримав, або вже втратив ті властивості, які і відрізняють його від майна, на якому він базується, або має такий характер, за якого ці відмінності ніколи не виявляться.

Висновки

Узагальнюючи отриману інформацію, слід виділити такі недоліки методів витратного підходу оцінки інноваційного агробізнесу: не відображає прибутковості бізнесу; оцінка не завжди відповідає ринковій вартості; складний за умов недостатньої інформації, потребує індивідуальної оцінки об'єктів; не враховує вартість нематеріальних об'єктів, які не прийняті на баланс; не враховує економічних інтересів власника. Приватизаційні процеси виконуються переважно методами витратного підходу, причому найчастіше використовують різновиди методів оцінки інноваційного агробізнесу, що побудовані на визначенні вартості активів. Однак, застосування описаних вище підходів в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства може виявитися не можливим, тому доцільно використовувати ви-

тратно-прибутковий або витратно-порівняльний підхід до оцінки інноваційного агробізнесу. Сутність його полягає в тому, що методами дохідного та порівняльного підходів розраховується ринкова вартість об'єкта у «товарному» вигляді, а після цього розраховується вартість реального підприємства – шляхом зменшення ринкової вартості недостатнього (який необхідно створити) елемента або збільшення якості об'єкта (із зарплатами на поліпшення з урахуванням прибутку проекту) з вартості оновленого об'єкта. Комбінований (витратно-прибутковий або затратно-порівняльний) підхід слід використовувати для оцінки незайнятих земельних ділянок та інших природних об'єктів. Доцільно методами такого підходу оцінювати вартість об'єкта нерухомості, які вимагають реконструкції або незавершеного будівництва, до рухомого майна з високим рівнем зношеності або таким, що потребує капітального ремонту, а також об'єктам, щодо яких передбачається радикальна реорганізація та дооснащення. Комбінований підхід слід використовувати і для оцінки об'єктів аграрного бізнесу, що відповідатиме вимогам ринку та пропозиції продавців в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства.

Список використаних джерел

1. Антипенко Н. В., Чіп Л. О., Параскеєва А. М., Докучаєв О. А. Інтегрована модель оцінювання результативності підприємства в умовах управління змінами, економіки знань, діджиталізації та інноваційного підприємства. Економіка та держава. 2022. № 1. С. 19–22.
2. Вдовенко Н.М., Федірець О.В., Зось-Кіор М.В., Гнатенко І.А. Роль енергоринку в менеджменті ресурсозбереження та ресурсоефективності конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 4. С. 222–229.
3. Кожем'якіна С. М., Арбузова Т. В., Іщейкін Т. Є., Параскеєва А. М. Організаційна культура на основі посилення міжособистісної та міжгрупової взаємодії в системі інноваційного менеджменту організації в умовах глобалізації, фінансових, міграційних та корупційних ризиків. Формування ринкових відносин в Україні. 2022. №1 (248). С. 110–117.
4. Ложачевська О. М., Ольшанський О. В., Гнатенко І. А., Снітко Є. О. Державні пріоритети розвитку інноваційного підприємництва в системі менеджменту в умовах діджиталізації суспільства. Ефективна економі-

ка. 2021. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9067> (дата звернення: 07.12.2021).

5. Ложачевська О. М., Вдовенко Н. М., Родченко С. С., Ігнатюк В. В. Управління системою адаптивного стратегічного планування інноваційно орієнтованого конкурентоспроможного підприємства в умовах глобалізації та COVID-19. Формування ринкових відносин в Україні. 2022. № 1 (248). С. 53–60.

6. Охрімченко І. В., Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гнатенко І. А. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. Економіка та держава. 2021. № 8. С. 4–9.

7. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos-Kior M., Dovbush V. Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36, P. 49–66.

8. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 192–198.

9. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 3. P. 403–414.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariiev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 199–205.

References

1. Antypenko N., Chip L., Paraskieieva A., Dokuchaiev O. (2022). Integrated model for evaluating the effectiveness of the enterprise in terms of change management, knowledge economy, digitalization and innovative entrepreneurship. *Ekonomika ta derzhava [Economy and state]*, 1, 19–22.

2. Vdovenko N., Fedirets O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2020). The role of the energy market in the management of resource conservation and resource efficiency of competitive enterprises in the agri-food sector. *Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky [Ukrainian Journal of Applied Economics]*, 5.4, 222–229.

3. Kozhemiakina S., Arbuzova T., Ishchejkin T., Paraskieieva A. (2022). Organizational culture based on strengthening interpersonal and intergroup interaction in the system of innovation management of the organization in the context of globalization, financial, migration and corruption risks. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Market Relations Development in Ukraine]*, 1(248), 110–117.

4. Lozhachevska O., Olshanskyi O., Hnatenko I., Snitko Y. (2021). State priorities for the development of innovative entrepreneurship in the management system in the context of digitalization of society. *Efektivna ekonomika [Efficient economy]*, 7, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9067> (Accessed 06 Feb 2022).

5. Lozhachevska O., Vdovenko N., Rodchenko S., Ignatiuk V. (2022). Management of the system of adaptive strategic planning of innovatively oriented competitive enterprise in conditions and COVID-19. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Market Relations Development in Ukraine]*, 1 (248), 53–60.

6. Okhrimenko I., Vdovenko N., Ovcharenko Y., Hnatenko I. (2021). Innovations in the system of strategic security management of the national economy in the conditions of risks and uncertainty of globalization. *Ekonomika ta derzhava [Economy and state]*, 8, 4–9.

7. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos-Kior M., Dovbush V. (2021). Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 49–66.

8. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

9. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.3, 403–414.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariiev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

Дані про авторів

Снітко Єлизавета Олександрівна,

к.техн.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, Україна

Скрипник Вікторія Віталіївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, Україна

Вараксіна Олена Вікторівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Ищейкін Тимур Євгенович,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту ім. І.А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Данные об авторах

Снитко Елизавета Александровна,

к.техн.н., доцент, заведующая кафедры менеджмента, Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Старобельск, Украина

Скрипник Виктория Витальевна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры финансов, учета и банковского дела, Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Старобельск, Украина

Вараксіна Елена Викторовна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента им. И.А. Маркиной, Полтавский государственный аграрный университет, г. Полтава, Украина

Ищейкин Тимур Евгеньевич,

к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента им. И.А. Маркиной, Полтавский государственный аграрный университет, г. Полтава, Украина

Data about the authors

Yelyzaveta Snitko,

PhD (Engineering Science), Associate Professor, Head of the Department of Management, Lugansk National Taras Shevchenko University, Ukraine, Starobilsk

Viktoriia Skrypnyk,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Banking, Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine, Starobilsk

Elena Varaksina,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of I. Markina Department of Management, Poltava State Agrarian University, Ukraine, Poltava

Tymur Ishchejkin,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of I. Markina Department of Management, Poltava State Agrarian University, Ukraine, Poltava

УДК 339.9

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610298>

ВДОВЕНКО Н.М., КУКСА І.М.,

ДЯЧЕНКО Т.О., СІРИК М.В.

Управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів обумовлюється відсутністю єдиного алгоритму та моделі даного процесу.

Постановка проблеми. На ринку в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів склалася ситуація, за якої інновації, які здійснювались за рахунок централізованих джерел, мають надто низьку частку, тоді як інвестиції, що мали внутрішню структуру, втратили її, стали невпорядкованими і неорганізованими, стимулюючи тільки короткострокові цілі інвесторів. Вихід з такого становища вбачається в провокуванні інноваційно-інвестиційного буму, відновленні основного капіталу на принципово новій, конкурентоспроможній основі. Зазначені факти обумовлюють актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів.

Метод або методологія дослідження. В статті використано історично-логічний метод; метод систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Обґрунтовано, що при управлінні інноваційною діяльністю в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів в міру перетворення інноваційного процесу на товарний, можливо виділити дві його органічні фази: створення та розповсюдження; дифузія нововведення. Перша фаза охоплює послідовні етапи наукових досліджень, дослідно–конструкторських робіт, організацію дослідного виробництва і збуту, організацію комерційного виробництва. На цій фазі корисний ефект нововведення ще не реалізується, а тільки створюються передумови для цього. На другій фазі суспільно–корисний ефект перерозподіляється між виробниками нововведення, а також між виробниками і споживачами.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності інноваційно орієнтованих організацій, органів влади для підвищення рівня безпеки.

Висновки за статтею. Уточнено поняття «інноваційний розвиток» – як ланцюга реалізованих нововведень і винаходів, що носить комплексно–системний характер, включає в себе сфери інноваційного процесу, які впливають та визначають загальний результат економічного зростання на мікро–, мезо– та макрорівнях. Доведено, що в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів кожна стадія інноваційного процесу продукує власний результат: винахід, новацію, нововведення, інновацію. На початковій стадії – це винаходи і відкриття, що не завжди отримують комерційне застосування. На наступній стадії з'являється оформлена новація як результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок чи експериментальних робіт, які в цілому спрямовані на підвищення ефективності певної сфери.

Ключові слова: управління інноваційною діяльністю, глобалізація, міжнародна економіка, зміни в безпекології, зміни в поведінці споживачів.

ВДОВЕНКО Н.М., КУКСА І.Н.,
ДЯЧЕНКО Т.А., СИРЬК М.В.

Управление инновационной деятельностью в условиях глобализации международной экономики и изменений в безопасности и поведении потребителей

Актуальность темы исследования. Исследование вопроса управления инновационной деятельностью в условиях глобализации международной экономики и изменений в безопасности и поведении потребителей обуславливается отсутствием единого алгоритма и модели данного процесса.

Постановка проблемы. На рынке в условиях глобализации международной экономики и изменений в безопасности и поведении потребителей сложилась ситуация, при которой инновации, осуществлявшиеся за счет централизованных источников, имеют слишком малую долю, тогда как инвестиции, которые имели внутреннюю структуру, потеряли её, стали неупорядоченными и неорганизованными, стимулируя только краткосрочные цели инвесторов. Выход из такого положения усматривается в провоцировании инновационно–инвестиционного бума, восстановлении основного капитала на принципиально новой, конкурентоспособной основе.

Постановка целей и задач исследования – исследовать управление инновационной деятельностью в условиях глобализации международной экономики и изменений в безопасности и поведении потребителей.

Метод или методология исследования. В статье использованы историко–логический метод, метод систематизации, классификации и теоретического обобщения; метод логического анализа и синтеза.

Презентация основного материала (результаты исследования). Обосновано, что при управлении инновационной деятельностью в условиях глобализации международной экономики и изменений в безопасности и поведении потребителей по мере превращения инновационного процесса в товарный можно выделить две его органические фазы: создание и распространение; диффузия нововведения. Первая фаза охватывает последовательные этапы научных исследований, опытно–конструкторских работ, кампанию опытного производства и сбыта, кампанию

коммерческого производства. На этой фазе полезный эффект новшества еще не реализуется, а только создаются предпосылки для этого. На второй фазе общественно полезный эффект перераспределяется между производителями нововведения, а также между производителями и потребителями.

Область применения результатов. Результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности инновационно ориентированных организаций, органов власти для повышения уровня безопасности.

Выводы по статье. Уточнено понятие «инновационное развитие» – как цепи реализуемых нововведений и изобретений, носящую комплексно–системный характер, что включает в себя сферы инновационного процесса, влияющие и определяющие общий результат экономического роста на микро–, мезо– и макроуровнях. Доказано, что в условиях глобализации международной экономики и изменений в безопасности и поведении потребителей каждая стадия инновационного процесса продуцирует собственный результат: изобретение, новшество, нововведение, инновацию. На начальной стадии – это изобретения и открытия, которые не всегда получают коммерческое применение. На следующей стадии эффективности определенной сферы.

Ключевые слова: управление инновационной деятельностью, глобализация, международная экономика, изменения в безопасности, изменения в поведении потребителей.

VDOVENKO N.M., KUKSA I.M.,
DIACHENKO T.O., SIRYK M.V.

Management of innovation in the globalization of the international economy and changes in safety and consumer behavior

Relevance of the research topic. Research on the management of innovation in the globalization of the international economy and changes in safety and consumer behavior is due to the lack of a single algorithm and model of this process.

Formulation of the problem. In the context of globalization of the international economy and changes in safety and consumer behavior, innovations from centralized sources have too low a share, while investments that have lost their internal structure have become disorganized and disorganized, stimulating only short–term goals of investors. The way out of this situation is seen in provoking an innovation and investment boom, the restoration of fixed capital on a fundamentally new, competitive basis.

Setting the purpose and objectives of the study – to study management of innovation in the globalization of the international economy and changes in safety and consumer behavior.

Research method or methodology. The historical–logical method is used in the article; method of systematization, classification and theoretical generalization; method of logical analysis and synthesis.

Presentation of the main material (research results). It is substantiated that in the management of innovation in the globalization of the international economy and changes in safety and consumer behavior as the innovation process becomes commodity, it is possible to distinguish two organic phases: creation and dissemination; diffusion of innovation. The first phase covers the successive stages of research, research and development, organization of research production and marketing, organization of commercial production. At this stage, the beneficial effect of innovation is not yet realized, but only creates the preconditions for this. In the second phase, the socially beneficial effect is redistributed between producers of innovation, as well as between producers and consumers.

Field of application of results. The results of the study can be used in the practice of innovation–oriented organizations, authorities to increase security.

Conclusions on the article. The concept of «innovative development» is clarified – as a chain of implemented innovations and inventions, which is complex and systemic in nature, includes areas of innovation that affect and determine the overall outcome of economic growth at the micro, meso and macro levels. It is proved that in the conditions of globalization of the international economy

and changes in safety and consumer behavior, each stage of the innovation process produces its own result: invention, innovation, innovation, innovation. At the initial stage, these are inventions and discoveries that will not always be commercially applicable. At the next stage there is a formalized innovation as a result of basic, applied research, development or experimental work, which is generally aimed at improving the efficiency of a particular area.

Keywords: *innovation management, globalization, international economy, changes in security, changes in consumer behavior.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інноваційна діяльність є сферою економічної діяльності, що суттєво зазнала негативного впливу кризових явищ в період безпекових викликів. На ринку в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів склалася ситуація, за якої інновації, що в недалекому минулому здійснювались з централізованих джерел, мають занадто низьку частку, тоді як інвестиції з внутрішньої структури втратили її, стали недостатньо впорядкованими та недостатньо організованими, стимулюючи виключно короткострокову мету інвесторів. Вихід із такого стану вбачається в неможливості подолання економічної кризи без інноваційно-інвестиційного буму, відтворення основного капіталу на принципово нових, конкурентоспроможних засадах. Представлені факти й обумовили актуальність даної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Виникнення інноваційних теорій розвитку суспільства відносять до початку ХХ ст., що пов'язано зі змінами в загальній системі економічного світогляду, коли на перше місце виходять нематеріальні активи. Найбільш значимими у цьому напрямі є праці В. Зомбарта, В. Мітчерліха та Й. Шумпетера [3; 9]. Б. Твісс ще на початку минулого століття дійшов висновку, що на циклічний рівень розвитку виробництва впливають, насамперед, внутрішні чинники, пов'язані з відтворенням основного капіталу [1].

Підґрунтям для багатьох інноваційних теорій є теоретичні надбання Й. Шумпетера, дослідження якого різні дослідники оцінюють і трактують досить неоднозначно. Це зумовлено тим, що його наукове надбання переросло час і має досить велике значення в різні періоди розвитку суспільства і науки. Тому науковці різних часів знаходили підтвердження своїм думкам в теоріях цього дослідника. Й. Шумпетер сформулював систем-

ну теорію інноваційного розвитку, центральним місцем якої є економічна категорія «інновації» як необхідної виробничої функції, зумовленої змінами факторів виробництва, ресурсів або їх комбінації [10]. При цьому виділено основні складові інноваційної діяльності: запровадження нової продукції, товару, послуги, нових чи невідомих споживачу їх видів; застосування нової технології виробництва, запровадження для певної галузі невідомого методу виробництва; використання нових матеріалів, видів сировини й її джерел; відкриття й освоєння нових ринків споживання продукції; підлив монополії конкурентів чи монополізація ринку за рахунок виробництва власної, невідомої раніше продукції; впровадження нової організації виробничого й управлінського процесів, організаційних структур чи їх удосконалення.

Зміст інновацій та інноваційної діяльності відображає широкий підхід до її визначення, із якого випливає, що інновації можуть створюватися в будь-якій предметній сфері діяльності людини [2; 4–8], що в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інновація при різних умовах визначається як процес та як кінцевий результат діяльності, втілений у вигляді новітнього чи удосконаленого продукту, нових послуг, які мають ринковий попит чи соціально-економічну значимість для суспільства, новітніх чи вдосконалених технологічних процесів, які використовуються в практичній діяльності. Внаслідок використання інновацій значно змінюються кількісно-якісні характеристики виробництва і споживання, прискорюється економічний розвиток, забезпечується інтенсифікація суспільного розвитку.

Управління інноваційною діяльністю розглядається як важлива частина суспільно-економічної системи і людської життєдіяльності в усіх її проявах і фрагментарно знаходить прояв у багатьох відносно самостійних напрямках наукових досліджень, зокрема в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів. За останні роки не було сформовано цілісної теорії, що об'єднала б розпорошені інноваційні дослідження, а термін «інновація», незважаючи на його загально визнаність та широкий вжиток, не набув і досі однозначного тлумачення.

Щоб ефективно здійснювати управління інноваційною діяльністю на мікро-, мезо- чи макrorівнях, необхідно, передусім, ґрунтовно проаналізувати теорію інноваційного розвитку й уточнити основні поняття. Дослідження сутності інновацій у контексті теорії інноваційного розвитку дає змогу врахувати сучасні характеристики у визначенні інновацій усіх конкурентних чинників, хронологічно відтворити генезис визначення таких понять як «інновації», «інноваційна діяльність», «інноваційний розвиток» та обґрунтувати їх основні характеристики як економічних категорій.

Як і базова категорія «інновація», інноваційна діяльність не має однозначного визначення в науковому середовищі. Визначення інноваційної діяльності в вітчизняному законодавстві має певні відмінності. Найбільш точне її визначення дається в статті 1 Закону України «Про інноваційну діяльність», де визначено інноваційну діяльність як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [5].

Згідно Закону України «Про інвестиційну діяльність» (ст. 3) інноваційну діяльність визначено як одну із форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу і включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального і екологічного становища [5].

Господарський кодекс України розглядає інноваційну діяльність лише в сфері господарювання і визначає її як діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя (ст. 325) [8].

При визначенні поняття інноваційної діяльності часто акцентується увага на зв'язках інноваційної та науково-технічної діяльності й з упровадженням науково-технічних розробок (діяльність із доведення науково-технічних ідей, винаходів, розробок до результату, що може бути практично використаним) [4].

В загальному сенсі інноваційна діяльність включає усі види наукової діяльності, проектно-конструкторські, технологічні, дослідні розробки, діяльність із освоєння нововведень у виробництві. Інноваційна діяльність за характером є системною й багатоплановою, з якою поєднані організаційні, соціальні й технологічні нововведення. В ході їх упровадження формується нова модель розвитку в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів, перетворення й використання економічних, природних і суспільних ресурсів [8]. Отже, за універсальним визначенням, інноваційна діяльність – це цілеспрямовані дії, здійснювані за будь-яким видом діяльності (чи в будь-якій її предметній сфері) шляхом залучення засобів інтелектуальної діяльності й механізмів її підтримки, притаманних даній предметній сфері, із метою отримання різних ефектів (економічних, екологічних, науково-технічних, соціальних тощо), впровадження у практику нових інноваційних продуктів (нові товари, новітні/вдосконалені технології, послуги, оригінальні підходи розв'язання проблем), затребуваних суспільством чи його інститутами. При цьому змінюються якісні характеристики як самої сфери інноваційної діяльності, так і сегментів споживання чи застосування цих продуктів [6].

Національна економічна практика свідчить, що високих результатів можна досягнути виключно за рахунок системного та цілеспрямованого новаторства, націленого на забезпечення якісного рівня взаємодії на основі використання актуальних науково-економічних і науково-технічних знань. Управління інноваційною діяльністю в

умовах глобалізації міжнародної економіки передбачає створення й залучення із зовнішнього середовища новацій, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності й безпекової складової на макро-, мезо- та мікрорівнях, зміцнять ринкові позиції, забезпечуватимуть перспективи розвитку тощо.

Об'єктом управління інноваційною діяльністю є інновації – новостворені, удосконалені конкурентоспроможні технології, продукція, послуги, організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного характеру, які можуть істотно поліпшити структуру й якість виробництва та соціальної сфери. В залежності від об'єкта та предмета дослідження інновації розглядаються як зміни, процес, система або результат.

В умовах сучасних змін в поведінці споживачів головним критерієм успіху економіки є здатність до розширення виробництва внаслідок інновацій, які зорієнтовані на кінцевий результат прикладного характеру і забезпечують певний технічний чи соціально-економічний ефект, тобто втілення наукового відкриття, технічного винаходу у новій технології або у новому виді виробу. Тобто це є суспільно-технічно-економічним процесом, що через практичне використання ідей та винаходів призводитиме до створення кращих за базовими властивостями виробів, технологій. Якщо інновація орієнтується на економічні вигоди, прибутки, поява її на ринку може принести додатковий дохід [4]. У внутрішній логіці нововведень є нова форма динамізації економічного розвитку.

Також інновації розглядають як зміни, що вводять підприємства у свою діяльність з метою підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У сучасних умовах змін безпекових реалій в системі господарювання інновації є необхідним і об'єктивним чинником конкурентоспроможного розвитку підприємств та відіграють роль найважливішого засобу розв'язання основних соціально-економічних завдань. Тобто інновація є новим підходом до виробництва і збуту продукції в умовах глобалізації міжнародної економіки, завдяки якому інноватор здобуває перевагу над конкурентами.

Інновації є головною складовою успішного функціонування підприємства і суттєво впливають на рівень його прибутковості [10]. Адаптивне управління інноваційною діяльністю є важливим елементом підвищення ефективності економіки,

оскільки промислова інновація починається з ідеї і проходить фази дослідження, розробки та створення нових зразків продукції, технологій чи послуг та їх комерціалізації.

Висновки

Уточнено поняття «інноваційний розвиток» – як ланцюга реалізованих нововведень і винаходів, що носить комплексно-системний характер, включає в себе сфери інноваційного процесу, які впливають та визначають загальний результат економічного зростання на мікро-, мезо- та макрорівнях. При управлінні інноваційною діяльністю в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів у міру перетворення інноваційного процесу на товарний, можливим є виділення дві його органічні фази: створення і розповсюдження; дифузія нововведення. Перша – охоплює послідовні етапи наукових досліджень, дослідно-конструкторських робіт, організацію дослідного виробництва та збуту, організацію комерційного виробництва. На ній корисний ефект нововведення ще не реалізується, а лише створюються передумови для цього. На другій фазі суспільно-корисний ефект перерозподіляється між виробниками нововведення, між виробниками та споживачами. Очевидно, що кожна стадія інноваційного процесу формує власні результати: винаходи, новації, нововведення, інновації. На першій стадії – це винаходи і відкриття, які не завжди отримують комерційне застосування. На другій стадії з'являється оформлена новація як результат фундаментальних та прикладних досліджень, розробок або експериментальних робіт, що у цілому спрямовані на підвищення ефективності певної сфери.

Список використаних джерел

1. Вдовенко Н. М., Сухомлин Л. В., Бачкір І. Г., Гнатенко І. А. Управлінські засади моделювання державних пріоритетів в інноваційній економіці: диверсифікація підприємницької діяльності та адаптування ринку. Економіка та держава. 2021. № 9. С. 19–23.
2. Вдовенко Н.М., Федірець О.В., Зось-Кіор М.В., Гнатенко І.А. Роль енергоринку в менеджменті ресурсозбереження та ресурсоефективності конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 4. С. 222–229.
3. Живко З. Б., Кредісов В. А., Гнатенко І. А., Гальонкін С. С. Інституціонально-матрична кластеризація в

системі стратегічного управління інноваційною економікою в умовах зміни споживчих переваг, глобалізації, діджиталізації, формування економічної культури суспільства та сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід, 2021. № 21. С. 37–43.

4. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 192–198.

5. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 199–205.

6. Bilan Y., Zos-Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. Projecting the social component of the efficient management of land resources. *Journal of Security and Sustainability. Issues*. 2017. № 7(2). P. 287–300.

7. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.

8. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. Management bases of modeling of business development state priorities: motivational-cognitive, socio-economic, stereotypical-behavioral factors. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. Випуск 3. 2021. С. 58–64.

9. Kuksa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. Modeling of State Priorities of Management in the Conditions of Globalization: Financial, Technical-technological and Resource Aspects. *Економічні горизонти*. 2021. №1. С. 21–29.

10. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 3. P. 403–414.

References

1. Vdovenko N., Sukhomlyn L., Bachkir I., Hnatenko I. (2021). Management principles of modeling state priorities in the innovative economy: diversification of busi-

ness and market adaptation. *Ekonomika ta derzhava [Economy and state]*, 9, 19–23.

2. Vdovenko N.M., Fedirets O.V., Zos-Kior M.V., Hnatenko I.A. (2020). The role of the energy market in the management of resource conservation and resource efficiency of competitive enterprises in the agri-food sector. *Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky [Ukrainian Journal of Applied Economics]*, 5.4, 222–229.

3. Zhyvko Z., Kredisov V., Hnatenko I., Galonkin, S. (2021). Institutional-matrix clustering in the system of strategic management of innovative economy in the conditions of change of consumer preferences, globalization, digitalization, formation of economic culture of society and sustainable development. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 21, 37–43.

4. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

5. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

6. Bilan Y., Zos-Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. (2017). Projecting the social component of the efficient management of land resources. *Journal of Security and Sustainability*, 7(2), 287–300.

7. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.

8. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. (2021). Management bases of modeling of business development state priorities: motivational-cognitive, socio-economic, stereotypical-behavioral factors. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky» [Bulletin of Cherkasy University. Economic Sciences Series]*, 3, 58–64.

9. Kuksa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. (2021). Modeling of state priorities of management in the conditions of globalization: financial, technical-technological and resource aspects. *Ekonomichni horyzynty [Economic horizons]*, 1, 21–29.

10. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.3, 403–414.

Дані про авторів

Вдовенко Наталія Михайлівна,

д.е.н., професор, завідувач кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Кукса Ігор Миколайович,

д.е.н., професор, професор кафедри економічної кібернетики і системного аналізу, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Дяченко Тетяна Олексіївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

Сірик Максим Віталійович,

к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту підприємств, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Данные об авторах

Вдовенко Наталья Михайловна,

д.э.н., профессор, заведующая кафедрой глобальной экономики, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украина, г. Киев, Украина

Кукса Игорь Николаевич,

д.э.н., профессор, профессор кафедры экономической кибернетики и системного анализа, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця, г. Харьков, Украина

Дяченко Татьяна Алексеевна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента, Национальный транспортный университет, г. Киев, Украина

Сырик Максим Витальевич,

к.э.н., старший преподаватель кафедры менеджмента предприятий, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев, Украина

Data about the authors

Nataliia Vdovenko,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Global Economics, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Ihor Kuksa,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Economic Cybernetics and System Analysis Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Tetiana Diachenko,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, National Transport University, Kyiv, Ukraine

Maksym Siryk,

PhD (Economics), Senior Lecturer Department of Management of Enterprises, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

УДК 330.34: 334.021

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610306>

ЯЦИКОВСЬКИЙ Б.І.

Фінансові аспекти національного розвитку гірничодобувної галузі з поєднанням державного і приватного капіталу

Актуальність теми дослідження. Ефективний розвиток гірничодобувної галузі передбачає удосконалення фінансових інструментів державного регулювання зазначеним сектором економіки. Одним з інструментів такого регулювання є оптимальне поєднання державного і приватного капіталу, що потребує більш детального вивчення.

Постановка проблеми. Гірничодобувна галузь України є стратегічно важливим сектором національної економіки, що займається видобутком мінеральних ресурсів, їх первинною обробкою (подрібнення, сортування, збагачення) з метою використання її кінцевої продукції різними підприємствами переробної промисловості або безпосереднього споживання її сировини (пісок, камінь або глина у будівництві, вугілля для опалення будинків тощо) будь-якими елементами ринкової економіки. Ефективний видобуток корисних копалин є запорукою забезпечення соціально-економічного розвитку держави та підвищення її макроекономічних показників. Одночасно мінераль-

ні ресурси та корисні копалини у земних надрах розташовані нерівномірно, а інколи їх добування є ресурсовитратним. Також існує проблематика застарілості виробничих фондів, матеріально-технічної бази та технологій, що унеможлиблює подальший ефективний розвиток гірничодобувної галузі в Україні. Рішенням зазначених проблеми є забезпечення фінансування економічного розвитку гірничодобувної галузі в Україні з використанням державного і приватного капіталу.

Постановка мети і завдань дослідження – визначення основних тенденцій економічного розвитку гірничодобувної галузі та розгляд стану її фінансового забезпечення з використанням державного і приватного капіталу.

Метод або методологія дослідження. В статті використано метод статистичного аналізу; систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод дедукції та індукції.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). У статті досліджено економічний розвиток гірничодобувної галузі в Україні та визначено джерела її фінансування. Акцентовано увагу на необхідності підтримки подальшого розвитку зазначеної галузі, які стратегічно важливого сектору національної економіки. Проведено ретроспективний аналіз наукових досліджень з проблематики використання фінансових інструментів для економічного розвитку гірничодобувної галузі. Проаналізовано динаміку обсягів реалізованої промислової продукції, індексів виробництва у розрізі секторів гірничодобувної галузі, валового виробництва та відзначено стійку тенденцію зниження зазначених показників. З'ясовано причини зниження прибутковості гірничодобувної промисловості та збільшення збитковості. Проаналізовано інвестиційні та фінансові ресурси, які були спрямовані у гірничодобувну галузь.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств гірничодобувної галузі для підвищення рівня фінансового забезпечення поточної та перспективної діяльності.

Висновки за статтею. Відзначено, що фінансування розвитку гірничодобувної галузі в Україні здійснюється у більшості з використанням приватного капіталу та власних коштів підприємства або організації. Аналіз фінансування економічного розвитку гірничодобувної галузі засвідчив, що найбільшу кількість коштів було спрямовано на добування сирої нафти та природного газу. Більшість капітальних інвестицій було спрямовано у гірничодобувну галузь м. Києва, Дніпропетровської та Полтавської областей. За результатами дослідження фінансування економічного розвитку гірничодобувної галузі в Україні з поєднанням державного і приватного капіталу визначено, що зазначений сектор економіки потребує термінових капітальних вкладень та залучень інвестицій, як з державних так і приватних джерел. Акцентовано увагу на необхідності створення державою належних умов у сфері банківського кредитування, активізації бюджетного фінансування гірництва та сприяння підприємствам у пошуку іноземних або вітчизняних інвесторів, які будуть спрямовувати кошти у розвиток вітчизняної гірничої галузі на вигідних умовах.

Ключові слова: фінансування, гірничодобувна галузь, фінансовий стан, приватний та державний капітал, інвестиції.

ЯЦИКОВСКИЙ Б.И.

Финансовые аспекты национального развития горнодобывающей отрасли с сочетанием государственного и частного капитала

Актуальность темы исследования. Эффективное развитие горнодобывающей отрасли предполагает усовершенствование финансовых инструментов государственного регулирования указанным сектором экономики. Одним из инструментов такого регулирования является оптимальное сочетание государственного и частного капитала, что требует более детального изучения.

Постановка проблемы. Горнодобывающая отрасль Украины является стратегически важным сектором национальной экономики, занимающейся добычей минеральных ресурсов, их первичной обработкой (измельчение, сортировка, обогащение) с целью использования ее конечной продукции разными предприятиями перерабатывающей промышленности или непосредствен-

ного потребления ее сырья (песок, камень или глина в строительстве, уголь для отопления зданий и т.д.) любыми элементами рыночной экономики. Эффективная добыча полезных ископаемых является залогом обеспечения социально–экономического развития государства и повышения его макроэкономических показателей. Одновременно минеральные ресурсы и полезные ископаемые в земных недрах расположены неравномерно, а иногда их добыча является ресурсозатратным. Также существует проблематика устаревших производственных фондов, материально–технической базы и технологий, что делает невозможным дальнейшее эффективное развитие горнодобывающей отрасли в Украине. Решением этих проблем является обеспечение финансирования экономического развития горнодобывающей отрасли в Украине с использованием государственного и частного капитала.

Постановка целей и задач исследования – определение основных тенденций экономического развития горнодобывающей отрасли и рассмотрение состояния ее финансового обеспечения с использованием государственного и частного капитала.

Метод или методология исследования. В статье использован метод статистического анализа; систематизации, классификации и теоретического обобщения; метод дедукции и индукции

Презентация основного материала (результаты исследования). В статье исследовано экономическое развитие горнодобывающей отрасли в Украине и определен источник ее финансирования. Акцентируется внимание на необходимости поддержания дальнейшего развития указанной отрасли, стратегически важного сектора национальной экономики. Проведен ретроспективный анализ научных исследований по проблематике использования финансовых инструментов для экономического развития горнодобывающей отрасли. Проанализирована динамика объемов реализованной промышленной продукции, индексов производства в разрезе секторов горнодобывающей отрасли, валового производства и отмечена устойчивая тенденция снижения указанных показателей. Выявлены причины снижения доходности горнодобывающей промышленности и увеличения убыточности. Проанализированы инвестиционные и финансовые ресурсы, направленные в горнодобывающую отрасль.

Область применения результатов. Результаты исследования могут использоваться в практической деятельности предприятий горнодобывающей отрасли для повышения уровня финансового обеспечения текущей и перспективной деятельности.

Выводы по статье. Отмечено, что финансирование развития горнодобывающей отрасли осуществляется в большинстве с использованием частного капитала и собственных средств предприятия или организаций. Анализ финансирования экономического развития горнодобывающей отрасли показал, что наибольшее количество средств было направлено на добычу сырой нефти и природного газа. Большинство капитальных инвестиций было направлено в горнодобывающую отрасль Киева, Днепропетровской и Полтавской областей. По результатам исследования финансирования экономического развития горнодобывающей отрасли в Украине с сочетанием государственного и частного капитала определено, что указанный сектор экономики требует срочных капитальных вложений и привлечений инвестиций, как из государственных, так и частных источников. Акцентируется внимание на необходимости создания государством надлежащих условий в сфере банковского кредитования, активизации бюджетного финансирования горнодобывающей отрасли и содействия предприятиям в поиске иностранных или отечественных инвесторов, которые будут направлять средства на развитие отечественной горной отрасли на выгодных условиях.

Ключевые слова: финансирование, горнодобывающая отрасль, финансовое состояние, частный и государственный капитал, инвестиции.

YATSKOVSKYY B.I.

Financial aspects of national development of the mining industry with a combination of public and private capital

Relevance of the research topic. Effective development of the mining industry involves improving the financial instruments of state regulation of this sector of the economy. One of the tools of such

regulation is the optimal combination of public and private capital, which requires more detailed study.

Formulation of the problem. *The mining industry of Ukraine is a strategically important sector of the national economy, engaged in the extraction of mineral resources, their primary processing (grinding, sorting, enrichment) in order to use its final products by various processing enterprises or direct consumption of raw materials (sand, stone or clay in construction). coal for heating houses, etc.) any elements of a market economy. Effective mining is the key to ensuring the socio-economic development of the state and improving its macroeconomic indicators. At the same time, mineral resources and minerals in the earth's interior are unevenly distributed, and sometimes their extraction is resource-intensive. There is also the issue of obsolescence of production assets, material and technical base and technologies, which prevents further effective development of the mining industry in Ukraine. The solution to these problems is to provide financing for the economic development of the mining industry in Ukraine with the use of public and private capital.*

Setting the purpose and objectives of the study – *to determine the main trends in economic development of the mining industry and consider the state of its financial security using public and private capital.*

Research method or methodology. *The article uses the method of statistical analysis; systematization, classification and theoretical generalization; method of deduction and induction.*

Presentation of the main material (research results). *The article examines the economic development of the mining industry in Ukraine and identifies sources of funding. Emphasis is placed on the need to support the further development of this sector, which is a strategically important sector of the national economy. A retrospective analysis of scientific research on the use of financial instruments for economic development of the mining industry. The dynamics of volumes of sold industrial products, indices of production in terms of sectors of mining, gross production are analyzed and a steady downward trend in these indicators is noted. The reasons for the decline in profitability of the mining industry and the increase in losses have been identified. Investment and financial resources that were directed to the mining industry are analyzed.*

Field of application of results. *The results of the study can be used in the practical activities of mining enterprises to increase the level of financial support for current and future activities.*

Conclusions on the article. *It is noted that the financing of the development of the mining industry in Ukraine is carried out mostly with the use of private capital and own funds of enterprises or organizations. The analysis of financing the economic development of the mining industry showed that the largest amount of funds was spent on the production of crude oil and natural gas. Most of the capital investments were directed to the mining industry of Kyiv, Dnipropetrovsk and Poltava regions. According to a study of financing the economic development of the mining industry in Ukraine with a combination of public and private capital, it was determined that this sector of the economy needs urgent capital investment and investment, both from public and private sources. Emphasis is placed on the need for the state to create appropriate conditions in the field of bank lending, intensify budget financing of mining and assist enterprises in finding foreign or domestic investors who will direct funds to the development of the domestic mining industry on favorable terms.*

Key words: *financing, mining industry, financial condition, private and state capital, investments.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Макроекономічна нестабільність, валютні коливання, здороження палива та сировини, яка є необхідною для розвитку гірничодобувної галузі спричинили деяку інертність економічного розвитку зазначеного сектору економіки. Протягом останніх кілька років гірничодобувна галузь переживала спад. Негативною

є тенденція відтоку іноземних інвестицій з промисловості, через звільнення іноземних інвесторів у нашій країні внаслідок погіршення фіскальних та правових умов. Одним з шляхів вирішення зазначених проблем є поліпшення фінансового забезпечення гірничодобувної галузі із використанням приватного та державного капіталів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фінансування економічного

розвитку гірничодобувної галузі в Україні завжди знаходилася у вирії наукової думки. А. Кулініч наголошував на недостатності фінансування вугледобування особливо на першому етапі проведення підготовчих виробок, що знижує ефективність роботи шахт та зменшує рівень безпеки праці шахтарів [10]. У праці К. Слюсаренка та Г. Концесвітна відображено ключові аспекти забезпечення фінансового стану підприємств гірничодобувної промисловості України в умовах сучасного соціально-економічного розвитку та запропоновано пропозиції щодо його підвищення [13]. М. Адаменко, І. Афанасьєв, С. Капітула, А. Шахно досліджували проблематику забезпечення конкурентоспроможності підприємств гірничодобувної галузі за допомогою оновленої методології та реалізації практики заощадливого управління розподіленням інвестицій між дочірніми підприємствами та материнською компанією [1]. О. Клокар, І. Перезовова, Е. Роздобудько, А. Опаленко акцентували увагу на необхідності відтворення соціального капіталу в гірничодобувній промисловості, що за думкою авторів, забезпечить ефективний розвиток значеної галузі [7]. М. Коваленко запропонувала модель діагностики фінансового та економічного стану гірничодобувної галузі [8]. В. Короткий визначив ключові напрямки роботи міжнародних фінансових організацій з метою підвищення соціальної та екологічної діяльності підприємств гірничодобувної галузі [9]. Л. Тимошенко та В. Лоскутова, запропонували напрями фінансування природоохоронних програм гірничорудних підприємств та здійснили прогнозування обсягів фінансування необхідного для природоохоронної діяльності [15]. О. Бондар-Підгурська визначила ключові методичні аспекти інноваційної діяльності у гірничодобувній галузі та деталізувала джерела фінансового оздоровлення вугледобувних підприємств [3]. С. Іванов та В. Чекіна обґрунтували найліпші фінансові інструменти для ефективної роботи вітчизняних підприємств і регіонів гірничодобувної промисловості та запропонували нові економічні та організаційні заходи, підходи і методи, які доцільно використовувати для стимулювання четвертої промислової революції [5]. Л. Тимошенко запропонувала напрями фінансового забезпечення еколого-орієнтованої діяльності гірничо-збагачувального підприємства та акцентувала увагу на регіональних ас-

пектах фінансового забезпечення гірничорудних підприємств [14]. Ю. Папіж звернув увагу наукової спільноти на необхідності формування територіально-виробничих кластерів з метою зменшення депресивності гірничодобувних регіонів та поліпшення фінансового стану гірництва у цілому [11]. Н. Ізмайлова та М. Бурніс акцентували увагу на ефективному використанні оборотного капіталу гірничодобувних підприємств Криворізького залізничного басейну з метою підвищення його фінансової стійкості [6]. А. Балега, М. Курило [2], В. Волошенюк [4], К. Слюсаренко, Н. Булда [12], Т. Герасименко, О. Чоха [16], С. Шагоян [17], Г. Швиданенко, Д. Матукова [18] порушували питання удосконалення методики фінансової оцінки гірничодобувних підприємств, деталізували шляхи їх подальшого ефективного фінансово-економічного розвитку з використанням інструментів стимулювання гірничодобувної галузі, що реалізуються у країнах Європейського союзу. Не применшуючи значення наукових досліджень перелічених вчених відзначимо на необхідності безперебійного перегляду стану економічного розвитку гірничодобувної галузі в Україні та визначення ключових джерел її фінансування з урахуванням сьогодення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – визначення основних тенденцій економічного розвитку гірничодобувної галузі та розгляд стану її фінансового забезпечення з використанням державного і приватного капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналізуючи інструменти, які пропонуються вченими [15; 17; 18] для підвищення економічного розвитку гірничодобувної галузі, слід відзначити акцент авторів на необхідності поліпшення цінового регулювання, покращення умов роботи шахт, покращення внутрішньофірмового клімату, енергетичного заощадження, стимулювання роботи промислового сектору, мінімізації забруднення повітря, поваги до робітників тощо.

Розглянемо поточний стан економічного розвитку гірничодобувної галузі. Так, на початок 2021 р. гірничодобувною галуззю було реалізовано промислової продукції на 360227,5 млн. грн, що менше у порівнянні з попереднім роком на 42005,2 млн. грн. або 10,5 %. Традиційно за усі часи існування вітчизняної промисловості найбільша кількість промислової продукції була ре-

алізовано переробною галуззю. У 2020 р. обсяг реалізованої продукції у переробній галузі становив 1854451,2 млн. грн., що на 1494223,7 млн. грн. або 19,4 % більше ніж у гірничодобувній промисловості. Частка реалізованої продукції гірничодобувною галуззю у 2021 р. становила 11,2 % від загальної кількості реалізованої продукції у промисловості та 57,9 % – переробною галуззю відповідно. Відносно 2010 р. така частка збільшилася у гірничодобувній галузі на 1,2 %, а у переробній зменшилася на 9,5 %. У цілому лінія тренду свідчить про незначне збільшення частки реалізованої продукції у промисловості гірничодобувною галуззю протягом 2010–2020 рр., що не характеризує сталий економічний зріст досліджуваного сектору економіки (рис. 1).

Важливим показником, що характеризує економічний розвиток гірничодобувної галузі в Україні є індекс промислової продукції (рис. 2). Зазначений індекс характеризувався значним падінням у 2014 – 2015 рр. Саме у цей період відбулася втрата окремих територій Донецької, Луганської областей та АРК, де видобувалася значна кількість вугілля, яке є критично необхідним для функціонування усієї національної промисловості.

Відповідно інформації, що зображена на рис. 3 у 2014–2015 рр. індекс продукції у гірничодо-

бувній галузі катастрофічно знизився майже у 2,5 рази. Наступне падіння досліджуваного показника відбулося у 2017 р., у період, коли наша держава остаточно припинила господарські відносини з Російською Федерацією. Одночасно з розірванням партнерських відносин Російською Федерацією було запроваджено низку санкцій у гірничодобувній галузі стосовно українських корисних копалин, що також негативно відзначилося на індексах гірничодобувної промисловості. У 2018–2019 рр. можна спостерігати деяке поживлення економічного розвитку добувної промисловості, відносно попередніх років, що говорить про стабілізацію ситуації внаслідок активізації постачання на експорт видобутої сировини вітчизняними підприємствами, сприятливу ринкову кон'юнктуру та ціни на гірничодобувну продукцію. Як приклад у 2019 р. експорт продукції гірничодобувної галузі до європейських країн становив \$2,7 млрд, що вище відносно 2011 р. на \$2,5 млрд. Одночасно початок 2020 р. характеризувався знову масштабним падінням індексів гірничодобувної продукції, що пояснюється пандемією COVID-19. Безпрецедентні карантинні заходи, які запроваджуються і у цей час майже усіма країнами світу викликали затяжну фінансово-економічну кризу, яка спричинила падін-

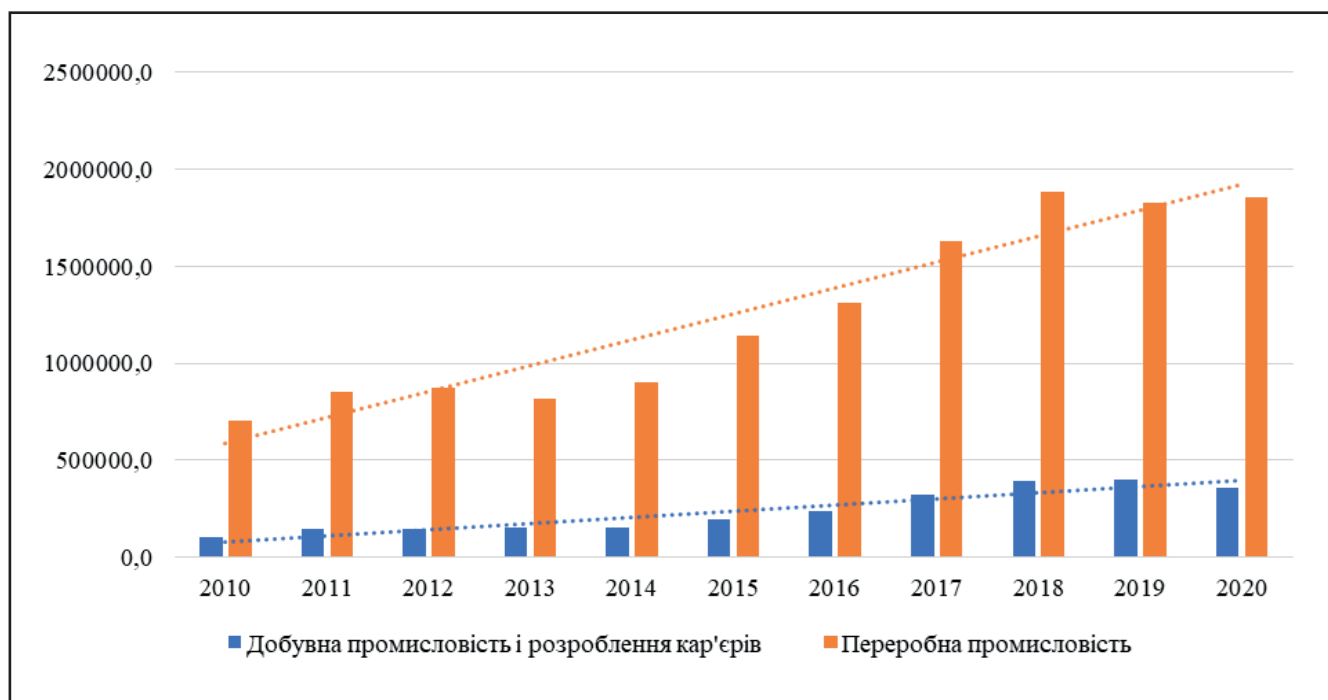


Рисунок 1. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) у гірничодобувній та переробній галузі у 2010–2020 роках (млн. грн.)

Джерело: Побудовано автором з використанням <http://www.ukrstat.gov.ua/>

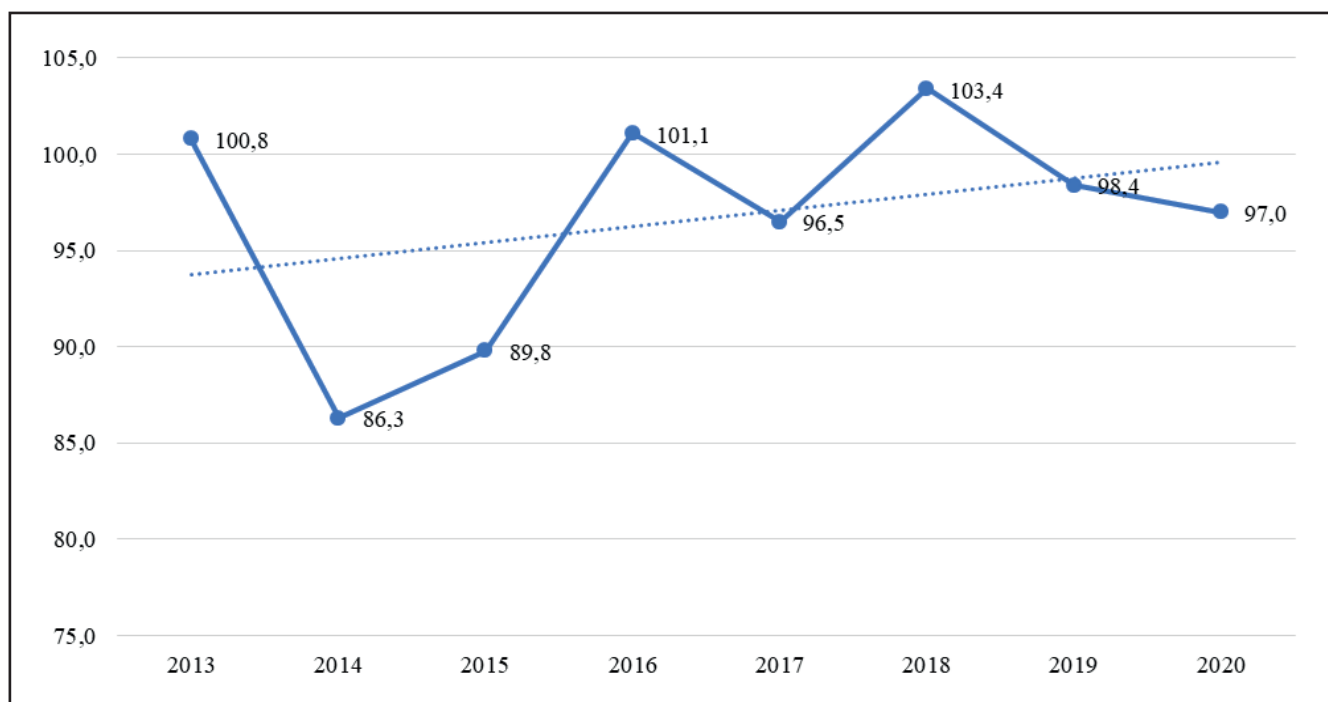


Рисунок 2. Динаміка індексів продукції гірничодобувної галузі і розроблення кар'єрів за 2013–2020 рр. (відсотків до попереднього року)

Джерело: Побудовано автором з використанням <http://www.ukrstat.gov.ua/>

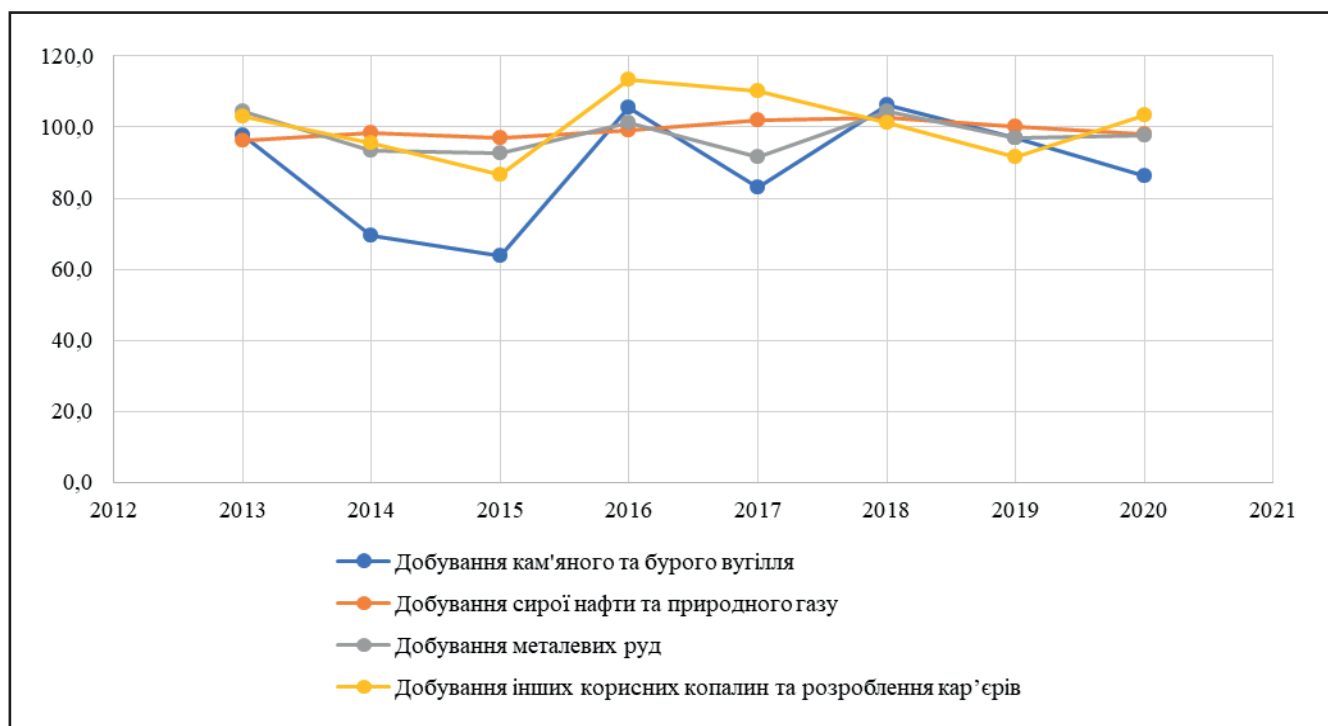


Рисунок 3. Індекси продукції гірничодобувної галузі у розрізі секторів

Джерело: Побудовано автором з використанням <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ня споживчого попиту, кон'юнктурні коливання та збільшення цін на сировинні товари. Масштабне зменшення індексів у 2014–2015 рр. можна спостерігати за усіма секторами гірничодобувної галузі (рис. 3).

Аналіз статистичних даних свідчать про стабільне падіння валового виробництва у гірничодобувної галузі та розробленні кар'єрів. Зокрема видобуток кам'яного вугілля у 2020 р. скоротився більш ніж у 2 рази відносно 2011 р. Зменшен-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ня відбулося у виробництві нафти (на 0,7 млн.т), газового конденсату природного, одержаного з родовищ газу природного (0,1 млн. т), газу природного скрапленого (0,5 млн. т), гіпсу і ангідриту (0,8 млн. т), вапняку, флюсу вапнякового та іншого вапнякового камінію для виготовлення вапня й цементу (15, 8 млн. т), крейди (1540 млн. т), пісків будівельних (1,8 млн. т), крихти гранул та порошку з травертину, екаусину, граніту, порфіру, базальту, пісковіку та іншого каменю (2,4 млн. т), каоліну (327 млн. т), торфу неагломерованого паливного (243 млн. т) [19].

Таким чином, перелічені аналітичні дані свідчать про стрімке падіння економічного розвитку гірничодобувної галузі. Зазначене відображається на зниженні прибутковості підприємств. Зокрема дані на рис. 5 демонструють зниження прибутковості підприємств гірничодобувної промисловості та збільшення збитковості. Так, у

2020 р. відносно 2010 р. збитки підвищилися на 22510763 тис. грн., а прибуток відносно попереднього року зменшився на 19,5 %.

Наведені дані свідчать про те, що гірничодобувна галузь потребує термінових капітальних вкладень та залучень інвестицій, як з державних так і приватних джерел. При цьому державне фінансування можливо розподілити на: кошти бюджетів усіх рівнів, державні фонди цільового призначення, фінанси підприємств державної форми власності, державні кредити, майнове страхування державою. До приватних джерел фінансування слід віднести: власні заощадження фізичних осіб, позичкові кошти іноземних приватних інвесторів, венчурне фінансування, грантове фінансування за участі міжнародних фінансових інституцій, кошти приватних банків. У 2019 р. в гірничодобувну галузь було спрямовано 68520819 тис. грн, що становить 11 % від усіх спрямованих ка-

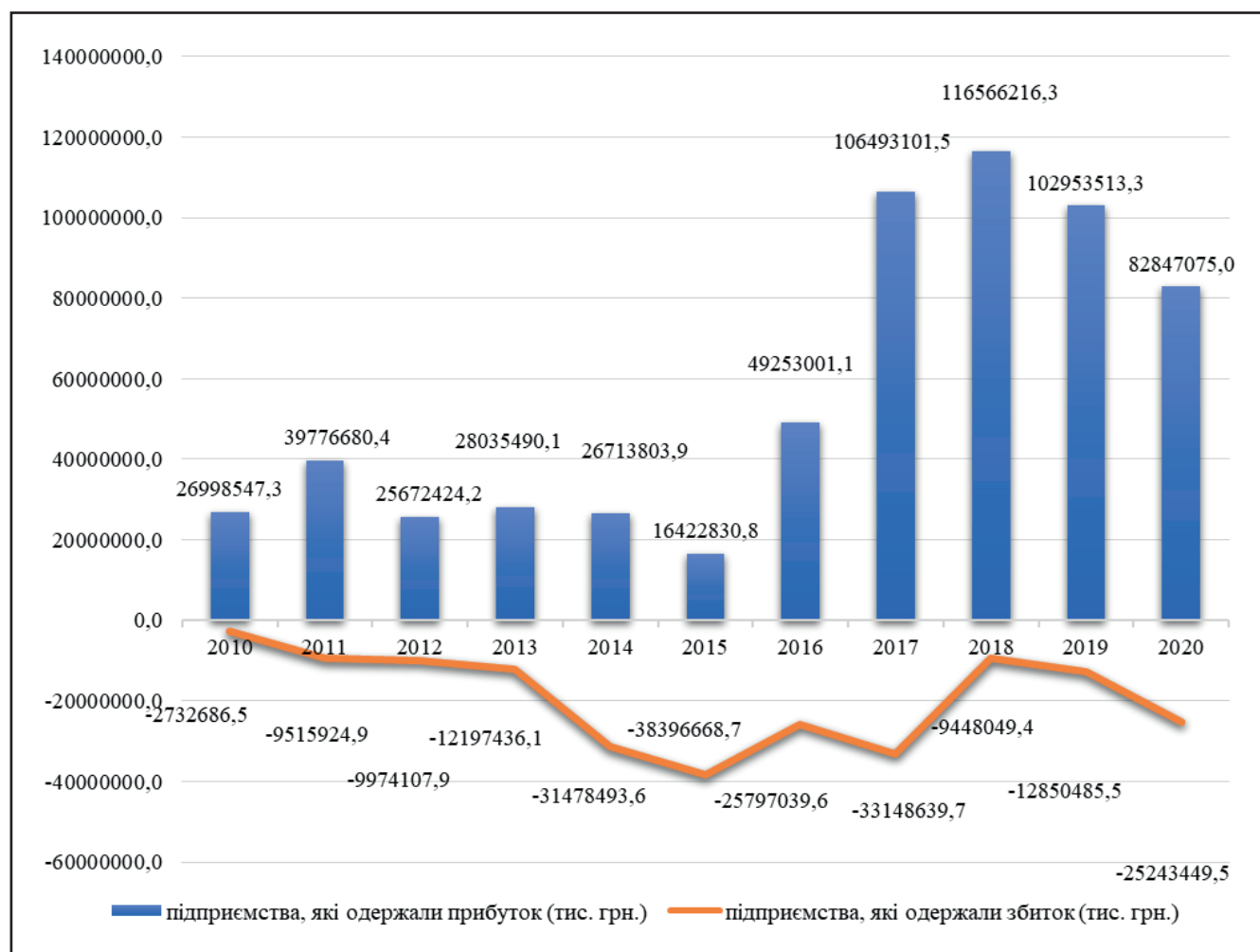


Рисунок 4. Фінансові результати до оподаткування підприємств гірничодобувної галузі за 2010–2020 рр.

Джерело: Побудовано автором з використанням <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

пiтальних iнвестицiй в економiку України або 27 % вiд загальної кiлькостi капiтальних iнвестицiй спрямованих у промисловiсть [19].

У 2019 р. найбільшу кiлькiсть коштiв було спрямовано на добування сирової нафти та природного газу 34304409 тис. грн або 50,1 % вiд загального обсягу iнвестицiй залучених у гiрничодобувну галузь. Наступну сходинку за обсягом фiнансування зайняло добування металевих

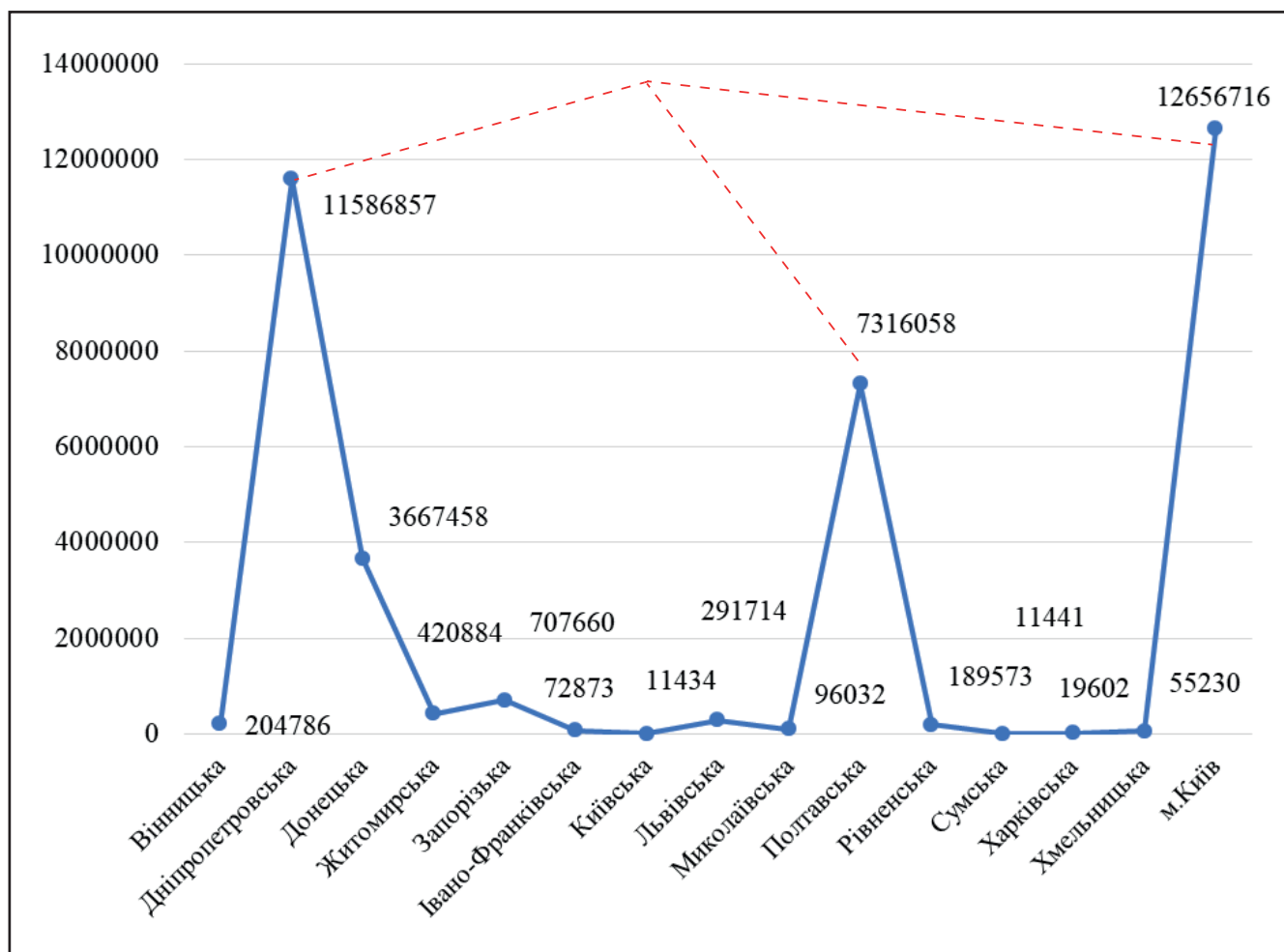
руд – 22836298 тис. грн або 33,3 %, добування кам'яного та бурого вугiлля – 8376902 тис. грн або 12,2 %, добування iнших корисних копалин та розроблення кар'єрiв 2426422 тис. грн або 3,5 %, надання допомiжних послуг у сферi добувної промисловостi та розроблення кар'єрiв 576788 тис. грн або 0,8 %.

Вiдносно попереднього року обсяг фiнансування гiрничодобувної галузи було збiльшено на

Таблиця 1. Обсяг капiтальних iнвестицiй у 2018–2019 рр. у гiрничодобувну галузь

Рiк	Обсяг капiтальних iнвестицiй	коштiв державного бюджету	коштiв мiсцевих бюджетiв	власних коштiв пiдприємств та органiзацiй	кредитiв банкiв та iнших позик	коштiв iнвестицiйних компанiй, фондiв, тощо	коштiв iнвесторiв-нерезидентiв	коштiв на-селення на будiвництво житла	iнших джерел фiнансування
2019	68520819	512698	к/с	67641084	113810	–	к/с	–	–
2018	53984577	к	к	53561772	195672	–	–	–	к

Джерело: Побудовано автором з використанням <http://www.ukrstat.gov.ua/>



Рисунки 5. Обсяг капiтальних iнвестицiй у гiрничодобувну галузь у сiчні-вересні 2021 р. (тис. грн.)

Джерело: Побудовано автором з використанням <http://www.ukrstat.gov.ua/>

26,9 %. При цьому кошти державного бюджету у 2019 р. склали 512698 тис. грн або 0,7 % від загального обсягу капітальних інвестицій у гірничодобувну галузь, власні кошти підприємств та організацій 67641084 тис. грн або 98,7 %, кредитів банків та інших позик 113810 тис. грн. або 0,2 %. Відсутніми були інвестиції у гірничодобувну галузь від інвестиційних компаній та фондів, коштів населення на будівництво житла та інших джерел фінансування. При цьому в 2019 р. відбулося збільшення інвестиційних витрат власних коштів підприємств відносно попереднього року на 14079312 тис. грн. або 26,3 %, одночасно відбулося зменшення обсягу коштів які були запозичені як кредити банків та інших позик на 81862 тис. грн або 41,8% (табл. 1).

Найбільший обсяг капітальних інвестицій у січні-вересні 2021 р. було залучено у гірничодобувну галузь м. Києва 12656716 тис. грн або 33,9 % усіх інвестицій, Дніпропетровської області 11586857 тис. грн або 31,1 %, Полтавської області 7316058 тис. грн. або 19,6 %. Найменша кількість фінансових коштів було спрямовано у гірничодобувну галузь Київської області 11434 тис. грн або 0,03 %, Сумську область 11441 тис. грн або 0,03 % та Харківську область 19602 тис. грн 0,05 % (рис. 5).

Досліджуючи тенденцію економічного розвитку гірничодобувної галузі України слід визначити її незадовільний стан та зниження ключових показників, які характеризують її поточне функціонування. Зокрема у 2020 р. відбулося зниження обсягів реалізованої продукції на 10,5 %, падіння індексу промислової продукції майже у 2,5 рази, зменшення вироблення нафти, газового конденсату природного, газу природного скрапленого, гіпсу і ангідриту, вапняку, флюсу вапнякового та іншого вапнякового каміню для виготовлення вапна й цементу, крейди, пісків будівельних, крихти, гранули та порошку з травертину, екаусину, граніту, порфіру, базальту, пісковіку, каоліну, торфу неагломерованого паливного. Фінансові показники гірничодобувної галузі також є негативними. Так у 2020 р. зафіксовано зниження прибутковості гірничодобувної промисловості на 19,5 %. Джерелами фінансування гірничодобувної галузі були кошти приватних та державних суб'єктів. При цьому значною частиною інвестицій були власні кошти підприємств та організацій 98,7 %, що вказує на низький рівень фінансового забезпечення держави гірничодобувної галу-

зі. Переважна частина фінансових ресурсів була спрямована у гірничодобування м. Києва, Дніпропетровської та Полтавської області.

Висновки

Таким чином, аналіз стану економічного розвитку гірничодобувної галузі свідчить про катастрофічне падіння усіх показників, що характеризують стан розвитку гірництва. Одночасно статистичні дані свідчать про низький рівень державного фінансування зазначеної галузі. Гірничодобувні підприємства змушені за власні або позикові кошти забезпечувати матеріально-технічну базу. Враховуючи те, що гірничий промисловість є стратегічно важливим сектором економіки, таке становище є незадовільним. Отже існує потреба створення державою належних умов у сфері банківського кредитування (зменшення відсоткової ставки за кредитами, надання пільгових позик з відтермінуванням перших внесків тощо), активізації бюджетного фінансування гірництва та сприяння підприємствам у пошуку іноземних або вітчизняних інвесторів, які будуть спрямовувати власні кошти у розвиток вітчизняної гірничої галузі на вигідних умовах. Лише підвищення фінансового забезпечення гірничодобувної галузі здатне змінити її негативний тренд економічного розвитку. Ефективно функціонуюче гірництво підвищить рівень національної енергетичної системи, забезпечить сталий соціально-економічний розвиток держави, зменшить негативні тенденції на ринку праці за рахунок збільшення робочих місць та покращить роботу усього промислового комплексу країни.

Список використаних джерел

1. Адаменко М., Афанасьєв І., Капітула С., Шахно А. Інвестування в інноваційний розвиток конкурентоспроможності ресурсно-виробничого потенціалу гірничорудних підприємств. Економічний аналіз. 2021. Том 31. № 3. С. 105–114.
2. Балєга А., Курило М. Оптимізація фінансування стадій геологічного вивчення надр у вітчизняній практиці. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія. 2019. № 1. С. 49–55.
3. Бондар-Підгурська О. В. Науково-методичні аспекти інноваційного розвитку гірничодобувної промисловості в контексті сталого зростання. Науковий вісник Національного гірничого університету. 2014. № 1. С. 143–152.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

4. Волощенко В. В. Еколого–економічне обґрунтування бізнес–стратегії гірничодобувного підприємства. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. 2012. № 32 (1). С. 153–158.

5. Іванов С. В., Чекіна В. Д. Розвиток гірничодобувної промисловості в умовах індустрії 4.0: нові виклики та можливості. Економіка промисловості. 2020. № 1 (89). С. 45–74.

6. Ізмайлова Н. В., Бурніс М. А. Ефективність використання оборотного капіталу гірничодобувних підприємств Криворізького залізничного басейну. Економічний аналіз. 2015. № 20. С. 238–244.

7. Клокар О. О., Перевозова І. В., Роздобудько Е. В., Опаленко А. М. Напрями фінансового витворення соціального капіталу в гірничодобувній промисловості. Фінансово–кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2020. № 4(35). С. 466–475.

8. Коваленко М. О. Модель діагностики стану гірничодобувної галузі за напрямками діяльності. Причорноморські економічні студії. 2018. № 29 (1). С. 88–93.

9. Короткий В. Ю. Політика міжнародних фінансових організацій щодо соціальної та екологічної відповідальності підприємств гірничодобувної галузі. Вісник Криворізького національного університету. 2012. № 33. С. 319–324.

10. Кулінич А. О. Обґрунтування та розробка комплексу заходів з безпеки праці при проведенні підготовчих виробок. Покровськ: ДонНТУ. 2021. 99 с.

11. Папіж Ю. С. Розвиток гірничодобувних регіонів України на основі формування територіально–виробничих кластерів. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2014. № 19. Вип. 2 (4). С. 200–203.

12. Слюсаренко К. В., Булда Н. О. Проблеми та перспективи формування капіталу гірничодобувних підприємств України в умовах кризи. Молодий вчений. 2015. № 5 (2). С. 92–97.

13. Слюсаренко К., Концесвітна Г. Сучасний фінансовий стан та тенденції розвитку підприємств гірничодобувної галузі України. Економічний аналіз. 2013. № 13. С. 380–388.

14. Тимошенко Л. В. Фінансове забезпечення еколого–орієнтованої діяльності гірничо–збагачувального підприємства. Прометей. 2013. № 1. С. 215–219.

15. Тимошенко Л. В., Лоскутова В. В. Прогнозування обсягів фінансування природоохоронної діяльності гірничорудних підприємств. Економічний простір. 2013. № 75. С. 296–304.

16. Чоха О. М., Герасименко Т. В. Основні проблеми державного інвестиційного розвитку геологорозвду-

вальних та гірничодобувних робіт в Україні. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2011. № 36 (1). С. 23–28.

17. Шагоян С. М. Безпекова компонента стратегій розвитку ТНК добувної галузі. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2019. № 18. С. 61–70.

18. Швиданенко Г. О., Матукова Д. Г. Удосконалення механізму державного регулювання процесів екологізації гірничо–збагачувальних підприємств. Ефективна економіка. 2014. № 2.

19. Економічна статистика / Економічна діяльність / Капітальні інвестиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References

1. Adamenko, M., Afanasyev, I., Kapitula, S., Shakhno, A. (2021). Investing in the innovative development of competitiveness of resource and production potential of mining enterprises. *Ekonomichnyy analiz [Economic analysis]*, 31 (3), 105–114.

2. Balega, A., Kurilo, M. (2019). Optimization of financing the stages of geological study of subsoil in domestic practice. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geology]*, 1, 49–55.

3. Bondar–Pidgurskaya, O.V. (2014). Scientific and methodological aspects of innovative development of the mining industry in the context of sustainable growth. *Naukovyy visnyk Natsional'noho hirnynchoho universytetu [Scientific Bulletin of the National Mining University]*, 1, 143–152.

4. Volosheniuk, V.V. (2012). Ecological and economic substantiation of the business strategy of the mining enterprise. *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky [Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University. Ser.: Economic Sciences]*, 32 (1), 153–158.

5. Ivanov, S.V., Chekina, V.D. (2020). Development of the mining industry in the conditions of industry 4.0: new challenges and opportunities. *Ekonomika promyslovosti [Industrial economics]*, 1 (89), 45–74.

6. Izmailova, N.V., Burnis, M.A. (2015). Efficiency of working capital of mining enterprises of the Kryvyi Rih iron ore basin. *Ekonomichnyy analiz [Economic analysis]*, 20, 238–244.

7. Klokar, O.O., Perevozova, I.V., Rozdobudko, E.V., Opalenko, A.M. (2020). Directions of financial production of social capital in the mining industry. *Finanso-*

vo–kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky [Financial and credit activities: problems of theory and practice], № 4 (35), 466–475.

8. Kovalenko, M.O. (2018). Model of diagnostics of the state of the mining industry by areas of activity. Prychornomors'ki ekonomichni studiyi [Black Sea Economic Studies], 29 (1), 88–93.

9. Korotky, V. Yu. (2012). Policy of international financial organizations on social and environmental responsibility of mining enterprises. Visnyk Kryvoriz'koho natsional'noho universytetu [Bulletin of Kryvyi Rih National University], 33, 319–324.

10. Kulynych, A.A. (2021). Substantiation and development of a set of measures for occupational safety during the preparatory workings. Obgruntuvannya ta rozrobka kompleksu zakhodiv z bezpeky pratsi pry provedenni pidhotovchykh vyrobok. Pokrovsk: DonNTU. 99 p.

11. Papizh, Y.S. (2014). Development of mining regions of Ukraine on the basis of the formation of territorial production clusters. Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Ekonomika [Bulletin of Odessa National University. Series: Economics], 19, 2 (4)), 200–203.

12. Slyusarenko, K.V., Bulda, N. (2015). Problems and prospects of capital formation of mining enterprises of Ukraine in a crisis. Molodyy vchenyy [Young scientist], 5 (2), 92–97.

13. Slyusarenko, K., Kontsesvitna, G. (2013). The current financial situation and trends in the mining industry of Ukraine. Ekonomichnyy analiz [Economic analysis], 13, 380–388.

14. Tymoshenko, L.V. (2013). Financial support of ecologically–oriented activity of the mining and processing enterprise. Prometey [Prometheus], 1, 215–219.

15. Tymoshenko, L.V., Loskutova, V.V. (2013). Forecasting the volume of financing of environmental activities of mining enterprises. Ekonomichnyy prostir [Economic space], 75, 296–304.

16. Chokha, O.M., Gerasimenko, T.V. (2011). The main problems of state investment development of exploration and mining in Ukraine. Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho hirnychoho universytetu [Collection of scientific works of the National Mining University], 36 (1), 23–28.

17. Shagoyan, S.M. (2019). Security component of development strategies of TNCs in the extractive industry. Visnyk Mariupol's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika [Bulletin of Mariupol State University. Series: Economics], 18, 61–70.

18. Shvydanenko, G.O., Matukova, D.G. (2014). Improving the mechanism of state regulation of greening processes of mining and processing enterprises. Efektyvna ekonomika [Efficient economy], 2.

19. Economic statistics / Economic activity / Capital investments [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Дані про автора

Яциковський Богдан Ігорович,

к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки та підприємництва, Національна академія управління, м. Київ, Україна

e-mail: karpaty_2004@i.ua

Данные об авторе

Яциковский Богдан Игоревич,

к.э.н., доцент кафедры международной экономики и предпринимательства, Национальная академия управления, г. Киев, Украина

e-mail: karpaty_2004@i.ua

Data about the author

Bogdan Yatsykovskyy,

Candidate of Economic Sciences (Ph.D.) Higher Education Institution «National Academy of Management», Kyiv, Ukraine

e-mail: karpaty_2004@i.ua

УДК 336.132:351.72:314/316–043.86

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610312>

ГАВРИЛКО П.П.

ЛАПАКУЛИЧ М.Ю.

ГУШТАН Т.В.

Роль фінансового контролю в державному управлінні на сучасному етапі розвитку суспільства

Предметом дослідження є роль фінансового контролю в державному управлінні на сучасному етапі розвитку суспільства.

Метою дослідження є визначення ролі та функцій фінансового контролю в державному управ-

лінні на сучасному етапі розвитку ринкової економіки.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті дано визначення поняття «державне регулювання економіки». Наведені найважливіші інструменти державного регулювання. Визначені основні функції державного регулювання економіки. Дано визначення поняття «державний фінансовий контроль» та окреслена сутність державного фінансового контролю як поняття. Визначено ключові завдання забезпечення економічної безпеки.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. Державний фінансовий контроль – процес реалізації контрольних дій, який здійснюється з метою забезпечення фінансової політики, що реалізується державою через систему законодавчих, організаційних, адміністративних, правоохоронних та інших заходів. Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає суттєвої реорганізації системи державного фінансового контролю. Діяльність органів фінансового контролю має будуватися на принципах гнучкості, ефективності та економічної доцільності їх діяльності. Реформування контролю не можна здійснити без підвищення рівня координації всієї системи контролю шляхом утворення вищого органу державного фінансового контролю та внесення змін до відповідних законодавчих актів.

Ключові слова: фінансовий контроль, державне регулювання, ефективність, контроль, функції, ринок, конкурентоспроможність, інвестиції, реформи, інформація.

ГАВРИЛКО П.П.
ЛАПАКУЛИЧ М.Ю.
ГУШТАН Т.В.

Роль фінансового контролю в государственном управлении на современном этапе развития общества

Предметом исследования является роль фінансового контроля в государственном управлении на современном этапе развития общества.

Целью исследования является определение роли и функций фінансового контроля в государственном управлении на современном этапе развития рыночной экономики.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье дано определение понятия «государственное регулирование экономики». Представлены важнейшие инструменты государственного регулирования. Определены главные функции государственного регулирования экономики. Дано определение понятия «государственный финансовый контроль» и обозначена сущность государственного фінансового контроля как понятия. Определены ключевые задачи обеспечения экономической безопасности.

Выводы. Результатами проведенного исследования явились следующие выводы. Государственный финансовый контроль – процесс реализации контрольных действий, осуществляемый с целью обеспечения финансовой политики, реализуемой государством через систему законодательных, организационных, административных, правоохранительных и других мер. Развитие рыночных отношений в Украине требует существенной реорганизации системы государственного фінансового контроля. Деятельность органов фінансового контроля должна строиться на принципах гибкости, эффективности и целесообразности их деятельности. Реформирование контроля нельзя провести без повышения уровня координации всей системы контроля путем создания высшего органа государственного фінансового контроля и внесения изменений в соответствующие законодательные акты.

Ключевые слова: финансовый контроль, государственное регулирование, эффективность, контроль, функции, рынок, конкурентоспособность, инвестиции, реформы, информация.

The role of financial control in public administration at the present stage of development of society

The subject of the study is the role of financial control in public administration at the present stage of development of society.

The purpose of the study is to determine the role and functions of financial control in public administration at the present stage of development of a market economy.

Research methods. The dialectical method of scientific cognition, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of generalization of data are used in the work.

Results of work. The paper defines the concept of «state regulation of the economy». The most important tools of state regulation are given. The main functions of state regulation of the economy are identified. The definition of the concept of «public financial control» is given and the essence of public financial control as a concept is outlined. The key tasks of ensuring economic security have been identified.

Conclusions. The results of the study were the following conclusions. State financial control is the process of implementing control actions, which is carried out in order to ensure the financial policy implemented by the state through a system of legislative, organizational, administrative, law enforcement and other measures. The development of market relations in Ukraine requires a significant reorganization of the system of public financial control. The activities of financial control bodies should be based on the principles of flexibility, efficiency and economic feasibility of their activities. Reform of control cannot be carried out without increasing the level of coordination of the entire control system by establishing a supreme body of state financial control and amending the relevant legislation.

Keywords: financial control, state regulation, efficiency, control, functions, market, competitiveness, investments, reforms, information.

Постановка проблеми. Контроль є невід'ємний складник управління національним господарством і його окремими ланками. На нових засадах формується ряд державних і недержавних інституцій, до функцій яких належить контроль за наповненням доходами бюджетів усіх рівнів, за законністю й ефективністю витрачання державних, бюджетних чи власних фінансових ресурсів, достовірністю бухгалтерського обліку та фінансової звітності. У той же час не було передбачено іншого документального способу здійснення контролю фінансово-господарської діяльності підприємств, аніж проведення ревізій (перевірок) державними контролюючими органами. Тому подальший розвиток фінансового контролю потребує розробки нової концепції розвитку ринкових механізмів і інструментів його здійснення, удосконалення системи складників фінансового контролю та його уточнення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним, методологічним й методичним проблемам управління фінансами й фінансового контролю присвячені праці відомих зарубіж-

них спеціалістів Е.Б. Аткинсона, Дж. Б'юкенена, П. Самуельсона. Ряд напрямів теорії та практики управління й фінансового контролю з погляду загальних закономірностей розвитку економічної системи знайшли своє висвітлення в працях М.Т. Білухи, О.Д. Василика, В.П. Вишневського, В.М. Гейця, В. Кравченко, В. Опаріна, Н.І. Рубан, М.В. Федосова та інших. У той же час проблеми розвитку державного контролю недостатньо висвітлені і потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначення ролі та функцій фінансового контролю в державному управлінні на сучасному етапі розвитку ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий контроль є однією із завершальних стадій управління фінансами. Водночас він є необхідною умовою ефективності управління фінансовими відносинами в умовах економічного зростання. Для успіху ринкових реформ необхідна теоретична база, що відповідає специфічним умовам нашої держави.

В економічній літературі можна зустріти різне визначення поняття «державне регулювання економіки». А.С. Булатов розуміє державне регулю-

вання економіки в умовах ринкового господарства як систему типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, здійснюваних уповноваженими державними установами та громадськими організаціями з метою стабілізації та пристосування соціально-економічної системи до умов, що змінюються [12, с. 261].

С.В. Мочерний характеризує державне регулювання як комплекс основних форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва (у тому числі продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються [5, с. 379].

Аналізуючи сучасні дослідження українських учених-економістів, можна сказати, що більшість з них визначає, що перехід до ринкової економіки – процес довготривалий. Саме держава в умовах формування ринкової економіки повинна знаходити можливості й ресурси для подолання кризи та нарощування виробництва, підтримувати баланс інтересів, забезпечувати соціальний захист певних верств населення, сприяти розвитку науки та культури [10, с. 71]. Усе це вимагає від держави ефективних дій за допомогою тих важелів та інструментів, які вона нині має у своєму розпорядженні.

Найважливішими інструментами державного регулювання мають бути грошово-кредитна система, емісійна політика, механізм ціноутворення, інвестиційна політика держави, податкова політика, ціна праці, політика митних ставок, механізм забезпечення освіти, соціального страхування та механізм ефективного фінансового контролю.

Державне регулювання економіки – це важливий об'єктивний складник економічної функції держави, форма державного управління економікою, яка повинна забезпечувати економічну ефективність і соціальну справедливість. З огляду на це державному регулюванню економіки притаманні такі основні функції: цільова, стимулювальна, нормативна, корегуюча, соціальна, безпосереднього управління та контролююча [4, с. 24]. Остання функція передбачає державний нагляд і контроль за виконанням і дотриманням законів, нормативних актів, економічних, екологічних і соціальних стандартів тощо. Контроль є об'єктивно притаманним, невід'ємним і важливим елементом системи державного регулюван-

ня, роль якого полягає, по-перше, у забезпеченні дотримання норм формування й використання фінансових ресурсів, установлених державою, а по-друге, у підвищенні ефективності державного регулювання економіки.

У фінансово-кредитному словнику термін «фінансовий контроль» визначено як один з найважливіших видів державного контролю, що має на меті за допомогою фінансових форм та методів забезпечити перевірку законності й правильності формування грошових державних доходів та фондів грошових коштів і їх цільового, раціонального й ефективного використання в процесі здійснення функцій державою [11, с. 319].

З урахуванням змін реалій у розвитку суспільства змінюється й визначення поняття «державний фінансовий контроль». Так, у економічній енциклопедії зазначено, що державний фінансовий контроль є функцією державного управління, що спрямована на розкриття відхилень від прийнятих стандартів законності, доцільності й ефективності управління фінансовими ресурсами й іншою державною власністю, а за наявності таких відхилень – на своєчасне вживання відповідних корегувальних і превентивних заходів [12, с. 84]. Теоретично сутність державного фінансового контролю як поняття впливає з процесу вивчення господарських операцій, порівняння їх з нормами, виявлення й фіксації відхилень від норм та вжиття заходів для усунення наслідків порушень і попередження їх у подальшому.

Контроль – не самоціль, а невід'ємна частина системи регулювання, метою якої є виявлення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів законності, ефективності й економії використання матеріальних ресурсів на найбільш ранній стадії для того, щоб мати можливість вжити корегуючих заходів, а в окремих випадках – притягнення до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяну шкоду або здійснити заходи для запобігання чи скорочення порушень у майбутньому. Таким чином, державний фінансовий контроль – це процес реалізації контрольних дій, який здійснюється з метою забезпечення фінансової політики, що реалізується державою через систему законодавчих, організаційних, адміністративних, правоохоронних та інших заходів. Ключовими завданнями забезпечення економічної безпеки мають стати: суттєве посилення фінансової безпеки України, першочергове зміц-

нення фінансового потенціалу реального сектора економіки, суб'єктів господарювання, домашніх господарств, забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, надійної внутрішньої та зовнішньої захищеності національної валюти, фінансового ринку, здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень держави, максимальне поліпшення інвестиційного клімату.

Висновки

Державний фінансовий контроль – процес реалізації контрольних дій, який здійснюється з метою забезпечення фінансової політики, що реалізується державою через систему законодавчих, організаційних, адміністративних, правоохоронних та інших заходів. Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає суттєвої реорганізації системи державного фінансового контролю. Діяльність органів фінансового контролю має будуватися на принципах гнучкості, ефективності та економічної доцільності їх діяльності. Реформування контролю не можна здійснити без підвищення рівня координації всієї системи контролю шляхом утворення вищого органу державного фінансового контролю та внесення змін до відповідних законодавчих актів.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингове дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Львів: РВВНЛТУ України. 2009. Вип. 19 (1). С. 125–130.
2. Гаврилко П. П., Лалакулич М. Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на промислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2012. Вип. 22 (4). С. 158–164.
3. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННБК «АТБ», 2020. 161 с.
4. Драгун Л. М., Левченко В. Ф., Бондаренко О. Л. Удосконалення аналізу ефективності використання обігових коштів підприємства. Фінанси України. 1998. № 12. С. 12–20.
5. Економічна енциклопедія. У 3 томах. Т. 1 / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
6. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58–62.

7. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.

8. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.

9. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.

10. Трегобчук В. Державне управління в ринковій економіці. Віче. 1997. № 1. С. 67–75.

11. Финансово-кредитный словарь: в 3 т. 2-е изд. стереотип. Т. 1. А-И / гл. ред. В. Ф. Гарбузов. М.: Финансы и статистика, 1994. 512 с.

12. Экономика: учебник / ред. А. С. Булатов. М.: Изд-во БЭК, 1995. 632 с.

References

1. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (1) [pp. 125–130]. [in Ukrainian].
2. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). Osnovni factory vynyknennya kryzovykh yavysch na promyslovykh pidpryyemstvakh [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22 (4) [pp. 158–164]. [in Ukrainian].
3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynskyy, F. A., & Indus, K. P. (2020). Mizhnarodni finansy i finansovy menedzhment v zadachakh ta prykladakh [International Finance and Financial Management in Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
4. Drahun, L. M., Levchenko, V. F., & Bondarenko, O. L. (1998). Udoskonalennya analizu efektyvnosti vykorystannya obihovykh koshtiv pidpryyemstva [Improving the analysis of the efficiency of working capital of the enterprise]. Finansy Ukrayiny – Finance of Ukraine, 12, 12–20. [in Ukrainian].
5. Mochernyy, S. V. (Ed.), etal. (2000). Ekonomichna entsyklopediya [Economic encyclopedia]. In 3 vols. Vol. 1. Kyiv: Academy Publishing Center. [in Ukrainian].
6. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In Formuvannya

rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukr.].

8. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretychni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

9. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Upravlinnya konkurentospromozhnisty mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy [Management of competitiveness of machine-building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

10. Trehobchuk, V. (1997). Derzhavne upravlinnya v rynkoviy ekonomitsi [Public administration in a market economy]. Viche, 1, 67–75. [in Ukrainian].

11. Garbuzov, V. F. (Ed.) (1994). Finansovo-kreditnyy slovar' [Financial and credit dictionary]: in 3 volumes. 2nd ed. stereotype. Vol. 1. A–I. Moscow: Finance and statistics. [in Russian].

12. Bulatov, A. S. (Ed.) (1995). Ekonomika [Economics]: Textbook. Moscow: BEK Publishing. [in Russian].

Дані про авторів

Гаврилко Петро Петрович,

к.е.н., професор, директор Ужгородського торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Лалакулич Марія Юрївна,

к.е.н., професор, професор кафедри обліку та оподаткування Ужгородського торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Гуштан Тетяна Вікторівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри технології і організації ресторанного господарства Ужгородського торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторах

Гаврилко Петр Петрович,

к.э.н., профессор, директор Ужгородского торгово-экономического института Государственного торгово-экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Лалакулич Мария Юрьевна,

к.э.н., профессор, профессор кафедры учета и налогообложения Ужгородского торгово-экономического института Государственного торгово-экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Гуштан Татьяна Викторовна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры технологии и организации ресторанного хозяйства Ужгородского торгово-экономического института Государственного торгово-экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about the authors

Petro Havrylko,

Candidate of Economic Sciences, Professor, Director of the Uzhhorod Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Mariya Lalakulych,

Candidate of Economic Sciences, Professor, Professor of Accounting and Taxation of the Uzhhorod Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Tetyana Hushtan,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Technology and Organization of Restaurant Management of the Uzhhorod Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Стратегічні інноваційні напрями управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання стратегічних інноваційних напрямів управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку обумовлюється відсутністю єдиного алгоритму та моделі даного процесу.

Постановка проблеми. В сучасних умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку саме стратегічні інноваційні напрями ефективного управління персоналом на основі компетентнісного підходу можна розглядати як рушійну силу розвитку організації, від ступеня використання якого буде залежати ступінь ефективності використання інших ресурсів.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити стратегічні інноваційні напрями управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку.

Метод або методологія дослідження. В статті використано історично–логічний метод; метод систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Доведено, що високого рівня зайнятості і трудової активності працівників можна досягти лише за умови відновлення докризового рівня виробництва, становлення раціональної структури підприємництва. Розроблена прогнозна схема реалізації стратегічних інноваційних напрямів управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку необхідна для правильної і цілеспрямованої політики роботи з персоналом.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності інноваційно орієнтованих комерційних та некомерційних організацій для підвищення ефективності проектів сталого розвитку та формування кадрової політики.

Висновки за статтею. За результатами дослідження встановлено, що прогноз зайнятості дозволить своєчасно визначити розмір трудових ресурсів в певному годинному інтервалі. Встановлено, що професійний розвиток дає позитивний вплив в тому числі й на самих робітників: підвищуючи кваліфікацію, набуваючи актуальних навичок і знань, вони стають більш конкурентоспроможними на ринку праці, дістають додаткові можливості професійного зростання усередині своєї організації і поза нею.

Ключові слова: стратегічні інноваційні напрями, управління персоналом організації, компетентнісний підхід, фінансові ризики, міграційні ризики, діджиталізація, сталий розвиток.

ОЛЬШАНСКИЙ А.В., ШКРОБОТ М.В.

ДИДУР А.И., ШЕВЧЕНКО Е.Н.

Стратегические инновационные направления управления персоналом организации на основе компетентностного подхода в условиях финансовых, миграционных рисков, диджитализации и устойчивого развития

Актуальность темы исследования. Исследование вопроса стратегических инновационных направлений управления персоналом организации на основе компетентностного подхода в условиях финансовых, миграционных рисков, диджитализации и устойчивого развития обуславливается отсутствием единого алгоритма и модели данного процесса.

Постановка проблеми. В современных условиях финансовых, миграционных рисков, диджитализации и устойчивого развития именно стратегические инновационные направления эффективного управления персоналом на основе компетентностного подхода можно рассматривать как движущую силу развития организации, от степени использования которой напрямую будет зависеть степень эффективности использования других ресурсов.

Постановка целей и задач исследования – исследовать стратегические инновационные направления управления персоналом организации на основе компетентностного подхода в условиях финансовых, миграционных рисков, диджитализации и устойчивого развития.

Метод или методология исследования. В статье использованы историко–логический метод, метод систематизации, классификации и теоретического обобщения; метод логического анализа и синтеза.

Презентация основного материала (результаты исследования). Доказано, что высокий уровень занятости и трудовой активности работников можно достичь только при условии восстановления докризисного уровня производства, становления рациональной структуры предпринимательства. Разработана прогнозная схема реализации стратегических инновационных направлений управления персоналом организаций на основе компетентностного подхода в условиях финансовых, миграционных рисков, диджитализации и устойчивого развития, необходимая для правильной и целенаправленной политики работы с персоналом.

Область применения результатов. Результаты исследования могут использоваться в практической деятельности инновационно ориентированных коммерческих и некоммерческих организаций для повышения эффективности проектов устойчивого развития и формирования кадровой политики.

Выводы по статье. По результатам исследования установлено, что прогноз занятости позволит своевременно определить размер трудовых ресурсов в определенном часовом интервале. Установлено, что профессиональное развитие дает положительное влияние в том числе и на самих рабочих: повышая квалификацию, приобретая актуальные навыки и знания, они становятся более конкурентоспособными на рынке труда, получают дополнительные возможности профессионального роста внутри своей организации и вне ее.

Ключевые слова: стратегические инновационные направления, управление персоналом организации, компетентностный подход, финансовые риски, миграционные риски, диджитализация, устойчивое развитие.

OLSHANSKYI O.V., SHKROBOT M.V.,
DIDUR H.I., SHEVCHENKO O.M.

Strategic innovative directions of personnel management of the organization on the basis of the competence approach in the conditions of financial, migration risks, digitalization and sustainable development

Relevance of the research topic. Research of strategic innovative directions of personnel management of the organization on the basis of the competence approach in the conditions of financial, migration risks, digitalization and sustainable development is caused by lack of uniform algorithm and model of the given process.

Formulation of the problem. In today's conditions of financial, migration risks, digitalization and sustainable development, strategic innovative areas of effective personnel management based on the competence approach can be considered as the driving force of the organization, the degree of use of which will directly affect the efficiency of other resources.

Setting the purpose and objectives of the study – to explore strategic innovative areas of personnel management of the organization on the basis of a competency–based approach in terms of financial, migration risks, digitalization and sustainable development.

Research method or methodology. *The historical–logical method is used in the article; method of systematization, classification and theoretical generalization; method of logical analysis and synthesis.*

Presentation of the main material (research results). *It is proved that a high level of employment and labor activity of workers can be achieved only if the pre–crisis level of production is restored, the rational structure of entrepreneurship is formed. The developed forecast scheme of realization of strategic innovative directions of personnel management of the organization on the basis of the competence approach in the conditions of financial, migration risks, digitalization and sustainable development is necessary for development of the correct and purposeful policy of work with personnel.*

Field of application of results. *The results of the study can be used in the practice of innovation–oriented commercial and non–profit organizations to increase the effectiveness of sustainable development projects and staffing policy.*

Conclusions on the article. *According to the results of the study, it is established that the employment forecast will allow to determine the size of labor resources in a certain time interval. It has been established that professional development has a positive impact on employees themselves: by improving their skills and acquiring new skills and knowledge, they become more competitive in the labor market and get additional opportunities for professional growth both inside and outside their organization.*

Keywords: *strategic innovation areas, personnel management of the organization, competency approach, financial risks, migration risks, digitalization, sustainable development.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасних умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку для організації одним з пріоритетних завдань є підвищення конкурентоспроможності продукції, зниження затрат на її виробництво та реалізацію, а також забезпечення росту прибутку. Ключова роль у вирішенні даних завдань належить працівникам організації, оскільки саме стратегічні інноваційні напрями ефективного управління персоналом на основі компетентнісного підходу можна розглядати як рушійну силу розвитку організації, від ступеня використання якого буде напряму залежати ступінь ефективності використання інших ресурсів. Зазначені факти актуалізують тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Ефективне використання якісної складової кожного працівника організації вносить внесок в досягнення загальної її мети в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку, що веде до росту конкурентоспроможності продукції, яка випускається і, як наслідок, до росту конкурентоспроможності організації [5–8].

В сучасних організаціях основними соціальними механізмами використання персоналу на теперішній час є:

- матеріальне заохочення;

- організація медичного обслуговування і відпочинку працівників;

- соціально–психологічний клімат;

- забезпечення підвищення кваліфікації;

- особистісний розвиток тощо [1–3, 9–10].

При формуванні персоналу організації потрібно дослідити вплив різних факторів, зокрема в рамках застосування компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку [4]. Отже при прийнятті управлінських рішень потрібно розробити стратегічні інноваційні напрями ефективного використання персоналу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити стратегічні інноваційні напрями управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оцінка ефективності функціонування соціальних та економічних механізмів регулювання розвитку персоналу організації в умовах фінансових, міграційних ризиків та діджиталізації проводиться різними методами, результатом яких є рішення по їх розробці та удосконаленню.

Механізм управління персоналом передбачає також оцінку його якісної складової, тобто визначення кількості, якості, відповідності та ступеню його використання для цілей організації. В

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

загальних рисах сутність управління персоналом на основі компетентнісного підходу призводить до вирішення наступних задач:

- формування таких виробничих здібностей людини, які найбільш повно би відповідали вимогам конкретного робочого місця;
- створення таких соціально-економічних і виробничих умов, при яких відбувалося б максимальне використання здібностей працівника до даної праці.

Беручи на роботу працівників, керівництво організації оцінює їх здібності з точки зору можливостей виконувати задачі, що стоять перед конкретним виконавцем робіт. В умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку організації повинні не просто формувати свій персонал з тих, хто взагалі може та хоче працювати, їм необхідно формувати свій трудовий потенціал, свою неповторну структуру колективу. З часом трудовий потенціал працівника і організації змінюється; ці зміни пов'язані з впровадженням нової техніки, заміною застарілого обладнання, поліпшенням умов праці тощо, що ставить за першочергове необхідність цілеспрямованого управління ним, ключовим моментом якого є розробка та здійснення організацією обґрунтованої кадрової політики в рамках обраної інноваційної стратегії.

На практиці елементи стратегії тісно взаємопов'язані. Наприклад, підвищення якості персоналу веде до підвищення витрат на нього і навпаки. При цьому стратегії визначають основні параметри конкретних дій і в кадровій політиці організації; їх пріоритетність, часовий інтервал та поетапність реалізації; співвідношення власної діяльності організації та зовнішніх ресурсів (наприклад, власної підготовки кадрів або залучення навчальних закладів), ресурсного забезпечення,

включаючи фінансування. Поряд з цільовим та стратегічним виділяють також тактичний рівень кадрової політики, який пов'язаний з розробкою та реалізацією інноваційних цільових програм, бюджетів та планів організації, які в сукупності пов'язують результати, які очікують в сфері формування персоналу з конкретними виконавцями та ресурсами, які виділяють.

Цільові програми, бюджет та плани визначають межі діяльності організації, дозволяють пов'язувати різні сторони її діяльності в сфері управління персоналом через програмно-цільові, фінансові та техніко-економічні показники. Програми організації створюють систему пріоритетних напрямків та форм використання персоналу для досягнення обраної стратегії для забезпечення сталого розвитку.

Класифікація цільових програм організації в сфері формування трудового потенціалу представлена в таблиці. Першу групу складають вузькоспеціалізовані програми за окремими об'єктами, функціями та проблемами в умовах фінансових, міграційних ризиків та діджиталізації. Вони орієнтовані на конкретні групи працівників, зазвичай за соціальними та професійно-кваліфікаційними ознаками та додатково структуруються за рівнем управління організації.

Функціональні програми розробляються для конкретного етапу життєвого циклу організації. Проблемно-орієнтовані програми направлені на конкретні проблеми формування персоналу, а на практиці не завжди вдається виділити цільові програми, вузьконаправлені по об'єкту, функціям та проблемам; через цю причину можуть розроблятися так звані змішані програми: програми підвищення кваліфікації молодих спеціалістів; програми найму працівників для конкрет-

Таблиця 1. Класифікація цільових програм організації в сфері управління персоналом в умовах фінансових, міграційних ризиків та діджиталізації

Тип програми	Мета програми		
	стабілізація та поточне функціонування працівників	реструктуризація та реформування складу та структури працівників	розвиток трудового потенціалу
Об'єктні програми	програми забезпечення безпеки керівників, адаптації молодих спеціалістів, охорони здоров'я працівників і тому подібне		
Функціональні програми	програми найму працівників, підготовки та підвищення кваліфікації і тому подібне		
Проблемно-орієнтаційні програми	програми удосконалення та матеріального стимулювання, автоматизації системи управління працею і тому подібне		

ного підрозділу організації; програми зниження плинності кадрів серед спеціалістів організації; програми реструктуризації, стабілізації та розвитку персоналу.

Принципово важливим аспектом при розробці стратегії розвитку персоналу є пріоритет стратегічної мети організації. Стратегія розвитку персоналу повинна бути частиною кадрової стратегії організації, яка, в свою чергу, – є частиною комплексної соціально-економічної стратегії сталого розвитку, в тому числі інноваційних напрямках управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу.

Зміст стратегії управління персоналом повинен відображати шляхи розвитку реалізації мети, яка поставлена в комплексній стратегії. Для забезпечення такого взаємозв'язку ми пропонуємо використовувати модель розробки стратегії управління персоналом на основі системи «дерева цілей» та процесного підходу. Політика управління персоналом в даному випадку носить підпорядкований характер стратегії та являються сукупністю правил та дій, які забезпечують досягнення поставленої мети, в той же час як стратегія пояснюється як загальний план дій по досягненню мети. Важливим в даній моделі є вимога до кількісного виразу усіх цільових показників, що може бути забезпечено використанням ключових показників ефективності із взаємозв'язком не тільки по вертикалі планування, але і по горизонталі окремих напрямів діяльності організації.

Ступінь дефективності програм, які розробляються в моделі, визначається організацією самостійно, виходячи з таких факторів як стиль управління, рівень визначеності зовнішнього середовища, горизонт планування та терміни реалізації програм і тому подібне. Важливою умовою реалізації політики сталого розвитку трудового потенціалу в умовах фінансових, міграційних ризиків та діджиталізації є орієнтація організації, яка переважає на внутрішньому ринку праці, тобто є реалізація так званої «закритої» кадрової стратегії.

В умовах дефіциту працівників на внутрішньому ринку праці доцільно застосовувати саме закриту кадрову стратегію, в основу якої закладені принципи просування власних працівників. Досвід багатьох організацій показав, що реалізація цих принципів підвищує лояльність персоналу, його самореалізацію та призводить до зростання продуктивності праці та підвищенню ефектив-

ності діяльності організації. Крім цього, реалізація закритої кадрової стратегії підвищує ефективність навчання працівників та сприяє прискореному накопиченню трудового потенціалу.

Цікавою є думка експертів з управління персоналом (керівників 5 організацій Полтавської області), щодо виконання основних завдань (за питомою вагою керівників, що реалізують зазначені завдання): залучення кваліфікованого персоналу для виконання поточних і перспективних завдань організації (91,9 %); створення умов для закріплення та оптимального використання висококваліфікованого персоналу (91,9 %); забезпечення постійного зростання професійної підготовки працівників і мотивації персоналу до розвитку, навчання та вдосконалення професійних якостей (80,8 %); створення та вдосконалення системи кадрового резерву для найбільш ефективного використання кадрового потенціалу (65,6 %); розвиток корпоративної культури та підтримання сприятливого морально-психологічного клімату в колективі (80,8 %); проведення розробки єдиної соціальної та мотиваційної політики організації (80,8 %); визначення перспективної та теперішньої потреби в кадрах, джерел її задоволення на основі вивчення соціально-демографічної та професійно-кваліфікаційної структури кадрів, їх ротації всередині організації (65,6 %); проведення контролю, допомоги, супроводу, підтримки та адаптації молодих співробітників організації (80,8 %); розробка стандартів в області управління персоналом і здійснення контролю за їх використанням в організації (65,6 %); вивчення впливу психологічних і організаційних факторів виробництва на трудову діяльність співробітників організації з метою розробки заходів покращення умов праці та підвищення ефективності роботи (65,6%); створення рекомендацій відносно умов оптимального використання особистих трудових можливостей співробітників з урахуванням перспективи розвитку їх професійних умінь (80,8 %); забезпечення постійного психологічного моніторингу персоналу для соціально-психологічної підтримки оптимального середовища роботи (65,6 %).

Як бачимо, керівники організації в основному відносяться до персоналу як до цінного ресурсу, приділяючи, однак, недостатньо уваги науковим надбанням психології управління, комунікацій та корпоративного управління, тобто інноваційним

напрямам управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу.

Система матеріальної зацікавленості повинна бути як система інвестування в якість персоналу. Низька мотивація працівників може призвести до негативних наслідків: падінню продуктивності праці, погіршенню соціально-психологічного клімату в колективі, зниженню якості праці, погіршенню іміджу організації на ринку, і як наслідок – зниження ефективності організації та її прибутку.

Напрямки розвитку персоналу в системі економічних відносин організації можна орієнтувати на наступні напрями:

- технократичний – подолання кризи стратегії розвитку, зміна структури управління;
- адаптивний – орієнтований на згладжування протиріч при обмеженні часовими рамками.

При описі кадрової політики важливо врахувати наступні показники: рівень задоволеності робочим місцем, рівень середньої заробітної плати, склад персоналу по соціально-демографічній структурі, наявність пільг, віддаленість від транспортної мережі.

Сьогодні все більше і більше організацій упрощують автоматизовані системи управління. І сфера HR не є виключенням. Помітний значний прогрес у реалізації функцій, необхідних спеціалістам із персоналу. З'явилися функції для автоматизації підбору персоналу, оцінки (включаючи оцінку по компетенціях), навчання і розвитку. Інноваційні зміни в організації роботи та в оплаті праці робітників дозволять зберегти найбільш кваліфікованих і перспективних працівників, а також забезпечити відповідне заохочення сумлінної праці.

Дуже важливе значення для управління персоналом має розробка ефективно функціонуючої системи мотивації. Якщо така система в організації є, тобто, у працівників є стимул працювати краще, є чіткі орієнтири в роботі: вони знають до чого треба прагнути; всі її основні положення оформлені у вигляді розпоряджень і претензій до ефективності її функціонування немає, то необхідно відразу переходити до системи контролю. Створення системи мотивації доцільно починати з розробки форм матеріального стимулювання. Система винагород повинна бути прив'язана до стратегічних цілей організації через систему ключових показників діяльності в умовах фінансових, міграційних ризиків та діджиталізації. Надалі показники розбиваються до рівня підрозділів. Відповідно і фонд

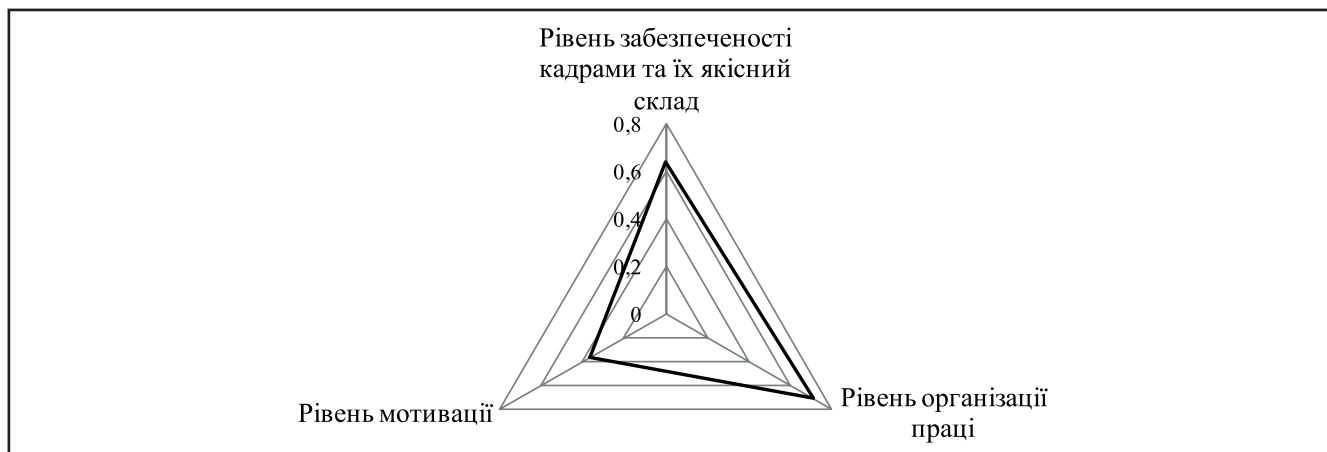
преміювання підрозділу повинен бути прив'язаний до певних для нього ключових показників діяльності, а всередині підрозділу фонд преміювання буде розподілятися між працівниками в залежності від рангу (значущості та трудомісткості) та успішності (отриманого у строк результату) виконуваних ними функцій. Критеріями при складанні таких показників є досягнення цілей при одночасній реальності отримання винагороди на конкретному організації.

Для організації особливо актуальним моментом є розробка не тільки постійних, але і варіативних форм стимулювання. Розробка варіативних форм стимулювання пов'язана з сезонністю виробництва і особливо актуальна в періоди виконання нерегулярних замовлень. У такі періоди недостатня мотивація працівників може призвести до значних втрат в результаті недотримання термінів. Впровадження нової системи мотивації є складним процесом, з яким не слід поспішати. Для того щоб впровадити принципово нову систему оплати праці та преміювання, після її складання доцільно буде розрахувати розміри винагород за новою системою і порівняти результати з чинною. Це необхідно для того, щоб запобігти можливому демотивуючому ефекту у разі значного зниження винагороди працівників порівняно зі старою системою.

На заключному етапі створення системи мотивації необхідно збалансувати інтереси організації та персоналу і після цього погодити розроблені положення з профспілкою. Після узгодження розроблені положення затверджуються на рівні організації і доводяться до відома колективу. На підставі даних положень будуть видаватися всі накази, що стосуються заохочень та стягнень в організації.

Наступним етапом створення ефективного механізму управління персоналом організації є створення системи контролю персоналу. Створення системи контролю починається з розробки норм виробітку згідно з нормативними документами. Кожна організація є індивідуальним і норми встановлюються так само індивідуально в залежності від її особливостей і тому розроблені норми допрацьовуються для даної організації.

Запропонований механізм управління персоналом дозволить керівникам організацій та менеджерам здійснювати раціональний підбір та розстановку кадрів, та досягати максимальної віддачі та бути конкурентоспроможними за умови орієнтації на важелі впливу на управління пер-



Графоаналітична модель складових управління персоналом організації

соналом на основі компетентнісного підходу. Так, наприклад, низький рівень організації праці може пояснюватися, перш за все незадовільними санітарно-гігієнічними умовами, а також недовикористанням планового фонду робочого часу. Основним мотивуючим фактором наймовірніше є розмір зарплати. Якщо, наприклад, сукупний інтегральний показник використання кадрового потенціалу склав 56,7%, то резерв збільшення – 42,3% (див. рисунок).

Для визначення перспектив розвитку та використання персоналу організації на основі компетентнісного підходу необхідно виходити з того, що персонал виступає як сукупна характеристика кількості, якості та міри сукупності здібностей до праці, при якій визначаються можливості людини. Оптимізація системи стимулювання під існуючий мотиваційний профіль, з метою забезпечення гранично конструктивної поведінки працівників, які є в організації.

Висновки

Високого рівня зайнятості і трудової активності працівників можна буде досягти лише за умови відновлення докризового рівня виробництва, становлення раціональної структури підприємства. Розроблена прогностна схема реалізації стратегічних інноваційних напрямів управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку необхідна для розробки правильної і цілеспрямованої політики роботи з персоналом. Дослідженнями встановлено, що прогноз зайнятості дозволить своєчасно визначити розмір трудових ресурсів в певному годинному інтервалі. Встановлено, що професій-

ний розвиток дає позитивний вплив в тому числі й на самих робітників: підвищуючи кваліфікацію, набуваючи актуальних навичок і знань, вони стають більш конкурентоспроможними на ринку праці, дістають додаткові можливості професійного зростання усередині своєї організації і поза нею.

Список використаних джерел

1. Вдовенко Н.М., Федірець О.В., Зось-Кіор М.В., Гнатенко І.А. Роль енергоринку в менеджменті ресурсозбереження та ресурсоефективності конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 4. С. 222–229.
2. Живко З. Б., Кредісов В. А., Гнатенко І. А., Гальонкін С. С. Інституціонально-матрична кластеризація в системі стратегічного управління інноваційною економікою в умовах зміни споживчих переваг, глобалізації, діджиталізації, формування економічної культури суспільства та сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 21. С. 37–43.
3. Орлова-Курилова О. В., Ольшевський О. В., Буряк Є. В., Овчаренко Є. І. Державне регулювання розвитком інноваційного підприємництва в умовах зміни споживчих переваг: моделювання глобалізаційних та безпекових компонент. Агросвіт. 2021. № 16. С. 18–25.
4. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos-Kior M., Dovbush V. Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. № 36, P. 49–66.
5. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. № 36. P. 192–198.

6. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 199–205.

7. Bilan Y., Zos-Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. Projecting the social component of the efficient management of land resources. *Journal of Security and Sustainability. Issues*. 2017. № 7(2). P. 287–300.

8. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 129–135.

9. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos-Kior M., Hnatenko I. Management of logistics and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. *Laplace in Journal*, 2021. 7(3), p. 315–323.

10. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 3. P. 403–414.

References

1. Vdovenko N., Fedirets O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2020). The role of the energy market in the management of resource conservation and resource efficiency of competitive enterprises in the agri-food sector. *Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky [Ukrainian Journal of Applied Economics]*, 5.4, 222–229.

2. Zhyvko Z., Kredisov V., Hnatenko I., Galonkin, S. (2021). Institutional-matrix clustering in the system of strategic management of innovative economy in the conditions of change of consumer preferences, globalization, digitalization, formation of economic culture of society and sustainable development. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 21, 37–43.

3. Orlova-Kurilova O., Olshanskyi O., Buriak Ie., Ovcharenko Ie. (2021). State regulation of the development of innovative entrepreneurship in the face of changing consumer preferences: modeling of globalization and security components. *Agrosvit [Agroworld]*, 16, 18–25.

4. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos-Kior M., Dovbush V. (2021). Organisational and economic

drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 49–66.

5. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

6. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

7. Bilan Y., Zos-Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. (2017). Projecting the social component of the efficient management of land resources. *Journal of Security and Sustainability*, 7(2), 287–300.

8. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.

9. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Management of logistics and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. *Laplace in Journal*, 7(3), 315–323.

10. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.3, 403–414.

Дані про авторів

Ольшанський Олександр Вікторович,

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри економіки і підприємництва, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна

Шкробот Маріна Володимирівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту підприємств, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Дідур Ганна Іванівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна

Шевченко Олена Миколаївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічної кібернетики, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна

Данные об авторах

Ольшанский Александр Викторович,

доктор наук по государственному управлению, доцент, профессор кафедры экономики и предпринимательства, Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина

Шкробот Марина Владимировна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента предприятий, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев, Украина

Дидур Анна Ивановна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента, Одесский государственный аграрный университет, г. Одеса, Украина

Шевченко Елена Николаевна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры экономической теории и экономической кибернетики, Национальный университет «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка», г. Полтава, Украина

Data about the authors

Oleksandr Olshanskyi,

Dr. Sc. (Public Administration), Associate Professor, Professor of Economics and Entrepreneurship Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine

Marina Shkrobot,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Enterprise Management, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

Hanna Didur,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Odessa State Agrarian University, Ukraine, Odessa

Olena Shevchenko,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory and Economic Cybernetics of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

УДК 339.332:658.8:338.45:621

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610338>

МОЛНАР О.С.

ДІРЕЙ В.В.

ГУЛАН Т.М.

Сутність збутової діяльності машинобудівних підприємств

Предметом дослідження є сутність збутової діяльності машинобудівних підприємств.

Метою дослідження є визначити сутність понять у межах визначення системи відносин та заходів щодо збутової діяльності.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведено визначення поняття «збут». Сформульовано базові тези збутової діяльності. Дано визначення поняття «збут продукції» та поняття «обіг». Наведені основні функції збуту та обігу. Відзначено, що дані визначення обігу і збуту дають змогу стверджувати, що ці два процеси взаємопов'язані, включають і відмінні риси.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. У процесі дослідження наведено визначення поняття «збут продукції» як системи відносин і заходів, які визначають діяльність підприємства з реалізації продукції, товарообміну, контролю та регулювання цих процесів шляхом використання ринкової інфраструктури з метою задоволення потреб клієнтів та отримання прибутку. Під «збутом продукції» необхідно розуміти двосторонній процес проектування та створення стійкої системи зберігання, розподіл на партії, сортування та прийом-передачу продукції для забезпечення її фізичного руху від виробника до споживача на підставі добровільного

об'єднання ресурсів господарюючих суб'єктів та їх взаємодії. Обіг – це процес фізичного переміщення товару (продукту) від виробника до споживача, що супроводжується передачею релевантної інформації і перерозподілом фінансових засобів господарюючих суб'єктів. Канал реалізації (збуту) продукції являє собою сукупність організації або осіб, діяльність і ресурси яких забезпечують чи можуть забезпечувати обіг, що проектується, даючи можливість для реалізації збутових функцій збуту. Ці визначення доповнені в межах визначення системи відносин та заходів щодо збутової діяльності як процесу реалізації функції збуту, розміщення продукції в просторі (на ринку) та в часі.

Ключові слова: підприємство, маркетинг, логістика, збут, обіг, конкурентоспроможність, інформация, інновації, інвестиції, ринок.

МОЛНАР А.С.
ДИРЕЙ В.В.
ГУЛАН Т.Н.

Сущность сбытовой деятельности машиностроительных предприятий

Предметом исследования является сущность сбытовой деятельности машиностроительных предприятий.

Целью исследования является определить сущность понятий в рамках определения системы отношений и мер по сбытовой деятельности.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье приведено определение понятия «сбыт». Сформулированы базовые положения сбытовой деятельности. Даны определения понятия «сбыт продукции» и понятия «оборот». Представлены основные функции сбыта и обращения. Отмечено, что данные определения обращения и сбыта позволяют утверждать, что эти два процесса взаимосвязаны, включают и отличительные черты.

Выводы. Результатами проведенного исследования явились следующие выводы. В процессе исследования приведено определение понятия «сбыт продукции» как системы отношений и мер, определяющих деятельность предприятия по реализации продукции, товарообмена, контроля и регулирования этих процессов путем использования рыночной инфраструктуры с целью удовлетворения потребностей клиентов и получения прибыли. Под «сбытом продукции» необходимо понимать двусторонний процесс проектирования и создания устойчивой системы хранения, разделение на партии, сортировку и прием–передачу продукции для обеспечения ее физического движения от производителя к потребителю на основании добровольного объединения ресурсов хозяйствующих субъектов и их взаимодействия. Оборот – это процесс физического перемещения товара (продукта) от производителя к потребителю, сопровождающийся передачей релевантной информации и перераспределением финансовых средств хозяйствующих субъектов. Канал реализации (сбыта) продукции представляет собой совокупность организации или лиц, деятельность и ресурсы которых обеспечивают или могут обеспечивать проектируемое обращение, давая возможность для реализации сбытовых функций сбыта. Эти определения дополнены в рамках определения системы отношений и мероприятий по сбытовой деятельности как процесса реализации функции сбыта, размещения продукции в пространстве (на рынке) и во времени.

Ключевые слова: предприятие, маркетинг, логистика, сбыт, обращение, конкурентоспособность, информация, инновации, инвестиции, рынок.

MOLNAR O.S.
DIREY V.V.
HULAN T.M.

The essence of sales activities of machine–building enterprises

The subject of research is the essence of sales activities of machine–building enterprises.

The purpose of the study is to determine the essence of the concepts within the definition of the system of relations and measures for sales activities.

Research methods. The dialectical method of scientific cognition, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of generalization of data are used in the work.

Results of work. The paper defines the concept of «sales». The basic theses of sales activity are formulated. The definition of «product sales» and the concept of «turnover» is given. The main functions of sales and circulation are given. It is noted that these definitions of turnover and sales suggest that the two processes are interrelated and include distinctive features.

Conclusions. The results of the study were the following conclusions. The study defines the concept of «product sales» as a system of relationships and activities that determine the activities of the enterprise for product sales, trade, control and regulation of these processes through the use of market infrastructure to meet customer needs and receiving a profit. «Product sales» should be understood as a two-way process of designing and creating a stable storage system, batch distribution, sorting and acceptance of products to ensure its physical movement from producer to consumer through voluntary pooling of resources and their interaction. Circulation is the process of physical movement of goods (products) from producer to consumer, accompanied by the transfer of relevant information and redistribution of financial resources of economic entities. Sales (sales) channel is a set of organizations or individuals whose activities and resources provide or can provide the projected turnover, giving the opportunity to implement sales functions of sales. These definitions are supplemented within the definition of the system of relations and measures for sales activities as a process of realization of the sales function, placement of products in space (on the market) and in time.

Keywords: enterprise, marketing, logistics, sales, turnover, competitiveness, information, innovations, investments, market.

Постановка проблеми. Уточнення визначення поняття «збут» на основі синтезу маркетингового і логістичного підходів є однією з важливих задач, які стоять в області вивчення і розробки принципів розподілення і методів його оптимізації, без рішення якої будуть виникати складності як у функціональних, так і в організаційних аспектах збуту продукції. Протириччя в сучасних поглядах на ці економічні категорії не дає можливості уточнити їх функції і взаємозв'язок. Настала гостра потреба в необхідності переходу до єдиної термінології в науковій сфері, що вивчає процеси доведення продукції від виробника до кінцевого споживача.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми збутової діяльності розглядалися вітчизняними і зарубіжними вченими, як Р. Акофф, В. Верховин, М. Дороніна, В. Радаєв та ін. Узагальнення збутових концепцій управління представлено в роботах В. Багієва, Р. Ларіної, Т. Максимової, В. Пілюшенка. Однак, певні теоретичні та науково-практичні проблеми формування системи збуту машинобудівних підприємств розроблені недостатньо повно і тому потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити сутність понять у межах визначення системи відносин та заходів щодо збутової діяльності.

Виклад основного матеріалу. У сучасній українській економічній науці відсутня єдина термінологія в області збуту, збуту продукції і обігу.

У сучасній науці збут розуміють як у широкому, так і вузькому значенні слова. Збут у вузькому значенні трактується як продаж товару, тобто операція укладання угоди – купівлі – продажу і передачі від продавця до покупця прав власності на товар і самого товару. Збут в широкому значенні – це всі операції з моменту виходу товару за межі підприємства до моменту передачі купленого товару покупцю. У такому значенні збут охоплює дві фази відтворювального циклу «виробництво – розподіл – обмін – споживання», а саме розподіл і обмін.

Незважаючи на існуючі різниці в поглядах на поняття збутової діяльності і функції збуту на більшості понять, що стосуються збутових процесів, можна стверджувати, що роль і значення збутової діяльності визначається більшістю вчених-економістів більш-менш однаково. Це дозволяє сформулювати такі базові тези: збутова діяльність у певному значенні є продовженням виробничої діяльності, не просто зберігає роздані, а створює додаткову споживчу вартість і вартість товару, тим самим збільшивши його загальну цінність; збутова діяльність спрямована на ко-

мерційне завершення маркетингової й виробничої діяльності підприємства; збутова діяльність у всій системі створення товару та його вартості є одним із джерел його конкурентної переваги як прямого, так і непрямого ефектів; зміст збутової діяльності динамічний. Зміни змісту збуту повинні супроводжуватись змінами форм організації збутової діяльності. Поступово до сфери управління збутом включаються зовнішньоекономічні операції, технічне обслуговування і сервіс, лізинг, функції маркетингу тощо.

Враховуючи значну диференціацію в понятті «збут», ми наводимо таке його визначення: збут продукції являє собою систему відносин і заходів, які визначають діяльність підприємства з реалізації продукції, що включають в себе здійснення збуту продукції, товарообміну, контролю та регулювання даних процесів шляхом використання ринкової інфраструктури з метою задоволення потреб клієнтів та отримання прибутку. Під збутом продукції необхідно розуміти двосторонній процес проектування та створення стійкої системи зберігання, розподіл на партії, сортування та прийом – передача продукції для забезпечення її фізичного руху від виробника до споживача на підставі добровільного об'єднання ресурсів господарюючих суб'єктів та їх взаємодія. До функцій збуту входять: прогнозування обсягів збуту, проектування та розміщення складів оптової та роздрібною торгівлі, планування та організація каналів реалізації (збуту), способів та методів доставки продукції.

Це визначення передає сутність збуту як процесу розміщення продукції в просторі (ринку) та в часі, які супроводжуються її збутом на частини та адресацією від одної ланки ланцюга збуту до іншого.

Збут товарної продукції реалізується через систему збуту підприємства, тобто сукупність каналів реалізації (збуту), що мають або залучають необхідну кількість ресурсів для здійснення обігу.

Обіг – процес фізичного переміщення товару (продукту) від виробника до споживача, що супроводжується передачею релевантної інформації і перерозподілом фінансових засобів існуючих в ньому господарюючих суб'єктів. Основні функції обігу полягають у здійсненні складування, зберігання, транспортування, групування, післяпродажного сервісного обслуговування, укладення угод [4; 6]. Канал реалізації (збуту) продукції являє собою сукупність організації або осіб, діяльність і ресурси яких забезпечують чи мо-

жуть забезпечувати обіг, що проектується, і дають можливість реалізувати збутові функції.

Дані нами визначення обігу і збуту дають змогу відзначити, що ці два процеси включають взаємопов'язані і відмінні риси. Головна функціональна відмінність між збутом і обігом полягає у функції планування, яка властива збуту. При цьому результатом збуту є створення системи збуту, що реалізує ефективний обіг, а результатом обігу – доставка продукції споживачу в точно визначений час і з максимально високим рівнем обслуговування [11, с. 42].

Висновки

У процесі дослідження наведено визначення поняття «збут продукції» як системи відносин і заходів, які визначають діяльність підприємства з реалізації продукції, товарообміну, контролю та регулювання цих процесів шляхом використання ринкової інфраструктури з метою задоволення потреб клієнтів та отримання прибутку. Під «збутом продукції» необхідно розуміти двосторонній процес проектування та створення стійкої системи зберігання, розподіл на партії, сортування та прийом – передачу продукції для забезпечення її фізичного руху від виробника до споживача на підставі добровільного об'єднання ресурсів господарюючих суб'єктів та їх взаємодії. Обіг – це процес фізичного переміщення товару (продукту) від виробника до споживача, що супроводжується передачею релевантної інформації і перерозподілом фінансових засобів господарюючих суб'єктів. Канал реалізації (збуту) продукції являє собою сукупність організації або осіб, діяльність і ресурси яких забезпечують чи можуть забезпечувати обіг, що проектується, даючи можливість для реалізації збутових функцій збуту.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (1). С. 125–130.
2. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2011. Вип. 21 (11). С. 201–205.
3. Гаврилко П. П., Лалакулич М. Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на про-

мислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2012. Вип. 22 (4). С. 158–164.

4. Глобальні трансформації і стратегії розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. К.: ВІПОЛ, 1999.

5. Гоголь Г. П., Колодійчук А. В., Яремко А. Ю. Сутність збутової діяльності машинобудівних підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2010. Вип. 20.7. С. 148–153.

6. Голубков Е. П. Маркетинг: словарь–справочник. М.: Дело, 2000. 440 с.

7. Колодійчук А. В., Гуштан Т.В., Молнар О.С., Василюха Н.В., Чобаль Л.Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид–во НН–ВК «АТБ», 2021. 189 с.

8. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58–62.

9. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.

10. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

11. Морозов М. А., Пушкарь А. И., Тридед А. Н. Стратегия и тактика продвижения товара на рынок. Х.: Основа, 1998. 176 с.

12. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.

13. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.

References

1. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (1) (pp. 125–130). [in Ukrainian].

2. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry].

In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21 (11) (pp. 201–205). [in Ukrainian].

3. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). Osnovni factory vynyknennya kryzovykh yavlyshch na promyslovykh pidpryyemstvakh [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22 (4) (pp. 158–164). [in Ukrainian].

4. Bilorus O. H., & Lukyanenko D. H., et al. (1999). Hlobal'ni transformatsiyi i stratehiyi rozvytku [Global transformations and development strategies]. Kyiv: VI–POL. [in Ukrainian].

5. Hohol, H. P., Kolodiychuk, A. V., & Yaremko, A. Yu. (2010). Sutnist' zbutovoyi diyal'nosti mashynobudivnykh pidpryyemstv [The essence of the sales activities of machine–building enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20 (7) (pp. 148–153). [in Ukrainian].

6. Golubkov, Ye. P. (2000). Marketing [Marketing]: Dictionary – Reference book. Moscow: Delo. [in Russian].

7. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini* [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine–building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukr.].

10. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

11. Morozov, M. A., Pushkar, A. I., & Trided, A. N. (1998). Strategiya i taktika prodvizheniya tovara na ry-

nok [Strategy and tactics of product promotion to the market]. Kharkiv: Osnova.[in Russian].

12. Sopilnyk, L. I., & Kolodychuk, A. V. (2009). Teoretychni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpnyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

13. Sopilnyk, L. I., & Kolodychuk, A. V. (2009). Upravlinnya konkurentospromozhnisty mashynobudivnykh pidpnyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Management of competitiveness of machine-building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Дирей Віктор Володимирович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Гулан Тетяна Миколаївна,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Данные об авторах

Молнар Александр Сергеевич,

к.э.н., доцент, заведующий кафедрой экономической теории, ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Дирей Виктор Владимирович,

магистр, экономический факультет, ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Гулан Татьяна Николаевна,

магистр, экономический факультет, ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the authors

Oleksandr Molnar,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Head of the Department of Economic Theory, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Viktor Direy,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Tetyana Hulan,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

УДК 005.32:331.101.3:631.11

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610354>

БАРНА М.Ю., ІЛЬІН В.Ю.,
КАРПЕНКО Є.В., БОЖКО О.В.

Удосконалення організаційної культури підприємства як елементу системи мотиваційного менеджменту в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків

Актуальність теми дослідження. Активізація організаційної культури в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків є основою сучасного мотиваційного менеджменту, що також актуалізує тему дослідження.

Постановка проблеми. У сучасних умовах важливим мотивуючим фактором згуртованості та підвищення ефективної діяльності колективу є організаційна культура – набір найбільш важливих правил, що приймаються працівниками та одержують вираження у цінностях підприємства, які, у свою чергу, задають орієнтири їхньої поведінки та дій. Безсистемність формування організаційної культури викликає необхідність пошуку нових підходів до системи мотиваційного менеджменту.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити удосконалення організаційної культури підприємства як елементу системи мотиваційного менеджменту в умовах реалізації політики ка-

дрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків.

Метод або методологія дослідження. В статті використано історично–логічний метод; метод систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Визначено складові організаційної культури як елементу системи мотиваційного менеджменту в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків. В цьому напрямку систематизовані завдання з мотивації персоналу, на які мають бути спрямовані зусилля підприємства в умовах дефіциту кваліфікованих кадрів. Доведено, що лояльність персоналу, тобто почуття відданості підприємству, і мотивація взаємопов'язані.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств для підвищення ефективності мотиваційного менеджменту.

Висновки за статтею. Запропоновано інструменти системної мотивації управлінського персоналу підприємства та спрямованість їх впливу, що заснована на врахуванні ролі мотивації за суб'єктами, об'єктами та функціями в системі управління персоналом. Окремо виділені економічний, соціальний, інноваційний та мотиваційний фактори та відповідаючі їм критерії оцінки мотивації праці, на основі чого представлено шкалу оцінок якісних показників діяльності персоналу підприємства в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків.

Ключові слова: удосконалення організаційної культури, підприємство, система, мотиваційний менеджмент, політика, кадрова безпека, глобалізація, міграційні ризики.

БАРНА М.Ю., ИЛЬИН В.Ю.
КАРПЕНКО Е.В., БОЖКО Е.В.

Совершенствование организационной культуры предприятия как элемента системы мотивационного менеджмента в условиях реализации политики кадровой безопасности, глобализации и миграционных рисков

Актуальность темы исследования. Активизация составляющих организационной культуры в условиях реализации политики кадровой безопасности, глобализации и миграционных рисков является основой современного мотивационного менеджмента, что и актуализирует тему исследования.

Постановка проблемы. В современных условиях важным мотивирующим условием сплоченности и повышения эффективной деятельности коллектива является организационная культура – набор наиболее важных правил, принимаемых работниками и получающих выражение в ценностях предприятия, которые, в свою очередь, задают ориентиры их поведения и действий. Бессистемность формирования организационной культуры вызывает необходимость поиска новых подходов к системе мотивационного менеджмента.

Постановка целей и задач исследования – исследовать усовершенствование организационной культуры предприятия как элемента системы мотивационного менеджмента в условиях реализации политики кадровой безопасности, глобализации и миграционных рисков.

Метод или методология исследования. В статье использованы историко–логический метод, метод систематизации, классификации и теоретического обобщения; метод логического анализа и синтеза.

Презентация основного материала (результаты исследования). Определены составляющие организационной культуры как элемента системы мотивационного менеджмента в условиях реализации политики кадровой безопасности, глобализации и миграционных рисков. В этом направлении систематизированы задачи мотивации персонала, на которые должны быть направлены усилия предприятия в условиях дефицита квалифицированных кадров. Доказано, что лояльность персонала, то есть чувство преданности предприятию, и мотивация взаимосвязаны.

Область применения результатов. Результаты исследования могут быть использованы в

практической деятельности предприятий для повышения эффективности мотивационного менеджмента.

Выводы по статье. Предложены инструменты системной мотивации управленческого персонала предприятия и направленность их влияния, основанная на учете роли мотивации по субъектам, объектам и функциям в системе управления персоналом. Отдельно выделены экономический, социальный, инновационный и мотивационный фактор и отвечающие им критерии оценки мотивации труда, на основе чего представлена шкала оценок качественных показателей деятельности персонала предприятия в условиях реализации политики кадровой безопасности, глобализации и миграционных рисков.

Ключевые слова: усовершенствование организационной культуры, предприятие, система, мотивационный менеджмент, политика, кадровая безопасность, глобализация, миграционные риски.

BARNA M.Yu., ILIN V.Yu.,
KARPENKO Ye.V., BOZHKO O.V.

Improving the organizational culture of the enterprise as an element of the system of motivational management in the implementation of personnel security policy, globalization and migration risks

Relevance of the research topic. Activation of organizational culture in the context of the implementation of personnel security policy, globalization and migration risks is the basis of modern motivational management, which actualizes the topic of research.

Formulation of the problem. In modern conditions an important motivating condition of cohesion and increase of effective activity of collective is organizational culture – set of the most important rules accepted by employees and getting expression in values of enterprise, which, in turn, set reference points of their behavior and actions. Haphazard formation of organizational culture causes the need to find new approaches to the system of motivational management.

Setting the purpose and objectives of the study – to study the improvement of the organizational culture of the enterprise as an element of motivational management system in the context of the implementation of personnel security policy, globalization and migration risks.

Research method or methodology. The article used the historical–logical method; the method of systematization, classification and theoretical generalization; the method of logical analysis and synthesis.

Presentation of the main material (research results). The components of organizational culture as an element of motivational management system in the conditions of implementation of personnel security policy, globalization and migration risks have been determined. In this direction the tasks of personnel motivation are systematized, on which the enterprise's efforts should be directed under the conditions of qualified personnel deficit. It has been proved that personnel loyalty, i.e. sense of loyalty to the enterprise and motivation are interconnected.

Field of application of results. The results of the study can be used in the practical activities of enterprises to improve the effectiveness of motivational management.

Conclusions on the article. The tools of system motivation of managerial personnel of an enterprise and orientation of their influence based on the role of motivation behind the subjects, objects and functions in the personnel management system have been proposed. The economic, social, innovative and motivational factors and their corresponding evaluation criteria of work motivation are singled out separately, on the basis of which the evaluation scale of qualitative indicators of enterprise personnel activity in conditions of implementation of personnel security policy, globalization and migration risks is presented.

Keywords: improvement of organizational culture, enterprise, system, motivational management, policy, personnel security, globalization, migration risks.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливою мотивуючою умовою згуртованості та підвищення ефективної діяльності колективу є організаційна культура – набір найбільш важливих правил, які приймаються членами підприємства і тих, що отримують вираз у цінностях підприємства, які, в свою чергу, задають працівникам орієнтири їх поведінки та дій. В організаційній культурі налічується шість складових: філософія, яка надає сенс існування підприємства та його відношення до співробітників та клієнтів; домінуючих цінностей, на яких базується підприємство і які відносяться до цілей його існування або засобам їх досягнення; норм, що підтримуються працівниками, і які визначають принципи взаємовідносин в колективі; правил підприємства; існуючого клімату на підприємстві; поведінкових ритуалів, які мають місце на підприємстві. Активізація даних складових в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків і є основою сучасного мотиваційного менеджменту, що і актуалізує тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Для мотивації колективу в сучасних динамічних умовах необхідне: створення стартового майданчику змін через ретельний і всебічний аналіз потреб у них, визначення імовірних наслідків, якомога повне інформування працівників підприємства про майбутні зміни; виявлення груп опору та груп підтримки; залучення людей до дискусії, заохочення критики, підтримка активу, нейтралізація опору; створення унікальної системи стимулювання людей до змін; залучення працівників до творчості, участі в перетвореннях, створення сприятливого морально-психологічного клімату, умов підтримки змін владою і широкими масами; проведення переговорів й набуття згоди із найбільш впливовими членами колективу, неформальним лідерами, залучення їх на свій бік; прихований чи явний примус незгодних, якщо неможливо добитися їх участі в перетвореннях [3; 6–8; 10].

Враховуючи розвиток підприємства, мотивація персоналу повинна бути спрямована на вирішення наступних завдань: стимулювання персоналу до найкращих результатів у відповідності зі стратегією; підвищення задоволеності працюючих через зміну якості праці та відношення до

неї; підвищення продуктивності праці через зміну якості праці та відношення до неї; встановлення залежності оплати праці та інших пільг працівників від досягнення ними конкретних результатів у відповідності з затвердженими планами робіт та підвищення продуктивності праці; залучення та утримання кваліфікованого персоналу, формування стабільного колективу, зниження плинності кадрів [1–2; 4–5; 9], що і треба більш системно розглянути в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити удосконалення організаційної культури підприємства як елементу системи мотиваційного менеджменту в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На більшості сучасних вітчизняних підприємств існує проблема дефіциту кваліфікованих кадрів, для розв'язання якої необхідно створення грамотної системи мотивації співробітників. Це допоможе залучити і утримати на підприємстві професіоналів. За рахунок мотивації управління працівником відбувається так, що він виконує свою роботу найкращим чином і найбільш результативно для підприємства. Щоб залучити й утримати висококваліфікованих фахівців на підприємстві, матеріальних винагород недостатньо. Нематеріальне стимулювання спрямоване на підвищення лояльності співробітників до підприємства одночасно зі зниженням витрат по компенсації співробітникам їх трудовитрат. Лояльність персоналу, тобто почуття відданості підприємству, і мотивація взаємопов'язані.

Системність мотивації забезпечуватимуть такі її інструменти, що практично охоплюють усе коло мотивів управлінського персоналу вищого, середнього та нижнього рівня підприємства. Усі заходи пропонується розподілити на дві групи: базисні та допоміжні. До перших належать всі матеріальні засоби та засіб активізації, до другої – засоби комунікаційно-морального впливу та професійного зростання. Система стимулювання має забезпечувати виробництво найбільш якісної продукції та прибутковість, але для цього необхідно зацікавити кожного робітника у результативній та високопродуктивній праці. Система мотивації охоплює оплату праці та

Фактори та критерії оцінки мотивації праці на підприємстві

Фактор	Вагомість факторів	Критерії оцінки	Значимість критеріїв
Економічний	0,35	Продуктивність праці	0,8
		Якість виконаної праці	0,8
		Рівень кваліфікації	0,8
		Дотримання технологічної процедури	0,6
		Трудова дисципліна	0,5
Соціальний	0,25	Комунікабельність	0,7
		Взаємовідносини з колегами та керівництвом	0,7
		Авторитет серед колег та підлеглих	0,6
		Участь в управлінні підприємством та розподіл доходів	0,5
Інноваційний	0,15	Прийняття нововведень	0,6
		Застосування нових технологій	0,6
		Здатність до винахідливості та раціоналізаторства	0,3
Мотиваційний	0,25	Значимість роботи	0,9
		Самостійність	0,9
		Працьовитість	0,7
Разом	1,00		

створення умов відтворення трудового потенціалу (забезпечення потреб працівників у житті, послугах охорони здоров'я, освіти тощо).

В умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків особливої важливості набуває зовнішня мотивація, відчуття економічного добробуту, що спираються на матеріальні механізми (нематеріальної мотивації). Тобто системна мотивація набуває рис системи мотивування: сприяє формуванню і вирішенню суспільно значимих цілей підприємств, підтримує рівновагу економічних цілей і суспільної відповідальності; виконує функцію комунікації власників підприємств і працівників; мотивування стосується створення і підтримки взаємопорозуміння між підприємствами й окремими групами людей чи всередині груп; одна сторона мотивування стосується рівня диференціації, структури і динаміки затрат на персонал, в т. ч. зарплати, створення системи економічних стимулів до праці; друга – пов'язана зі стилем управління керівника.

В даних обставинах необхідно ретельніше ставитися до економічних, соціальних, інноваційних і мотиваційних факторів і критеріїв оцінювання мотивації праці в підприємства (див. таблицю).

Найважливішим завданням керівництва будь-якого сучасного підприємства є виявлення й підвищення ефективності використання організаційних ресурсів. Особливу значимість воно набуває в умовах нестабільності зовнішнього середовища, що вимагає від підприємств систематичного поси-

лення конкурентоспроможності й гнучкості у проведенні внутрішніх та зовнішніх змін.

Для мотивації кадрів на підприємства має бути розроблена мотиваційна програма, яка дозволила б підвищити продуктивність праці і знизити плинність кадрів. Розділи мотиваційної програми повинні для робітників включати: поліпшення умов праці; адаптацію робочого персоналу, в тому числі з використанням системи наставництва; соціальні програми, спрямовані на членів сімей робітників і, перш за все, підростаючого покоління.

Запропоновані заходи щодо удосконалення організаційної культури підприємства праці працівників на підприємства як елементу системи мотиваційного менеджменту підвищать його ефективність, що позитивно позначиться на роботі всього підприємства. Розроблені заходи дозволяють забезпечити сучасним підприємствам працездатним і конкурентоспроможним персоналом, від якого залежить якісне обслуговування клієнтів, точність виконання прийнятих рішень і успіх роботи кожного підрозділу окремо і всього підприємства в цілому.

Висновки

Визначено складові організаційної культури як елементу системи мотиваційного менеджменту в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків. В цьому напрямку систематизовані завдання з мотивації персоналу, на які мають бути спрямовані зусил-

ля підприємства в умовах дефіциту кваліфікованих кадрів. Доведено, що лояльність персоналу, тобто почуття відданості підприємству, і мотивація взаємопов'язані. Запропоновано інструменти системної мотивації управлінського персоналу підприємства та спрямованість їх впливу, що заснована на врахуванні ролі мотивації за суб'єктами, об'єктами та функціями управління в системі управління персоналом. Okремо виділені економічний, соціальний, інноваційний та мотиваційний факторів та відповідаючи їм критерії оцінки мотивації праці у підприємства, на основі чого представлено шкалу оцінок якісних показників діяльності персоналу підприємства в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків.

Список використаних джерел

1. Ходаківська О. В., Гнатенко І. А., Дяченко Т. О., Сабій І. М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 15. С. 5–11.
2. Ходаківська О. В., Орлова–Курилова О. В., Кирилюк Є. М., Бучнев М. М. Моделювання системи управління інноваційним потенціалом та фінансової системи економіки: компенсаторні інструменти державного впливу в умовах глобалізації. Агросвіт. 2021. № 19. С. 10–15.
3. Bil M., Barna M., Zbarska A. (2021). Migration and human development in Ukraine: features of interaction and priorities of state regulation. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E–Journal*, 7, 5–21.
4. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.
5. Gryshchenko I., Ganushchak–Efimenko L., Shcherbak V., Nifatova O., Zos–Kior M., Hnatenko I., Martynova L., Martynov A. (2021). Making Use of Competitive Advantages of a University Education Innovation Cluster in the Educational Services Market. *European Journal of Sustainable Development*, 10(2), 336–336.
6. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

7. Mazur N., Khrystenko L., Pbsztorovb J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. *TEM Journal*, 10.4, 1605–1609.

8. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(3), 403–414.

9. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 21.12, 228–234.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariyev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

References

1. Khodakivska O., Hnatenko I., Diachenko T., Sabii I. (2021). Entrepreneurship models in the conditions of innovative economy and knowledge economy: resource and cost management. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 15, 5–11.
2. Khodakivska O., Orlova–Kurilova O., Kyryliuk Ye., Buchniev M. (2021). Modeling of the innovation potential management system and the financial system of the economy: compensatory tools of state influence in the context of globalization. *Agrosvit [Agroworld]*, 19, 10–15.
3. Bil M., Barna M., Zbarska A. (2021). Migration and human development in Ukraine: features of interaction and priorities of state regulation. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E–Journal*, 7, 5–21.
4. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.
5. Gryshchenko I., Ganushchak–Efimenko L., Shcherbak V., Nifatova O., Zos–Kior M., Hnatenko I., Martynova L., Martynov A. (2021). Making Use of Competitive Advantages of a University Education Innovation

Cluster in the Educational Services Market. European Journal of Sustainable Development, 10(2), 336–336.

6. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. Journal of Hygienic Engineering and Design, 36, 192–198.

7. Mazur N., Khrystenko L., P6shtorov6 J., Zos-Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. TEM Journal, 10.4, 1605–1609.

8. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 43(3), 403–414.

9. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development. IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security, 21.12, 228–234.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariiev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. Journal of Hygienic Engineering and Design, 36, 199–205.

Дані про авторів

Барна Марта Юрійівна,

д.е.н., професор, перший проректор, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна

Ільїн Валерій Юрійович,

д.е.н., професор, професор кафедри маркетингу та реклами, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Карпенко Євгенія Владиславівна,

к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту імені професора Л.І. Михайлової, Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

Божко Олена Валеріївна,

викладач кафедри менеджменту і права, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна

Данные об авторах

Барна Марта Юрьевна,

д.э.н., профессор, первый проректор, Львовский торговельно-экономический университет, г. Львов, Украина

Ильин Валерий Юрьевич,

д.э.н., профессор, профессор кафедры маркетинга и рекламы, Киевский национальный торговельно-экономический университет, г. Киев, Украина

Карпенко Евгения Владиславовна,

к.э.н., старший преподаватель кафедры менеджмента имени профессора Л.И. Михайловой, Сумский национальный аграрный университет, г. Сумы, Украина

Божко Елена Валерьевна,

преподаватель кафедры менеджмента и права, Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет, г. Днепр, Украина

Data about the authors

Marta Barna,

Dr. Sc. (Econ), Professor, Vice Rector, Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine

Valerii Ilin,

Dr. Sc. (Ekon), Professor, Professor of the Department of Journalism and Advertising, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

Yevheniia Karpenko,

PhD in Economics, Senior lecturer of the Department of Management named after Professor L. I. Mikhaliova, Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

Olena Bozhko,

Lecturer of the Department of Management and Law Dni-pro State Agrarian and Economic University, Dnipro, Ukraine

Операційна діяльність на основі методів критичної оцінки підприємства в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання розвитку операційної діяльності на основі методів критичної оцінки підприємства в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами обумовлюється відсутністю єдиного алгоритму та моделі даного процесу.

Постановка проблеми. Підприємство не зможе втримати за собою лідерство на ринку без раціонально організованої операційної функції, оскільки основне призначення підприємства характеризується ланцюжком «виробництво – потреби споживача». Для реалізації поставлених завдань операційного менеджменту часто доволі безсистемно використовують методи критичної оцінки підприємства із подальшим створенням відповідної моделі удосконалення окремих напрямів операційної діяльності підприємства. Зазначені факти в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами актуалізують тему дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити операційну діяльність на основі методів критичної оцінки підприємства в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами.

Метод або методологія дослідження. В статті використано історично–логічний метод; метод систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Проведені дослідження щодо покращення операційної діяльності та функціонування сучасних національних підприємств в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами в цілому, на основі чого надані пропозиції щодо вдосконалення ефективності системи управління на основі впровадження концепції ощадливого виробництва.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств для підвищення їх ефективності.

Висновки за статтею. Розроблена структурно–логічна модель операційної діяльності на основі методів критичної оцінки підприємства в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами, що включає зокрема: повне оновлення застарілого обладнання; впровадження належної системи мотивації праці; розвиток інформаційного менеджменту; удосконалення існуючих функціональних напрямів діяльності сучасних українських підприємств тощо.

Ключові слова: операційна діяльність, методи критичної оцінки, підприємства, глобалізація, міграційні ризики, сталий розвиток, управління інноваційними змінами.

КОВАЛЕНКО Н.В., ХОДАКОВСКАЯ О.В.,
ЗОСЬ–КІОР Н.В., КЛИМЕНЧУКОВА Н.С.

Операционная деятельность на основе методов критической оценки предприятия в условиях глобализации, миграционных рисков, устойчивого развития и управления инновационными изменениями

Актуальность темы исследования. Исследование вопроса развития операционной деятельности на основе методов критической оценки предприятия в условиях глобализации, миграционных рисков, устойчивого развития и управления инновационными изменениями обуславливается отсутствием единого алгоритма и модели данного процесса.

Постановка проблеми. *Предприятие не сможет удержать лидерство на рынке без рационально организованной операционной функции, поскольку основное назначение предприятия характеризуется цепочкой «производство – потребности потребителя». Для реализации поставленных задач операционного менеджмента часто бессистемно используют методы критической оценки предприятия с последующим созданием соответствующей модели усовершенствования отдельных направлений операционной деятельности предприятия. Указанные факты в условиях глобализации, миграционных рисков, устойчивого развития и управления инновационными изменениями актуализируют тему исследования.*

Постановка целей и задач исследования – исследовать операционную деятельность на основе методов критической оценки предприятия в условиях глобализации, миграционных рисков, устойчивого развития и управления инновационными изменениями.

Метод или методология исследования. *В статье использованы историко–логический метод, метод систематизации, классификации и теоретического обобщения; метод логического анализа и синтеза.*

Презентация основного материала (результаты исследования). *Проведены исследования по улучшению операционной деятельности и функционированию современных национальных предприятий в условиях глобализации, миграционных рисков, устойчивого развития и управления инновационными изменениями в целом, на основе чего представлены предложения по усовершенствованию эффективности системы управления на основе внедрения концепции экономного производства.*

Область применения результатов. *Результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности предприятий для повышения их эффективности.*

Выводы по статье. *Разработана структурно–логическая модель операционной деятельности на основе методов критической оценки предприятия в условиях глобализации, миграционных рисков, устойчивого развития и управления инновационными изменениями, включая: полное обновление устаревшего оборудования; внедрение надлежащей системы мотивации труда; развитие информационного менеджмента; усовершенствование существующих функциональных направлений деятельности современных украинских предприятий и т.п.*

Ключевые слова: *операционная деятельность, методы критической оценки, предприятия, глобализация, миграционные риски, устойчивое развитие, управление инновационными изменениями.*

KOVALENKO N.V., KHODAKIVSKA O.V.,
ZOS-KIOR M.V., KLYMENCHUKOVA N.S.

Operational activities based on methods of critical assessment of the enterprise in the context of globalization, migration risks, sustainable development and management of innovative change

Relevance of the research topic. *The study of the issue of development of operational activities based on the methods of critical assessment of the enterprise in the context of globalization, migration risks, sustainable development and innovation change management is due to the lack of a single algorithm and model of the process.*

Formulation of the problem. *The enterprise will not be able to retain leadership in the market without rationally organized operational function, since the main purpose of the enterprise is characterized by the chain «production – consumer needs». In order to realize the set tasks of operational management often haphazardly use methods of critical assessment of enterprise with subsequent creation of corresponding model of improvement of separate directions of operational activity of enterprise. These facts in the conditions of globalization, migration risks, sustainable development and management of innovative changes actualize the topic of the research.*

Setting the purpose and objectives of the study – *investigate operational activities based on*

the methods of critical assessment of the enterprise in the context of globalization, migration risks, sustainable development and innovation change management.

Research method or methodology. *The article used the historical–logical method; the method of systematization, classification and theoretical generalization; the method of logical analysis and synthesis.*

Presentation of the main material (research results). *Conducted research on improving the operations and functioning of modern national enterprises under conditions of globalization, migration risks, sustainable development and innovation change management in general, based on which proposals to improve the efficiency of the management system based on the concept of lean production are provided.*

Field of application of results. *The results of the study can be used in the practical activities of enterprises to improve their efficiency.*

Conclusions on the article. *Developed a structural and logical model of operations based on the methods of critical assessment of the enterprise in terms of globalization, migration risks, sustainable development and management of innovative changes, including: a complete renovation of obsolete equipment; implementation of an appropriate system of motivation of labor; development of information management; improvement of existing functional areas of modern Ukrainian enterprises etc.*

Keywords: *operations, critical appraisal methods, enterprises, globalization, migration risks, sustainable development, innovation change management.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Підприємство не зможе втримати за собою лідерство на ринку без раціонально організованої операційної функції, оскільки основне призначення підприємства характеризується ланцюжком «виробництво – потреби споживача». Для реалізації поставлених завдань операційного менеджменту часто доволі безсистемно використовують методи критичної оцінки підприємства із подальшим створенням відповідної моделі удосконалення окремих напрямів операційної діяльності підприємства. Зазначені факти актуалізують тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В операційній діяльності керівництву підприємств необхідно звертати увагу на залучення працівників до даного процесу і вирішення організаційних питань, оскільки співпраця персоналу із керівництвом прискорює рішення виробничих питань. Характерною особливістю операційного процесу є неритмічність і повна залежність від споживчого попиту. Це відбувається через динамічне падіння і ріст активності споживачів протягом року, місяця, тижня, дня [2–4; 6–7]. Зазначені коливання мають стохастичний і ймовірнісний характер.

Для того, щоб вирішити проблеми, які виникають у процесі формування операційної системи підприємств, необхідно задіяти висококваліфікованих спеціалістів, яких на сучасних вітчизняних

підприємствах не вистачає. Це призведе до подолання труднощів в процесі стимулювання інноваційної діяльності, а саме підвищення ефективної співпраці між підлеглим та керівником, правильності обраних цілей, в процесі виробництва, насамперед, це підвищення продуктивності праці [1; 5; 8–10].

«Ощадливе» управління людськими ресурсами є найважливішим фактором реалізації конкретних заходів і відповідних управлінських рішень щодо підвищення ефективності управління підприємств в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити операційну діяльність на основі методів критичної оцінки підприємства в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Практичний досвід упровадження концепцій ощадливого виробництва свідчить про доцільність використання певних інструментів розробки індивідуальних систем підвищення ефективності операційної діяльності підприємств, застосування яких, безперечно, має певні переваги над копіюванням різних відпрацьованих методик (див. таблицю).

Упровадження підприємствами концепції ощадливого виробництва супроводжується ти-

Практичні аспекти упровадження концепції ощадливого виробництва в операційну діяльність підприємств в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами

Потреба	Варіант	Ефект
Великі запаси, значний цикл виконання замовлення та рівень дефектів і втрат	Програма упровадження ощадливого виробництва	↑ Ефективність ↓ Терміни поставки ↑ Швидкість ↓ Запаси
Невідомі причини проблем, нерозуміння їх вирішення	Діагностика основних проблем та їх причин, визначення подальших дій	Усвідомлення причин Усвідомлення проблеми Подальші дії
Реалізація стратегії покращення невдала, зміни неефективні чи повільні	Програма управління змінами для упровадження покращень	↑ Результати ↑ Зміни Досягнення цілей
Неефективні робочі місця, незадовільний рівень організації на виробництві	Створення ефективних робочих місць, покращення виробничих і офісних процесів	↑ Прозорість ↓ Втрати ↑ Стабільність ↑ Дисципліна
Дефіцит навичок і знань для вдосконалення бізнес-процесів у працівників	Програма навчання функціоналу концепції ощадливого виробництва	↑ Знання ↓ Втрати ↑ Мотивація ↑ Показники

повими помилками, такими як технологічний підхід до розуміння поліпшення роботи підприємства, що означає впровадження у дію сучасного обладнання без підтримки його управлінською ланкою. При цьому підходи до управління трудовими ресурсами залишаються без змін. Тому керівництву слід уникати такого погляду на концепцію й застосовувати управлінський підхід, що розглядає процес оптимізації виробництва по слабким місцям, а пізніше – впровадженням відповідних технологій відповідно потреби. Типовими помилками є нерозуміння ролі керівництва в упровадженні системи ощадливого виробництва, недостатня гнучкість самої системи, зміна робочих місць без зміни звичок, збір даних без їх подальшого використання, постійний аналіз ситуації без постійних покращень.

Для покращення операційної діяльності та функціонування типового вітчизняного підприємства в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами в цілому необхідно вдосконалити ефективність системи управління, потрібно: повне оновлення застарілого обладнання; впровадження належної системи мотивації праці; розвиток інформаційного менеджменту; удосконалення існуючих функціональних напрямів діяльності підприємства; навчання співробітників відділу кадрів технологіям оптимізації і вдосконалення компенсаційного пакету підприємства; розвиток корпоративної

культури; розробка внутрішніх нормативних документів, що фіксують систему грошової винагороди персоналу; проведення діагностики діяльності; збільшення клієнтської бази.

В умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами дані важливі особливості формують специфіку проектування операційних систем, що проявляється в: розташуванні підприємств за розташуванням клієнта; високому рівні диференціації послуг, що призводить до створення великої кількості ринкових ніш і збереженні конкуруючими підприємствами своєї клієнтури; низьких бар'єрах вступу в бізнес; визначенням потужностей за піковим попитом; залежністю календарного планування діяльності від поведінки споживачів; проблематичністю створення запасів продукту в періоди низького попиту для їх використання в періоди максимального попиту; складністю виявлення параметрів якості та розробки методів їх оцінки; необхідністю володіння персоналом добрими навичками роботи із клієнтурою; наявністю проблем з виміром ефективності роботи персоналу; частим поєднанням маркетингової й операційної функцій; наявністю ряду місцевих регуляторів, що роблять кожний регіон унікальним.

Проектування операційної діяльності підприємств пов'язано із прийняттям рішень, що стосуються певних сфер життєдіяльності, і у першу чергу це пов'язано із розподілом праці та спеціалізацією; департаментизацією та кооперацією; зв'язком

і координацією; масштабом підпорядкованості та контролю; ієрархією в підприємстві; централізацією та децентралізацією управління; диференціацією й інтеграцією підрозділів підприємств.

Висновки

Для покращення операційної діяльності та функціонування сучасних національних підприємств в умовах глобалізації, міграційних ризиків, стало-го розвитку та управління інноваційними змінами в цілому необхідно вдосконалити ефективність системи управління на основі впровадження концепції ощадливого виробництва. Для цього потрібно: повне оновлення застарілого обладнання; впровадження належної системи мотивації праці; розвиток інформаційного менеджменту; удосконалення існуючих функціональних напрямів діяльності підприємства; навчання співробітників відділу кадрів технологіям оптимізації і вдосконалення компенсаційного пакету підприємства; розвиток корпоративної культури; розробка внутрішніх нормативних документів, що фіксують систему грошової винагороди персоналу; проведення діагностики діяльності; збільшення клієнтської бази.

Список використаних джерел

1. Антипенко Н. В., Бабій Л. І., Співак С. І., Скрипник В. В. Адаптація структурно-функціонального підходу до діагностики безпеки інноваційно орієнтованого підприємства в умовах фінансових ризиків глобалізованої національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 2. С. 11–16.
2. Вдовенко Н. М., Федірець О. В., Зось-Кіор М. В., Гнатенко І. А. Роль енергоринку в менеджменті ресурсозбереження та ресурсоефективності конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 4. С. 222–229.
3. Ковтун О. А., Мостенська Т. Г., Остапчук А. Д., Гнатенко І. А. Моделювання тенденцій розбудови інноваційних кластерів у системі управління соціально-економічною безпекою національної економіки при прийнятті рішень щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів агробізнесу в умовах стало-го розвитку. *Агросвіт*. 2021. № 21–22. С. 51–56.
4. Кулаєць М. М., Фурсіна О. В., Джеруг Г. В., Гнатенко І. А., Валов О. В. Концепція стратегічного управління інноваційними проектами в умовах розвитку знанневої економіки та децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 23. С. 25–31.

5. Ложачевська О. М., Гнатенко І. А., Сухомлин Л. В., Мельник О. Ю. Моделювання інфраструктури підприємства неоінноваційного управління на національному та регіональному рівнях в умовах децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 18. С. 5–10.
6. Ходаківська О. В., Гнатенко І. А., Дяченко Т. О., Сабій І. М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 5–11.
7. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.
8. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.
9. Mazur N., Khrystenko L., P6sstorov6 J., Zos-Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. *TEM Journal*, 10.4, 1605–1609.
10. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 21.12, 228–234.
11. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaiya O., Diukariyev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

References

1. Antypenko N., Babiy L., Spivak S., Skrypnyk V. (2022). Adaptation of the structural-functional approach to diagnostics of safety of the innovation-oriented enterprise in the conditions of financial risks of the globalized national economy. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 2, 11–16.
2. Vdovenko N., Fedirets O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2020). The role of the energy market in the management of resource conservation and resource efficiency of competitive enterprises in the agri-food sector.

Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky [Ukrainian Journal of Applied Economics], 5.4, 222–229.

3. Kovtun O., Mostenska T., Ostapchuk A., Hnatenko I. (2021). Modeling of tendencies of development of innovation clusters in the system of management of social and economic safety of national economy at decision-making on activization of foreign economic activity of subjects of agribusiness in the conditions of sustainable development. *Agrosvit [Agroworld]*, 21–22, 51–56.

4. Kulayets M., Fursina O., Dzhegur G., Hnatenko I., Valov O. (2021). The concept of strategic management of innovative projects in the development of knowledge economy and decentralization. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 23, 25–31.

5. Lozhachevska O., Hnatenko I., Sukhomlyn L., Melnyk O. (2021). Modeling the business infrastructure of neo-innovation management at the national and regional levels in the context of decentralization. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 18, 5–10.

6. Khodakivska O., Hnatenko I., Dyachenko T., Sabiy I. (2021). Models of entrepreneurship in terms of innovation economy and knowledge economy: resource and cost management. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 15, 5–11.

7. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.

8. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

9. Mazur N., Khrystenka L., P6shtorov6 J., Zos-Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. *TEM Journal*, 10.4, 1605–1609.

10. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 21.12, 228–234.

11. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of ag-

ricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

Дані про авторів

Коваленко Наталія Василівна,

д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту, Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

Ходаківська Ольга Василівна,

д.з.н професор, заступник директора ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна

Зось-Кіор Микола Валерійович,

д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту ім. І.А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Клименчукова Наталія Сергіївна,

к.з.н., доцент, докторант, ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, Україна

Данные об авторах

Коваленко Наталья Васильевна,

д.з.н., доцент, професор кафедри менеджменту, Национальный транспортный университет, г. Киев, Украина

Ходаковская Ольга Васильевна,

д.з.н., професор, заместитель директора ННЦ «Институт аграрной экономики», г. Киев, Украина

Зось-Киор Николай Валериевич,

д.з.н., професор, професор кафедри менеджменту ім. І.А. Маркіной, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Украина

Клименчукова Наталья Сергеевна,

к.з.н., доцент, докторант, ВУЗ «Национальная академия управления», г. Киев, Украина

Data about the authors

Nataliia Kovalenko,

Dr. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor Department of Management, National Transport University, Kyiv, Ukraine

Olga Khodakivska,

Dr. Sc. (Econ), Professor, Deputy Director National Scientific Center «Institute of Agrarian Economics», Kyiv, Ukraine

Mykola Zos-Kior,

Dr. Sc. (Econ), Professor, Professor of I. Markina Department of Management, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

Nataliia Klymenchukova,

PhD (Economics), Associate Professor, Doctoral Candidate, National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

Формування конкурентних переваг на основі удосконалення системи управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання формування конкурентних переваг на основі удосконалення системи управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки обумовлюється відсутністю єдиного алгоритму та моделі даного процесу.

Постановка проблеми. Система управління якістю підприємства, орієнтованого на забезпечення фінансово-економічної безпеки, повинна враховувати погоджену дію таких складових: економічної, соціальної, екологічної, науково-технологічної й кадрової. Застосування даної концепції повинно орієнтувати підприємство у виборі пріоритетних напрямків діяльності щодо вдосконалення функціонування системи управління якістю продукції, що потребує комплексного дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити формування конкурентних переваг на основі удосконалення системи управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Метод або методологія дослідження. В статті використано історично-логічний метод; метод систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). З'ясовано необхідність вдосконалення функціонування системи управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки. Розроблено загальні напрями вдосконалення функціонування системи менеджменту якості продукції. Запропоновано впровадити на підприємствах систему профілактики появи браку та самоконтролю якості працівниками на робочих місцях. Визначено взаємозв'язок між функціонуванням системи управління якістю продукції та стійким розвитком підприємства.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств для підвищення ефективності діяльності.

Висновки за статтею. Запропоновано підвищення ефективності функціонування системи управління якістю сучасних національних підприємств шляхом впровадження тотального менеджменту якості. Рекомендовано створення Ради якості на підприємствах та розроблено методуку її функціонування. Запропоновано впровадження корпоративного програмного забезпечення, що використовуватиме CALS-технології, як один із методів загального управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Ключові слова: формування конкурентних переваг, удосконалення системи управління, якість продукції, підприємство, фінансово-економічна безпека.

ЛЫШЕНКО М.А., ОВЧАРЕНКО Е.И.,
ГУК О.В., МОХОНЬКО Г.А.

Формирование конкурентных преимуществ на основе усовершенствования системы управления качеством продукции предприятия в контексте обеспечения финансово-экономической безопасности

Актуальность темы исследования. Исследование вопроса формирования конкурентных преимуществ на основе усовершенствования системы управления качеством продукции предприятия в контексте обеспечения финансово-экономической безопасности обуславливается отсутствием единого алгоритма и модели данного процесса.

Постановка проблеми. Система управління качеством предприятия, ориентированного на обеспечение финансово-экономической безопасности, должна учитывать согласованное действие следующих составляющих: экономической, социальной, экологической, научно-технологической и кадровой. Применение данной концепции должно ориентировать предприятие в выборе приоритетных направлений деятельности по совершенствованию функционирования системы менеджмента качества продукции, требующей комплексного исследования.

Постановка целей и задач исследования – исследовать формирование конкурентных преимуществ на основе совершенствования системы управления качеством продукции предприятия в контексте обеспечения финансово-экономической безопасности.

Метод или методология исследования. В статье использованы историко-логический метод, метод систематизации, классификации и теоретического обобщения; метод логического анализа и синтеза.

Презентация основного материала (результаты исследования). Выяснена необходимость совершенствования функционирования системы управления качеством продукции предприятия в контексте обеспечения финансово-экономической безопасности. Разработаны общие направления совершенствования функционирования системы менеджмента качества продукции. Предложено ввести на предприятиях систему профилактики появления брака и самоконтроля качества работниками на рабочих местах. Определена взаимосвязь между функционированием системы менеджмента качества продукции и устойчивым развитием предприятия.

Область применения результатов. Результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности предприятий для повышения эффективности деятельности.

Выводы по статье. Предложено повышение эффективности функционирования системы менеджмента качества современных национальных предприятий путем внедрения тотального менеджмента качества. Рекомендовано создание Совета качества на предприятиях и разработана методика его функционирования. Предложено внедрение корпоративного программного обеспечения, которое будет использовать CALS-технологии как один из методов общего управления качеством продукции предприятия в контексте обеспечения финансово-экономической безопасности.

Ключевые слова: формирование конкурентных преимуществ, совершенствование системы управления, качество продукции, предприятие, финансово-экономическая безопасность.

LYSHENKO M.O., OVCHARENKO I.I.,
GUK O.V., MOKHONKO H.A.

Formation of competitive advantages on the basis of improving the quality management system of enterprise products in the context of financial and economic security

Relevance of the research topic. The study of the formation of competitive advantages on the basis of improving the quality management system in the context of ensuring financial and economic security is caused by the lack of a single algorithm and model of this process.

Formulation of the problem. The system of quality management of the enterprise, focused on ensuring financial and economic security, must take into account the combined action of such components: economic, social, environmental, scientific and technological and human resources. Application of this concept should direct the company in the selection of priority areas of activity to improve the functioning of the system of quality management of products, which requires a comprehensive study.

Setting the purpose and objectives of the study – to investigate the formation of competitive advantages on the basis of improving the quality management system of products in the context of ensuring financial and economic security.

Research method or methodology. This article uses the historical and logical method, the method of systematization, classification and theoretical consolidation, and the method of logical analysis and synthesis.

Presentation of the main material (research results). *The necessity of improving the functioning of the system of product quality management in the context of ensuring financial and economic security has been revealed. Developed the general objectives of improving the functioning of the system of product quality management. The system of prevention of defect appearance and self-monitoring of quality by employees at their workplaces was suggested to be implemented at the enterprises. The interrelation between the functioning of the product quality management system and the stable development of the company was determined.*

Field of application of results. *The results of the study can be used in the practical activities of enterprises to improve the efficiency of operations.*

Conclusions on the article. *It is suggested to increase the efficiency of functioning of the quality management system of state national enterprises through the implementation of total quality management. Recommended the creation of the Quality Council at the enterprises and developed a methodology of its functioning. The implementation of corporate software that uses CALS-technologies as one of the methods of general management of the quality of products of the enterprise in the context of ensuring financial and economic security is proposed.*

Keywords: *formation of competitive advantages, improvement of management system, product quality, enterprise, financial and economic security.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Система управління якістю може ефективно функціонувати на підприємстві лише тоді, коли вона спрямована на попередження виготовлення неякісної продукції і здійснюється протягом усього періоду виробництва, а не після того, як продукція виготовлена. Особливо важливого значення набуває застосування системи менеджменту якості на етапі перед виробничого процесу. В сучасних умовах це проявляється в процесі формування конкурентних переваг на основі удосконалення системи управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки. Зазначені факти актуалізують тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Система управління якістю будь-якого підприємства повинна бути узгоджена із загальною стратегією та відповідати цілям стійкого розвитку. Підтримання конкурентоспроможної стійкості сучасного підприємства на ринку повинно відбуватись шляхом змін у техніко-технологічній, фінансовій, організаційно-управлінській, інноваційній та інших видах діяльності, але таким чином, щоб зберегти та покращити рівень якості продукції та функціонування системи менеджменту якості [1–2; 6; 8]. Необхідно забезпечити процес рішення комплексу окреслених завдань і організувати їх виконання, що орієнтуватиметься на формування системи управління якістю продукції

підприємство на основі застосування принципів формування конкурентних переваг.

Система управління якістю підприємства, орієнтованого на забезпечення фінансово-економічної безпеки, повинна враховувати погоджену дію таких складових: економічної, соціальної, екологічної, науково-технологічної й кадрової. Застосування даної концепції повинно орієнтувати підприємство у виборі пріоритетних напрямків діяльності щодо вдосконалення функціонування системи управління якістю продукції [3–5; 7; 9–10], що потребує комплексного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити формування конкурентних переваг на основі удосконалення системи управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вхідний контроль якості продукції передбачає проведення перевірки сировини і матеріалів від постачальників, напівфабрикатів, комплектуючих та запасних деталей. Самоконтроль працівниками на робочих місцях передбачає залучення робітників до контролю якості виготовленої конкретно ними продукції в повній відповідності до вимог контрольної документації. Застосування самоконтролю на підприємствах дозволить виявити будь-які відхилення на ранній стадії виробництва, що сприяє швидкому виправленню бракованої продукції чи її ізоляції.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Впровадження самоконтролю якості продукції на підприємстві повинно передбачати навчання працівників операціям з контролю якості; забезпечити їх сучасним вимірювальним обладнанням та інструментами контролю; мотивацію працівників, що здійснюватимуть самоконтроль продукції; підготувати технологічний процес до перенесення частини відповідальності зі служб технічного контролю на робітників.

Застосовуючи принципи стійкого розвитку, керівництво сучасних підприємств повинно впроваджувати у діяльність системи менеджменту якості ризик-орієнтоване мислення та процесний підхід (див. рисунок).

Цілями стійкого розвитку системи менеджменту якості сучасного підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки є:

- фундаментальна ціль – безперервне функціонування системи управління якістю підприємства, її прогресивний розвиток;
- гарантуючі цілі: збереження існуючої сталості системи менеджменту якості підприємства, показників діяльності загалом та постійне поліпшення ситуації, що дозволить підприємству ефективно функціонувати в подальшому; раціональне використання ресурсів, якими володіє та користується підприємство для досягнення та підтримання економічної, екологічної, соціальної та правової сталості підприємства;
- сприяючі цілі: створення безпечних умов на підприємстві, в яких повинні працювати робітники; випуск екологічно чистої продукції для задоволення вимог замовників; впровадження виробничих технологій; підвищення рівня самосвідомості та відповідальності кожного працівника щодо виготовлення якісної продукції.

Таким чином, впровадження різноманітних заходів, що покращують процес функціонування

системи управління якістю підприємства, дозволить покращити якість виготовленої продукції, підвищити рівень задоволеності замовників та скоротити витрати на відновлення неякісної продукції за рахунок впровадження системи профілактики браку.

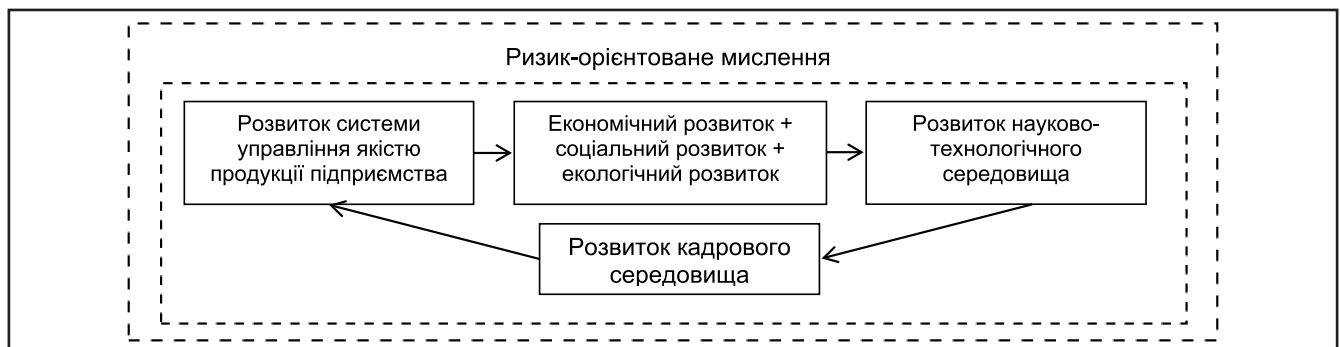
Управління якістю продукції за принципами TQM залежить від наступних факторів:

- усвідомлення вищого керівництва необхідності постійного поліпшення якості продукції;
- разом із заміною обладнання життєво важливим є навчання персоналу;
- перетворення організаційної структури управління підприємством.

Завданнями вдосконаленої системи управління якістю підприємства повинно бути постійне поліпшення якості, застосовуючи аналіз результатів виробництва, коригування діяльності, відсутність дефектів продукції, зниження невиробничих витрат, використання новітніх технологій, вчасних поставок, підвищення репутації.

Рекомендуємо створювати на підприємствах Раду якості, яка повинна бути сформована з вищого керівництва підприємства та експертів, що підпорядковуються директору з якості. Таким чином, до Ради якості можуть увійти, наприклад, генеральний директор, директор з якості, технічний директор, директор з виробництва та директор з інформаційних технологій. Основною метою діяльності Ради якості має бути забезпечення ефективного функціонування системи управління якістю підприємства, а також прийняття рішень щодо поліпшення її використання, включаючи внесення своєчасних змін до політики та цілей в області якості.

Впровадження CALS-технологій у системі менеджменту якості підприємств дасть змогу спростити доступ до будь-якої документації. До даної бази даних повинна вводитись вся інформація



Цикл стійкого розвитку системи управління якістю сучасного підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки

про кількість виготовленого браку, прийняті коригувальні рішення, вимоги замовників щодо якості продукції, настанови стандартів, цілі в області якості, результати аудитів системи управління якістю тощо.

Впровадження CALS-технологій у діяльність сучасних підприємств дасть змогу створити інтегровану інформаційно-комунікаційну систему їх управління підприємством в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки. Концепція CALS базується на застосуванні принципів і технологій інформаційної підтримки на всіх стадіях життєвого циклу продукції, основою якого є інтегроване інформаційне середовище, завдяки чому забезпечується єдиний спосіб управління процесами і взаємодія всіх учасників цього циклу. Впровадження у діяльність національних підприємств принципів загального управління якістю забезпечить ефективну взаємодію всіх учасників виробничого процесу на будь-якому етапі життєвого циклу продукції. Впровадження CALS-систем становить підґрунтя для використання принципів TQM.

Актуальність впровадження тотального управління якістю на підприємствах полягає в тому, що забезпечення високої якості продукції підприємства є основою його конкурентоспроможності. Дана конкурентоспроможність досягається тільки комплексним методом, що враховує безліч факторів з управління та контролю якості продукції, на основі використання тотального менеджменту якості.

Таким чином, впровадження загального управління якістю на сучасних національних підприємствах, де одним з принципів проголошено постійне покращення та самовдосконалення системи управління якістю, позитивно впливають на конкурентоспроможність підприємств на ринку. В цілому, підготовка підприємств до впровадження корпоративної інформаційної системи з підтримкою CALS-технологій, закупівля нового обладнання, навчання персоналу та розроблення стандартів, що регулюють функціонування системи менеджменту якості дає нам можливість гарантувати високу якість виготовленої продукції та її орієнтацію на споживача. Отже, можна зробити висновок про те, що впровадження тотального менеджменту якості спричинить позитивний ефект за рахунок підвищення якості продукції, економії коштів від зменшення браку та підвищення прибутку підприємств.

Висновки

З'ясовано необхідність вдосконалення функціонування системи управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки. Розроблено загальні напрями вдосконалення функціонування системи менеджменту якості продукції. Запропоновано впровадити на підприємствах систему профілактики появи браку та самоконтролю якості працівниками на робочих місцях. Визначено взаємозв'язок між функціонуванням системи управління якістю продукції та стійким розвитком підприємства. Запропоновано підвищення ефективності функціонування системи управління якістю сучасних національних підприємств шляхом впровадження тотального менеджменту якості. Рекомендовано створення Ради якості на підприємствах та розроблено методіку її функціонування. Запропоновано впровадження корпоративного програмного забезпечення, що використовуватиме CALS-технології, як один із методів загального управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Орлова-Курилова О. В., Ольшанський О. В., Буряк Є. В., Овчаренко Є. І. Державне регулювання розвитком інноваційного підприємництва в умовах зміни споживчих переваг: моделювання глобалізаційних та безпекових компонент. *Агросвіт*. 2021. № 16. С. 18–25.
2. Ходаківська О. В., Гнатенко І. А., Дяченко Т. О., Сабій І. М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 5–11.
3. Ходаківська О. В., Патица Н. І., Гаргасас А. Методологічні основи оцінки конкурентоспроможності сільського господарства. *Механізм регулювання економіки*. 2019. № 2. С. 34–40.
4. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 129–135.
5. Glonti V., Trynchuk V., Khovrak I., Mokhonko G., Shkrobot M., Manvelidze L. Socialization of organization sustainable development based on the principles of corporate social responsibility. *Montenegrin Journal of Economics*. 2020. Vol. 16. No. 1. P. 169–182.

6. Guk O., Franchuk V., Kopytko M. Features of modern management and its impact on the security of socio-economic systems. *Advances in Economics, Business and Management Research. Proceedings of the International Conference on Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research*. 2021. Vol. 188. P. 101–107.

7. Hnatenko I., Kuksa I., Orlova–Kurilova O. Paragenesis of entrepreneurship and innovation as drivers of the future economy. *Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities*. Collective monograph. Poland: Publishing House «Baltija Publishing», 2019. P. 48–61.

8. Hnatenko I., Kuksa I., Orlova–Kurilova O., Moisieieva N., Rubezhanska V. State regulation of innovative employment in the context of innovative entrepreneurship development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2019. № 41 (2). P. 228–236.

9. Lyshenko M., Ustik T., Pisarenko V., Maslak N., Koliadenko D. Economic and marketing aspects of the functioning of small enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol. 2. No. 33. P. 185–193.

10. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. Vol. 36. P. 192–198.

References

1. Orlova–Kurilova O., Olshanskyi O., Buriak Ie., Ovcharenko Ie. (2021). State regulation of the development of innovative entrepreneurship in the face of changing consumer preferences: modeling of globalization and security components. *Agrosvit [Agroworld]*, 16, 18–25.

2. Khodakivska O., Hnatenko I., Dyachenko T., Sabiy I. (2021). Models of entrepreneurship in terms of innovation economy and knowledge economy: resource and cost management. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 15, 5–11.

3. Khodakivska O., Patyka N., Gargasas A. (2019). Methodological bases for assessing the competitiveness of agriculture. *Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky [The mechanism of economic regulation]*, 2, 34–40.

4. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.

5. Glonti V., Trynchuk V., Khovrak I., Mokhonko G., Shkrobot M., Manvelidze L. (2020). Socialization of organization sustainable development based on the principles of corporate social responsibility. *Montenegrin Journal of Economics*, 16.1, 169–182.

6. Guk O., Franchuk V., Kopytko M. (2021). Features of modern management and its impact on the security of socio-economic systems. *Advances in Economics, Business and Management Research. Proceedings of the International Conference on Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research*, 188, 101–107.

7. Hnatenko I., Kuksa I., Orlova–Kurilova O. (2019). Paragenesis of entrepreneurship and innovation as drivers of the future economy. *Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities*. Collective monograph. Poland: Publishing House «Baltija Publishing», 48–61.

8. Hnatenko I., Kuksa I., Orlova–Kurilova O., Moisieieva N., Rubezhanska V. (2019). State regulation of innovative employment in the context of innovative entrepreneurship development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41 (2), 228–236.

9. Lyshenko M., Ustik T., Pisarenko V., Maslak N., Koliadenko D. (2020). Economic and marketing aspects of the functioning of small enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2.33, 185–193.

10. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

Дані про авторів

Лишенко Маргарита Олександрівна,

д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу та логістики, Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

Овчаренко Євген Іванович,

д.е.н., професор, професор кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна

Гук Ольга Володимирівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту підприємств, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Мохонько Ганна Анатоліївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту підприємств, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Данные об авторах

Лышенко Маргарита Александровна,

д.э.н., профессор, заведующая кафедрой маркетинга и логистики, Сумский национальный аграрный университет, г. Сумы, Украина

Овчаренко Евгений Иванович,

д.э.н., профессор, профессор кафедры публичного управления, менеджмента и маркетинга, Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина

Гук Ольга Владимировна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента предприятий, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев, Украина

Мохонько Анна Анатольевна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента предприятий, Национальный технический университет

Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев, Украина

Data about the authors

Margarita Lyshenko,

Dr. Sc. (Econ), Professor, Head of the Department of Marketing and Logistics, Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

Ievgen Ovcharenko,

Dr. Sc. (Econ), Professor, Professor of the Department of Public Administration, Management and Marketing, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine, Severodonetsk

Olga Guk,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor Department of Management of Enterprises, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

Hanna Mokhonko,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor Department of Management of Enterprises, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 336.22:332.1

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6610384>

ЧИНЧИК А.А.

Моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів

Актуальність теми дослідження. В процесі регіонального управління існує потреба моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджету. Зазначене дозволить оперативно корегувати регіональну податкову політику та ефективно здійснювати адміністрування податків, що поліпшить соціально-економічний розвиток регіону у цілому.

Постановка проблеми. Досвід країн з розвиненою ефективною економікою інноваційного типу засвідчує необхідність безперервного удосконалення податкового менеджменту. Саме збільшення податкових надходжень, тісна співпраця органів влади та бізнесу, перегляд та корегування податкової політики здатні змінити негативний тренд розвитку будь-якої країни світу та подолати труднощі, які виникають у нестабільному зовнішньому оточенні. У такому контексті проблематика моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджету вимагає постійної уваги з боку вітчизняних науковців.

Постановка мети і завдань дослідження – визначити найефективніший інструментарій для моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджету.

Метод або методологія дослідження. В статті використано метод індукції та дедукції; систематизації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Позитивним моментом процесу моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджету постає можливість вчасного корегування існуючої податкової політики та її оптимізація відповідно поточного стану національної економіки.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади та суб'єктів підприємництва для підвищення рівня ефективності управління податковою політикою.

Висновки за статтю. Запропоновано для моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджету використовувати таксономічний аналіз. Визначено, що у 2021 році найбільш ефективним є податковий менеджмент м. Києва, Харківської та Дніпропетровської областей. Акцентовано увагу на тому, що у регіонах-аутсайдерах існує потреба перегляду існуючої системи управління податковою політикою з метою покращення соціально-еко-

мічного розвитку та збільшення доходності бюджету.

Ключові слова: податковий менеджмент, податки, моделювання, таксономічне оцінювання, бюджет, податкова система, управлінські рішення.

ЧИНЧИК А.А.

Моделирование влияния регионального налогового менеджмента на доходность бюджетов

Актуальность темы исследования. В процессе регионального управления существует потребность в моделировании влияния регионального налогового менеджмента на доходность бюджета. Это позволит оперативно корректировать региональную налоговую политику и эффективно осуществлять администрирование налогов, что улучшит социально-экономическое развитие региона в целом.

Постановка проблемы. Опыт стран с развитой эффективной экономикой инновационного типа свидетельствует о необходимости непрерывного усовершенствования налогового менеджмента. Именно увеличение налоговых поступлений, тесное сотрудничество органов власти и бизнеса, пересмотр и корректировка налоговой политики способны изменить негативный тренд развития любой страны мира и преодолеть трудности, возникающие в нестабильном внешнем окружении. В этом контексте проблематика моделирования влияния регионального налогового менеджмента на доходность бюджета требует постоянного внимания со стороны отечественных ученых.

Постановка целей и задач исследования – определить наиболее эффективный инструментарий для моделирования влияния регионального налогового менеджмента на доходность бюджета.

Метод или методология исследования. В статье использован метод индукции и дедукции; систематизации и теоретического обобщения; способ логического анализа и синтеза.

Презентация основного материала (результаты исследования). Положительным моментом процесса моделирования влияния регионального налогового менеджмента на доходность бюджета является возможность своевременной корректировки существующей налоговой политики и ее оптимизация в соответствии с текущим состоянием национальной экономики.

Область применения результатов. Результаты исследования могут использоваться в практической деятельности органов государственной власти и субъектов предпринимательства для повышения уровня эффективности управления налоговой политикой.

Выводы по статье. Предложено для моделирования влияния регионального налогового менеджмента на доходность бюджета использовать таксономический анализ. Определено, что в 2021 году наиболее эффективен налоговый менеджмент был в г. Киеве, Харьковской и Днепропетровской областях. Акцентируется внимание на том, что в регионах-аутсайдерах существует потребность в пересмотре существующей системы управления налоговой политикой с целью улучшения социально-экономического развития и увеличения доходности бюджета.

Ключевые слова: налоговый менеджмент, налоги, моделирование, таксономическая оценка, бюджет, налоговая система, управленческие решения.

CHYNCHYK A.A.

Modeling the influence of regional tax management on budget profitability

Relevance of the research topic. In the process of regional management there is a need to model the impact of regional tax management on budget profitability. This will allow to promptly adjust the regional tax policy and effectively carry out tax administration, which will improve the socio-economic development of the region as a whole.

Formulation of the problem. The experience of countries with developed efficient economies of innovative type shows the need for continuous improvement of tax management. It is the increase in tax revenues, close cooperation between government and business, revision and adjustment of tax

policy can change the negative trend of any country in the world and overcome the difficulties that arise in an unstable external environment. In this context, the issue of modeling the impact of regional tax management on budget profitability requires constant attention from domestic scholars.

Setting the goals and objectives of the study – to determine the most effective tools for modeling the impact of regional tax management on budget profitability.

Research method or methodology. The method of induction and deduction is used in the article; systematization and theoretical generalization; method of logical analysis and synthesis.

Presentation of the main material (research results). A positive aspect of the process of modeling the impact of regional tax management on budget profitability is the possibility of timely adjustment of existing tax policy and its optimization according to the current state of the national economy.

Field of application of results. The results of the study can be used in the practice of public authorities and businesses to improve the efficiency of tax policy management.

Conclusions on the article. It is proposed to use taxonomic analysis to model the impact of regional tax management on budget profitability. It is determined that in 2021 the most effective is tax management Kyiv, Kharkiv and Dnipropetrovsk regions. Emphasis is placed on the fact that in outsider regions there is a need to review the existing system of tax policy management in order to improve socio-economic development and increase budget profitability.

Keywords: tax management, taxes, modeling, taxonomic evaluation, budget, tax system, management decisions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Регіональний податковий менеджмент – важливий сегмент державної податкової політики, галузі, сектору економіки, підприємства, громадянина. Такий сегмент вміщує в себе сукупність принципів, моделей і методів планування та реалізації управлінських дій, пов'язаних з вибором оптимального механізму податкової системи, визначенням ефективних податкових платежів, здійсненням контролю за їх здійсненням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на доходність бюджету порушується у чисельних наукових працях. Зокрема у праці Євтушевсько О. О., Лагодієнко Н. В., Іванченкової Л. В. запропоновано визначення податкової політики як складової державного податкового менеджменту. Гнатенко І.А. запропоновано використання таксономічного оцінювання в процесі аналізу інституціонального середовища інноваційного розвитку підприємництва. Автори [3–6] пропонують напрямки удосконалення системи оподаткування, податкової поведінки, податкового контролю тощо. Водночас проблематика моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на доходність бюджету потребує систематичного

узагальнення та розгляду з урахуванням сучасного стану розвитку національної економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – визначити найефективніший інструментарій для моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на доходність бюджету.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Регіональний податковий менеджмент займає провідне місце в державній податковій політиці. Суб'єктами регіонального податкового менеджменту є регіони в особі місцевих органів влади, а також усі платники податків, представники підприємницької діяльності, фінансові управління, бухгалтери підприємств. Об'єктом регіонального податкового менеджменту вважають: управлінські рішення у сфері оподаткування; керовані та некеровані процеси, які чинять вплив на податкову політику та ті, що відбуваються у турбулентному інституціональному середовищі; сукупність державних дій спрямованих на регулювання та зміну податкових норм.

Управлінські відносини у сфері регіонального податкового менеджменту, а також визначення нормативно-правових основ його функціонування та впорядкування регулюються Конституцією України, Законами, Податковим кодексом України, нормативно-правовими актами з питань податкової політики.

Важливим напрямком управлінського регулювання регіонального податкового менеджменту є моделювання його впливу на доходність бюджетів. Зазначені дії дозволять здійснювати ефективне регулювання податкової системи України шляхом визначення нових пріоритетів в напрямі взаємовідносин платників податків, способів оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та корегування роботи державних контролюючих органів як рівних учасників та партнерів для досягнення єдиної мети – стимулювання інноваційного розвитку держави заснованої на справедливих партнерських відносинах між державою та бізнесом.

Моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів передбачає:

1) формування моделей ефективного менеджменту регулювання та контролю надходжень у бюджети;

2) створення кола відповідальних осіб, які здійснюють роботу з управління податками, а також моделюють можливі загрози (а також їх усунення) у сфері податкової та бюджетної політики;

3) удосконалення роботи корпоративного і персонального податкового менеджменту відповідального за своєчасність наповнення бюджету тощо.

Моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів дозволить формувати ефективну підприємницьку, бюджетну та податкову системи.

Існує низка наукових робіт присвячених методам моделювання регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів, з використанням сукупності математичних та статистичних інструментів [1–6]. За нашим баченням доступним та оптимальним інструментом згаданого моделювання є таксономічне оцінювання. У такому випадку інтегральний таксономічний компліментарний показник впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів передбачає реалізацію алгоритму, що включає певні математичні дії [2]:

- визначення вхідної інформації необхідної для моделювання (показники ефективності податково менеджменту, доходи та видатки бюджетів, податкові надходження тощо);

- формування матриці спостережень, що включає систему часткових показників внутрішньої та зовнішньої взаємодії;

- стандартизація значень показників матриці спостережень;

- визначення вектора–еталона та класифікація показників на стимулятори та дестимулятори, які визначають компліментарний ефект;

- визначення крапки еталону та розрахунок евклідової відстані між окремими спостереженнями і вектором–еталоном;

- розрахунок інтегрального таксономічного компліментарного показнику, що характеризує ступінь ефективності впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів.

Визначення вхідної інформації необхідної для моделювання (показники ефективності податкового менеджменту, доходи та видатки бюджетів, податкові надходження тощо) дозволяє сформулювати матрицю спостереження. Передумовою якої є формування двох множинних ознак. Перша множина характеризує отриманий результат, інша – можливі способи досягнення результату. Множинні ознаки є вимірювальними та записуються до матриці спостереження, яка має вигляд (1):

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1k} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2k} & \dots & x_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{i1} & x_{i1} & \dots & x_{ik} & \dots & x_{in} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{z1} & x_{z2} & \dots & x_{zk} & \dots & x_{zn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

де z – досліджувані об'єкти – регіони України;

n – кількість показників, які вимірюються;

x_{ik} – значення об'єкту k для показнику i .

Визначення головних компонентів матриці спостереження визначається авторським поглядом та власною інтерпретацією сукупності показників досліджуваного нами явища. З цією метою можливо залучення експертів або фахівців. Точність, конгруентність та достовірність інтегрального компліментарного показнику впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів визначається саме вдалим добром компонентів матриці спостереження. Показники, що використовуються для розрахунку інтегрального показнику можуть бути абсолютними або відносними. Формування матриці спостереження дозволяє створити інформаційних масив вхідних даних необхідних для моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів. З метою їх приведен-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ня до єдиної вимірювальної ознаки здійснюється стандартизація вхідних значень. Зазначене дозволяє стандартизувати показники матриці спостереження та уникнути неоднорідності за вимірювальними ознаками показників (2–3):

$$Z_{ik} = \frac{x_{ik} - \bar{x}_k}{S_k} \quad (2)$$

$$S_k = \sqrt{\sum_{i=1}^z (x_{ik} - \bar{x}_k)^2}, \quad (3)$$

де S_k – середньоквадратичне відхилення показнику k ;

$k = 1, 2, \dots, n$;

x_{ik} – характеристика ознаки k для i ;

\bar{x}_k – середній арифметичний показник k ;

Z_{ik} – стандартизоване значення показнику k для i .

На наступному етапі існує потреба визначення стимуляторів та дестимуляторів, які характеризують компліментарний ефект. В процесі аналізу отриманих стандартизованих показників матриці, слід визначити стимулятори та дестимулятори. Різні показники регіонального податкового менеджменту чинять неоднаковий вплив на дохідність бюджетів. Показники, що позитивно впливають на дохідність бюджету є стимуляторами. Показники, що призводять до зменшення дохідності бюджету – є дестимуляторами. Реалізація зазначеного етапу передбачає визначення максимальних та мінімальних стандартизованих значень стандартизованих значень для стимуляторів та дестимуляторів (4–5):

$$Z_{0s} = \max Z_{rs}, \text{ якщо } s \in I, \quad (4)$$

$$Z_{0s} = \min Z_{rs}, \text{ якщо } s \notin I (s = 1, 2, \dots, n), \quad (5)$$

де I – сукупність стимуляторів;

s – первинна вимірنا ознака;

n – кількість первинних вимірних ознак,

Z_{0s} – еталонне значення ознаки s для одиниці r .

Z_{rs} – стандартизоване значення ознаки s для одиниці r .

На наступному етапі відбувається побудова еталону (6):

$$p_o(x_{01}, x_{02}, \dots, x_{j}, \dots, x_{om}), \quad (6)$$

З використанням евклідової метрики, яка геометрично у найбільш оптимальний спосіб об'єд-

нує слабо корельовані кулясті скупчення в певні точки розраховуємо евклідову відстань (7):

$$D_{io} = \sqrt{1/m \sum_{i=1}^m (z_{ij} - z_{oj})^2}, \quad (7)$$

де D_{io} – показник, який характеризує евклідову відстань;

z_{ij} – стандартизоване значення j -го показнику для i -го об'єкту;

z_{oj} – стандартизоване значення j -го показнику в еталоні;

m – кількість об'єктів, які досліджуються.

У такому випадку інтегральний таксономічний компліментарний показник впливу ефективності регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів розраховується (K_i):

$$K_i = 1 - d_i, \quad (8)$$

де d_i – відхилення показнику i -го регіону від еталону.

Причому:

$$d_i = \frac{C_{io}}{C_o}, \quad (9)$$

де C_o – загальна відстань між показниками та еталоном, що розраховується за

З метою формування вхідних показників, які будуть використані для розрахунку інтегрального таксономічного компліментарного показнику впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів здійснено систематизацію необхідних індикаторів моделювання. Інформаційною базою при такому доборі можуть слугувати звітні данні державних органів, підприємств або офіційні статистичні показники. Розрахунок інтегрального таксономічного компліментарного показнику впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів, дозволяє виявити взаємозв'язок між основними інтегрованими індикаторами за регіонами України. Вхідні показники достатньо розгалужені, можуть змінюватися, доповнюватися, а методика їх розрахунку може удосконалюватися (табл. 1).

Таким чином, результати діагностики впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів відповідно таксономічного оцінювання виглядають за регіонами України наступним чином (рис 1–3).

Використовуючи запропоноване моделювання та показники (рис. 1–3), можливо визначити вплив регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів регіонів. Також зауважи-

Показники для розрахунку інтегрального таксономічного компліментарного показнику впливу регіонального податкового менеджменту на доходність бюджетів

№	Показники
Загальні показники ефективності управління оподаткуванням у регіоні	X_1 – коефіцієнт ефективності оподаткування; X_2 – коефіцієнт податкомісткості; X_3 – коефіцієнт податкового навантаження на фінанси регіону; X_4 – питома вага податку в структурі податкових платежів; X_5 – коефіцієнт податкового навантаження на регіон;
Часткові показники ефективності оподаткування	X_6 – ефективність ставки оподаткування регіону; X_7 – коефіцієнт оподаткування експортних операцій; X_8 – коефіцієнт оподаткування виручки; X_9 – коефіцієнт оподаткування прибутку; X_{10} – коефіцієнт пільгового оподаткування; X_{11} – коефіцієнт ефективності використання податкових пільг

Джерело: систематизацію показників запропоновано автором

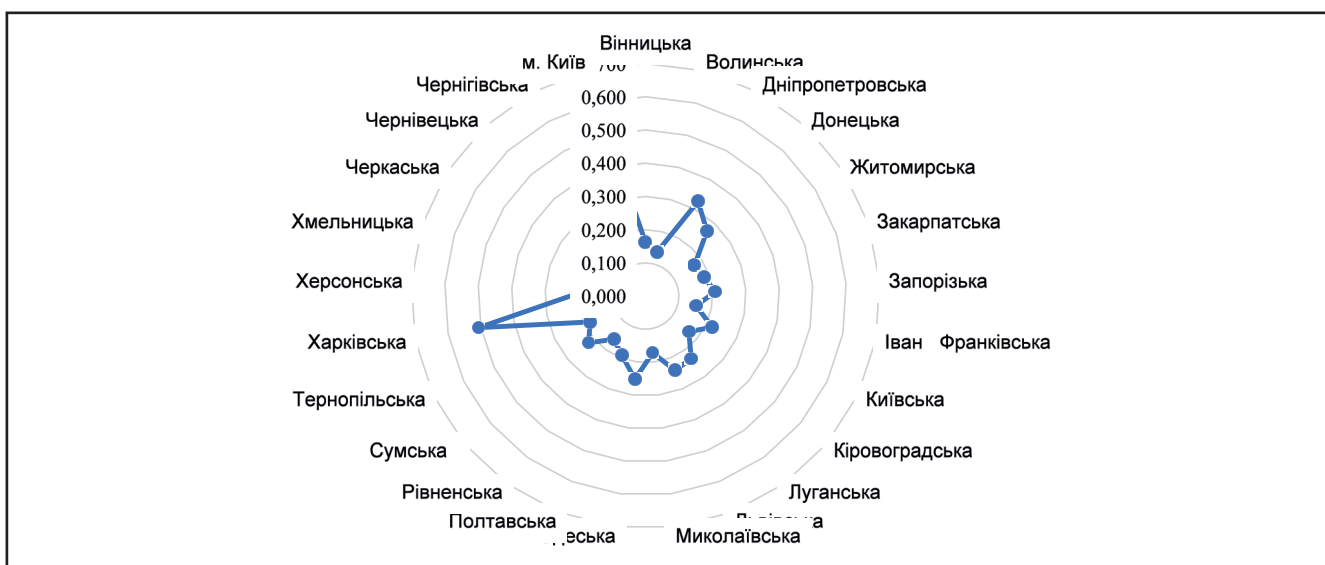


Рисунок 1. Ефективність впливу податкового менеджменту на дохідність бюджетів регіонів, у 2019 р.

Джерело: розраховано автором

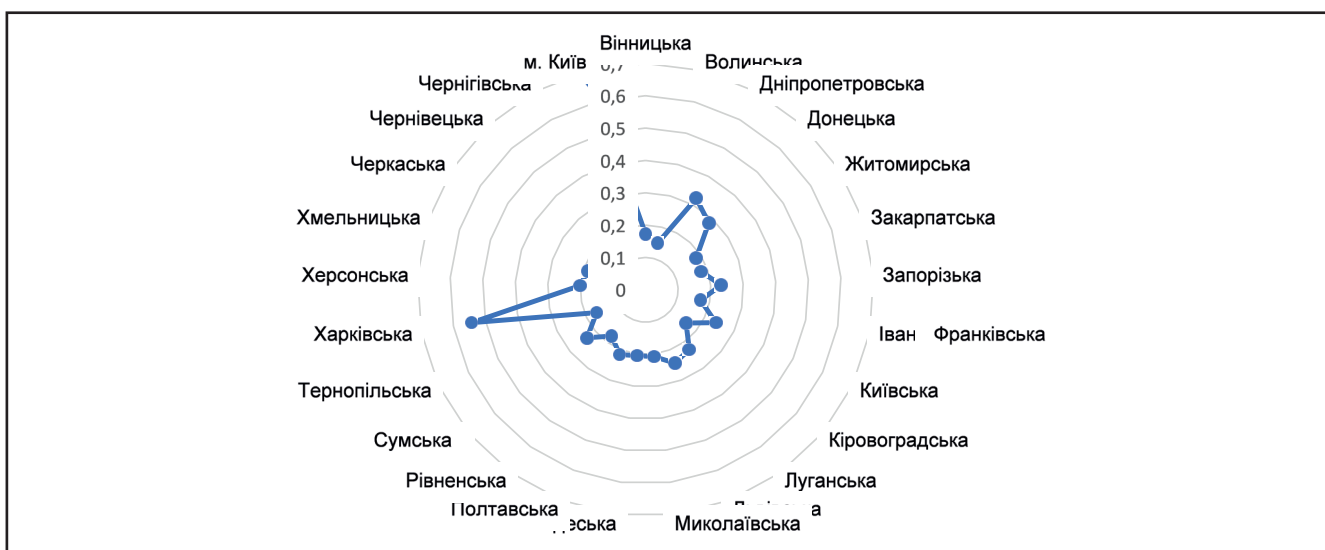


Рисунок 2. Ефективність впливу податкового менеджменту на дохідність бюджетів регіонів, у 2020 р.

Джерело: розраховано автором

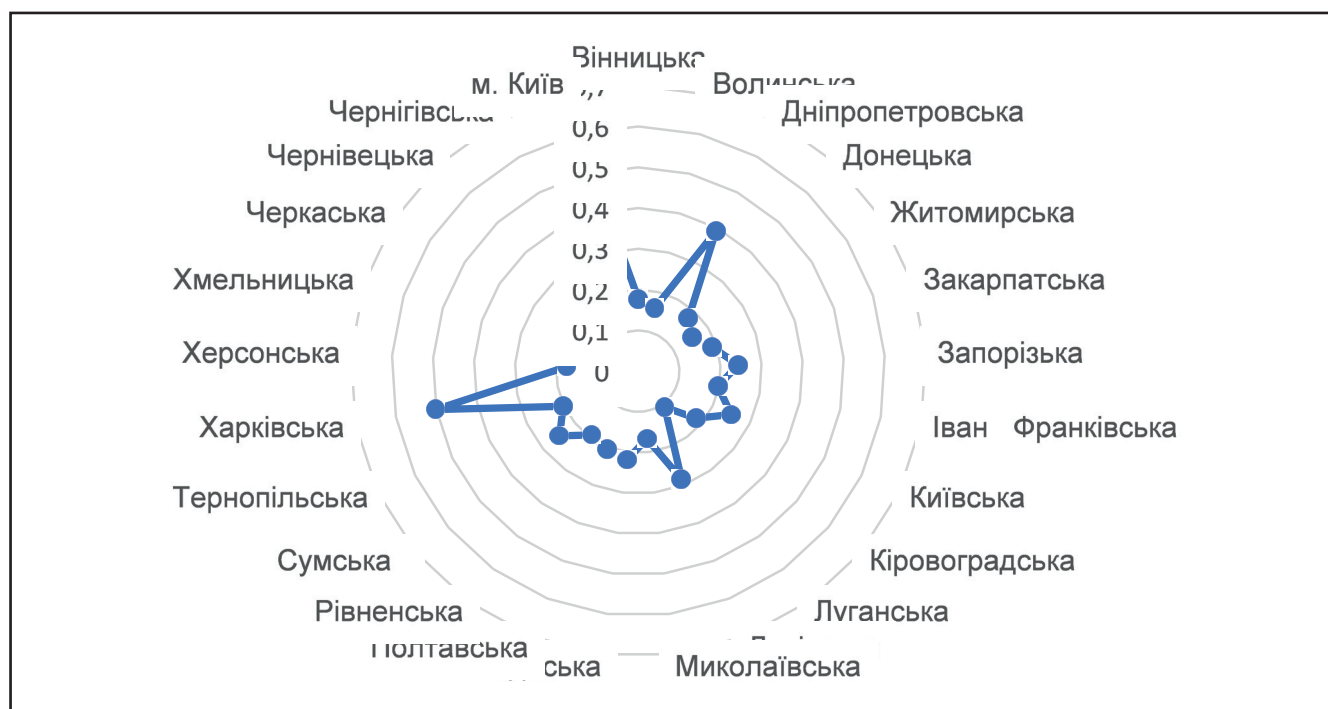


Рисунок 3. Ефективність впливу податкового менеджменту на доходність бюджетів регіонів, у 2021 р.

Джерело: розраховано автором

мо, що загальні або часткові показники можуть змінюватися та доповнюватися. Тому зазначений перелік показників у табл. 1 є далеко не повним. Одночасно, з огляду на інформаційну обмеженість вхідних статистичних даних, будемо вважати розглянутий перелік достатнім для реалізації прикладу інтегрального таксономічного компліментарного показнику ефективності впливу регіонального податкового менеджменту на доходність бюджетів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, найліпший показник за ефективністю впливу податкового менеджменту на доходність бюджетів регіонів у 2019–2021 рр. зафіксовано у м. Київ, Харківській та Дніпропетровській області. Зазначене говорить про ефективний податковий менеджмент у зазначених регіонах протягом трьох років. Найгірші показники ефективності у 2019 р. зафіксовані у Вінницькій, Волинській та Дніпропетровській областях, у 2020 р. – Волинській, Кіровоградській та Чернівецькій областях, у 2021 р. – Житомирській, Волинській та Миколаївській областях. Таким чином, саме у зазначених областях існує потреба корегування існуючої політики податкового менеджменту з метою збільшення доходності бюджету.

Список використаних джерел

1. Євтушевська О. О., Лагодієнко Н. В., Іванченкова Л. В. Податкова політика як складова державного податкового менеджменту. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 4. С. 32–37.
2. Гнатенко І. А. Методологічні аспекти розвитку інноваційного підприємництва: теорія та практика. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2019. 253 с.
3. Новак Н. П. Фінансовий менеджмент та податкове адміністрування соціально-економічного розвитку територіальних громад. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 15–18.
4. Скрипник С. В., Боярова О. А., Дем'янишина О. А. Очікування бізнесу від нової системи оподаткування. Економіка та держава. 2022. № 1. С. 13–18.
5. Бечко П. К., Бечко В. П., Лиса Н. В., Пташник С. А. Податковий менеджмент у системі податкового адміністрування. Економіка та держава. 2021. № 11. С. 79–83.
6. Гавриленко Н. В., Грищенко О. В., Козіцька Н. О. Застосування податкових пріоритетів в управлінському об'єкті. Економічний простір. 2021. № 168. С. 125–131.

References

1. Yevtushevskaya, O.O., Lagodienko, N.V., Ivanchenkova, L.V. (2022). Tax policy as a component of state tax management. Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience], 4, 32–37.

2. Hnatenko, I. (2018). Methodological bases of institutional analysis of the national system of innovative entrepreneurship. *Ekonomichnyj visnyk Zaporizkoi derzhavnoji inzhenernoji akademiji*—Economic Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy [Scientific journal «Economic Bulletin of the Zaporozhye State Engineering Academy»], 6(18), 70–74.

3. Novak, N.P. (2022). Financial Management and Tax Administration of socio-economic development of territorial communities. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], 2, 15–18.

4. Skrypnyk, S.V., Boyarova, O.A., Demyanyshyna, O.A. (2022). Business expectations from the new taxation system. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], 1, 13–18.

5. Bechko, P.K., Bechko, V.P., Lisa, N.V., Ptashnyk, S.A. (2021). Tax management in the system of tax administration. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], 11, 79–83.

6. Gavrilenko, N.V., Grishchenko, O.V., Kozitskaya, N.O. (2021). Application of tax priorities in management accounting. *Ekonomichnyy prostir* [Economic space], 168, 125–131.

Дані про автора**Чинчик Анатолій Анатолійович,**

к.е.н., доцент кафедри економіки будівництва, Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

e-mail: chynchuk.aa@knuba.edu.ua

Данные об авторе**Чинчик Анатолий Анатольевич,**

к.э.н., доцент кафедры экономики строительства, Киевский национальный университет строительства и архитектуры, г. Киев, Украина

e-mail: chynchuk.aa@knuba.edu.ua

Data about the author**Anatolii Chynchuk,**

Ph.D., Associate Professor of Department of Construction Economics, Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine

e-mail: chynchuk.aa@knuba.edu.ua

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Екстративна тінізаційна інституційність влади як прояв антимодернізаційних трендів розвитку	7
РУСІНА Ю.О. Експортно–кредитні агентства: механізм залучення іноземних інвестицій в економіку країни в умовах глобалізації.....	16
ПОПРОЗМАН О.І., ХАРЧУК Т.В., КУРГУЗЕНКОВА Л.А. Формування основних компонентів сталого розвитку економічної системи	24
ЄВЕНКО Т.І. Шляхи подолання наслідків фінансових криз: світовий досвід антикризової політики	31

Інноваційно–інвестиційна політика

ГАРБАР Ж.В., РОМАНОВА Т.В. Принципи, критерії і фактори впровадження інноваційної діяльності на підприємствах харчової промисловості.....	36
ІЛЬЧЕНКО В.Ю., КОБЕЦЬ С.П., ДЖЕГУР Г.В., БОНДАР В.Ю. Оцінка та прогнозування ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах активізації ЗЕД, глобалізації, міграційної кризи та фінансово–економічних ризиків	48
ПЛАХОТНИКОВА Л.О. Ефективність інвестування логістичних систем підприємства.....	54

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

МАРТИНЕНКО В.П. Система комплексного планування на промислових підприємствах.....	62
ЛОГОША Р.В., БРАТКОВСЬКИЙ О.А. Система управління маркетинговою діяльністю підприємств.....	69
СТАХУРСЬКА С.А., ТКАЧУК С.В., СТАХУРСЬКИЙ В.О. Проблеми формування джерел фінансування при проектному інвестуванні підприємств та шляхи їх вирішення	75
ГЛУХОВА С.В., КИЛЬНИЦЬКА Є.В. Теоретичні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства	81
КРАСНЯК О.П. Прийняття маркетингових рішень в системі управління підприємством	89
БАСЮК Т.П. Сучасні трансформації бізнес–культури і ділової етики в підприємницькому середовищі	98
ДЗЮБА М.О., ГОНЧАР Л.В., ГОЛОВКО С.О., ШНУРКО А.М. Специфіка розвитку аутсорсингу в умовах інноваційної економіки	106
СНІТКО Є.О., СКРИПНИК В.В., ВАРАКСІНА О.В., ІЩЕЙКІН Т.Є. Порівняльний підхід оцінки інноваційного агробізнесу в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства	113
ВДОВЕНКО Н.М., КУКСА І.М., ДЯЧЕНКО Т.О., СІРИК М.В. Управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації міжнародної економіки та змін в безпекології і поведінці споживачів.....	120
ЯЦИКОВСЬКИЙ Б.І. Фінансові аспекти національного розвитку гірничодобувної галузі з поєднанням державного і приватного капіталу.....	127
ГАВРИЛКО П.П., ЛАЛАКУЛИЧ М.Ю., ГУШТАН Т.В. Роль фінансового контролю в державному управлінні на сучасному етапі розвитку суспільства	138
ОЛЬШАНСЬКИЙ О.В., ШКРОБОТ М.В., ДІДУР Г.І., ШЕВЧЕНКО О.М. Стратегічні інноваційні напрями управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку.....	144
МОЛНАР О.С., ДІРЕЙ В.В., ГУЛАН Т.М. Сутність збутової діяльності машинобудівних підприємств	152
БАРНА М.Ю., ІЛЬІН В.Ю., КАРПЕНКО Є.В., БОЖКО О.В. Удосконалення організаційної культури підприємства як елементу системи мотиваційного менеджменту в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків.....	157
КОВАЛЕНКО Н.В., ХОДАКІВСЬКА О.В., ЗОСЬ–КІОР М.В., КЛИМЕНЧУКОВА Н.С. Операційна діяльність на основі методів критичної оцінки підприємства в умовах глобалізації, міграційних ризиків, сталого розвитку та управління інноваційними змінами	164
ЛИШЕНКО М.О., ОВЧАРЕНКО Є.І., ГУК О.В., МОХОНЬКО Г.А. Формування конкурентних переваг на основі удосконалення системи управління якістю продукції підприємства в контексті забезпечення фінансово–економічної безпеки.....	170

Розвиток регіональної економіки

ЧИНЧИК А.А. Моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів	178
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. Экстративная тенезационная институциональность власти как проявление антимодернизационных трендов развития.....	7
РУСИНА Ю.А. Экспортно–кредитные агентства: механизм привлечения иностранных инвестиций в экономику страны в условиях глобализации	16
ПОПРОЗМАН А.И., ХАРЧУК Т.В., КУРГУЗЕНКОВА Л.А. Формирование основных компонентов устойчивого развития экономической системы	24
ЕВЕНКО Т.И. Пути решения последствий финансовых кризисов: мировой опыт антикризисной политики.....	31

Инновационно–инвестиционная политика

ГАРБАР Ж.В., РОМАНОВА Т.В. Принципы, критерии и факторы внедрения инновационной деятельности на предприятиях пищевой промышленности.....	36
ИЛЬЧЕНКО В.Ю., КОБЕЦ С.П., ДЖЕГУР Г.В., БОНДАРЬ В.Ю. Оценка и прогнозирование эффективности управления инновационным потенциалом предприятия в условиях активизации ВЕД, глобализации, миграционного кризиса и финансово–экономических рисков	48
ПЛАХОТНИКОВА Л.О. Эффективность инвестирования логистических систем предприятия	54

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

МАРТЫНЕНКО В.П. Система комплексного планирования на промышленных предприятиях	62
ЛОГОША Р.В., БРАТКОВСКИЙ А.А. Система управления маркетинговой деятельностью предприятий.....	69
СТАХУРСКАЯ С.А., ТКАЧУК С.В., СТАХУРСКИЙ В.А. Проблемы формирования источников финансирования при проектном инвестировании предприятий и пути их решения.....	75
ГЛУХОВА С.В., КИЛЬНИЦКАЯ Е.В. Теоретические основы обеспечения конкурентоспособности предприятия.....	81
КРАСНЯК Е.П. Принятие маркетинговых решений в системе управления предприятием	89
БАСЮК Т.П. Современные трансформации бизнес–культуры и деловой этики в предпринимательской среде.....	98
ДЗЮБА Н.А., ГОНЧАР Л. В., ГОЛОВКО С.А., ШНУРКО А.Н., Специфика развития аутсорсинга в условиях инновационной экономики.....	106
СНИТКО Е.А., СКРИПНИК В.В., ВАРАКСИНА Е.В., ИЩЕЙКИН Т.Е. Сравнительный подход оценки инновационного агробизнеса в условиях управления изменениями и реализации политики диджитализации общества	113
ВДОВЕНКО Н.М., КУКСА И.Н., ДЯЧЕНКО Т.А., СИРЬК М.В. Управление инновационной деятельностью в условиях глобализации международной экономики и изменений в безопасности и поведении потребителей.....	120
ЯЦИКОВСКИЙ Б.И. Финансовые аспекты национального развития горнодобывающей отрасли с сочетанием государственного и частного капитала	127
ГАВРИЛКО П.П., ЛАЛАКУЛИЧ М.Ю., ГУШТАН Т.В. Роль финансового контроля в государственном управлении на современном этапе развития общества	138
ОЛЬШАНСКИЙ А.В., ШКРОБОТ М.В., ДИДУР А.И., ШЕВЧЕНКО Е.Н. Стратегические инновационные направления управления персоналом организации на основе компетентностного подхода в условиях финансовых, миграционных рисков, диджитализации и устойчивого развития.....	144
МОЛНАР А.С., ДИРЕЙ В.В., ГУЛАН Т.Н. Сущность сбытовой деятельности машиностроительных предприятий.....	152
БАРНА М.Ю., ИЛЬИН В.Ю., КАРПЕНКО Е.В., БОЖКО Е.В. Совершенствование организационной культуры предприятия как элемента системы мотивационного менеджмента в условиях реализации политики кадровой безопасности, глобализации и миграционных рисков	157
КОВАЛЕНКО Н.В., ХОДАКОВСКАЯ О.В., ЗОСЬ–КИОР Н.В., КЛИМЕНЧУКОВА Н.С. Операционная деятельность на основе методов критической оценки предприятия в условиях глобализации, миграционных рисков, устойчивого развития и управления инновационными изменениями	164
ЛЫШЕНКО М.А., ОВЧАРЕНКО Е.И., ГУК О.В., МОХОНЬКО А.А. Формирование конкурентных преимуществ на основе усовершенствования системы управления качеством продукции предприятия в контексте обеспечения финансово–экономической безопасности.....	170

Развитие региональной экономики

ЧИНЧИК А.А. Моделирование влияния регионального налогового менеджмента на доходность бюджетов.....	178
--	-----

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIY V.A. Extrative tinization institutionality of power as a manifestation of anti-modernization development trends.....	7
RUSINA Yu.O. Export credit agencies: mechanism for attraction of foreign investments to the country's economy in the conditions of globalization	16
POPROZMAN O.I., KHARCHUK T.V., KURGUZENKOVA L.A. Formation of the main components of sustainable development of the economic system.....	24
YEVENKO T.I. Ways to overcome the consequences of financial crises: the world experience of anti-crisis policy	31

Innovation and investment policy

HARBAR Zh.V., ROMANOVA T.V. Principles, criteria and factors of implementation of innovative activity at enterprises of food industry.....	36
ILCHENKO V.Yu., KOBETS S.P., DZHEGUR G.V., BONDAR V.Yu. Estimation and forecasting of efficiency of management of innovative potential of the enterprise in the conditions of activation of foreign economic activity, globalization, migration crisis and financial and economic risks	48
PLAKHOTNIKOVA L.O. Efficiency of investment logistics systems of the enterprise.....	54

Economic problems of development of branches and types of economic activity

MARTYNENKO V.P. System of complex planning at industrial enterprises	62
LOGOSHA R.V., BRATKOVSKY O.A. Marketing activities management system.....	69
STAKHURSKA S.A., TKATCHUK S.V., STAKHURSKIY V.O. Problems of formation of sources of financing at project investment of enterprises and ways of their solution	75
GLUHOVA S.V., KYLNYTSKA YE.V. Theoretical bases of ensuring the competitiveness of the enterprise.....	81
KRASNYAK O.P. Making marketing decisions in the enterprise management system.....	89
BASYUK T.P. Modern transformations of business culture and business ethics in the business environment.....	98
DZIUBA M.O., HONCHAR L.V., HOLOVKO S.O., SHNURKO A.M. Specifics of outsourcing development in the innovative economy	106
SNITKO Ye.O., SKRYPNYK V.V., VARAKSINA E.V., ISHCHEJKIN T.Ye. Comparative approach to the evaluation of innovative agribusiness in terms of change management and implementation of digitalization policy	113
VDOVENKO N.M., KUKSA I.M., DIACHENKO T.O., SIRYK M.V. Management of innovation in the globalization of the international economy and changes in safety and consumer behavior	120
YATSKOVSKYY B.I. Financial aspects of national development of the mining industry with a combination of public and private capital	127
HAVRYLKO P.P., LALAKULYCH M.Yu., HUSHTAN T.V. The role of financial control in public administration at the present stage of development of society.....	138
OLSHANSKYI O.V., SHKROBOT M.V., DIDUR H.I., SHEVCHENKO O.M. Strategic innovative directions of personnel management of the organization on the basis of the competence approach in the conditions of financial, migration risks, digitalization and sustainable development.....	144
MOLNAR O.S., DIREY V.V., HULAN T.M. The essence of sales activities of machine-building enterprises	152
BARNA M.Yu., ILIN V.Yu., KARPENKO Ye.V., BOZHKO O.V. Improving the organizational culture of the enterprise as an element of the system of motivational management in the implementation of personnel security policy, globalization and migration risks	157
KOVALENKO N.V., KHODAKIVSKA O.V., ZOS-KIOR M.V., KLYMENCHUKOVA N.S. Operational activities based on methods of critical assessment of the enterprise in the context of globalization, migration risks, sustainable development and management of innovative change.....	164
LYSHENKO M.O., OVCHARENKO Ie.I., GUK O.V., MOKHONKO H.A. Formation of competitive advantages on the basis of improving the quality management system of enterprise products in the context of financial and economic security.....	170

Development of a regional economic

CHYNCHYK A.A. Modeling the influence of regional tax management on budget profitability	178
---	-----

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:
Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;
– назва статті та анотація на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
– ключові слова на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
– формування цілей статті (постановка завдання);
– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
– висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;
– список використаних джерел (українською та англійською мовами).
4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.
5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.
6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).
7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконані в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.
9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.
10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.
12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.
13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.
14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт збірника наукових праць: <http://ndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала* исследования с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– *список использованных источников*, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и помарок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт сборника научных трудов: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– *problem statement in general* and its connection with important or practical tasks;
– *analysis of recent researches and publications* in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– *formation of the goals of the article* (statement of the task);
– *an outline of the main research material* with the full justification of the obtained scientific results;
– *conclusions from this study* and prospects for further investigation in this direction.
– *list of used sources, references*
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№2 (249) 2022 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 24.02.2022 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 22,44.
Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№2 (249) 2022 р.

Периодичность–ежемесячник

Главный редактор Студинская Г.Я.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 30.02.2022 р.
Формат 60x84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 22,44.
Гарнитура Europе. Наклад 100 экз.

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e–mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No.2 (249) 2022

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 24.02.2022.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 22,44.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net